6

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2002

23091

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredнički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2002.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje
(veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2360000-1000000013
012103-2424116225

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

MARULIĆ

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

BROJ 6 ZAGREB, studeni-prosinac 2002. GOD. XXXV

Radovan GRGEC

Uz rub (145)

Čini se da su kršćanski roditelji nekada bili "napredniji" od bezvjeraca kad je djecu valjalo razuvjeriti kako ih na svijet ne donose rode ili kako darove za Nikolinje ne donosi svetac osobno, a ni mali Isus da ne stavlja darove pod bor. Znam naime i one koji su, iako "jugokomunjare" iz uvjerenja ili karijerizma, bili zadržali "krizbaume" i "kristkindle" i na Badnjak jeli bakalar. Dovoljno sam star da se sjećam i komercijalnog blještavila dućana uoči tih blagdana za karađorđevićevske Jugoslavije. Moram priznati da je za nas to ozračje bilo znak čarobne idile, koja je posebno dolazila do izražaja npr. u pripovijestima *Selme Lagerlöff* ili *Jagode Truhelke*. Za siromašne koji ni za Božić nisu imali dovoljno hrane ni drva za ogrjev, idile u te dane, dakako, nije bilo.

Nakon izbora 1990. neki "jugokomunjare" postadoše i "konvertiti" i "neofiti", pa su se počeli strašno "uzrujavati" što kod nas nisu potpuno iščeznuli "Božić Bate" ili "Djedovi Božićnjaci", baština sovjetskog "Djeda Mraza", u čemu su ih podržali i neki ljudi iz Crkve. Meni je to svojevrsno licemjerje bilo razumljivo, ali me donekle ljuti kontinuitet komercijalizacije Božića (kao i komercijalizacija raznih Gospinih prošteništa), premda ni to nije nešto strašno. Ipak, u vremenu od rušenja Berlinskog zida do nedavnog rušenja njujorških tornjeva "blizanaca" mnogo se toga promijenilo, pa ni Božići više nisu kao što su nekad bili.

Božić bi, bez obzira na sve to, morao biti za djecu i odrasle, za bogate i siromašne ono što on zaista jest: spomen rođenja Sina Božjega, koji se "radi nas i našeg spasenja" rodio u štali kao najsiromašnije ljudsko dijete. Iako je Uskrs najveći kršćanski blagdan, Božić je najpopularniji. Uostalom, on označuje i početak nove ere, što su i nehotice priznavali i oni koji su pomno izbjegavali govoriti o datumima "prije Krista" i "poslije Krista". Novorođeno Dijete znak je naše nade i iščekivanja, Knez mira o kojemu su sanjali proroci, pjesnici, Židovi i kršćani, naravno, svatko na svoj način. Božićni blagdan je obiteljski blagdan i poziv obiteljima da se okupe, ako je to ikako moguće. Pozvani smo

da božićnu poruku mira i zajedništva prenesemo svim ljudima, i riječima, ali ponajprije svojim životnim svjedočanstvom. Nije to lako onima koji žive u raskršćanjenoj i sekulariziranoj "postkršćanskoj" i "(post)modernoj" atmosferi. Svakako, teže je biti svjedok nego propovjednik. Od verbalnih i verbalističkih deklamacija i deklaracija već nas pomalo boli glava.

* * *

Bez obzira na netočan kalendarski izračun *Dionizija Malog*, Božić, tj. dan Isusova rođenja, označuje početak nove ere u povijesti. To je kršćanska era i era početka nove nade, prema Dionizijevim riječima, nade koja ne vara (usp. Rim 5,5). Nada je to koja je bila draga papi *Ivanu Pavlu I.*, pa ju je nazvao "obveznom krepošću", nada kojoj je pjevao *Charles Péguy*, nada koju je *Bernanos* označio kao "nadvladani očaj". Znajući da nas nada posljednja napušta, molio sam mladića koji je tonuo u očaj gledajući božićnim svjetlima obasjanu noć na Badnju večer, da povjeruje toj nadi koju je donijelo na svijet jedno Dijete, rodivši se u štali. Povjerenje u to siromašno Dijete moglo je podići moral mladiću, svjesnom svojih neuspjeha i razočaranja. Ono može podići moral i demoraliziranom svijetu kapitalističke moći, ozbiljno načete nasrtajima okrutnog terorizma i krahom "enronovskih" kula od karata. Zar i "opasni" i "sablažnjivi" odlomci iz Biblije ne potiču zreloga čovjeka da se hrabro suoči s nedaćama života nakon jobovskih očajâ i proklinjanja?

Nada je obasjavala srce nas i naših drugova u lepoglavskom "crnom bataljonu" nakon što su nas jugoboljševici u milicijskim odorama desetkovali 5. VII. 1948. Ona je prožela i iščekivanja sužanja na obalama babilonskih rijeka i iščekivanja galilejskih ribara na obalama Tiberijadskog jezera, kao i, nedavno, srca mladih na obalama jezera Ontarija, kraj Toronta. Utješeni i okrijepljeni svjetlom nade toliki se katolici i "desperadosi" obratiše i povjerovaše u betlehemsko Dijete. Neki od njih postadoše i sveci, poput *Pavla, Augustina, Charlesa de Foucaulda* ili *Franje Asiškoga*, o kojemu *Georges Clémenceau* reče: "Kad bi u žile čovječanstva ušla i jedna kap krvi Franje iz Asiza, svi bi problemi bili riješeni."

Povjerovavši Mesiji, koji nam dolazi kao Dijete, mi kršćani, bili laici bili klerici, ne znamo za "beznadne" slučajeve. HKD sv. Jeronima kao okupljalište hrvatskih katoličkih laika (svjetovnjaka) objavilo je nakon II. vatikanskog koncila u seriji "Novi vidici", ulazeći u takvo ozračje, nekoliko knjiga (tri *Guittonove* knjige, tri *Daniélouove*, dvije *Huberove* te tri moje: Nadanja i iščekivanja, Čežnja za Kraljevstvom i Zakon srca).

Čitava serija "Novi vidici", pokrenuta uoči jednoga Božića, posvećena je koncilskoj i pokoncilskoj problematici. Naime, II. vatikanski koncil unio je u našu "optiku" mnoge nove vidike, ali i probleme u vezi s interpretacijama osnovnih koncilskih smjernica, kao što su "ressourcement" (vraćanje na izvore) i "aggiornamento" (podanašnjenje). Obje smjernice ne bi smjele poslužiti nekim snobovima da u njihovo ime nastoje pokazati kako je Koncil zapravo odstupanje od temeljnih zasada tradicije ili kako je u toj tradiciji gotovo sve "zastarjelo".

* * *

Zapravo se sinteza obiju smjernica nalazi u proklamaciji Blaženstava, koja će uvijek biti "mudrima" ili sablazan ili ludost. Isto tako, "podizanje" laika iz statusa poslušne većine u status "kraljevskog svećenstva" ne može ukloniti razlike između ministerijalnog svećenstva i vjernika laika, koji se, svjesni autonomije vremenitih vrednota, od klerika ne razlikuju dostojanstvom nego funkcijom. U tom svjetlu politika kao skrb za opće dobro postaje ne samo njihovo pravo nego i dužnost.

U "Maruliću" 4/2002 donijeli smo jedno od pisama što mi ih je poznata novinarka Glasa Koncila *Smiljana Rendić*, katkada slična, mutatis mutandis, Tanji Torbarini ili Oriani Fallaci, uputila u vezi s pokoncilskom situacijom. Naravno, ima tu i opravdanih kritika pokoncilskog verbalizma. Smiljana je imala i svoje mišljenje u vezi s enciklikom "Ubi arcano Dei" i s "apolitičnošću" Katoličke akcije. Tu bismo se mogli podsjetiti što, u svom nedavnom dokumentu HBK-a "Pozvani na svetost", kažu naši biskupi: "Vjernici laici ne mogu se nipošto odreći sudjelovanja u politici". Po mojem mišljenju taj je sud u skladu s koncilskim direktivama.

Stoga neki svećenici i vjernici laici smatraju kako je Crkva na II. vatikanskom koncilu prešla "od teocentrizma u antropomorfizam i antropocentrizam" (*Jean Madiran*). Naravno, pristaše takvoga mišljenja služe se istrgnutim citatima iz koncilskih dokumenata, kao što se i na istrgnute biblijske citate može katkada primijeniti rečenica jednoga suvremenoga mislioca: "I vrag može citirati Sveto pismo za svoje potrebe". Kao dokaz za svoje postavke npr. "jehovci" obilno upotrebljavaju razne biblijske citate, a isto tako i mnogi bezvjerci koji, prema riječima *G. K. Chestertona*, prestavši vjerovati u stvarnost Božića i Uskrsa, počinju vjerovati u bilo što.

Sjećajući se 40. obljetnice početka II. vatikanskog koncila, dobro je da se podsjetimo i na sudove jedne Rendićke, ali i svećenika kao što su bili kardinal *Ottaviani* ili mladi *Joseph Ratzinger*, koji je došao na Koncil kao ekspert kardinala *Fringsa*. Ti su eksperti u redakciji koncilskih dokumenata znali odigrati

važnu ulogu (npr. *Karl Rahner*). Ekspert kardinala *Šepera*, primjerice, nije bio samo stalno spominjani p. *Šagi*, nego i predsjednik HKD sv. Jeronima, profesor biblicistike *Janko Oberški*. Kardinal Ratzinger danas, kao prefekt jedne od najvažnijih vatikanskih institucija i kao kompetentni teolog, zabrinuto upozorava na razne snobističke i "ikonoklastičke" ekscese na raznim područjima crkvenog života poslije II. vatikanskog koncila.

Dobro je sjetiti se svega toga i uoči Božića, podsjećajući djecu i odrasle i na božićnu "idilu" ljubavi i na božićnu stvarnost nade i čežnje za Kraljevstvom istine, pravde i mira.

SRETAN BOŽIĆ I NOVA GODINA!

ⰔⰓⰅⰕⰀⰐ ⰁⰑⰆⰋⰛ Ⰻ ⰐⰑⰂⰀ ⰃⰑⰄⰋⰐⰀ.

СРЕТАН БОЖИЋ И НОВА ГОДИНА.

Božićna molitva sv. Antuna

Zahvaljujemo ti, sveti Oče,
jer u oštrini zimske studeni
činiš da za nas buja proljetno vrijeme.
Za Božić svoga blagoslovljenoga Sina Isusa,
doista, što ga slavimo u vrijeme zimske studeni,
pripravljaš nam proljetno vrijeme
ispunjeno svakom milinom.
Danas je Djevica,
blagoslovljeno tlo što ga je sâm Bog posvetio,
rodila Sina Božjega,
bujnu travu što hrana je
za one koji se obrate.

(Iz "Molitava sv. Antuna Padovanskog" u prijevodu Tvrtka Klarića)

"ZAPALJENE SVIJEĆE" VERE VALČIĆ

Na književnoj večeri HKD sv. Jeronima 3. listopada, nakon proslave blagdana sv. Jeronima, predstavljena je zbirka pjesama Vere Valčić Belić, naše iseljenice iz Vancouvera (Kanada). Ravnatelj HKD-a prof. Radovan Grgec, prethodno pozvavši prisutne da minutom šutnje odaju počast uspomeni nedavno preminulih članova HKD-a (Grge Pejnovića, Zlatka Dujmovića i Nevenke Bakoš), istaknuo je da autorica ove zbirke pjesnički snažno izražava stihovima svoje vjersko i nacionalno uvjerenje. Od rodnog Osijeka preko Belgije do Kanade svojim je pisanjem i djelovanjem bila svojevrsni poslanik Hrvatske. O njezinu djelu govorila je zatim prof. Zlata Derossi, čija je unuka opremila knjigu. Njezini su stihovi poput duge simbol nade i vjere u Boga i u narod kojemu svim srcem pripada. Autoričinu pjesmu "Amen" recitirala je prijateljica Nada Borović. Pjesnik Joja Ricov zahvalio je pjesnikinji na "biserima" njezinih stihova, pročitavši pribilješke uz pojedine pjesme, od kojih neke, kako on misli, imaju antologijsku vrijednost. U svojoj završnoj riječi autorica je zahvalila svima koji su pripomogli objavljivanju zbirke i omogućili ovu nezaboravnu večer. Knjiga je prije toga bila predstavljena u Preku kod Zadra, a 4. listopada predstavio ju je u Osijeku tamošnji ogranak Matice hrvatske.

NOVA IZDANJA HKD SV. JERONIMA

DANICA ZA 2003. Popularni pučki kalendar s prilozima u boji i nagradnim natječajima. Cijena 35 kn

DANICA, džepni kalendar za 2003. sa slikama crkvenih otaca i s poštanskim brojevima. 5 kn

DANICA, zidni kalendar s umjetničkom reprodukcijom, 1 kn

Narudžbe prima izdavač: **HKD sv. Jeronima, 10000 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21, tel. 01/49 22 300**

JERONIMSKA DANICA 2003.

Na književnoj večeri HKD-a sv. Jeronima 10. listopada 2002. predstavljena je, zajedno sa zidnim i džepnim kalendarima, Danica za 2003. Ravnatelj HKD-a govorio je o fizionomiji Danice, o njezinu kontinuitetu i važnosti za hrvatski puk na selu i u gradu. Iako je Danica publikacija mozaičkog tipa, obilje građe, u kojoj se nalaze prilozi iz svih dijelova domovine i iz raseljeništva u prozi i stihu, tekstualni i likovni, raspoređeno je po rubrikama (Diljem domovine, Lijepo i ugodno, Na spomen, te dva priloga u boji: Braći izvan domovine s adresama naših dušobrižnika u inozemstvu i Mala Danica s nagradnim natječajima). U rubrici Na spomen nalaze se nekrolozi članova i prijatelja HKD-a, preminulih u proteklom razdoblju (kard. Kuharić, prof. Grgo Pejnović, Stjepan Hrastovec, Josip Hribar, Nevenka Bakoš, dr. Lav Znidarčić, p. Martin Kirigin itd.). Usto su tu mnoge korisne informacije (poštanski brojevi, spomendani, imendani, sajmovi). Osnovni ton uvijek daju crteži i slike u kalendariju. U ovoj su Danici to crkveni oci iz prvih stoljeća kršćanske povijesti, koje je zaslužni član HKD-a i pionir našega poratnog vjerskog tiska Ivon Ćuk u svojoj knjizi nazvao "Zvijezde koje ne zalaze") Jeronim, Ambrozije, Augustin, Atanazije, Bazilije, Ivan Zlatousti, Benedikt itd.). O kontinuitetu jeronimske Danice, koja se nadovezuje na našu preporodnu tradiciju, govori i to da je ovo njezino 122. godište. Inače, uz tematiku "zvijezda", posebne su stranice, u godini 150. obljetnice zagrebačke metropolije, posvećene zagrebačkim (nad)biskupima od kard. Haulika, osnivača HKD-a, do kardinala Stepinca, velikog pokrovitelja Društva. Dva članka (Grgecov i Vitkovićev) govore o veličini i svetosti zagrebačkog biskupa Josipa Langa. Svoje je predavanje Radovan Grgec završio osobnim svjedočanstvom o tom biskupu.

KNJIŽEVNA VEČER O IVANU PAVLU I.

Prigodom 90. obljetnice rođenja Ivana Pavla I., u HKD-u sv. Jeronima održana je 17. X. književna večer uz predstavljanje Huberove knjige "Ivan Pavao I" u prijevodu ravnatelja HKD-a prof. Radovana Grgeca i Lucijanijeve knjige "Illustrissimi" u prijevodu člana uredništva HKD-a Tvrtka Klarića. O životu i djelu Ivana Pavla I. govorio je tajnik HKD-a dr. Stanislav Vitković, opisavši njegovu mladost u seljačkoj radničkoj i "gastarbajterskoj" obitelji te kasnije u sjemeništu, gdje je kao svećenik postao odgojitelj i profesor. I kao venecijanski patrijarh i kao papa zadržao je sve karakteristike svoje poniznosti, jednostavnosti i hrabrosti. Sa svima je bio ljubezan, nastojeći steći povjerenje onih koji su mu bili povjereni. Iako je papa bio samo trideset i tri dana ostavio je svijetao i neizbrisiv trag u povijesti univerzalne Crkve. Na kraju je njegov prevoditelj T. Klarić ispričao neke epizode iz njegova života, npr. kako se ispovijedao kod sv. Leopolda Mandića i kako se svagdje isticao svojom tolerancijom i ljubavlju prema najpotrebitijima.

NOVA IZDANJA HKD-a

1. Mladen Jurčić: OTAJSTVENI PORTAL. Roman. Cijena 50 kn

2. Fulton Sheen: ŽENA

3. Radovan Grgec: ZAKON SRCA. Novi vidici. Uskoro!

Narudžbe prima: HKD sv. Jeronima, 10000 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21, tel. 01/49 22 300, ili: Ćirilometodska (Jeronimska) knjižara, Zagreb, Kaptol 29, tel. 01/48 14 709

PREDSTAVLJANJE "ŽENE" MONS. SHEENA

Na jeronimskoj književnoj večeri 7. studenoga predstavljena je druga knjiga mons. Fultona J. Sheena u biblioteci što je uređuje Marko Zefić. O Sheenovoj "Ženi" govorio je dr. Stanislav Vitković, tajnik HKD sv. Jeronima. U uvodnoj riječi ravnatelj HKD-a prof. Radovan Grgec podsjetio je prisutne kako je F. Sheen bio popularan prije pola stoljeća i kao pisac i kao radijski i televizijski propovjednik, otprilike kao prije toga Tihomir Toth, koji je također postao biskup. Sheen je najprije bio pomoćni biskup nadbiskupa Spellmana a zatim (nad)biskup rochesterski. Dr. Vitković upozorio je koliko ga je cijenio kardinal Stepinac. Knjiga "Žena" posvećena je Blaženoj Djevici Mariji. Predavač je istaknuo kako se autora posebno doimala Marijina vjernost i pouzdanje u Sina. Ona nam i danas poručuje: "Učinite sve što vam On rekne!" kao nekad na svadbi u Kani. Istaknuo je i neka poglavlja iz knjige, npr. "Žena krunice" i "Žena sunca", pročitao odlomke iz tih poglavlja, te na kraju zahvalio prevoditelju vlč. Marijanu Milovanu. Nakon predavanja su u zanimljivom razgovoru, između ostalih, sudjelovali i slovački veleposlanik Jan Petrik i književnica Nevenka Nekić.

/pr/

DRUŠTVENE VEČERI U HKD SV. JERONIMA

12. XII. 2002. - Mladen Jurčić: *Otajstveni portal*

19. XII. 2002. - Sveta misa za pokojne članove HKD-a u Ranjenom Isusu (17 sati)

PREDSTAVLJANJE GRGECOVA "ZAKONA SRCA"

Knjiga "Zakon srca" izašla je kao 13. svezak jeronimske biblioteke "Novi vidici" u prigodi 150. obljetnice zagrebačke metropolije. Autor prof. Radovan Grgec ravnatelj je Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima, koje je 1868. utemeljio prvi zagrebački nadbiskup, kardinal Haulik. Svezak je posvećen velikom srcu biskupa Josipa Langa. U društvenim prostorijama knjigu je predstavio, 14. XI., sam autor, istaknuvši da je ona nastavak već uglavnom objavljenih prigodnih razmišljanja iz knjige "Čežnja za Kraljevstvom". Predavač je ukratko iznio značajke i sadržaj tih razmišljanja. Bez obzira na nešto drugačije značenje "sredca" u raznim antropologijama, pa tako i u hebrejskoj, i bez obzira na to što je, medicinski gledano, središte života u mozgu, srce je u našoj civilizaciji središte i simbol ljubavi i hrabrosti, a o zakonu srca (o)vise svi drugi zakoni. Inteligencija srca obuhvatnija je od cerebralne inteligencije, a razumijevanje jače od znanja i snalaženja. Bendina sintagma "trahison des clercs" (izdaja intelektualaca i klerika) oznaka je društva u kojemu se intelektualci opiru svakom etičkom angažmanu, "snalazeći se" (često na račun drugoga), lišeni požrtvovnosti i onoga što zovemo "srcem". Pravi intelektualci u Crkvi, svjesni autonomije svjetovnih vrednota, dio su "naroda Božjega", tj. Crkve, kojemu su posvećena neka poglavlja knjige. Autor je posebno upozorio na poglavlja koja se tiču bogoljublja, čovjekoljublja i rodoljublja (npr. "Hrvatski Sjever i Jug", "Zaljev hrvatskih svetaca", "Naviru sjećanja" itd.) te pročitao neke odlomke iz tih poglavlja. Te je misli prije toga objavio s p. Tomom Verešom i u knjizi "Neoklerikalizam i pučki katolicizam" iz iste biblioteke.

Najnovije svetojeronimsko izdanje:

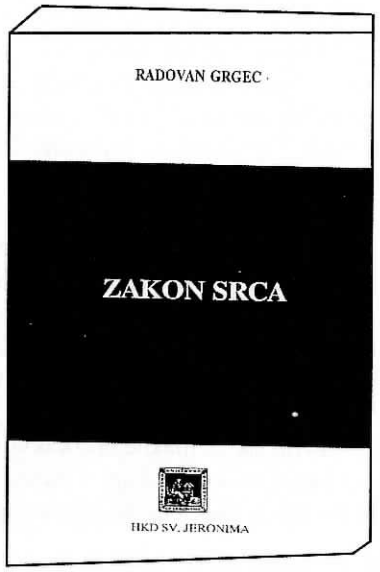

Mladen JURČIĆ

Sloboda kao vezanost duhom

Danas, poslije svih, nekad i apsurdnih, zlouporaba riječi "sloboda" (primjerice u revolucijama koje su značile samo oslobađanje krvi, patnje, pohlepe i beskrupulozne okrutnosti), možemo se iznova zapitati što ta riječ zapravo znači. Mogućnost da u što većoj mjeri postupamo isključivo po svojoj volji, a da nas što manje toga ometa i priječi? Je li sloboda zbacivanje, kako kažu - konvencionalnih, zastarjelo moralnih, ovih ili onih političkih, vjerskih i inih spona? Ili takva odbacivanja uglavnom vode u nove oblike ropstva, te je sloboda zapravo nemoguć, lažan i isprazan pojam koji se baš zato može primijeniti na sve i svašta, prilagoditi se svakom sadržaju pa je posebno pogodan za manipulaciju?

Politički režimi i ideologije koji su se hvastali monopolom na pravu slobodu i "oslobođenje" propali su, raskrinkani su kao lažni i nasilni, a da nisu donijeli ništa dobra, kamoli slobodu. Uostalom, u raznim režimima i uopće u politici, ovoga je skliskoga pojma oduvijek bilo najmanje, jer državni je, politički ustroj već po svojoj biti nužno represivan, okrenut ponajprije sebi, svom opstanku i koristi, pa i ne može iskreno promicati slobodu. Čak i režim koji se na riječima predstavlja kao posve demokratski, često (samo na drugoj razini i mnogo perfidnije) postupa jednako onome što ga zovemo totalitarističkim.

Reklo bi se da današnji (pogotovo mladi) čovjek dobro zna što je sloboda, no možda još bolje zna što je (pomno smišljenom i psihološki vrlo nasilno provedenom promidžbom od najrazličitijih, ponekad vrlo dobro skrivenih interesnih grupacija nametnuto mu) ropstvo i pranje mozga pod maskom slobode, "suvremenoga oslobađanja" i nesputanosti "zastarjelim konvencijama", jer daleko od toga da budu oslobođeni "preživjelih lanaca", ljudi danas često robuju zastrašujućoj množini stvari: seksu, drogi, vrstama glazbe, ambicijama, modi, žutom tisku, televiziji, "javnom mnijenju", "većinskom mišljenju", trendovima, promidžbi filmskih studija, klanovima, "klapama", interesima "velikih sila" i čemu sve ne.

Može li sloboda imati veze s nečim što nam drugi žele svim silama i vrlo perfidno, radi vlastite koristi nametnuti, može li imati veze s materijalnim, ili pak s pukom tjelesnošću, tijelom čije nepoznate nam procese nismo u stanju kontrolirati i koje nam svakoga trenutka može ukinuti prividnu slobodu i iznenaditi nas zarobljavanjem u lance neočekivanih bolesti, a u težim slučajevima i konačnim smaknućem, jer kao što su s pravom isticali mnogi asketi i sveci, zarobljenici smo tijela?

A može li sloboda imati veze s isto tako zarobljavajućom razuzdanošću, "oslobođenom spolnošću" koja vrlo lako izmakne bilo kakvoj kontroli i prijeđe u bolesnu unutarnju prisilu pa nam na kraju toliko zaokupi i pomuti biće da ga učini žalosno slijepim, otvrdnulim za bilo što drugo i nemoćnim da se odupre sve jačoj, često razornoj kompulzivnosti?

Ili pak sloboda ima veze s ideologijama, ambicijama, politikom i društvenim uređenjima, premda se možemo upitati bi li u istinskoj slobodi i osviještenosti opstalo bilo koje od tih uređenja?

Vrste su ropstva ("Ne znate li: ako se komu predate za robove, na poslušnost, robovi ste onoga koga slušate" kaže sveti Pavao, Rim 6,16) mnogobrojne, zasljepljujuće - od onoga što nam drugi svakodnevno ulijevaju "trakturom u glavu", a mi, nalik stadu ovaca, tupavo i nekritički primamo, preko onoga što je u nama zacementirano krivim odgojem, do naših vlastitih iluzija, zabluda, taština, teških samozavaravanja i težnji. Sve nam to poništava slobodu, mogućnost samosvojnoga mišljenja, uvida i postupanja, a možemo postati robovi i same (lažne) slobode - djelovanja tobože bez konvencionalnih ograda, kad se više ne možemo i ne znamo othrvati ni jednoj napasti, ni jednoj gluposti. (Onaj tko je uzdahnuo: "Jadan ja, rob sam slobode", imao je potpuno pravo.)

Ako već ne može biti materijalne, tjelesne ni političke slobode (jer nikako je ne može biti ondje gdje vlada isključivo interes, a politika je poligon, štoviše carstvo najrazličitijih, često vrlo mračnih interesa), ostaje nam samo glasovita i također uvelike zlouporabljana "sloboda duha". Ali što je uopće širok i zbilja osviješten duh i za kakvom to slobodom teži?

Proučavajući djela i pregnuća značajnih ljudi, na prvi pogled često uočavamo ono što bismo mogli nazvati začudnim pomanjkanjem, nedostatkom slobode, jer velikani su sami sebi nametali brojna ograničenja i lišavanja. Značajni se umjetnici, primjerice, uvelike žrtvuju za svoje djelo pa sebi svjesno i uporno ograničavaju život zbog cilja što ga smatraju najvrednijim, suzuju pa i odbacuju sve što ne unaprjeđuje njihov rad i zatvaraju se u svoje unutarnje ćelije. Često stvaraju u prilikama koje su nalik dobrovoljnoj zatvorskoj izolaciji, a slično je i s velikanima drugih područja, kao da, paradoksalno, pravu slobodu, širenje i razmahivanje duha omogućuje tek odlučno samosputavanje, ograničavanje, žrtvovanje slobode kako bi se postiglo nešto rijetko i posebno što inače ne bi bilo moguće postići. Štoviše, čini se da je sloboda nekakva moneta koju velikani daju od sebe, kako bi kupili ćeliju svoje nutrine koja im, u povlačenju od svijeta, služi kao ulaz u tajnu, samotnu, za stvaranje najpogodniju dimenziju, ili je za njih sloboda kontroverzno vezivanje duha uz samo jedan, glavni, najsvrhovitiji i nezamjenjivi pokretač, a sve se drugo odbacuje kao suvišno, kao zapreka slobodi stvaranja, putu u snažno zaokupljajuće pregnuće, pa se sloboda pretvara u svoju suprotnost - u izdvajanje iz previranja, kaosa i lažnih sloboda "svijeta" koje su zapravo ropstvo, a sastoje se od bujice ovisnosti.

Sveti Pavao, čovjek koji je znao što je sloboda i širina vrijednoga nastojanja, kaže da je "vezan duhom", a zatim i da smo svi "otkupljeni otkupninom, pa nismo svoji". Što to velikan takve nezadržive i samosvojne unutrašnje snage (i slobode) želi reći kad govori o "vezanosti duhom"?

Zahvaćen najvišim smislom, Bogom, istinom koja najpotpunije oslobađa, pa sve drugo čini neinteresantnim, ništetnim i naših težnji nevrijednim, sveti se Pavao u svom vrhunskom oslobođenju, odluci da se cijelim bićem posveti putu koji "nadilazi sve druge", paradoksalno, više ne osjeća slobodnim da radi bilo što osim onoga što mu

nalaže duh, pa čak ni da izmakne progoniteljima. Osjećajući da "nije svoj", jer je "vezan duhom" koji ga vodi krajnjem oslobođenju, mora poći u Jeruzalem, gdje ga čekaju brojni protivnici, a na kraju i stvarni lanci, zatočeništvo.

Nadalje, redovnici, posve oslobođeni "svijeta" i bezvrijednih težnji, sebe nazivaju "slugama" i "robovima" Božjim, a ipak svoj položaj smatraju krajnje slobodnim, sveti Pavao govori o "zarobljavanju uma na pokornost Kristu" (2 Kor 10,5), a mnogi su se sveci, nastojeći postići najvišu, mističnu pročišćenost i oslobođenje duha zatvarali u ograničenja začuđujuće složenih asketskih vježbi koje mnogima danas izgledaju čak smiješne i apsurdne, ali takve su samo na prvi pogled, ako nismo u stanju razumjeti njihovu bit i smjer, jer po mišljenju onih koji su ih rabili (dakle ljudi iznimna duha, umnosti, osjećajnosti, uviđanja i zauzetosti) bili su to putovi do vrhunske slobode.

Poznat je (a često, uslijed dubokog nerazumijevanja, i ismijavan) primjer svetoga Alojzija Gonzage, koji je, žarko težeći dubokom, mističnom unutrašnjem pročišćenju, izbjegavao pogledati bilo koju ženu, čak, kažu, i vlastitu majku, a u susretu sa ženama oči je uvijek držao oborene. Kakvog li površnog i plitkog vremena čija je prva reakcija smijeh i ruganje iznimno smislenom i dubokom asketskom postupku koji teži da i određenim konkretnim, tvarnim načinom beskompromisno očisti i mistično uznese duh, posve mu zapriječivši ono što je inače tom duhu zaista veliki izvor onečišćenja i smetnje - nečistoću pogleda koja, razuzdana, rađa sveopćom nečistoćom i kaotičnošću bića, blokadom duha i njegovih vrijednih pregnuća, ako zamke spolnosti postanu prisilne i prijeđu u izlužujuću ovisnost. A ako te perfidne zamke mogu, potencijalno, u toj mjeri oštetiti duh i ugroziti njegove najvrjednije funkcije, onda je, za plodno pročišćenje, produhovljenje i usavršavanje, vježba svetoga Alojzija posve prihvatljiva, dapače, vrlo značajna i učinkovita, pa se nemamo čemu smijati, nego takav postupak moramo duboko poštovati, to više što se "new age" običava na sav glas diviti beskorisnim i daleko besmislenijim "asketskim" egzibicijama raznih "maga" i lažnih gurua. Uostalom, možemo li se rugati sv. Alojziju u ovo naše vrijeme ponekad zbilja demonski izopačene spolne razuzdanosti, pred kojom se malo tko zgraža, nego joj mnogi i zdušno aplaudiraju, hvaleći je kao "maštovitu i oslobađajuću". Doista, dok gledamo već samo, primjerice, navalu najbestidnijih i perverznih slika, koje više nisu ograničene na određene filmove, programe i časopise, već su stekle legitimnost i na velikim panoima uličnih reklama, u spotovima dostupnima djeci, u modnim kreacijama itd., u nošnji što je svakodnevno viđamo na ulicama, pitamo se tko će nas osloboditi od ljute represije "oslobođene spolnosti" koja uništava i ono malo "suvremenu čovjeku" preostaloga duha i nimalo se ne čudimo sv. Alojziju, čiji bismo primjer asketskih duhovnih vježbi s blagotvornim učinkom i danas često mogli nasljedovati.

Zaista, tko li je tako slabo osjetljiv na duhovnost, tko ima tako malo uvida, a i znanja, da se postupke duhovnoga pročišćavanja i usavršavanja toga velikoga sveca usuđuje ismijavati *danas*, kad razorna kaotičnost "slobodne" spolnosti više sliči na nešto pušteno iz Pandorine kutije, nego na naravne, a, kako kažu, "lažnim (crkvenim) moralom" zabranjene užitke, na kakve se, putem većine medija, tko zna iz kakvih i čijih interesa huška povodljivu mladež, a ekstremne se (često totalitaristički nametane)

besramnosti proglašavaju "hrabrom i demokratskom", čak "politički korektnom" moralnom protutežom "sputavajućim vjerskim zabranama"? Sve plići i gluplji filmovi, tv-spotovi i programi za mlade puni su promidžbe takvoga "suvremenoga i potpunoga oslobađanja" od "dosadašnje besmislene, zatucane i nedemokratske stege", jer moćne grupacije u vrhovima medija (a čini se i u vrhovima svjetske politike), kreatori programa, "trendova", "duha vremena" i pogroma "zastarjelih vrijednosti", očito osjećaju duboku frustraciju zbog mračnih oblika ropstva u koje su *sami* upali žudeći za slobodom, pa kako bi sami pred sobom opravdali svoja žalosna zastranjenja, iz petnih ih žila nastoje proglasiti ne samo sveopće poželjnima, legitimnima i jedino "modernima", nego i snažno normativnima, dovoljno "uzvišenima" da bi postala svjetskim zakonom, ili barem jedino ispravnom, oslobađajućom i osvješćujućom filozofijom našega vremena, a ako misaoni, dovoljno produhovljeni pojedinac ne prihvaća takve besramno kaotične, blago rečeno ništetne norme (jer vidi, ili barem sluti, odakle sve to potječe i kamo vodi), onda se protiv njega pokreće nemilosrdna kampanja ismijavanja, optužbi za beznadnu zastarjelost pa i za "opasno desne nazore", a uvelike se rabi svojevrsno izopćavanje "nepoćudnih", koji nemaju pristup u medije, ni u "priopćajna sredstva". Eto "trendova suvremenoga oslobađanja".

Rekli bismo da nam, želimo li se spasiti, preostaje ne više traženje duhovnosti, nego pravi bijeg u duh, a istinska se sloboda zbilja sve više ukazuje kao "vezanost duhom".

No ima li riječ "sloboda" uopće kakvog konkretnog značenja i tko je "slobodan"? Obično se kaže da smo slobodni od nečega. A od čega? Od ("konvencionalnoga") morala? Ili od ropstva grijehu? Nije li daleko bolje biti slobodan od ovoga drugoga mračnoga vezivanja?

Kako kaže sv. Pavao: "Uistinu, kad bijaste robovi grijeha, 'slobodni' bijaste od pravednosti" (Rim 6, 20). Jedina sloboda čovjeka zarobljenoga grijehom, nekontroliranom i nezadrživom navalom sve jačih požuda, ili pak ideologijama, ambicijama, pohlepom, novcem, prestižem i svakojakom lavinom "modernih težnji" u tome je da je zaista slobodan od vrijednih, istinski osvješćujućih i prosvjetljujućih duhovnih pregnuća, pa i osjećaja.

Je li "sloboda" naprosto precijenjena, apstraktna riječ, bez mnogo značenja, kojom se uvelike (i često pogubno) manipulira, kako bi se ljude zaslijepilo i podjarmilo? Kad god se mnogo govorilo o slobodi i klicalo joj se, sve je završavalo giljotinom, ili pak zatvorima i namještenim suđenjima, kad se govorilo o političkoj slobodi nastupao je crni totalitarizam, kad se slavilo "slobodnu, nesputanu spolnost" upadalo se u teško robovanje pornografiji i nastranostima, a kad se, primjerice, Crkvu optuživalo da guši slobodu duha, upravo su takve protucrkvene grupacije i režimi donosili tešku represiju i okrutno gušili slobodu duha, koja dolazi do izražaja upravo u vjeri.

Tko je dakle slobodan? Čovjek je uvijek "vezan" svojim afinitetima, uvjerenjima, ljubavima, načelima - dakle zaista "duhom", kako kaže sv. Pavao, onim što je za njega smisao života, ili pak svojim brojnim ograničenjima, ovisnostima, grijesima, ambicijama i predrasudama. "Potpuna sloboda" o kojoj neki egzaltirano pričaju izlika je za površnost, nedisciplinirano, duhovnu lijenost, raskalašenost, bezidejnost i pomanjkanje smisla.

Glede ljudskog duha možemo govoriti o slobodi sređivanja, izoštravanja i pročišćavanja, izlaska iz kaotičnosti, oslobođenju od bezvrijednoga balasta i smeća kako bi se duh - to najvažnije ljudsko oruđe i oružje - upotrijebio na najbolji, što znači najplodniji način. A takvo oslobađanje od svakovrsne nečisti, izoštravanje i usmjeravanje prema smislu zapravo znači "vezanost" duha za sasvim određeno pregnuće što ga smatramo najvrjednijim, i zapostavljanje svega ostaloga, svih ostalih (često prividnih) sloboda zbog najveće i najdragocjenije. "Vezanost" je zapravo imperativ da pravilno i u što većoj mjeri iskoristimo dar duha i njime proniknemo u smisao, jer duh teži smislu i djelu što ga smatramo smislenim i koje nas tako zaokuplja da mu često vrlo spremno mnogo toga žrtvujemo. Zato riječ "sloboda" za naš duh i nema pravoga značenja, kao što je, primjerice, za Nietzschea riječ "sreća" bila posve isprazna. "Težim li ja za *srećom*?", pitao je. "Ja težim za svojim *djelom*." A duh može slično odgovoriti i na naklapanje o slobodi, koja ga zanima samo ukoliko znači da je slobodan slijediti težnje što ih smatra doista značajnima. Zato možemo reći da je njegovo naravno stanje zapravo "vezanost" za svoja uvjerenja i nastojanja, a ne "sloboda", kako se ta riječ obično shvaća. Za kršćanina je, primjerice, bitna vezanost Kristom i za Krista, za njegov zakon i Duh, pa kršćanin sumnjičavo i (s pravom) s visoka gleda na prečesto mutna naklapanja o ovakvim ili onakvim slobodama, jer svjestan je da to vrlo često nije ništa drugo do puka izlika za način života suprotan težnjama cijeloga njegova bića i naprosto opravdanje za grešnost.

A što je, primjerice, s brakom, još jednom institucijom koja se danas zdušno napada i želi poništiti, jer predstavlja "zastarjelu konvenciju i ropstvo", od kojega bismo trebali postati slobodni za robovanje razmrvljenim ispraznostima? Brak je također svojevrsno postvarenje osjećaja što ga smatramo bitnim, duboko ispunjujućim i smislenim - postojane ljubavi prema drugom biću i zajedništva u izgrađivanju i sređivanju konkretnoga intimnoga svijeta (usred okolnoga bezobličnoga, nesređenoga i ispraznoga), u zajedničkom životu koji i jest zadaća izgrađivanja svijeta u okvirima najvrjednijih osjećaja, pa ljubav i brak znače vezanost plodnim osjećajima i ispunom zajedništva, dok "slobodu" onih koji uporno izbjegavaju takvu vezanost možemo nazvati strahom od sređenosti i ljubavnoga građenja svijeta, strahom od istinske emocionalnosti i nesposobnošću za prave osjećaje, slijepom težnjom za kaosom kratkih "užitaka" pa prema tome nezrelošću i robovanjem.

Rekli smo da je nekad potpuna, što za mnoge znači i potpuno neodgovorna, razuzdana sloboda zapravo robovanje, okivanje teškim lancima ovisnosti i kompulzivnosti, dok je "vezanost" duhom ("robovanje" neprolaznim vrijednostima) jedini pravi vid slobode. Uzalud nam je sve tupljenje o tom pojmu, ako u svom duhu nismo samooslobođeni tako da smo zapravo zauzeto i postojano *vezani* zbilja smislenim pregnućima i ciljevima što ih sami, kao individuumi, smatramo najvrednijima, a glede tolikih zagovaratelja svakovrsnih (pomodnih) oslobođenja i "emancipacija" možemo navesti riječi iz Druge Petrove poslanice: "Obećavaju im slobodu, a sami su robovi pokvarenosti. Jer svatko robuje onomu tko ga svlada" (2 Pt 2,19).

Najbolja je moguća sloboda vezanost Duhom Božjim i vlastitim duhom kojim se približavamo Bogu jer On nam je taj duh i usadio (pa ga traži kao dio sebe) - vezanost za težnje da najbolje pročistimo, razbistrimo, a onda najučinkovitije i najplodnije iskoristimo taj duh. Osloboditi i izgraditi svijest za takvu vezanost duhom, spoznati njezinu bitnost, najvažnije je oslobođenje.

. . . . . .

Mladen JURČIĆ

Slutnja sebe

Ponekad
visoko unutra mi sijevne
visoko unutra ta najdalja žudnja
što život je nikako ne može doseći,
niti smrt je može satrti u prah.

Za jasnoga sjaja u meni,
za tihih kristala ponoćnih vedrina,
visom zasvjetluca nedohvatna, tajna,
il naglo kroz tamne prosine oblake

- tiho naviještanje zbiljski moga *puta, predalekog*
svijeta od značenja glasa
što ni toliko nisam ga stekao
da bih ga, u stalnim procijepima trenja,
uopće mogao *izgubiti...*

Prekratkim ljetima,
snježnim sutonima visoko u meni
prosine li nepostizivo no moguće *mi, potpuno*
moje *spasonosno* "ja"
što u stanju sam ga tek izdaleka,
u tragičnim tek navještajima naslutiti?

Margina

Ne glavnim, već pokrajnjim ulicama,
sam uz jezgre im slika -
uz raskošnu samotnost jesenjih dvorišta
moja čarolija šetnje enigmom bivanja.
A iz daljine, iz već jako mi dalekog svijeta
posljednji dopire imalo značajniji pjev.

Na margine su izbjegla srca,
gdje još te volim, jer još je moguće
zaljubljenom ludovati, boriti se s Bogom,
nepostiđeno plakati od ganuća,
a na krasnom, jedino još slobodnu ladanju
posljednji svoj trajni je dvorac
i samo podiglo Evanđelje.

Zračnom šećem marginom sam, nepoznat,
neopterećen poznatom nam jalovošću postojanja
koja glavnim se ulicama stalno iznova potuca i ništi,
mrvi, obezvrjeđuje, ponižava, ledi,
kida, izjeda se, pijano tetura...

Glavna cesta osiromašuje, skoruje, guši,
zaglušno lupa o limene trendove,
dok tu još su gusti, neposijedjeli pramenovi vjernosti,
još ima djetinjstva i vrlo blagih osunčanih kiša,
a sutonske se ptice spuštaju
iskonski spokojnom osjećaju krošnji.

"Sve ću ti reći, prosvijetlit ću te,
voljeti, oprati,
uvijek ću te nanovo posvetiti
na marginama,
gdje šumi bistra još rijeka slušanja počela,
ako onamo udaljiš se k sebi,
ako odande udaljiš se k meni,
opet ćeš moliti, mladovati, pjevati i biti..."

Dosta mi je

Fućka mi se na ono što mi je "duboko u srcu"!
Ne vjerujem svojim očajno ljudskim
premišljanjima, očekivanjima, uvjerenjima,
rasutoj ogrlici skitničke osjećajnosti maštarija.
"Najviše vjeruj srcu". Ali svejedno mi je
što je u tom mom srcu
punom gluposti i govana!
Želim nešto zbilja prostrano, nadvremeno,
posve slobodno, neovisno
od jadnog mene i jadnijeg doba,

ne tek "osjećaj mog bića" nego
objektivno postojeće Visoko,
istinski moćno jer posve nenametljivo,
neshvatljivo mi, nedostižno, a jedino mi iskupljenje, spas,
odviše čisto za moje blato, do bola skriveno,
najdalje i zato od svega mi,
od svega daleko najbliže...

Sad, naprotiv

Oštrica starog sam mača što rđa u travi
nijemo, nepomično sred svetog čina zelenila,
a jednom je strasno pjevala, sijevala
u žaru jalove, lude, zaludne,
a neizbježno mi suđene, sržno ljubavne,
unaprijed veličanstveno izgubljene borbe.

Malkica DUGEČ

Bio je samo Hrvat

(Uz promociju knjige Bože Dugeča *"Nismo spremni robovati"*)

Teško je, nezahvalno, a iziskuje i poprilične duševne napore, govoriti o osobi s kojom smo skoro cijeli život dijelili krov i kruh, dobro i zlo, koju smo voljeli više od sebe i za koju smo bili spremni žrtvovati čak i vlastiti život, ali je još teže, možda i i nepravedno, prešutjeti istinu o njoj, jer ta istina nije samo intimnoljudska, već i općeljudska, hrvatska!

A kada je u pitanju objektivna istina o voljenoj osobi - treba zaboraviti sebe, izdići se iznad osobne boli te iz svojih najskrovitijih kutaka srca i uma iznijeti na svjetlo dana sve ono što ne bi smjelo biti prekriveno prašinom zaborava. Upravo s tom namjerom, a potpuno svjesna da i moj pok. suprug prof. Božo Dugeč bijaše, kako to i za sebe još za života reče hrvatski pjesnik i mučenik Vjenceslav Čižek:

"...samo jedno zrno
u Božjoj žitnici,
tek jedan kamičak
u Katedrali hrvatske slobode".
(V. Čižek: "Epitaf")

pred ovim časnim skupom, koji već svojom samom nazočnošću predstavljanju postumno objavljenih govora, članaka i eseja Bože Dugeča: "Nismo spremni robovati" - dijeli sa mnom radost njegova duhovnog povratka među svoje istomišljenike i suborce iz 1971., u svoju i našu Maticu hrvatsku i svoju kroz patnje i žrtve snivanu, ali nedoživljenu slobodnu državu Republiku Hrvatsku - iznosim samo djelić istine o njemu, istine koja - iako još zapretana u mnoštvu hrvatskih emigrantskih sudbina - može i treba potaknuti na ljubav i rad za dobro Hrvatske.

Od zamisli - do knjige

Skoro punih 12 godina trebalo mi je da svoju zamisao o postumnom objavljivanju svih meni dostupnih Božinih govora, članaka i eseja - provedem u djelo. Premda moj suprug nije mnogo napisao (imao je gotovo fotografsko pamćenje i većinu govora držao je napamet, bez koncepta) i nije bio čovjek željan književne slave, nije mu bilo stalo do kritike na račun već napisanog i objavljenog - bio je uporan u nastojanju da svoja iskustva u domoljubnom radu i poruke proizašle iz tog rada prenese na papir kako bi time osvješćivao, poticao na život i rad za slobodu, za dobro čitavog hrvatskog roda; želio je ostaviti pisane tragove kako o Hrvatskoj iz 1971., tako i o izvandomovinskoj Hrvatskoj. I nije bilo jednostavno tu "rasutu baščinu" prikupiti na

jednom mjestu, staviti u jednu knjigu. Vremenski razmak od 30 godina, odijeljenost od Domovine nisu bile jedine prepreke na tom putu. Moj prvi dolazak u Hrvatsku nakon skoro 20 godina emigracije, zatim krvavi obrambeni Domovinski rat, rad na prikupljanju humanitarne i ine pomoći za Hrvatsku, objavljivanje vlastitih knjiga pjesama koje je u emigrantskim uvjetima bilo otežano - sve je to oduzimalo vrijeme i skretalo na druge, nekad i neželjene kolosijeke. I zato sam tek 2001. god. u Zagrebu, pri susretu s gosp. Kazimirom Katalinićem prvi put nekomu iznijela svoju zamisao o izdavanju knjige u kojoj bi bili sabrani svi članci prof. Bože Dugeča i govori održani tijekom 1971. godine na osnivačkim skupštinama ogranaka Matice hrvatske u Slavoniji. Moram pri tome naglasiti da sam ja uspjela sačuvati samo onaj održan 28. 2. 1971. na Osnivačkoj skupštini Ogranka Matice hrvatske Donji Miholjac. Svi ostali njegovi govori, npr. iz Našica, Valpova, Virovitice, Podravske Slatine, Iloka - nigdje nisu bili zabilježeni. Tako sam barem mislila u početku.

Moji uporni telefonski nazivi iz Stuttgarta, raspitivanja o eventualnim bilješkama iz tog razdoblja, zapisnicima ili sl. - urodili su plodom jedino u Našicama. Tamošnji ogranak MH, povodom obilježavanja 30. obljetnice Hrvatskog proljeća, izdao je svoj "NAŠIČKI ZBORNIK" u kojemu je, uz ostale, s magnetofonske vrpce bio prenesen i govor prof. B. Dugeča, održan na Osnivačkoj skupštini MH Našice dana 21. ožujka 1971. "Našički zbornik" dobila sam dobrotom gosp. Drage Trošelja, tajnika Ogranka MH Našice. Nešto kasnije došla mi je u ruke i udbaška dokumentacija pod naslovom: "Izvještaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske" koju je u travnju 1972. god., za potrebe krivičnog progona članova Matice hrvatske, izdao tadašnji Republički sekretarijat za unutrašnje poslove. U toj dokumentaciji pronađoh samo ulomke pojedinih govora (ili iz konteksta izvađene citate) pok. Bože Dugeča, održanih tijekom 1971. diljem Slavonije. Bijahu to ipak, logično s obzirom na prljavu namjeru sastavljača te dokumentacije, oni misaono i domoljubno najjači, najimpresivniji dijelovi njegovih govora. U svom Predgovoru piše o tome opširnije mr. K. Katalinić.

Nešto je lakši bio posao na prikupljanju Božinih članaka objavljivanih u časopisu "Republika Hrvatska", jer je, zahvaljujući priređivaču Anti Birinu, a povodom 50. obljetnice izlaženja tog časopisa, god. do 2001. izašla iz tiska "Bibliografija" svih u njemu objavljivanih radova u razdoblju od 1951. do 2001. Uz nesebičnu i prijateljsku pomoć gospodina Katalinića "dočepala" sam se čak i onih brojeva "Republike Hrvatske" koje sama nisam posjedovala. Nakon što su tako svi dostupni govori (poneke sam pronašla i u njegovoj pismohrani), članci i eseji B. Dugeča bili na okupu, počela sam razmišljati o naslovu, imenu knjige. Poznajući Božinu pitomu narav u ophođenju s političkim istomišljenicima i prijateljima koji interese Hrvatske stavljaju iznad osobnih, a buntovno i beskompromisno držanje kada god se radi o hrvatskom državotvorstvu, borbi za slobodnu, samostalnu i demokratsku državu Hrvatsku - u dogovoru sa svojim dragim i korektnim suradnikom i prijateljem mr. Kazimirom Katalinićem odlučih knjizi dati ime po naslovu jednog Božinog članka:

Nismo spremni robovati

Nije mi namjera govoriti o sadržaju, kompoziciji, dokumentarnoj, političkoj i literarnoj vrijednosti ove knjige, već samo o njenom autoru: čovjeku patniku i prije svega Hrvatu koji je svoju Hrvatsku nosio doslovno u svakoj ćeliji svoga mozga i svakoj pori svoga tijela - Boži Dugeču.

Mnoge poznate i manje poznate istine o njemu izrekao je već mr. K. Katalinić u svom opširnom, produhovljenom i poučnom Predgovoru koji će, nadajmo se, poslužiti hrvatskoj javnosti za bolje, vjerodostojnije i potpunije upoznavanje ne samo lika i djela prof. Bože Dugeča, već i još do nedavna tabu-teme: hrvatske političke emigracije.

No pored istina koje spominje mr. Katalinić ili koje autor knjige kroz govore, članke i eseje sam o sebi izgovara, postoje i one druge, vezane uz razne doživljaje autora u Domovini i tuđini, a poznate samo meni kao njegovoj supruzi i suputniku, vjernom prijatelju, istomišljeniku i suborcu.

Kako bih čitatelje ove knjige i sve zainteresirane barem približno upoznala s isječcima iz života B. Dugeča koji svjedoče o njegovoj hrabrosti (da, primjerice, bez dlake na jeziku govori i o zabranjivanim temama), o skladu njegovih misli i djela, o urođenom mu smislu za humor, ali isto tako za čovječnost i pravicu, ispričat ću nekoliko epizoda.

Dvorana X

Godina je 1955. Velika dvorana X Filozofskog fakulteta u Zagrebu, preko puta HNK-a, dupkom je puna. Svi studenti su pozvani na "predavanje" jedne "drugarice" iz CK. "Drugarica" ulazi i vješa svoju krznenu bundu preko naslona stolice. Započinje "predavanje". Sjedim negdje u sredini dvorane i šapućem s kolegicom, jer se predavanje pretvara u dosadu. Odjednom začujem dubok, ali ugodan muški glas. Bio je to neki student koji se javio za riječ. Okrenem se i pri dnu dvorane ugledam crnomanjastog, mršavog ali zgodnog mladića s brčićima. Uredno je odjeven u tamnoplavo odijelo s bijelom košuljom i odgovarajućom kravatom. Započinje govoriti o problemima studenata, o tome kako ni on, poput mnogih drugih siromašnih studenata, ne može dobiti mjesto u studentskom domu, o nepravdi itd. Nikada ga još nisam vidjela. Ni imena mu ne znam pa ipak, začudo, sama sebi svjesno počnem govoriti: "Eto, to će biti tvoj muž." A student, bio je to Božo Dugeč, nastavlja sada gromko i jasno: "Sve dotle, drugarice, dok ja svoj sirotinjski kaput ne budem smio objesiti kraj vaše bunde, ne može biti pravde!"

Jedna jedina košulja

Godina je 1957. Nakon sklapanja braka Božo i ja stanujemo u jednoj sobici Studentskog doma na Laščini. Ja pripremam diplomski ispit, a Božo nas uzdržava radeći u jednom studentskom restoranu gdje se može kupiti samo doručak: kruh, sir i

mlijeko. Za nas dvoje dnevno je dovoljan samo jedan kruh i 1 litra mlijeka. Za odjeću nema novaca. Od mog ujaka iz Austrije stiže paket: 1 deka, 2 suknje za mene, nešto slatkiša i 2 košulje za Božu. A on drugih i nema, jer je one istrošene i poderane - bacio. Dolazi njegov prijatelj, student Ante. I Ante potječe iz siromašne seljačke obitelji. Božo izdvaja jednu košulju i - dariva mu. I tako su obojica ostala sa samo jednom jedinom košuljom.

Jankecova majka

Godina je 1960. Nakon što je Božo odslužio vojni rok, oboje počinjemo raditi na osmogodišnjoj školi u Loboru. Iako ovaj put Božo priprema svoj diplomski ispit, ipak predaje na školi. Učenici ga neobično vole i svi ga zovu "striček Božo". Poneki se u razredu zabune pa umjesto "druže nastavniče" kažu: striček Božo. Dođu i pod prozor našega prizemnog stana te mole: "Striček Božo, bute s nama išli k cirkvi?" A "cirkva" je povišena travnata ledina uz crkvu sv. Ante. Uvijek bi pristao i okupljenoj djeci pričao zanimljivosti iz hrvatske prošlosti, iz povijesti... Djeca bi pažljivo slušala, jer ovdje nije trebalo ponavljati ili odgovarati za ocjenu.

Jedne zime trebalo je otići u susjednu školu u Golubovec, jer se tamošnji učitelj bio razbolio. Božo je obuo "škornje" (gumene čizme) i...otišao. Nakon završene nastave, upravo kada je već htio krenuti, došla je jedna žena. Prišla mu je i počela se žaliti, grdeći: "Znate kaj, onaj vučitel v Loboru, Dugeč, znate ga?" Božo je samo odmahnuo glavom. "On je vudril moga Jankeca. I ja ga bum tužila, vrag ga zemi." Božo se nasmiješio i ponudio: "Dojdite, gospa, bumo si nekaj spili pak mi se povedajte." Gospođa, Jankecova majka, pristala je i tako su njih dvoje ispili po "kupicu" vina. Kada je primijetio da je alkohol kod gospođe vrlo brzo učinio svoje, reče: "Znate kaj, gospa, onaj vučitel z Lobora, Dugeč, to sem ja." Žena se iznenadila, ustala sa stolice, prišla mu, zagrlila ga i sva ozarena rekla: "A, Vi ste to? Bog Vam daj sreću i zdravle. Samo Vi vudrite mog Jankeca još bole. Tak i treba. Nek se dečec navči se kaj treba.!" Popila je još jednu "kupicu" vina i sva sretna napustila školu u Golubovcu.

A Božo, iako nikada nije udario Jankeca, već samo prekorio kada ovaj ne bi napisao domaću zadaću, prihvatio je neosnovanu optužbu protiv sebe i na taj način dobio, umjesto neprijatelja, još jednog prijatelja: Jankecovu majku.

Veliki morski pas

Oboje smo bili sretni što smo nakon skoro 3 godine čekanja, neizvjesnosti i straha od izručenja Jugoslaviji, konačno dobili pravo na politički azil i međunarodnu emigrantsku putovnicu koja nam je omogućavala putovanja po mnogim zemljama svijeta, samo ne i u zemlje tzv. Istočnog bloka. Te godine, 1976., odlučismo otputovati na godišnji odmor u Španjolsku. Izbor je pao na pokrajinu Andaluziju. Odmarali smo se, čitali, sunčali i kupali a kako smo željeli upoznati i znamenitosti te, tada još uvijek Francove, države, krenusmo na izlet autobusom: najprije do Gibraltara a zatim brodom

do Ceute, španjolskog teritorija na samom sjeveru Maroka. Putovanje autobusom bilo je ugodno. Većina putnika-izletnika bili su Nijemci te se gospođa, vodič puta, u svojim objašnjenjima i prikazivanju najznačajnijih momenata iz španjolske povijesti služila samo njemačkim jezikom. Svi su putnici manje-više nezainteresirano pratili njeno izlaganje, jer su radije promatrali krajolik kojim su putovali nego slušali njene dosadne priče iz povijesti. No kada je svojim monotonim glasom počela pričati i o španjolskom građanskom ratu 1936. god., rekavši kako je i jugoslavenski predsjednik Tito u njemu sudjelovao te naglasivši: "Damals war er nur ein kleiner Fisch." ("Tada je on bio samo mala riba.") - prekinuo ju je glasan Božin povik: "Und heute ist er ein grosser Haifisch!" ("A danas je veliki morski pas!") (Nije to bila samo igra riječi.) Sjedio je pri dnu autobusa, dotad ni od koga neprimijećen. Čim je izgovorio te riječi, pogledi svih putnika usmjerili su se prema njemu. Nitko nije progovorio niti ga bilo što upitao. Svi su osjetili vidno olakšanje, jer je jednoličnost i dosadu zamijenilo nešto novo: zainteresiranost. Tek na brodu, ploveći kroz Gibraltar, Božo je odgovarao na brojna pitanja i obrazlagao argumentima zašto i kako je Tito, taj proždrljivi "veliki morski pas", "gutao" i usmrćivao svakoga tko bi mu se ispriječio na putu.

U gostima

Prijatelji nas pozvaše na objed. Poslije glavnog jela na stolu se nađoše razne slastice. Svi uzimamo i uživamo u dobro pripremljenim, ukusnim kolačima. A Božo: zapali cigaretu i.... puši li, puši... Domaćica ga upita: "Zašto i Vi ne uzmete koju slasticu? Zar ne volite kolače?" Božo odgovori: "Znate, gospođo, ja ne volim ništa slatko. Osim žena. Jer je i najslađa - gorka!"

Bio je to samo Hrvat

Premda me i osobno iskustvo poučilo kako je imao pravo rimski filozof Seneka tvrdeći da "mali bolovi govore, a veliki šute"; premda mi je gotovo uvijek na pameti misao hrvatskog pjesnika i filozofa Vlade Gotovca da se "samo nedužni brane ponavljanjem istine" - raspoloživo vrijeme kao i namjera da što konciznije i s osobnog stajališta samo fragmentarno knjigu "Nismo spremni robovati" nadopunim onim što u njoj nije moglo biti rečeno - ne dozvoljavaju mi razotkrivati velike bolove (čežnju za Hrvatskom) ni ponavljati već zapisanu istinu.

A sve one koji bi ipak rado doznali još poneku istinu iz domovinskog, te posebno iz emigrantskog života prof. Bože Dugeča- upućujem na svoju knjigu uspomenske proze: "DOMAĆE ZADAĆE" - objavljenu 2001. god. (povodom 30. obljetnice Hrvatskog proljeća) u izdanju "K. Krešimira" i s pogovorom Dubravka Horvatića.

Nastojeći da moj osobni sud o liku i djelu pok. Bože Dugeča ne bude subjektivan, i želeći da hrvatska domovinska javnost ipak dozna poglavito o onome što je kao hrvatski politički emigrant stvarao, a što joj još ni danas nije dostupno - citirat ću fragmentarno riječi i tekstove njegovih suputnika i suboraca u emigraciji, raspršenih

po gotovo svim kontinentima, objavljene po raznim hrvatskim emigrantskim listovima u povodu njegove iznenadne smrti 17. 3. 1990. god., ponavljajući tako i dio svog osobnog mišljenja i uvjerenja.

Ne štedeći svoje fizičke ni umne snage, radeći često doslovno dan i noć, pišući za hrvatski emigrantski tisak, pripremajući letke, govore, sastanke, prevodeći s njemačkog na hrvatski, kao npr. za list H. P. Rullmanna "Hrvatska domovina", pripremajući (zajedno sa mnom) telefonske emisije za Hrvate u Domovini i inozemstvu, izgarajući od čežnje za tada zabranjenom Hrvatskom - nije ni bio svjestan činjenice da je u tom plemenitom radu već sagorio, istrošio se psihički. Samo dva dana prije smrti, iscrpljen iščekivanjem "vihora slobode", gotovo bespomoćan kao malo dijete, ali s iskricom optimizma u očima, drhtavim je glasom snimao telefonsku emisiju koju smo zajedno emitirali pod naslovom: Informacije Hrvatskog republikanskog društva Ante Starčević.

Vijest o njegovoj smrti munjevito se pronijela ne samo Stuttgartom, gdje je upravo bilo završilo zasjedanje 7. Sabora Hrvatskog narodnog vijeća, nego po svim europskim i prekomorskim zemljama kamo je dopirala njegova pisana ili izgovorena riječ.

Evo što su o njemu napisali:

"U 'Republici Hrvatskoj' Božo Dugeč je od 1979. - 1990. objavio samo jednu pjesmu i 14 eseja, od kojih su neki političke prirode a drugi - satire."

"Od svojega bijega pred 'organima narodne vlasti' u siječnju 1972. pa do svoje nagle smrti... Božo Dugeč je bio, u političkom pogledu, svjedok i branitelj hrvatskog narodnog preporoda,.. koji je Tito na zahtjev Srba brutalno uništio u Karađorđevu 1. prosinca 1971."

"Božo Dugeč, izvrstan stilist... buntovni esejist... Njegov je najveći uspjeh što je u sebi uspio svladati predrasude protiv nedavne prošlosti... Božo je u tome hrabriji od većine te kaže: Činjenica je i to, da je naša Nezavisna bila država Ante Pavelića, i ustaška država, i država domobranska, ali je ona u prvom redu i na prvom mjestu bila država hrvatskog naroda...."

("Republika Hrvatska" br. 169, srpanj 1990.)

"Božo Dugeč je bio pisac i mislilac; pjesnička duša, ali dovoljno energičan u obrani svojih čvrstih stavova. ... bio je prisutan na svakom mjestu i u svakoj prilici gdje se radilo o Hrvatskoj i za Hrvatsku. Kao što je bio izvanredna ličnost u javnom životu, takav je bio i u privatnom: susretljiv, gostoljubiv, duhovit i nadasve šarmantan. Svaki njegov napisan ili izgovoren tekst, ma kako god on bio tematski ozbiljan, bio je istovremeno začinjen pregrštom zdravog narodnog humora; šarmantnog, ali i britkog... kakav je bio samo njemu svojstven."

(Berislav Fabek u "Hrvatskom putu" br. 4, 1990.)

Povodom boravka prof. B. Dugeča u Torontu, u travnju 1985. "Hrvatski put" mu je postavio pitanje o tome kako se živi u Jugoslaviji. Božo Dugeč je odgovorio:

"Kako se tamo živi? Otprilike, kao u košnici, s tom razlikom što u pčelinjoj zajednici trutovi redovito bivaju pobijeni, a u jugoslavenskoj - trutovi uživaju a radilice - gladuju." ("Hrvatski put" br. 3)

"Prof. Božo Dugeč, ein prominenter kroatischer Politiker und Intelektueller" ("Prof. Božo Dugeč, ugledan hrvatski političar i intelektualac"). "Er war ein begabter Redner" ("Bio je darovit govornik"). "Er hatte viel Sinn für Humor, neben historischen und literarischen Studien, wandte er sich oft der Satire zu. Aber sein geschriebenes Wort verbarg einen tiefen, für ihn unüberwindlichen Kummer: die verlorene Heimat." ("Imao je mnogo smisla za humor; uz literarne i povijesne studije, često se okretao satiri. No njegova napisana riječ u svojoj je dubini skrivala za njega nesavladivu bol: izgubljenu domovinu.")

"Es kannten ihn auch viele Gastarbeiter, die jahraus jahrein den kroatischen Stand auf der Frankfurter Buchmesse besuchten, oft nur um ihren Patriotismus zu bekunden, für die er immer liebeswürdige, aufklärende Worte fand." ("Poznavali su ga mnogi 'gastarbajteri', koji su iz godine u godinu, najčešće samo da bi iskazali svoje domoljublje, posjećivali Frankfurtsku izložbu knjiga, a za koje je on uvijek nalazio ljubazne i utješne riječi.") ("Kroatische Berichte", XV. JAHRGANG, 1990.) ("Hrvatska izvješća", XV. godište, 1990.)

I "Nova Hrvatska" od 8. IV. 1990. iz Londona je izvijestila o "Oproštaju od prof. Bože Dugeča, naglasivši: "Na pokojnikov grob položeno je mnoštvo vijenaca hrvatskih društava i političkih organizacija". A Šime Letina u "Hrvatskoj budućnosti" od svibnja 1990. god. u svom nekrologu kaže:

"Među učenicima i u puku Božo Dugeč je bio cijenjen i obljubljen, ali ne i u redovima vladajuće manjine, poltrona i karijerista.

U Donjem Miholjcu bio je izabran za predsjednika ogranka Matice hrvatske. ...U vrijeme Hrvatskog proljeća bio je na strani onih koji su željeli Hrvatsku izvesti na put slobode i demokratskog rasta. Držeći za ono vrijeme neobično smione govore na osnivačkim skupštinama MH širom Slavonije i zalažući se za pravo hrvatskog naroda da sam odlučuje o svojoj sudbini, postao je trn u oku režimskih slugu... U odsutnosti je bio osuđen na tri i po godine strogog zatvora... Po naravi je bio blag, tih i miran, ali u obrani svojih hrvatskih političkih stavova - uporan i logičan. Bio je dosljedan sljedbenik Starčevićeve političke doktrine. Nikada nije zagovarao nasilje i nepravdu, ali je vjerovao da svi ljudi, pa tako i Hrvati, imaju pravo boriti se svim prikladnim sredstvima za svoj opstanak i svoju državu."

U prilog navedenim citatima o ulozi i značenju Bože Dugeča među Hrvatima u svijetu, potpuno neovisno o njima ali vjerodostojno i dojmljivo govori moj sljedeći doživljaj. Kada sam dan nakon obavljenog pokopa (22. 3. 1990.) došla na Božin grob, zatekla sam jednu meni nepoznatu Njemicu. Promatrajući svježi grobni humak, nepregledne bukete cvijeća te bezbrojne na posebna postolja ovješene cvjetne vijence u obliku i bojama hrvatskog grba - neznanka me upita: "War das ein Staatsmann?" ("Je li to bio neki državnik?") Odgovorih: "Nein. Das war nur ein Kroate." ("Ne. Bio je to samo Hrvat.")

Ako možda i zvuči suviše subjektivno, ja kao žena koja ga je cijelog života pratila i dijelila s njim ne samo ljubav prema Hrvatskoj, već i sve patnje i žrtve u svjesnom radu za njenu slobodu, moram još dodati: Božo je istinski volio Hrvatsku, ali se nije ustručavao kritizirati nehrvatsko ponašanje pojedinaca. Volio je i svoj narod, ali nije mogao opraštati - niti je imao razumijevanja za njih - onima koji samo prigovaraju, a sami ništa ne čine za svoj rod. I vjerovao je u Hrvatsku, jer je bio Hrvat. Samo Hrvat.

Josip MARUŠČEC - ROKO

Kalež

Svud sivilo,
plijesan,
smrdljiv trulež,
i poneki pogled,
brižan.

Svud napori,
borba, strah,
besprizorni grabež,
i poneko cerekanje,
pijanca.

Svud politika,
lukavost, oštrina,
podmetanje, nametanje,
jarki palež,
i poneki pjev,
ptica.

Svud zavist,
napadaji,
nesanica, prepadi,
mutan stalež,
besparica,
i poneki ljubavi
jecaj.

Svud pravila,
paragrafi,
lisičine-okovi,
ljudski lavež,
i poneki stih,
poeta.

Svud otrovi,
atentati-ugriz,
nož-metak,
smrtni kalež,
veliki petak,
i poneki,
dječji osmijeh.

Tomislav MARETIĆ

Kad sam treb' o otić' u Oman

Kad sam treb' o otić' u Oman
Mnijah napisat kratki roman,
Al' sred ljetne fjake
Radije ispružih krake,
Potonuv' sav u mekan otoman.

Kad smo onomad trebali u Chad
Uhvatila nas je psihološka glad,
Svinju smo oderali
I fest se prežderali
Pa mjesto u Chad zamalo u Had.

Kad sam treb' o otić' u Rigu
Mišljah napisati poezije knjigu,
Ali usred zime
Zakazaše rime
Pak sem napisal frišku figu.

Kad je gospon Bago iš' o u Čikago
Vlastima to nije bilo drago.
Mislili su da će emigraciju
Pozvat na eskalaciju,
A Bago se tamo samo načag' o.

Kada se popeh na Buzet
Bijah skoro posve oduzet -
Ondje iznad Mirne
Tek ćuh cvijet da dirne,
Od ljepote bijah ja obuzet.

U ratu sam se istakao i tako
Ali i za tebe, mila Itako.
Nakon što Troja
Zbog konja posta moja
Preko Posejdona vratit mi se ikako.

Kad je Odisej doveslao do Neuma
Uhvatila ga je jaka reuma.
Dobri Eol u taj tren
Ponudi mu Voltaren,
Jedru dahne dušu - sama pneuma.

Kad se Ahilej vratil sa šekreta
Dočekala ga je veća trojska četa.
On ih tad bez straha
Rasu usred praha -
Jer nitko ne zna gdje je Ahilova peta!

Ahilej cmizdri već jednu uru
Jer mu Agamemnon ote curu.
Majka preko svojih veza
Poruči - da se taj ne zeza
I nek se bozi malko požuru!

Zar to vlada izdaje edikt
Da uvodi verbalni delikt!? -
Spasi nas "doktrine
Europske discipline"
Zaštitniče, Sveti Benedikt!

Rekel je nasmiješeni Račan
Da je režim HDZ-a bio mračan.
Sad mrak razbijaju blicevi
I Stipičini super-vicevi
A puk sve više - vedar i srdačan!

Sastavljena je nova vlada
Koja će sve probleme da svlada.
Daj Ivice njajke,
Ne pričaj nam bajke,
Samo nas spasi od glada!

Gospon Petritsch demokratski će reć
Da ovo nije Bosna nego okrug Beč:
"Ne svoje igrače, Hrvati,
Nego moje treba izabrati,
Ako želite slobodu si steć!"

Ljudi iz metropola su urbani
Iz predgrađa suburbani
Seljaci pak ruralni
I ekstramuralni -
Svud pa šeću kape, šeširi, il' turbani.

Rekel je Tito sred svoje prepotencije:
"Friga mi se za ženevske konvencije!"
Pobjednici gestom čvrstom
Zamahnuše kažiprstom -
Uz simptome progresivne demencije.

Tito je Hôa posjeo u gliser
Za pokazat Brijun, taj jadranski biser.
Hô tad poviče: "Ho,
Pa ti tu živiš ohoho!" -
"Hô, tek glumac sam, narod je režiser!"

Vidjelo se lijeve intelektualce
Kako zlosilju drže palce.
Bijaše im srce i glava
Ljubičica njina plava,
Intelektual' câ lijevih ogledalce.

Carla del Ponte ušla je u spor
S Europom osudivši SFOR:
Kud god patrola kreće
Karadžić bezbrižno šeće,
a kad potrči - SFOR je prespor.

Pred ptičjim sudom klepeće svaka svraka
I mnoga bradata kô i ona bez dlaka.
No zaboravi mnoga ptica
Što veli drevna poslovica -
Da smrdi svaka što u svoje gnijezdo kaka.

Tko nam to nesebično šalje agnoziju
Gospodarsku gotovansku aroziju? -
Eto ekonomskog čuda,
Nude pod bubrege muda -
Pa mjesto žita gojimo ambroziju !

Uvijek netko iznad Hrvatske
Kô vrana nad dolinom Gacke -
Austrougarska il' Juga,
Europa il' druga pljuga
Važno grakće i dijeli packe.

Kad je konačno pao Berlinski zid
Je l' netko osjetio povijesni stid?
Ah, kakva li milja
Kad nesta ta Bastilja -
Ropstva komunističkog hrid.

Mađaroni poslušno slušahu Peštu,
I u Budim budu pozvani na feštu,
Slušahu našinci i Beč
Pa Beogradu gašahu žeđ,
A stekliši navek završavahu u reštu.

Što bi Vuk rekô sad za jezični rat
Kad se zna da je tad bio velki tat.
Hrvatsko blago ne bijaše mu mrsko
Samo da ono nosi ime srpsko -
Tako mjesto svi/svud Srbi *posta Vuk Hrvat.*

Kad je Briselu bilo sve apatično
Srbi su se ponašali fanatično
Onda Francek reče da zavazda,
U Hrvatskoj bu Hrvat bil gazda !
Al' za globaliste...to je "nekak antipatično".

Stanko TENŠEK

Victor Hugo

Uz 200. obljetnicu rođenja (1802.-2002.)

U utorak 26. veljače 2002. navršilo se dvjesto godina od rođenja jednoga od najvećih svjetskih genija umjetnosti riječi - francuskoga književnika Victora Hugoa. Okušao se u svim književnim rodovima, a ne samo u pjesništvu, premda ga mnogi smatraju "najvećim pjesnikom francuskoga jezika", poput Andréa Gidea, koji, prema anegdoti, domeće svoj "Na žalost!" Hugo je, dakle, bio i pjesnik, i romanopisac, i dramski pisac, i putopisac, i polemičar, i novinar.. Međutim, njegovo se djelo ne može svesti samo na književnost, jer je on bio i slikar, i kipar, i grafičar, i dekorater, i ebenist..., ali i, nadasve, rasni političar, borac protiv svih oblika bijede i nepravde; u ime Boga i civilizacije borio se za ukinuće smrtne kazne jer je ona, govorio je, "znak barbarstva", borio se za jednakost među spolovima, bio branitelj dječjih prava, borac za opće pravo glasa, pravo na školovanje za sve, borac za osobnu i nacionalnu slobodu, čovjek koji je najavio osnutak Sjedinjenih Europskih Država i zajednički novac... Dakle, književnik, političar i pučki tribun, ali i filozof i istinski bogotražitelj.

Gotovo da i nije bilo područja kojega se njegov nemirni i neumorni istraživački duh nije dotaknuo. Bio je svojevrsni enciklopedist duha, humanist 19. stoljeća, čovjek koji je najbolje utjelovio odlike i mane svoje zemlje, ali i čovjek koji je želio biti "sažetak čovječanstva i integralni Francuz, sinteza između čovjeka i Boga", kako bilježi komentator dnevnika "La Croix" Bruno Frappat, te čovjek čije su ideje aktualne i u 21. stoljeću i ne prestaju uzbuđivati suvremenike, koji s toliko žara i poleta obilježavaju njegovu dvjestotu obljetnicu, u Francuskoj i diljem svijeta. "Čovjek ocean", kako ga predstavlja velika izložba koju je priredila Francuska nacionalna biblioteka po njegovoj domovini Francuskoj. Nacionalni junak i nacionalni spomenik, ali i književnik kojega poznaje i slavi cijeli svijet, baština čovječanstva. On, poput Shakespearea, Goethea, Dostojevskoga, Cervantesa i nekih drugih velikana i besmrtnika duha, najbolje utjelovljuje ono najljepše i najtrajnije što je europska književnost namrla čovječanstvu.

1. Život i djelo

Pierre Lepape, izvrsni znalac Hugoova života i djela, tvrdi: "Nemoguće je napisati životopis Victora Hugoa - jer on ima nekoliko života: monarhist i republikanac, pjesnik i pamfletist, buržuj i buntovnik, puritanac i libertinac, antiklerikalac i deist..." Zato je u prilogu "Legenda stoljeća" (za prigodno izdanje revije "Télérama" pod naslovom

"Ja Victor Hugo") "tajnu" njegova života i djela nastojao ocrtati kroz šest životnih odsječaka koji će ga rasvijetliti s različitih gledišta.

U prologu P. Lepape spominje "uspjelu Hugoovu hagiografiju" koju je napisala njegova supruga Adèle sa suradnicima iz kruga obitelji pod naslovom "Victor Hugo ispričan od svjedoka njegova života" (objavljena 1863. istodobno u Parizu i Bruxellesu).

Na putu prema slavi

Prvi životni odsječak - "Na putu prema slavi", usredotočuje se na godinu 1818. kada je 16-godišnji Hugo na Literarnome banketu pročitao svoju prvu pjesmu "Moj oproštaj s djetinjstvom". Mladi Hugo već je tada svjestan svojih dviju strasti - za pjesništvom i politikom, ultrarojalističkom, dakako, jer su u klimi Restauracije te dvije strasti neodvojive, pa treba napustiti racionalističku filozofiju i revoluciju. Napušta egzaktne znanosti prema kojima ga je usmjerio otac - general Hugo, te izjavljuje: "Ja sam čovjek koji misli na druge stvari." Pohlepno čita grčke i rimske pjesnike, napose Vergilija, te francuske klasike. Oduševljava ga Chateaubriandov "Genij kršćanstva" (1802.), blistava apologija kršćanske vjere u ime ljepote i osjećaja, te kao gorljivi Chateaubriandov pristaša željan slave bilježi u svoj dnevnik: "Želim biti Chateaubriand ili ništa." Godine 1815. napisao je tragediju "Irtamène", 1817. didaktičku poemu "Sreća koju pribavlja studij u svim životnim uvjetima", za koju je dobio i pohvalu Francuske akademije. S bratom Abelom 1818. pokreće literarnu reviju "Bretonska književnost", piše jednu komičnu operu i prvu verziju herojskoga romana "Bug-Jorgal".

Književni prevrat

Drugi životni odsječak -"Književni prevrat", usredotočuje se na godinu 1829., kada je Hugo u svome pariškom salonu, okružen tadašnjom pretežno romantičarskom francuskom književnom kremom - Balzac, braća Bertin, Delacroix, Emile Deschamps, Alexandre Dumas, Mérimée, Musset, Sainte-Beuve, Soumet, Taylor, Vigny, Villemain - pročitao svoju upravo dovršenu dramu u pet činova "Dvoboj pod Richelieuom", koju će kasnije preimenovati u "Marion Delorme", ali koja će biti zabranjena. Hugo postaje vođom te nove generacije književnika ("Vi ste naš Bog", napisao mu je u pismu Deschamps) koji će uzdrmati temelje klasicističke književnosti - Akademiju i Francusku komediju. U njegovu salonu nema staroga mu učitelja Chateaubrianda, koji sumnjičavo gleda svoje bučno književno potomstvo i propast svojih političkih ambicija, ni vlč. Lamennaisa, koji, premda katolički ultrarojalist, počinje napadati preuske veze trona i oltara, a nema ni Lamartinea, slavnoga autora "Pjesničkih meditacija", velikoga, priznatoga i slavnoga vođe nove književnosti, koji se zalaže za mirni i melankolični romantizam. Alfred de Vigny, Hugoov vjenčani kum, primjećuje skretanje baruna Hugoa prema liberalizmu, jer taj nekoć sramežljivi mladić, koji je do vjenčanja sačuvao nevinost, počinje držati "slobodoumne govore" i družiti se s dugokosim mladićima koji slabo mare za svoju toaletu, poput Gérarda de Nervala ili Théophilea Gautiera.

Ali to je i godina, 1829., kada se priprema objavljivanje njegovih sabranih djela u deset svezaka - u 27. godini! Tu je njegova drama "Cromwell", "Posljednji dan jednoga osuđenika", smioni unutarnji monolog i svjedočanstvo protiv smrtne kazne, prva velika pjesnička zbirka "Ode i balade", "Istočnjačke pjesme", pjesnički manifest slobode i romantičarskoga lirizma, "Han s Islanda" i dr., a počinje pisati roman "Majka Božja Pariška". Hugo odbija ponudu kralja Karla X. da postane članom Državnoga vijeća i utrostručenje plaće te prestaje biti pjesnikom monarhije i postaje predvodnikom liberala. U dvadeset dana napisao je melodramu "Hernani", izazovni manifest protiv reda i klasične tragedije, s kojom je 21. veljače 1830. u Francuskoj komediji izvojštio pobjedu pridobivši gledatelje za romantičarsko kazalište.

Umijeće senatorovanja

Treći životni odsječak - "Umijeće senatorovanja", usredotočuje se na godinu 1845., kada je, 13. travnja, francuski kralj Louis-Philippe I. imenovao podgrofa Hugoa francuskim senatorom (perom, lordom), tj. članom gornjega doma Francuske skupštine, konzervativne po funkciji. Obećana mu je i ministarska stolica. Godine 1841. Hugo postaje članom Francuske akademije, te će time romantizam lakše osvojiti i tu tvrđavu klasicizma, a još 1840. zamijenio je Balzaca na mjestu predsjednika Društva književnika. Godine 1833. imao je kazališne premijere "Lukrecije Borgie" i "Marije Tudor", a 1838. premijeru "Ruya Blasa" kojom je otvorio Renesansno kazalište. "Jesenskim lišćem" (1831.), "Unutarnjim glasovima" (1837.), "Sutonskim pjesmama" (1835.) te napose "Zrakama i sjenama" (1840.) njegova romantičarska poezija, nakon bura i oluja, postaje bukoličkom i blagom. Sanja o društvenome redu, ljubavnoj blagosti, obiteljskoj nježnosti, a o pobunama govori kao o "svijetu koji nadahnjuje Sotona". Još godine 1836. bilježi: "S Voltaireom je gotovo, dolazi Isus", Bog je "intimni i blagi svjedok" prirode koja je zamišljena kao utočište protiv krikova i bijesa svjetine. U studenome 1845. započinje pisati roman koji će se najprije zvati "Jean Tréjean", pa "Jadi" i konačno, sedamnaest godina poslije, "Jadnici".

Hugo se, poput velike većine Francuza, s nostalgijom sjeća Napoleonove veličine i ugleda, ali živo osjeća sve veći jaz između društveno privilegiranih i onih koji su jadni i gladni, pa izjavljuje: "Raj bogatih sazdan je na paklu siromašnih." On, pjesnik kojega svi hvale, i kojega cijeni Srpanjski režim, 1846. predosjeća "da je revolucija na pomolu" pa ovako razmišlja: "Bijeda vodi narod do revolucija, a revolucije dovode narod do bijede." Da bi se razbio taj začarani krug, zaključuje, potreban je novi Bonaparte, "jer bi bilo prežalosno da s Louis-Philippea padnemo na Ledru-Rollina". Senator Hugo još se boji republike.

Potpuni zaokret ulijevo

Četvrti životni odsječak - "Potpuni zaokret ulijevo!", usredotočuje se na godinu 1851. kada je Hugo, 11. prosinca, s krivotvorenom putovnicom kao tipograf Jacques-

Firmin Lanvin morao prebjeći u Bruxelles da sačuva glavu. Zašto? Veljačkom revolucijom 1848. uvodi se republikanski režim, kojemu je lipanjski ustanak radnika pokušao dati demokratskiji karakter. Nakon proturadničke diktature generala Cavaignaca, za predsjednika Republike izabran je 21. prosinca 1848. princ Louis Napoleon Bonaparte, koji 2. prosinca 1851. izvodi državni udar i 1852. proglašava se carem Napoleonom III. Radnici su, naime, odbijali umrijeti za spas republike koja ih je masakrirala. S njima se u veljačkome prevratu slagao i Victor Hugo, pomagao im i bodrio ih na barikadama, poput Gavrochea, ali je u lipanjskome ustanku bio s druge strane barikade, s desničarima, i pljeskao pobjedi nad anarhijom, jer se bojao da se iza Ledru-Rollina, Louisa Blanca, Blanquia kriju aveti Marata, Babeufa i giljotine. A giljotina i smrtna kazna za njega su teme o kojima on ima čvrsto i nepokolebljivo stajalište. Od 1849. njegove se političke dileme bistre: "S crvenima sam crven, s bijelima bijel, a s plavima plav, to jest trobojan. Drugim riječima, ja sam za narod, za red i za slobodu", a nekoliko dana kasnije napisao je i ovo: "Sve to ne znači da Republikanska stranka nema pravo i da budućnost ne pripada republici." Od te godine Hugo kao zastupnik u Zakonodavnoj skupštini polako prekida s desnicom, posebice glede društvenih pitanja. U izbjeglištvu u Bruxellesu 1852. objavljuje pamflet "Napoleon Mali" i odlazi u progonstvo na otok Jersey.

Njegovi sinovi Charles i François-Victor, po očevim naputcima, te uz financijsku potporu brata njegova pokojnog zeta Augustea Vacqueriea, pokreću časopis "Događaj". Njime prosvjeduju protiv zakona od 30. lipnja 1848. kojim se radni dan produžuje na najmanje dvanaest sati, brani političke zatvorenike, slobode i Ustav. Hugo se pak kao pariški zastupnik u Skupštini energično bori protiv Fallouxova zakona o izobrazbi, zastupajući opće pravo glasa i slobodu tiska, protiv čega njegovi bivši prijatelji energično prosvjeduju. U travnju 1850. policija je zabranila javnu prodaju časopisa "Događaj" a njegovi se pokretači progone. Hugo posjećuje političke zatvorenike. Njegov je preobražaj završen: on je savjest republikanske ljevice. S državnim udarom od 2. prosinca 1851. pridružuje se pokretu otpora i brani republiku na ulici, a dva dana nakon bijega iz Pariza i dolaska u Bruxelles, 14. prosinca, započinje pisati knjigu povijesti, reportaža, svjedočanstava i pamfleta "Povijest zločina".

Jean Valjean jači od Bonapartea

Peti životni odsječak - "Jean Valjean jači od Bonapartea", usredotočuje se na godinu 1862., kada iz tiska izlazi njegovo remek-djelo - roman ili epopeja u prozi "Jadnici", sažetak njegove pjesničke misli. Zato se Hugo pobrinuo da djelo izađe i u malome, jeftinom formatu kako bi svima bilo dostupno. Prijatelju Frédéricu Morinu piše: "Ta je knjiga sastavljena iz unutrašnjosti pa prema van. Misao je stvarala likove, a likovi su proizvodili dramu... U tu sam knjigu nastojao staviti svoj osobni usud i osobito život, vrijeme, a napose ovo stoljeće, Boga, a napose svijet... Knjiga je zapravo esej o beskonačnome, a svaka ozbiljna rasprava o beskonačnome vodi napretku, donošenju pravih političkih i društvenih zakona, koji samo potkrjepljuju prirodne

zakone; izvan autora nema vlasti; božansko isključuje kraljevsko, republika proizlazi iz religije." Jadnici su sažetak njegove osobne, književne, društvene i filozofske misli.

Hugo već više od deset godina živi u izgnanstvu, najprije na otoku Jerseyu, odakle je 1855. protjeran na britanski otok Guernesey jer se usprotivio diktatorskim pritiscima Napoleona III. na kraljicu Viktoriju. U Hauteville Houseu, kući koju je otkupio i sam uredio, živi i radi povučeno sa suprugom i troje djece, a u neposrednoj blizini nastanila se i prijateljica Juliette Drouet, vješta prepisivačica njegovih rukopisa. U kući jednom tjedno ugošćuje siromašnu djecu. Najstariju kćer Leopoldinu izgubio je u brodolomu još 1843., pa se, radi utjehe, a i radi halucinativnoga istraživanja "onostranoga" privremeno utječe spiritizmu i tvrdi da je 11. rujna 1853. s njome "razgovarao". Spiritističko ga je iskustvo učvrstilo u uvjerenju o njegovoj proročkoj pjesničkoj ulozi, da je on poeta vates, božanstvom nadahnuti pjesnik, koji razgovara "sa sveopćim usudom i vječnom nadom".

Guernesey je za Hugoa nepresušno vrelo pjesničke inspiracije: "Stanujem u tome golemom oceanskom snu, malo-pomalo postajem mjesečar očaran morem... Tako da na kraju nisam više ništa drugo nego svjedok Božji." Od izlaska do zalaska sunca promatra ocean, razmatra nad njim, crta i sve više piše. Tu su, uz "Jadnike", nastale dvije vrsne zbirke pjesama "Kontemplacije" (1856.) i prvi dio "Legende stoljećâ" (1859.), "Pjesme ulica i lugova" (1865.) te "Radnici na moru / Pomorci" (1865.) i "Čovjek koji se smije" (1869.), a tu su i tri kazališna djela, od kojih je najpoznatije "Hoće li imati što za jelo?" (1867.). Stalno korespondira s francuskim književnicima, napose sa svojim mladim obožavateljima - Flaubertom, Baudelaireom, Verlaineom, Micheletom i George Sandovom, koju zbunjuje njegova kršćanska misao, ali mu je ipak napisala: "Vaše pero vrijedi više nego štapovi svih biskupa." Svome pak izdavaču Hetzelu poručuje 1854.: "Ja sam sâm budućnost jednoga knjižara", jer je uvjeren u svoje ideale, u proročku pjesničku riječ pa izjavljuje da će "tintarnica pobijediti topove".

Konzervativci ga mrze, socijalisti mu ne vjeruju, Crkva ga osuđuje, antiklerikalci sumnjiče. Pa ipak, taj čovjek ima veliku moć, njegove se riječi pretvaraju u djela. Svi koji se u Francuskoj i u svijetu bore za slobodu i pravdu traže njegovu potporu, svi oni osluškuju glas samotnoga pjesnika kojega smatraju vođom. Garibaldi, koji vodi rat za oslobođenje i ujedinjenje Italije, napisao je 1863. Victoru Hugou i ove riječi: "Volio bih imati milijun duša koje će učiniti nepotrebnim milijun pušaka. I ja, poput vas, s povjerenjem očekujem da se narod pokrene... Na vama koji donosite svjetlo velika je zadaća da nam osvijetlite put koji će biti manje divlji, a na nama je da vas slijedimo." Njegovi pak protivnici, slugani Carstva i zagovornici konzervativne vlasti, sa strepnjom prate njegove ubojite riječi. Veliki uspjeh "Jadnika" učvrstio je Hugoa u uvjerenju da je pjesnik jači od tiranina, da je "Jean Valjean jači od Bonapartea", kojemu je već 1852. poručio: "S Bonaparteom ću postupati kako zavrjeđuje. Pobrinut ću se za toga čudaka. Pred potomstvom ću ga povući za ušesa."

Tek što je objavljena epopeja "Jadnici", Hugo započinje pisati novu - "Devedeset treću". U progonstvu je već deset godina, preostaje mu još osam, ali nikada do sada njegova moć nije bila tako velika.

Nacionalni spomenik

Šesti životni odsječak - "Nacionalni spomenik", usredotočuje se na godinu 1881., kada je, 27. veljače, Hugo ušao u osamdesetu, a cijelo mu je pariško Gradsko vijeće došlo u pohode u Prilaz Eylau 130, koji će 8. svibnja postati Prilazom Victora Hugoa 50, da mu čestita rođendan i oda počast kao nacionalnome heroju i spomeniku, kao, kako kaže P. Lepape, "strahopoštovanja vrijednom patrijarhu republikanske Francuske", a više od 600.000 Parižana prolazilo je ispod njegovih prozora i veličalo ga. Nova velika proslava njemu u čast upriličena je 14. srpnja, kada je Republika prvi put slavila svoj državni blagdan. Dvije tisuće brzojava, pisama i darova, uz desetak tisuća potpisa zahvale, stiglo je sa svih strana svijeta.

Izgnanik Hugo vratio se 5. rujna 1870. s Guerneseya u Francusku te je na Sjevernome kolodvoru slavodobitno dočekan: ljudi su mu stiskali ruku i citirali stihove iz njegove poeme "Kazne" (1853.). U siječnju 1871. zaprepastilo ga je primirje s Prusijom, pa podržava Parišku komunu, zbog čega je na neko vrijeme prognan u Belgiju. U Luksemburgu 1871. objavljuje zbirku pjesama "Strašna godina" u kojoj strastveno evocira dramatične događaje u Parizu 1870.-71. te potvrđuje prekid s Thiersovom vladom. Godine 1874. objavljuje "Devedeset treću", veliki roman o Revoluciji, i "Moje sinove", a 1877. drugi niz "Legende stoljećâ", "Povijest zločina" i dirljivu zbirku pjesama "Umijeće djedovanja" koju je napisao unucima Jeannei i Georgesu, koji su mu u staračkim danima bili jedina utjeha. Godine 1882. objavio je svoja posljednja djela - "Torquemadu" i "Četiri vjetra duha".

Godine 1880. Hugo se posljednji put za senatskom govornicom zauzimao za opće pomilovanje, zastupajući, u ime budućnosti, istodobno blagost i pravednost: "Četrnaesti srpnja obilježio je kraj svih vrsta ropstva. Taj veliki ljudski napor bio je golem božanski napor. Kad se jednom, pri upotrebi riječi u njihovu apsolutnome smislu, shvati da je svaka ljudska djelatnost i božanska djelatnost, onda će sve biti rečeno." Godine 1876. njegov je prijedlog dobio devet glasova. U borbi za ukinuće smrtne kazne ne će izvojštiti pobjedu (to će uspjeti tek Robertu Badinteru stotinjak godina kasnije, 9. listopada 1981.), ali će spasiti mnoge živote u Rusiji, Egiptu, Engleskoj i Irskoj, jer je moć njegove riječi jača nego ikada.

Polako priprema svoj "odlazak u svjetlost" i piše oporuku, svoju posljednju poemu, u čijem uvodu čitamo: "Bog. Duša. Odgovornost. Ta trostruka spoznaja dostatna je čovjeku. Ona je i meni dostatna. U njoj sam živio. U njoj umirem. Istina, svjetlost, savjest - to je Bog. (...) Uskoro ću zatvoriti svoje zemaljske oči, ali će moje duhovne oči ostati otvorene, šire nego ikada. Pedeset tisuća franaka dajem siromasima. Želim da me na groblje nose u njihovu lijesu. Odbijam molitvu u bilo kojoj crkvi, ali molim sve duše da mole za mene. Ja vjerujem u Boga."

Godine 1884. posljednji se put prisjeća voljene Juliette, koja je preminula u lipnju 1883.: "Danas se, u tri sata, navršila godina dana. Ženo divna! Vidjet ćemo se ponovno u budućem životu." Umro je skrhan upalom pluća 22. svibnja 1885. Posljednje su mu riječi bile: "Eto borbe dana i noći." Veličanstveni državni pogreb 2. lipnja 1885.

pretvorio se u golemu narodnu svečanost. Blizu dva milijuna ljudi pratilo je njegove posmrtne ostatke od Slavoluka pobjede do Panteona, gdje je pokopan. Pjesnik je umro, a mit o Victoru Hugou tek je počeo. Na stoliću kraj njegove postelje nađena je posljednja rečenica koju je napisao: "Ljubiti znači djelovati."

2. Pjesnik i političar

Da bismo osvijetlili Hugoov književni i pjesnički portret te napose odnos između Hugoa pjesnika i Hugoa političara, a i raznolikost njegova književnog rada i osobnosti, iz prave lavine djela objavljenih u prigodi njegove dvjestote obljetnice izdvojit ćemo neke misli dvojice Hugoovih najboljih poznavatelja u Francuskoj danas - Jacquesa Seebachera, glavnoga urednika sabranih djela Victora Hugoa *(Victor Hugo. Oeuvres complètes*, 15 svezaka, Robert Laffont) i Jean-Marca Hovassea, pisca njegove najnovije, izvrsne, biografije *(Victor Hugo,* 1. svezak: Prije progonstva, 1802.-1851., Fayard).

J. Seebacher, koji je Hugoa proučavao cijeli život, primjećuje: "Za većinu današnjih ljudi Victor Hugo je više ime nego stvarnost, jer ga nisu čitali. Međutim, on je spomenik koji se sve više i više posjećuje. Njegova dvjestota obljetnica pobudila je veliko zanimanje i želju za boljim upoznavanjem. Čitanje njegovih djela najbolji je put da se to postigne." Da bi osvijetlio Hugoovo poimanje pjesništva i politike, Seebacher navodi jednu rečenicu koju je Hugo napisao svojoj zaručnici Adeli Foucher: "'Adela, pjesništvo je vrlina.' Govorio je o vrlini u latinskome smislu te riječi (virtus), to jest o životnoj snazi i moći, izvoru raznih vrlina." Seebacher zaključuje: "Hugo je bio političar zato što je prije toga bio pjesnik. Sva njegova politička nastojanja izviru iz te dinamike. Zato je bespredmetno u njega suprotstavljati političko djelovanje i književni rad. Značajka mu je što je uvijek u sebi njegovao pjesnika, njegovu plemenitost i velikodušnost, i u tome on može biti uzorom našim suvremenicima."

J.-M. Hovasse ovako je doživio svoj susret s Hugoom: "Na Victoru Hugou počeo sam raditi u svojoj 21. godini. Zanimao sam se za poeziju druge polovice 19. stoljeća. Najprije sam uočio izvanrednu raznolikost njegova djela. Da sam se posebice posvetio bilo kojemu drugom pjesniku, bio bih se morao zadovoljiti jednim tonalitetom. S njim pak, naprotiv, imao sam ispred sebe golemo i prostrano polje. Za mene je on posljednji genij. Poslije njegove smrti na svijetu se nije pojavila takva veličina. Još smo daleko od posvemašnjega upoznavanja njegova djela i osobnosti, jer malo-pomalo doznajemo za nove vidike njegove ličnosti, pri čemu, na primjer, mislim na njegove crteže, koji su sve poznatiji i sve cjenjeniji."

Naprotiv, primjećuje Hovasse, uz Hugoa se još uvijek vezuju mnoge krive prosudbe: da su mu kazališna djela bezvrijedna, da je u poeziji bio stihoklepac, da su likovi njegovih romana stereotipni, da je - što nas ovdje posebno zanima - u politici bio prevrtljiv. Hovasse je u svojoj biografiji pokazao pravocrtnost i suvislost njegova političkog razvitka od desnice prema ljevici te upozorio na ideološke izvore tih velikih predrasuda. "Njegova je deviza bila: 'Odbacivanje monarhije, ljubav prema narodu.' On nije komunist: protiv je ateizma, a za privatno vlasništvo. Za njega je prva vrijednost

sloboda pojedinca. Anarhija, po njemu, ubija slobodu. On je od desnoga centra prešao u lijevi centar, pa u 'socijalizam'."

Hovasse primjerima pokazuje koliko je Hugoovo književno i političko djelovanje duboko proželo 19. stoljeće i početak 20., tako da je Hugo i danas, izravno ili neizravno, veliki uzor intelektualnim i kulturnim djelatnicima, posebice kao vizionar: "On je uistinu navijestio naše doba. Predviđao je da će se Sjedinjene Europske Države, kao prvo razdoblje Opće Republike, ukinuće smrtne kazne, pravo glasa za žene i, još šire, jednakost među spolovima ili pak priznavanje dječjih prava... ostvariti mnogo brže. Povijest je tekla zaobilaznim putem, ali ga nije opovrgnula."

Vratimo se književnosti. Hovasse ovako opisuje njegovu poetiku: "On ima izuzetno veliko mišljenje o ulozi i poslanju pisca. Pisac ima sposobnost govoriti, izražavati se u ime drugih, pa ne može činiti što mu drago. Victor Hugo smatra se odgovornim pred Bogom samim, kako piše u prvoj varijanti oporuke. On uvijek misli na to kakav će utjecaj imati njegove riječi, pa je za njega slaba knjiga zao čin, a estetska pogrješka moralna pogrješka." Od literarnih uzora Hovasse spominje Voltairea i Rousseaua, s kojima se Hugo našalio u pjesmici iz "Jadnika", te napose Chateaubrianda i Lamartinea, a i Balzaca, jer su "Jadnici" svojevrsni odgovor na Balzacovu "Ljudsku komediju". Zalog modernosti Hovasse vidi napose u jasnoći njegova stila i u političkim mislima, napose vizionarskim, pa zaključuje: "On je naš posljednji nacionalni pjesnik. On je možda čak i jedini takav pjesnik. Mnoštvo koje je bilo na njegovu sprovodu nije došlo odati počast samo Hugou političaru nego i piscu 'Jadnika'. Narod je došao odati počast prijatelju naroda, prijatelju ljudi."

3. Kazališni pisac

U potrazi za novom kazališnom umjetnošću, u formalnom i sadržajnom smislu, Hugo je posegnuo za novim, slobodnim i neobičnim kazališnim stilom kojim je revolucionirao dotadašnji kazališni izričaj i šokirao osjetljive uši i savjesti gledatelja vičnih uzvišenom i staloženom klasicističkom kazalištu. "Dobar tek, gospodo!", "Vi ste moj ponositi i velikodušni lav! ", "Za ime Božje, ako je ovo san, onda je on zbilja strašan! ", "Htjeti kao div! Ljubiti kao žena!", samo su neke replike iz "Ruya Blasa", "Hernania", "Marije Tudor" i "Burggrafâ" koje to potvrđuju. Hugo je 25. veljače 1830., slavnom pobjedom u bitci zvanoj "Hernani", postao slavnim vođom romantičara. Za premijeru "Hernania" svojim je sljedbenicima podijelio 200 ulaznica. Među njima su bili Dumas, Nerval, Berlioz i Gautier, sa svojom bujnom kosom i čuvenim crvenim prslukom, koji je tu kazališnu večer ovako opisao: "Trebalo je samo baciti pogled na to općinstvo da se uvjerite kako se tu nije radilo o običnoj kazališnoj predstavi, nego da su tu prisutna dva sustava, dvije stranke, dvije vojske, pa čak i dvije civilizacije."

Kad je Hugo posegnuo za melodramom, bilo je to zato da izvrne njezine zakonitosti obrađujući sadržaje koji su sablažnjivali, poput incesta ("Lukrecija Borgia") ili ljubavi sluge i kraljice ("Ruy Blas"). Kad je posegnuo za aleksandrincem ne

poštujući klasična pravila cezure, bilo je to zato da mu ulije novi život, da riječi zvuče poput glazbe kako bi se postigao sklad između čina i emocija. Kad je uveo grotesku i u svoje najcrnje tragedije ("Cromwell" ili "Ruy Blas"), to je bilo zato da iz onoga što svatko smatra ružnim na vidjelo dođe ono što je lijepo.

Suvremenici nisu baš s oduševljenjem prihvaćali njegove kazališne inovacije, jer je njima remetio ustaljeni red, šokirao. Tek su redatelji druge polovice 20. stoljeća, poput Vilara, Antoinea Viteza ili Brune Bessona, u njegovu kazališnom djelu otkrili izvanrednu važnost, rijetku moć njegova slobodnog kazališnog izričaja, koji nije samo revolucionirao formu nego i sadržaj. Hugo je angažirani umjetnik koji kazalištem reagira na aktualna zbivanja. Kada, na primjer, u "Ruyu Blasu" obrađuje španjolsku monarhiju, na tapeti je francuska monarhija pod Louis-Philippeom. Slično je s njegovim drugim kazališnim djelima čiji su protagonisti kompleksni likovi, ali začudno aktualni i moderni. Hugo je bio fasciniran Shakespeareom, kojemu je posvetio i jednu studiju, pravi manifest angažirana umjetnika ("William Shakespeare"), gdje čitamo i ove riječi: "Pomoć moćnih slabima, pomoć velikih malenima, pomoć slobodnih okovanima, pomoć mislilaca neukima, pomoć samotnika mnoštvu, takav je zakon od Izaije do Voltairea."

4. Likovni umjetnik

"Da nije pjesnik, Victor Hugo bi bio prvorazredni slikar", izjavio je Théophile Gautier. I Baudelaire se divio "raskošnoj maštovitosti njegovih crteža", u kojima je otkrivao "tajanstvo neba". Sam pak Hugo nije pridavao velike važnosti svojim crtežima, "koji su više-manje nespretno nabačeni na papir od čovjeka što ima drugoga posla", jer da je crtao "između dviju kitica, da se zabavi". Pa ipak, taj samouki slikar crtao je više od pedeset godina i njegova grafička produkcija obuhvaća više od 4000 crteža. Danielle Molinari, konzervatorica Muzeja Victora Hugoa u Parizu, primjećuje: "U njegovim nas crtežima odmah zabljesne stvaralačka sloboda. Hugo nije oponašao nijedan likovni pravac, nijednoga majstora nije smatrao svojim učiteljem. Njegovu ruku i pogled nije sputavalo ništa."

Prvi njegovi crteži bile su cifraste minijature kojima bi ovjekovječio radosna sjećanja s mnogih romantičnih putovanja sa Juliettom Drouet. Međutim, otkriće Rajne, za dvomjesečnoga putovanja iz 1840., revolucioniralo je njegov pristup svijetu. Mračna i sjetna vizija burgova i razvalina zanosi njegovu romantičarsku senzibilnost i njegova umjetnost poprima novi zamah u slutnji neizreciva i neistraživa misterija metafizike. Očituje se to pretežito monokromnim clair-obscurom, crnim ili smeđim laviranim tušem, crnim nanosima boje prošaranim spektralnom svjetlošću, čime postiže sublimne krajolike poput nestalih gradova iz "Legende stoljeća". Agnès Cazenave smatra da su takvi Hugoovi sutonsko-noćni krajolici bolno podsvjesno prisjećanje na kćer Leopoldinu, koja se utopila 1843. u Seini kod Villequiera. Crteže nastale za progonstva na Guerneseyu karakteriziraju sutonsko-fantastični i halucinantni motivi. U njima se osjećaju tajne veze i podudarnosti između Hugoova grafičkog i literarnog djela. Neke

stranice "Jadnika", "Pomoraca" ili "Čovjeka koji se smije" kao da su prije pisanja bile promišljane crtežem.

Od Hugoovih impresionističkih, nadrealističkih i avangardističkih crteža (mnogo prije službenoga impresionizma, nadrealizma i avangarde), s prevladavajućim smeđim koloritom i predilekcijom za clair-obscur, spomenimo bar neke, uz pokoji portret: "Uspomena s Vogeza", "Grad u sutonu", "Grad u dolini", "Progonstvo", "Osamljena kuća u oluji", "Sjena markanilje", "San", "Hobotnica", "Zmija", "Gavroche, jedanaestgodišnjak ", "Skica 'suca koji nije zadovoljan kad čuje da netko kevče protiv smrtne kazne'" (1832.), "Obješenik" (1854.).

Hugo nije bio samo genijalni slikar i grafičar (i neumorni eksperimentator svim mogućim slikarskim i grafičkim tehnikama) nego i kipar, rezbar, dekorater, ebenist... Svoju kuću na Guerneseyu sam je dekorirao pošto je prije toga obišao otok i skupio mnoge vrijedne starine kojima je ukrasio svaki kutak prostrane dvokatnice. U svakoj sobi bio je natpis na latinskom *Exilium vita est* (Život je progonstvo) i nalozi poput *Ama, crede !* (Ljubi, vjeruj!). Na krovu je dao napraviti malu verandu, svoj vidikovac s kojega je u osami uživao u prizoru mora i Oceana, i gdje je napisao "Jadnike", "Williama Shakespearea", "Pjesme ulica i lugova", "Kazalište u slobodi", "Pomorce" (koje je ukrasio svojim crtežima) i "Čovjeka koji se smije". Iz te svoje "predivne osame" javio se prijatelju Franzu Stevensu ovim riječima: "Stanujem u tome golemom oceanskom snu i malo-pomalo postajem zaneseni zaljubljenik u more te uza sve te čudesne prizore i uza svu tu beskrajnu živu misao u koju ponirem naposljetku nisam više ništa drugo nego svojevrsni svjedok Božji. Iz te se vječne kontemplacije sada budim da vam napišem ovo pismo."

5. Pjesnik koji je volio djecu

Pažnja koju je Victor Hugo iskazivao djeci ne svodi se samo na djelo "Umijeće djedovanja", jer se on i u životu, i u djelima, i u političkoj djelatnosti uvijek zanimao za djetinjstvo. Toj je temi posvećena izložba "Kad se dijete pojavi... Victor Hugo i djetinjstvo" koju je, o dvjestotoj obljetnici, u kući svekra i svekrve najstarije Hugoove kćeri Leopoldine (utopila se s mužem u 19. godini), u Villequieru, priredila Évelyne Poirel. Ponajprije, Victor Hugo je bio mladi otac četvero djece - kad se rodila Leopoldina (Didine) imao je 21 godinu, a 29 kad se rodilo posljednje dijete - Adela (Dédé) - nježan i pažljiv, o čemu svjedoči obilna prepiska koju je vodio s njima, crteži koje im je posvećivao ili pak igračke koje im je sam izrađivao. Gospođa Poirel napominje da on nije bio pater familias starinskoga kova, nego otac "novoga tipa", spreman otkazati važan sastanak da bi bdio nad djecom dok su bolesna, ili bi im preporučivao da se pokriju kako se ne bi prehladila, i nastavlja: "Volio im je pričati priče, igrati se s njima, crtati s njima ili za njih. Kadšto bi im ostavljao crtež na jastuku da ga ujutro nađu kad se probude." É. Poirel ispripovjedila je i ovu zgodu: "Istina jest da je Victor Hugo također ponekad bio odsutan otac, koji se nije ustručavao ostaviti ženu i djecu i otići na putovanje sa svojom ljubavnicom Julietteom Drouet. Međutim, stalno je mislio na

njih, pisao im da im kaže koliko mu nedostaju, dodajući pri dnu stranice posljednju nježnu riječ ('još jedna pusa za tebe, moja Dédé')."

Hugo se zanimao i za tuđu djecu, i to posebice najsiromašniju. Poznato je da je od 1862. nadalje u svojoj kući na Guerneseyu utorkom priređivao večere za petnaestak najnevoljnije djece otoka, o čemu sam ovako pripovijeda: "Poslužujemo ih moja obitelj i ja. Hrana je ista kao i naša. Time nastojim da ljudi shvate jednakost i bratstvo u ovoj feudalnoj zemlji." Priređivao je kod sebe i druženja djece uz božićno drvce.

Kasnije, kad je izgubio troje djece te mu je ostala samo Adela, tragično zatvorena u svoju poremećenost uma, ljubav prenosi na unuke, koje miluje i mazi s djedovskom nježnošću. Crta im zanimljive crteže, bilježi im lijepe riječi, poziva ih da večeraju s njim ili da prisustvuju najslužbenijim primanjima.

O svojim neprestanim druženjima s djetinjstvom Hugo nam je ostavio uzbudljive pjesme prožete iskustvom vlastita života, na primjer u zbirkama "Jesenje lišće", "Kontemplacije", "Pjesme ulica i lugova", "Umijeće djedovanja", "Mojim sinovima".

Hugo je prvi pisac koji je uveo djecu u svoje romane, npr. maloga Gervaisa, Cosettu, Gavrochea..., koji su do danas u svijesti ljudi ostali živi junaci. Tako su djeca, mnogo prije Françoise Dolto, smatrana "osobama", a ne tek književnim "likovima". Istina, Hugou su predbacivali kadšto naivno viđenje djetinjstva. Međutim, on je o djetinjstvu također zauzimao vrlo moderna politička stajališta žestoko raskrinkavajući izrabljivanje djece i napadajući nedostatak higijene. S velikim je žarom branio njihovu slobodu odgoja i pravo na školovanje za sve. On je uostalom prvi upotrijebio pojam "pravâ djeteta", koja je u političkoj areni svojega vremena pokušavao braniti.

Victor Hugo je bio pjesnik dječjega srca, pjesnik koji je ne samo djecu razumio i volio nego bio također njihov zauzeti branitelj.

6. Autentični bogotražitelj

Simon Leys, poznati francuski književni analitičar, u svome najnovijem djelu "Protej i drugi eseji", prisjećajući se Hugoova samotništva za izgnanstva na otoku Guerneseyu, piše: "Hugo će uskoro imati samo dva sugovornika - Boga i Ocean." Bog kao velika nepoznanica već je odavno obuzimao velikoga pjesnika, a izgnanstvo je samo pojačalo tu znatiželju te pobuđivalo pjesnikovu inspiraciju i pojačavalo intelektualnu groznicu. Plod toga traganja je velika poema "Bog". Riječ je o "metafizičkoj epopeji" o kojoj teolog Jean-Pierre Jossua u djelu "Vjerska povijest književnoga iskustva" tvrdi da je to "jedino tako opširno djelo vjerskoga pjesništva koje se pojavilo u Francuskoj u 19. stoljeću".

Hugou je ugled bio tolik da su ga odmah poslije smrti i državnoga ukopa počeli ideološki zlorabiti. Neki katolički apologetičari željeli su ga upregnuti u svoja kola kao "integralnoga" katolika. Naivnom montažom Hugoovih citata mogao bi se načiniti spomenik koji bi laskao kršćanima. Charles Péguy misli drukčije: "Hugo nikada nije bio kršćanin... Neodređeni panteist da, ali je sigurno da je najmanje bio kršćanin; on to

uopće nije bio." Paul Claudel je rekao da je Hugoova vjera poput "kave bez kofeina", to jest nikakva. Pa ipak, rasprave o Hugoovu shvaćanju Boga i poimanju kršćanstva i vjere ne prestaju.

Ako se Hugoovo djelo promotri cjelovito i ako mu se priđe iskreno, ideološki neopterećeno, pokazat će se da su u takvim raspravama neodmjerena i pobožna pretjerivanja i pretjerana osporavanja. Tako misli većina kritičara koji su istraživali to područje Hugoova života i djela. Emmanuel Godo, profesor na Katoličkome sveučilištu u Lilleu, u svome najnovijem djelu "Victor Hugo i Bog. Bibliografija jedne duše" piše da je vjera u Boga tjerala Hugoa na pisanje i djelovanje, da je vjera okosnica njegova opusa. Uz poemu "Bog", to je napose vidljivo u "Jadnicima", "Umijeću djedovanja" i "Kontemplacijama". Roman "Jadnike" Godo smatra pučkim vjerskim priručnikom, Biblijom siromašnih (i sam Hugo ih je smatrao "vjerskom knjigom"), knjigom o jednome obraćenju: robijaš Jean Valjean postao je dobar i velikodušan nakon što je mons. Myriel, zaštitivši ga, spasio njegovu dušu.

Hugo nije nikada posumnjao u Božju opstojnost. Duboko je vjerovao u Boga neograničenoga i vječnoga. "U noći napipavam taj zid - vječnost", napisao je još 1854. taj teolog amater među pjesnicima. Bog je za njega jasna prisutnost. Možemo ga, kaže, dohvatiti molitvom - Hugo je čitavoga života molio, čitao Bibliju i vjerske knjige drugih religija - ali i gledajući oko sebe prirodu i ljudska lica. Bog je očita činjenica, ali ga pjesnik ne može spoznati i reći tko je on. Hugoova je duhovnost razapeta između te očitosti i nemogućnosti. Iz toga se nemira rađa u pjesniku stvaralačka napetost, jer su za njega pisanje i duhovnost dvije istobitne kategorije.

Hugoovo kršćanstvo nije institucionalno, ne samo zato što je u to doba pjesnik prekinuo s Crkvom kao ustanovom, smatrajući da je ona izdala evanđeoske vrijednosti i svoje poslanje, nego osobito zato što je smatrao da se vjera ne može svesti na obrede i dogme. Za njega se vjera sastoji u konkretnim djelima, pa vjerovati u Boga znači vjerovati u čovjeka. To je svojevrsno društveno i humanitarno kršćanstvo. Sam je smatrao da je Francuska revolucija "najveći korak čovječanstva poslije Isusa Krista". Stoga će, u tome kontekstu, Max Armanet, uvodničar revije "La Vie", reći da se Victor Hugo "udaljio od Crkve kako bi se bolje približio Bogu".

Prijepori oko Victora Hugoa traju već od 19. stoljeća. Zašto? E. Godo na to ovako odgovara: "Uvriježenoj misli, doksi, nekih suvremenih intelektualaca smeta činjenica da Hugo može biti i veliki pisac i autentični bogotražitelj." Rasprava o tim prijeporima, o tome aspektu Hugoova života i djela nije završena. Uostalom, sam je Hugo za sebe rekao: "Ja, kojega zovu pjesnikom, sazdan sam od sjene i mramora."

7. Baština čovječanstva

Ako je ijedan francuski pisac svjetski poznat kao genij, pa i kao sveopća savjest i baština čovječanstva, onda je to Victor Hugo. Taj div pjesničke riječi, borac protiv svih tiranija, branitelj siromašnih i isključenih, ali i duboki vjernik, bio je svjestan svojega ljudskog i vjerskog poslanja. Boreći se za društvenu pravdu, Hugo je postao

suvremen. Rođen kao monarhist, umro je kao republikanac. Kao čovjek i kršćanin svoje je pero pretvorio u nemilosrdno oružje za borbu protiv društvene bijede, izrabljivanja siromašnih i dehumanizacije u svim njezinim oblicima. Bio je suvremenik stoljeća industrijske revolucije, ali je postao i svjetionikom za 21. stoljeće, stoljeće kapitalističke globalizacije. Victor Hugo nije samo moćni književni genij nego i buditelj savjesti, u zgodno i nezgodno vrijeme, kako se ne bi prečuli očajni krikovi svih jadnika ovoga svijeta, poticatelj na ustanak za njih i s njima. Umjetnik i svijet, po Hugou, jednoglasno odjekuju: "Moja duša ima tisuću glasova; nju Bog, kojemu se klanjam, /stavi u središte svega kao glasnu jeku."

Victor Hugo pripada, dakle, književnoj baštini čovječanstva. U svojoj domovini Francuskoj nijedan drugi pisac nije, za života i poslije, doživio tolike počasti. Pa ipak, kako reče Maurice Barrès, "Hugo je nepoznat. Skriven je u svojoj slavi." Da bismo osjetili snagu njegove pjesničke riječi i moć njegova društvenog angažmana, treba neposredno doživjeti književno djelo, i prozno i poetsko, toga diva pjesničke riječi, "najvećega pjesnika francuskoga jezika" i "oca francuske književnosti".

Slavljenička 200. obljetnica je na izmaku, ali ostaju njegova neprolazna književna djela, koja nas pozivaju da ih (ponovno) otkrivamo. A tu je i nekoliko njegovih ostalih života - političar, slikar, filozof, bogotražitelj... koje također valja (ponovno) otkrivati. Druženje s Victorom Hugoom, "čovjekom oceanom", može nas samo obogatiti.

Enver MEHMEDAGIĆ

Stalnost

"Božje nas svjetlo vodi
ili zaslijepljuje?"
Mihri Khatun, turska pjesnikinja (1460-1506)
čuvena za vladavine sultana Bajazida (1481-1512)

Zemlja je puna bršljana
i nadgrobnih ploča
što skrivaju se
puna je križeva
Davidovih zvijezda
polumjeseca i arkada
što u noćima bez mjesečine
pobuđuju jezu

Život je u njima
u svakome od nas
koji živimo u sebi
u prvom zračku svjetla
i u zadnjoj tami
koju razgoljuje nada

David KABALIN

Uragan

Vetri šviču, nevere urliču,
strašni refuli zrakom lome,
silni vali po mahniton mori,
trepeću ljudi, brodi, vapori.
Uragan more z oblakon veže.
Misliš - Bože! Srce se steže.
Za koga?
Vavik je za koga,
oca, brata, sina, suseda,
mornara mlada, mornara seda.
A gromi kućun i zemljun tresu,
strele svitlost dušun nesu.
Na neveru se zvoni zvone,
prečasni z crikve Presvete nose,
križaju nebo, smirenje prose.
Blagoslovljene rožice na ognjišći gore,
spokoj zazivlju, milost govore.
Muži prestrašeni, mokri do kože
uz žene kljeknuli. Pomozi Bože!
Jedan je strašni grom va zvonik opalil,
gromobran zrušil, uru fermal,
križ na zvoniki zbandal.
Kućice uz zvonik stišnjeni
strašno se stresli. Ljudi drhćuće ruki
stišću i vape.

Pak kako daj uraganu nestalo sape
tamo od pulenta
odkud sej zlo i doklatilo
škuro se j' nebo otvorilo,
drago sunašce vas kraj pozlatilo,
vetar nestal,
svilno se j' more smirilo.

Priznan, strašnoga uragana
va dnu zrele duše si smo se bali.

Hvala Ti, Bože, da smo živi ostali!

Stanislav PEJKOVIĆ

Hrvat na Lithostrotosu

Povijest je zaudarala, prijetila je sadašnjošću i pakosno njuškala budućnost. Učmali ljudski um opet je sudio nečijem pravu na *biti* i pokajnički prao prljave ruke.

Ždrali su nadlijetali smrdljiva polja zagađena ljudskim izlučevinama, tim lažnim darovima hedonističke zemaljske civilizacije. Čovječnost je bila proskribirana, um zloupotrijebljen, a pupak se podrugljivo smiješio ljudskom duhu.

Zmijski jezici palucali su na sve strane, čuo se jedino plač i škrgut zubi...

Pred Sudom Povijesti klečao je Hrvat.

Kriv je jer nije izumro, iako se to bezbroj puta pokušalo postići.

Hrvatu se sudilo zato što *jest*. I što je opstao kroz vjekove, a takvu vrstu homo sapiensa moderna civilizacija ne trpi. Hrvat svojim *biti* kvari povijest.

I zato nakon pokušaja eliminiranja hrvatskog *ja jesam* na širokom polju, gdje se uspjelo uništiti tek fizičko hrvatstvo, Veliki Sud odlučio je suditi hrvatskom duhu. Uvidjelo se da se hrvatski problem ne može riješiti maljevima i mašklinima, pa se prišlo sotonskom pokušaju uhićenja hrvatske duše.

Pred Zemaljske Suce u Niskoj Zemlji izvedena je hrvatska duša i pokušalo joj se dokazati da ona ne smije biti i da nje zapravo i nema.

- Ti remetiš povijesni tok - urlao je Veliki Kadija. - i zato ćemo ti ime zatrti, ali ne više fizičkom likvidacijom, nego ćemo tvoju dušu zatrovati. I darovati je Nečistom. Ovaj će te sud prisiliti da pljuneš na vlastito ime i da se pokajnički ispričaš *što si to što jesi*, tj. Hrvat!

I dok su gromovi tesali brda, a munje orale planine, na uprljani Lithostrotos izveden je Hrvat.

Kadija je zloguko zarežao:

- Ti već tisućama godina uporno i tvrdoglavo ostaješ to što jesi i rugaš se svim epohama i zemaljskim carstvima! Ne želiš biti Slaven, Mađar, German, Talijan, Jugoslaven, Balkanac! Iako smo tolike pokuse s tobom izveli, ti drsko uništavaš sve naše formule i tvrdoglavo ostaješ samo Hrvat!

Okolna svjetina zaurlala je iz svega glasa:

- Sudite mu! Ubijte ga! Vješajte ga! Opet nam destabilizira regiju! Krvi mu se napijte! Zapalite mu enciklopediju! Razbijte mu Baščansku ploču! Opet s njim na polje! Dajte ga Puniši!

I dok su gavrani mlatarali krilima, a zmije plele svoja zmijska klupka, Veliki Kadija je urliknuo:

- Kriv je, dakle, Hrvat!

Nato se zemlja strese, nebo zamrači, a zmije počeše gutati jedna drugu.

Veliki Sudac zalaja:

- Dajte dokaze! Što čekate?

Uznemiriše se skakavci i poput plime napadoše polja, obadi se uzletješe, žabe zaškrgutaše, a kornjače pobjegoše u kaljužu. Kao da se zastidjelo, zamrači se nebo. Mrklina se razli, a netopiri uzletješe.

Kadija poče sa svojim dokazima:

- U pradavnim eonima vremena, odmah nakon stvaranja svijeta i još prije početka povijesti, niza snježne su planine sletjeli svjetlokosi jahači. Oni su stvorili veliko i bogato carstvo Arwatistan. Međutim, kad je trebala započeti povijest i svijetu se objaviti Veliki Bog, svi su svjetlokosi jahači ponovo zajahali leteće konje i odjezdili u nepoznate daljine. Nakon njih ostadoše još samo njihovi konji i ruševine prastarih gradina koje se zato po njima i dandanas nazivaju - arwat.

Veliki Zemaljski Sudac ljutito udari šakom po stolu da mu je šiknula zla krv iz dlana, a Kadija, ispljunuvši ptičji rep, nastavi siktati svoj dokazni materijal:

- Prvi sigurni etnonim povezan s današnjim Hrvatima jest Hrobatoi u 10. st, kako svjedoči Konstantin Porfirogenet. Raniji su arijevski konjički narod Hrwts u 6. st. uz Azovsko more, pa Horouathos u 2. i 3. st. iz luke Tanaisa na Azovskom moru, te još Harauvatiš i Harauvatiya na klinopisnim pločama Darija I. iz 5. st. pr. Krista. U doba Kristova rođenja spominje se Harahvat, u Avesti Harahvaiti i Harvat. Čak pjesnik Firdusi u Šahnami kaže da se Zaratuštrin otac zvao Aurvat.

- Kako se usuđuje? - ljutito dometnu Veliki Sudac i ugrize se za jezik, te ispljunu grudvu crne krvi.

- U najnovije doba nađeno je ime Hrvat u klinopisnim diplomatskim pismima huritsko-mitanskoga kralja Dušrate, oko god. 1430. prije Krista...

Ove dokaze Veliko Sudsko Vijeće nije moglo slušati te je zatražilo od Kadije da već jednom počne s izravnom optužbom. Nato Kadija upre prstom u Hrvata.

- Časni sude, ovdje se srećemo s izrazito opasnim tipom Hrvata zvanim dinaroid, koji je dominantni antropotip u većine Hrvata. Karakteriziraju ga na zatiljku spljoštena lubanja, smeđe oči i smeđa kosa, te izrazito vitak stas. Oglašava se pjesmom zvanom ganga, koja bi bila neka vrsta urlikanja. Veoma je opasan naoružan, te je poznato da se svojedobno u "tridesetgodišnjim ratovima" koristio arkebuzirom i nosio maramu oko vrata, tzv. kravatu, koja je po njemu i dobila taj naziv. Njegove vojne legije bile su veoma opasne, čak i Trenkovi panduri, a osobito zloglasna Crna legija. Ima indicija da ime hrvatsko označava izvanredan vojni ustroj, te je otuda i moguće da su upravo oni jedini preživjeli poznatu "zakarpatsku topionicu naroda", kad mnogi drugi narodi nestadoše ili se pretvoriše u neke sasvim druge narode.

Sunce je već odavno bilo zašlo i tek se uz glas noćnih ptica grabljivica čuo Kadijin zloduhi škrgut:

- Evo, časni Sude, ovo je ta opasna Baščanska ploča, u koju je okrivljeni kamenim dlijetom uklesao svoje zloglasno ime. I nije li ovaj njegov kralj Zvonimir kriv po zapovjednoj odgovornosti? I upravo ova kamena ploča, te cijeli niz njegovih sličnih kamenčina, zvanih bilig-kamen, dokazuju zločinačku narav i žilavost u opstojnosti ovoga za globalizam veoma opasnoga homo sapiensa.

Svjetina se uzbudila, a iz njezina zadaha začu se:

- Horvat nem ember! Hrvat nije čovjek! *Očistite palubu* !

Zmije su se splele u klupko, more je šibalo hridi, a lišajevi su se izležavali na sumraku civilizacije. Kadija je bjesnio:

- Kud ih na polju sve ne pobismo! Takve nam se pogreške više ne smiju događati! S hrvatskog križnog puta nitko se živ ne smije vratiti! Jer ni s Pacta conventa ni s Krfskom deklaracijom ne uspjesmo rashrvatiti ovog homo sapiensa, pa zar ćemo onda s Paktom o stabilizaciji i pridruživanju?

Mrki suci sakriše se u silnoj mračini tamne noći. Temelji povijesti počeše zaudarati, a sadašnjost se poče koprcati gušeći se u bljutavim izlučevinama hedonističkih ljudskih žlijezda. Ljudsko truplo bahato se poče cerekati svakoj pomisli na duh i zadriglo slaviti trenutak ljubeći svoj zemaljski pupak.

Jedan čovjek i jedan narod morali su nestati da bi se podmazao zahrđali povijesni kotač koji je lutao užicima zemaljske stranputice. Oni koji su se narugali vlastitoj spolnosti i pokušali surovim znanstvenim pokusom uhititi Boga, te napasti samu Tajnu svojom genetikom ne bi li i moderni čovjek kad-tad zablejao, dođoše do zaključka da ih na toj znanstvenoj stranputici ometa misaono biće zvano Hrvat. I gurnuše ga na sjajni Lithostrotos.

Hrvat ne smije postojati jer to nije samo politički problem! Hrvatstvo je modernom čovjeku slavitelju zemlje veoma opasno jer se ne da ukalupiti i otkriva laž globalne zablude.

Hrvatstvo nije samo nacionalna odrednica nego ima dalekosežne konotacije, te je u dodiru sa samom Tajnom.

Tko upozorava na svjetsku laž, taj je Hrvat, makar to nacionalno i ne bio!

Dakle, suditi hrvatstvu znači suditi samom pojmu istine i spoznaje, tj. suditi samom sebi - suditi čovjeku!

I Hrvat na Lithostrotosu nije nitko drugi doli sam čovjek, ali razuman čovjek, onaj koji može spasiti čovječanstvo.

Suđenje Hrvatu suđenje je čovjeku!

Osudi li se Hrvata uistinu, bit će to suđenje pred Sudnji Dan. A onda će zemaljski suci odgovarati...

Hrvat će biti svjedok.

Iz daljine začuo se topot konjskih kopita. Zemaljski Suci istezali su svoje podbuhle vratove i špijali povijest kroz tračak svjetla koji mrklina nije uspjela uhititi.

Učinilo im se da vide četiri jahača...

I taj broj silno ih je zabrinuo.

Jer sudili su Hrvatu.

Mladen VOJTJEHOVSKI

Voda

Voda zvira
pamet v glavu tira.

Voda čista
pamet bistra.

Voda mutna
slutnja hutna.

Voda zvrne
selo vtrne.

Voda pada
radost nada.

Voda teče
misel z glave vleče.

Voda, voda,
furt po glavi
mi hoda.

Starost

Se slabeše vidim,
se slabeše čujem,
se menje mislim,
se menje snijem.

Boliju me noge,
boliju me ruke
Boliju križa,
boliju i muke.

Pomale hodam
pak si sednem.
Glavu spustim
i mam zadremlem.

Lepo mi već ni lepo.
Niti grdo grdo.
Se mi dojde nekak
žmehko. I trdo.

Se krajši su mi dani,
a se dukše noči.
Kmica spušča se na oči...

* * *

A tak je bilo dobro
još lani ....

Marijan CIPRA

Geneza spoznajne teorije

Svi ljudi po naravi teže za znanjem - tako započinje Aristotelova Metafizika, koja time ukazuje na primarnost pojma spoznaje u razumijevanju čovjeka. Čovjeka se može definirati ovako ili onako ali njegova je osnovna karakteristika težnja za znanjem. Priroda ispod čovjeka kao ni moguća bića iznad njega nemaju te težnje za znanjem - bilo zato što su uopće besvjesna bilo zato što znanje posjeduju (na primjer Bog). Samo je čovjek stavljen između znanja i neznanja i odatle se onda naravno javlja u njemu težnja ili žudnja za znanjem. Ta težnja upravo je i ljubav za znanje - ljubav prema mudrosti - filozofija, i kao ljubav ona odgovara Platonovu pojmu Erosa, poluboga rođena iz veze bogatstva i bijede, kojemu je svojstvena žudnja za ljepotom ali i žudnja za spoznajom. U smislu Platonova Erosa ta težnja za znanjem je etička i put spoznaje jest ujedno put ljubavi kojim se duša motreći prolazne stvari podsjeća na one neprolazne, na vječne ideje koje se nalaze u naravi prolaznog kao njegov neprolazni temelj. Filozofija je prijateljevanje s mudrošću, ljubav prema spoznaji koja nas izvodi iz svijeta nejasnih osjetilnih slika i predodžbi u jasan svijet ideja koje vječno jesu i koje nam donose ne relativnu nego apsolutnu spoznaju. Sama riječ filozof potječe najvjerojatnije od Pitagore i njome se označava onaj pojedinac koji je prozreo prividnost svakodnevnog iskustva i krenuo na put pravoga spoznavanja onkraj privida i pukih ljudskih mnijenja. Takvi su filozofi poslije Pitagore bili predsokratovci, jonski filozofi, Parmenid, Heraklit, Anaksagora, Demokrit. Prema Parmenidu na put prave spoznaje ne dolazi se osjetilima nego tek istinskim mišljenjem, onim naime koje traži bitak u svijetu mnijenja, privida i nebitka. Parmenidov spjev *O prirodi* - *Peri fyseos* - iznosi nam kako su djevojke, kćeri Istine i Pravde, povele mudraca na put prave spoznaje, u nepromjenljivo srce Istine kako ona prebiva u dvorima Pravde. Tu se otkriva da je isto misliti i biti, mišljenje i bitak jesu isto - sama punoća istine bez natruhe privida i mnijenja. Ta istina kao istoća mišljenja i bitka kazuje kako bitak nužno jest a nebitak nije, ali ona odgovara i zašto je privid trebao doći i kako to smrtnici misle kao dvoglavi kroz promjenu i miješanje, rađanje i umiranje, rast i opadanje, bitak i nebitak. Smrtnici su dvoglavi jer ne uviđaju jedinstvo svega nego spoznaju samo po razlici mnoštva i promjene. Obrnuto od Parmenida ali isto tako nošen filozofskim erosom razmišlja Heraklit iz Efeza - za njega je ono što jest logos dok sve drugo podliježe neprekidnoj promjeni. Za taj logos međutim smrtnici nemaju razumijevanja ni prije nego su za nj čuli ni poslije, svaki od njih živi kao da imade vlastitu pamet. Logos je ono jedno sve - hen kai pan - po kome sve raste, razvija se i propada, a sam je vatra vječno živa koja se s mjerom pali i s mjerom gasi. Ni sunce neće prevršiti svoje mjere, inače bi ga stigle Erinije, kćeri Pravde. Heraklit, zadubljen u logos, povlači se u osamu efeške špilje kako ne bi morao sudjelovati u svijetu privida svojih sugrađana. Tu se vidi kako prava spoznaja osamljuje pojedinca koji nije kao drugi, nego ide za onim jednim koje prožima sve kroz sve. Predmet

spoznaje je istina, kod Parmenida istoća mišljenja i bitka, kod Heraklita vječno živi logos. Za Anaksagoru bit svijeta bit će um koji vlada svime i koji je uredio svijet na najbolji mogući način. Anaksagora otkriva um - nous - kao prapočelo i iz njega izvodi sve pojavno bivstvovanje. Za Demokrita pak istina će biti u atomima - sve je sazdano od atoma, nedjeljivih čestica, i praznog prostora, samo oni su zbilja, dok su osjetilne slike, boje, okusi, mirisi i dr. samo mnijenje i privid smrtnika. Priča se da je Demokrit bio naklonjen smijehu, dok je Heraklit plakao - takve posljedice imala je za njih njihova istinska spoznaja. Na kraju tih predsokratika pojavila se i sofistika koja je naučavala spoznajni relativizam - čovjek je mjera svih stvari, onih koje jesu da jesu i onih koje nisu da nisu. Spoznaja je relativna s obzirom na čovjeka i mi ništa od apsolutnog ne možemo znati. Taj relativizam vodio je sve do nihilizma jednog Gorgije koji je naučavao da ničega nema, a kad bi i bilo, to ne bi bilo spoznatljivo, a kad bi i bilo spoznatljivo, ne bi bilo priopćivo. Tako relativizam skončava u nihilizmu spoznaje.

Kako je moguće biti filozofom i u svakodnevnom životu grada, pokazala je sudbina Sokratova. Sokrat također u spoznavanju vidi smisao svog života i djelovanja, u trudu oko istinskog uvida u bit stvari. On se trudi oko definicije - priopćuje Aristotel - i u potrazi za definicijama vršio je onda ispitivanje svojih sugrađana s obzirom na njihovo znanje i istinu stvari. Sokrat sam stoji na stajalištu mudrog neznanja - znam da ništa ne znam - i utoliko je mudriji od svih ostalih, koji misle da nešto znaju a zapravo su u krivu i u neznanju. Njegova potraga za istinom odvija se u razgovoru, u dijalogu sa sugrađanima gdje on svog sugovornika dovodi do priznavanja neznanja i do potrage za istinitim znanjem. Sokrat je prototip filozofa koji ništa nije pisao a ipak je izvršio ogroman utjecaj na povijest filozofije. Njegova mudrost po kojoj je od delfijskog proročišta proglašen najmudrijim Atenjaninom, ne zaustavlja se ni pred smrću na koju ga je grad osudio. Ni u posljednjim trenucima života Sokrat ne prestaje s ispitivanjem vlastitog i tuđih života i s vedrinom ispija otrov koji su mu sugrađani namijenili. Sokrat ne prestaje filozofirati, ne prestaje s traženjem istine i mudrosti jer u tome vidi sav smisao života. Da je pravi smisao života samo u filozofiji dok je sve drugo more besmisla, reći će i Aristotel u svom nagovoru na filozofiju - *Protreptikos*. Zato valja filozofirati ili se odreći svega i otići s ovoga svijeta. To je Aristotel naučio još kao Platonov učenik koji je svog učitelja slušao dvadeset godina. Platon, najveći Sokratov učenik, nastavit će Sokratovu potragu za mudrošću. Na usta Sokratova u svojim dijalozima Platon promišlja sva područja bitka i bivstvovanja i nastoji uspostaviti cjelinu istinske filozofije. Polemizirajući sa sofistima on vraća povjerenje u mogućnost apsolutne spoznaje iako najveći dio njegovih dijaloga završava pitanjem.

Platonu je svojstveno kruženje razgovora oko jedne teme, uvijek nanovo vraća se ispitivanje na početak i istražuje se kako stoji stvar s traženom temom. U svemu se traži bit, ideja, eidos dotične stvari i ne smiruje se dok se ne pronađe zadana suština. U dijalozima o ljubavi, o pravednosti, o spoznaji, o prijateljstvu, o pravom govorništvu, Platonu je uvijek stalo do onog jednog čistog i trajnog u svemu prolaznom i prividnom. Osjetilna spoznaja dohvaća samo odraze, paslike bića, tek mišljenjem dolazimo do onog trajnog i neprolaznog u svemu pojavnome, do ideje stvari kakva ona jest u

božanskom duhu. Platon nije sačinio filozofski sistem u modernom smislu te riječi, ali njegovi dijalozi čine sustavnu cjelinu gdje se može prepoznati težnja za sistemom. Kako je ideja ono jedno i nepromjenljivo u stvarima, to je bliska pomisao da je i svijet u cjelini nošen onim jednim kao svojim vrhovnim počelom. Ideje su i pitagorejski brojevi, tako da je Platon i mnogo pitagorizirao. *Nitko neka ne uđe tko nije vičan geometriji* - pisalo je na ulazu u njegovu akademiju. Na vrhu svijeta i bića nalazi se ono jedno, najviša ideja, ideja Dobra po kojoj je stvoreno i sačinjeno sve što jest. Ono jedno je bespretpostavno i neizrecivo - *anhypoteton, arreton* - a ipak drži sve na okupu i upravlja svime, tako da sve teži da bude poput njega iako u tome ne uspijeva. Sve teži za jednim i sve teži da bude jedno, odatle to mnoštvo kretanja i razvitaka, odatle ta ljubav prema mudrosti koja je također jedna i vječna. Iza jednoga slijede stupnjevi i niz bića, prije svega svijet ideja koje su prauzori i prauzroci pojavnih bića. Svijet ideja je vječni svijet duha i u njemu je jedno sve i mnoštvo je jedinstvo i jedinstvo je mnoštvo i mirovanje je kretanje i kretanje je mirovanje. Istost je drugotnost a drugotnost je istost. Iza svijeta ideja kao posrednik između bestjelesnih ideja i tjelesnog bitka nalazi se duševni svijet, duša je princip kretanja i razvoja. Ona silazi iz svijeta ideja i utjelovljuje se iako je tijelo za nju poput tamnice iz koje se ona uvijek želi izbaviti. Tijelo je grobnica duše - *soma sema* - i duša se ne treba bojati smrti, koja nije kraj nego oslobođenje duše za njeno istinsko boravište, svijet ideja. Duša je na ovom svijetu podijeljena u sebi na tjelesni i bestjelesni dio. Nalik je to zaprezi s dva konja od kojih svaki vuče na svoju stranu. Tijelo teži za tjelesnim, a duša za duhovnim i duševnim, za oslobođenjem iz okova tjelesnosti. Lijek za svu nevolju duše samo je u filozofiji, u školovanju čistog mišljenja kojim se već u ovom životu dohvaća istinski svijet ideja u kojem će duša prebivati nakon što se odvoji od tijela, nakon tjelesne smrti.

Što se tiče spoznaje, ona ima nekoliko stupnjeva. Na najnižem stupnju jest osjetilna spoznaja, putem koje spoznajemo vanjski privid stvari, njihovu pojavnost kako se ona pruža osjetilima, posebice vidu i sluhu te dodiru. Ovo znanje i nije još znanje nego tek mnijenje - *doksa* - iako može biti i istina - *alethes doksa* - premda joj nedostaje obrazloženje za istinitost. Viša od osjetilne jest racionalna spoznaja, podijeljena na matematsku i idealnu. Matematička spoznaja dohvaća trajne kvantitete, odnose brojeva i geometrijskih likova, sposobnost njihova dohvaćanja jest razum - *dianoia*. Iznad toga se izdiže spoznaja ideja, njih spoznaje um - *nous* - i rezultat te umske spoznaje jest znanje znanosti - *episteme*. Ali postoji još i peti stupanj spoznavanja, neposredna intuicija ideje, neposredni dodir uma s idejom, iznenadni bljesak istinskog trenutačnog spoznavanja - *eksaifnes*. Spoznaja je u svakom svom vidu sjećanje - *anamnesis* - na ideje koje je duša gledala prije silaska u tijelo, dakle prije rođenja. A situacija čovjeka koji spoznaje nalik je situaciji zatvorenikâ koji su u dubokoj špilji vezani leđa okrenutih svjetlu na ulazu u špilju. Pred njihovim očima prolaze sjene bića koje baca svjetlo s otvora špilje. Ali oni su vezani i nemaju mogućnost da vide prava bića koja tu promiču, nego samo njihove sjene na zidu špilje. Njima su te sjene istinska bića i s nevjericom bi primili vijest o pravim bićima pred ulazom u špilju. Samo onaj tko je školovan u filozofiji i u dijalektici, okrenuo se od svijeta sjena i progledao prema

svijetlom otvoru špilje. On se oslobodio okova kojima su drugi ljudi sapeti i on gleda sama bića u njihovoj natprirodnoj svjetlosti. Samo filozof zna za istinska bića, za ideje kojima su odrazi na zidu špilje samo sjene. Filozof jedini može ljudima donijeti istinsko znanje i navesti ih da se i oni oslobode okova i pogledaju u prave stvari. Samo filozofija može osloboditi čovjeka od okova tjelesnosti i navesti ga da već u ovom tjelesnom životu učestvuje u životu ideje, u istinskom i božanskom životu.

Da je prava spoznaja samo u umu i u dohvaćanju onog umnoga u zbilji, složit će se i Aristotel. Samo, za Aristotela spoznaja nije prisjećanje na svijet ideja koji je duša gledala prije rođenja nego umno promatranje bića - *theoria* - i težnja za onim najvišim, za umom sámim koji nema na sebi ništa trpno nego je vječno djelatno mišljenje mišljenja. Um ljudski samo je dio božanskog uma koji vječito misli sam sebe i koji je za filozofiju Bog. Inače spoznaja potječe za nas primarno od osjetilnog iskustva, od uviđanja ove tu stvari - *tode ti* - i od procesa apstrahiranja kojim se pojedinačno iskušeni predmet dovodi do općenitosti i time uključuje u umski poredak stvari. Svaka spoznaja kreće od pojedinačnog preko posebnog do općeg i znanost je znanje o općenitom. Proces spoznavanja polazi od indukcije i dovršava se u umskoj apstrakciji i dolaženju do općenitih definicija predmeta spoznavanja. Ono općenito u pojedinačnom nije nadosjetilna ideja nego *eidos*, općeniti lik tog predmeta kako se on prikriva u pojedinačnoj stvari. Samo najviši prvi principi i uzroci ne nalaze se u osjetilnom iskustvu već njih dohvaća um neposredno - *ameson* - u jednostavnom aktu intuicije. Prva počela i uzroci ujedno su predmet najopćenitije znanosti, metafizike, i u metafizici nema ničeg osjetilnog već je ona bavljenje uma samim sobom, mišljenje mišljenja, što je inače svojstveno onom božanskom. Metafizika je ujedno i teologija i kao prva filozofija najodličniji je dio theorije. Bog misli samog sebe i njemu kao ljubljenoj svrsi sve drugo teži te je tako kozmos stalno kretanje bića prema onom božanskom, kruženje krugova oko najvišeg kruga ili pak oko središta kruženja, Boga. Metafizika kao teologija i prva filozofija prva je po ugledu i važnosti samog svog predmeta, dok za nas, dakle ne po sebi, ona dolazi na kraj istraživanja pošto su fizika i matematika kao druge dvije teorijske dicipline dovršene. Po sebi prva a za nas posljednja, metafizika ima za svoj predmet prva počela i uzroke svekolike zbilje. Tu je riječ o logičkim principima - principu identiteta, protuslovlja i isključenja trećeg - zatim o najopćenitijim odredbama bića kao bića, što ih ne spoznajemo u osjetilnom iskustvu nego prvenstveno u umu neposrednim dodirom s njihovom zbiljnošću. To su pojmovi bića po mogućnosti - *dynamei on* - bića po zazbiljnosti - *energeia on* - te bića kao bića - *on he on* - koje čini najzagonetnije poglavlje metafizike. Biće kao biće, *on he on*, ujedno je i bivstvo - *ousia* - koje se u svemu traži. Što je biće kao biće ne spoznajemo osjetilima nego umskim zaključivanjem, polazeći od pojedinačnog bića. Postavlja se pitanje što je biće naprosto, dakle ne ovo ili ono, ovakvo ili onakvo, ovoliko ili onoliko biće, dakle ne što je biće kategorijalno određeno i uposebljeno nego što je biće naprosto, biće uopće, biće kao biće. Um tu nužno zaključuje kako je biće kao biće sámo biti svakoga bića, njegov bitak koji je jedan u svim razlikama, sam sebi istovjetan i koji se biću pridaje analogno, dakle ni univočno ni ekvivočno. Za Aristotela biće se izgovara na

više načina, ono biti pomišlja se mnogostruko ali u osnovi ono je sam bitak koji svemu drugome daje bit i opstanak. Kad ne bi bilo bitka ni jedno biće ne bi moglo biti, i obrnuto, to što ima bića govori nepobitno da ono bićevno u biću, bitak sam, nužno jest i postoji. Metafizika upravo to biće koje je bivstvo ima za svoj predmet i šesto poglavlje Metafizike posvećeno je upravo tom najtežem pitanju - što je bitak, što je biće kao biće ili što je bivstvo - *ousia*. Jer bitak ne ulazi ni u jednu definiciju, on nije rod ni vrsta nego ono "je" u svakoj definiciji, koje se izgovara na više načina. Pored tog pojma čistog bitka Aristotel navodi još dva vida bića - biće po mogućnosti i biće po zazbiljnosti. Tim parom pojmova on objašnjava kretanje i bivanje bića. Naime kretanje je kao i bivanje prelaženje stvari iz stanja mogućnosti u stanje zazbiljnosti i time ta dva pojma objašnjavaju svekoliko događanje u svijetu. U užem smislu biće po mogućnosti je materija koja čini čistu mogućnost za ovakvo ili onakvo oblikovanje od stráne forme. Tu su zato ustanovljene i četiri vrste uzroka - materijalni, formalni, finalni i eficijentni. Kombinacija tih uzroka oblikuje čitavu zbilju, koja sva jest produhovljena materija, odnosno Aristotelov sustav može se nazvati hilemorfizmom. Ono materijalno međutim ne postoji u najvišeg bića, Boga. Bog je čista zazbiljnost bez traga mogućnosti, sam aktualni vječni bitak.

I spoznaja je prelaženje iz stanja mogućnosti u stanje zazbiljnosti, ona se odvija kao prelazak iz spoznatljivog u spoznato i time čini spoznajni proces. Isto tako i apstraktne biti koje apstrahiranjem dobivamo iz osjetilnih predmeta, znače aktualiziranje mogućnosti u spoznajnom procesu. Čovjek je po mogućnosti spoznajno biće i on razvija spoznaju kao aktualizaciju svojih potencija, za razliku od Boga koji spoznaje aktualno, dakle ne po mogućnosti nego posjeduje u svakom času aktualno znanje sebe samoga i svekolike zbilje, jer u njemu nije ništa od bića po mogućnosti. Bog je čista zazbiljnost, vječna aktualnost onoga biti što je istovjetno s čistim umom koji umuje samoga sebe.

On je prvi nepokretani pokretač cjelokupne zbilje - *proton kinoun akineton* - i prema njemu sve teži kao prema cilju ljubavi. Bog je vječita budnost, neprestana aktualnost umovanja i čovjek u svojoj theoriji na trenutak istinski spoznaje ono božansko i sliči mu. Ali kao što je nama kadikad, naime kad mislimo čisto mišljenje, tako je Bogu uvijek i on je čista, nepomiješana zazbiljnost. On je u prvom i najodličnijem smislu ono bivstvo - *ousia* - koje se u svemu traži, on je čisti bitak o kome ovise sva druga bića. Mi taj bitak spoznajemo umom kad god se pitamo što biće kao takvo jest, što je biće kao biće i što mu kao takvom pripada. To je temeljno pitanje metafizike i po njemu je ona najvrednija od svih znanosti, koja dolazi poslije drugih znanosti iako po sebi jest prva i najodličnija znanost.

Tako se za Aristotela spoznaja razvija od spoznaje neposredne osjetilne danosti, od pojedinačne stvari apstrakcijom dobivamo općenitosti putem indukcije, sve do čistog umovanja koje misli sámo sebe, *noesis noeseos*, a to je Bog.

Motive Platonove i Aristotelove nauke o spoznaji preuzet će novoplatonici, u prvom redu Plotin. Za Plotina duša također spoznaje putem osjetila, odozdo od pojedinačnog bića putem apstrakcije, koja je za Plotina kao i za Platona proces prisjećanja na svijet ideja, preko spoznaje tog idealnog svijeta do uvida u ono jedno što

stoji na vrhu svega kao prvobitno bivstvo i počelo svakog drugog bića. Ono jedno pak ne spoznaje se ni osjetilima ni umom nego samo u trenutku ekstaze, izlaskom duše iz svijeta mnoštva i razlika u sjedinjenje s onim jednim što je počelo zbilje. Peti stupanj spoznaje kod Platona i kod Plotina, dakle, zove se ekstaza i njome dopiremo do spoznaje onog jednog koje je bivstvo svega. Cilj svekolike spoznaje jest spoznaja jednoga i u njemu se smiruje čovjekova žudnja za znanjem. Tako antika u svojim reprezentativnim misliocima vodi računa i o spoznaji, kako je ustrojena i što je omogućuje. Prije svega, racionalna spoznaja moguća je jer je čitav kozmos uređen s mudrošću te nije samo lijep nego je i umom prožet svijet te um u njemu nalazi sam sebe u svojoj drugotnosti, prirodi. Ono umno silazi najprije u svijet materijalnih, osjetilnih predmeta da bi se putem apstrakcije i obraćanja sebi samom privelo do samospoznaje uma. A preko, još više i dublje, jest ono jedno samo kome duša teži kao samac prema samom. U tome je cilj svekolike spoznaje i filozofija je put kojim se iz otuđenja duša vraća k svome podrijetlu koje je duh, da se kao duhovna objedini s onim jednim što jest duh sam.

To grčko poimanje svijeta kao umnoga bit će preuzeto i od kršćanskih mislilaca u srednjem vijeku. Za kršćansku filozofiju tu će mjerodavan biti tekst Proslova Ivanova evanđelja koji govori o logosu što bijaše na početku i bijaše kod Boga i Bog bijaše logos. Po logosu je sve nastalo što god je nastalo i bez njega nije ništa postalo. Ta logičnost cjelokupnog stvorenja temelj je i ljudske spoznaje jer samo ako je svijet uman, ljudski um može ga shvatiti i dosegnuti. Rani kršćanski oci kao Origen, Klement Aleksandrijski, Tertulijan i drugi zato nastoje filozofiju prilagoditi novom duhu kršćanstva i uzimaju vjeru kao smjerokaz na tom putu prilagodbe. Budući da je logos u korijenu svega, nije moguće protuslovlje između vjere i razuma jer oboje potječe iz logosa i u logosu je utemeljeno. Vjerujem da bih razumio - *credo ut intelligam* - moto je Augustinov u spoznaji vjerskih istina kao i moto čovjekove spoznaje uopće. Promjena koja se zbiva kod Augustina jest što on prvenstveno želi spoznati dušu i Boga: "Što želiš znati? - Dušu i Boga. - Ništa drugo? - Uopće ništa drugo." S Augustinom se zbiva ono formuliranje spoznaje koje će analizu vlastite duše učiniti prvenstvenim predmetom znanstvenog interesa. Origen i Klement razlikuju tri vrste spoznaje. Origen razlikuje tri vrste ljudi s obzirom na njihove spoznajne mogućnosti. To su hiličari, psihičari i pneumatičari. Dok hiličari spoznaju samo materijalnu zbilju, psihičari traže i vide u svemu ono duševno. Ali istom pneumatičari sposobni su za istinsku spoznaju jer oni su duhovne naravi i zato spoznaju svojim duhom duh svega što jest. Zato i Sveto pismo ima tri sloja: doslovni, simbolički i pneumatički. Tako se ono može tumačiti na tri načina, kojima odgovara slojevitost tog svetog teksta. U svom djelu *O počelima* - *Peri arhon* - Origen poduzima filozofsko obrazlaganje vjerskih istina o Trojstvu, inkarnaciji Božjoj, o grijehu i otkupljenju, o kraju svih stvari. Za njega još neće biti fundamentalne razlike vjere i znanja, naime vjere i razuma, jer sve ono što je objavljena vjerska istina može se i umom shvatiti. Budući da je logos u temelju svega, to je logičan i svijet objavljenih istina ma kako se one doimale da nadilaze ljudski razum. Tertulijan je pak izveo svoj čuveni stav: *credo quia apsurdum*, upravo iz otajstvenog karaktera kršćanske vjere koja posjeduje svoje misterije što se ne daju do kraja umno obrazložiti.

Ta napetost vjere i razuma naći će moguće rješenje kod Augustina. Vjera koja traži razumno objašnjenje - *fides quaerens intellectum* - Augustinova je vjera. A *credo ut intelligam* - vjerujem da bih razumio - deviza je Augustinove teorije spoznaje. Augustin će razlikovati znanost od mudrosti, *scientia et sapientia*. Dok se u znanostima razum kreće od suda do suda logičkim zaključivanjem, u mudrosti se istina očituje neposredno, aktom intuicije. Mudrost sabire mnoštvo pojedinačnih sudova i jednu najopćenitiju misao kojoj je temelj ideja dotične stvari. Augustin na neki način iz okvira kršćanskog mišljenja obnavlja Platonovo učenje o spoznaji kao prisjećanju, ali, iako memoria igra važnu ulogu u Augustinovom filozofiranju, ona je omogućena duhovnom asistencijom u duši koja je kao obasjana istinom. Do istine se dolazi putem iluminacije intelekta božanskim intelektom. Mi sve stvari spoznajemo u Bogu, koji je pravo i istinsko svjetlo svijeta i duha. Teorija iluminacije dakle je Augustinova teorija spoznaje. Spoznajući sami sebe mi spoznajemo i Boga i u njemu sve stvari koje su predmet spoznaje.

Filozofska spoznaja dobiva time svoje opravdanje kao eksplikacija imanentne logičnosti koja se nalazi u vjerskom znanju. Jer vjera nije samo držati istinitim nešto što ne nalazimo u osjetilnom iskustvu nego je i određeni oblik uvida i spoznaje. Vjera je time mišljenje praćeno odobravanjem - *cum assensione cogitare* - i sama je uvid i pretpostavka svakog znanja i spoznavanja. Vjerujemo da bismo razumjeli i, da bismo spoznavali, uvijek nam je potrebna vjera. Augustin pojašnjava taj odnos u dvije osnovne grane spoznaje - u mudrosti i u znanosti. Znanost razlaže, ona je analitička, mudrost sažima u jedno, ona je sintetizirajuća. Jedno ne može bez drugoga, jer mudrost bez znanosti nema sadržaja, dok znanost bez mudrosti vodi u skepticizam koji Augustin pobija u svom spisu *Contra Academicos*. Naprotiv, znanost u mudrosti nalazi svoje ispunjenje.

Da je filozofiji neophodna vjera dokazuje i srednjovjekovni spor oko univerzalija. Radi se o načinu bitka ideja odnosno općih pojmova, univerzalija. Jesu li one prvotno, prije svakog pojavljivanja, u božanskom umu pa potom i u stvorenim stvarima, odakle ih, zatim, zadobivamo apstrakcijom, ili su pak samo u ljudskom duhu ili čak samo treptaj glasa - *flatus vocis*. Dakle jesu li prije stvari (universalia ante res), u stvarima (in rebus) ili samo poslije stvari (post res), u ljudskom duhu. Jer ako univerzalije prebivaju u božanskom intelektu, moguće je na osnovi njih posjedovati i apsolutnu spoznaju, naime učestvujući u životu ideja, dok ako su samo u ljudskom duhu, onda je njihovo značenje relativno i važi samo za spoznavajući subjekt. Veliki mislioci srednjeg vijeka lomili su koplja oko tog važnog pitanja i spor je ostao do kraja neriješen, odnosno s vremenom se iscrpio i prešlo se na druga pitanja.

Vrednovanje onog *intelligere* u pogledu na *credere* vodi u srednjem vijeku do osamostaljenja problematike spoznaje. Pri tome kreću se teorije spoznaje između ekstremâ čistog subjektivizma i čistog objektivizma, o tome svjedoči upravo navedeni spor oko univerzalija. Toma Akvinski izgrađuje dijalektičko posredovanje čije se teze oslanjaju na Aristotela. Spoznaja ima svoje temelje u osjetilima. Ona je posredovanje između spoznavajućeg subjekta i spoznavanog objekta, relacija između subjekta i objekta, prisvajanje objekta od strane subjekta, zato ima i subjektivni karakter. Svako

spoznato jest na način spoznavajućeg subjekta. Aktualnost kojom subjekt kao i objekt dolaze k istini jest *intellectus agens*, djelujući intelekt, koji dohvaća apstrakcijom dobivene forme i od njih gradi svoju spoznaju.

Spor oko univerzalija podijelio je bio srednjovjekovne filozofe na realiste i nominaliste. Realisti vide ono općenito u samim stvarima prije njih u božanskom intelektu, zatim u njima i napokon, nakon procesa apstrahiranja, u ljudskom umu. Nominalisti naprotiv, oni ekstremni, vide općenitost samo u zajedničkom imenu - *nomen* - za određenu grupu predmeta, dok ništa općenito ne egzistira u samim stvarima, one su radikalno pojedinačne i samo ih zajedničko ime objedinjuje u jednu grupu predmeta. Realisti su između ostalih Anselmo Canterburyjski, Bernhard iz Chartresa, Ivan Scotus Eriugena. Oni su ekstremni realisti koji općenite biti, dakle opće pojmove, vide u Bogu, u stvorenim stvarima i u ljudskom intelektu. Umjereniji realizam zastupaju Avicenna, Albert Veliki i Toma Akvinski. Za njih općenite biti nisu samostalna bića nego su sadržane u stvarima, odakle ih mi spoznajemo putem apstrakcije. Tu apstrakciju izvodi djelatni intelekt, *intellectus agens*, iz materijalnih predodžbi koje mu daje trpni intelekt - *intellectus patiens*. Nominalizam (odnosno terminizam ili konceptualizam) zastupa Roscelinus, koji u univerzalijama vidi samo riječi (*vox, flatus vocis*). Nominalizam prevodi u terminizam Vilim Occamski. Za njega je općenitost kao takva samo znak, *signum*, za mnoštvo istovrsnih predmeta, koje zastupa kao opći izraz ili pojam. Univerzalije ne egzistiraju izvan ljudskoga duha nego samo u njemu kao sažetak sličnosti jednog niza stvari. Spor realista i nominalista bit će jedna od vodećih tema srednjovjekovne teorije o spoznaji jer o njoj je ovisila i teološka strana problema, naime spoznaje li Bog ono pojedinačno i slučajno u stvarima ili je njegovo znanje isto tako znanje o općenitostima. Teologija koja se tu nadvija nad filozofiju također nije do kraja razriješila problem te je on kao takav dospio do renesansne filozofije koja više nije imala razumijevanja za takvo metafizičko raspravljanje o odnosu općega i pojedinačnog.

Nominalizam ujedno dovodi u pitanje čitav sustav supstancijalnih formi kako je on bio ustanovljen od aristotelovsko-tomističke struje u filozofiji. Ako opće ne bivstvuje u stvarima onda one i nisu u biti supstancijalne forme nego kaos mnoštvenosti, same pojedinačnosti o kojima teško da može biti znanstvenog znanja. Jer znanost je uvijek znanje o općenitom - *episteme kath' olou*. Zato nominalizam treba pronaći novi tip znanja koje bi zamijenilo sustav supstancijalnih formi naslijeđen od Aristotela. Novorazvijeni smisao za individualitet u renesansi dovest će do prevlasti umjerenije forme nominalizma. Stvari su pojedinačne i pojam je pojedinačan ali on važi za mnoštvo istovrsnih bića. Za renesansu spor oko univerzalija kao ni cijela srednjovjekovna filozofija nisu više zadovoljavajući. Filozofija supstancijalnih formi pokazuje se ispraznom naspram težnje za novim spoznajama, za pronalaženjem novog puta u spoznaji kojim bi se ona proširila i donijela nove rezultate.

To traženje novog puta u spoznaji svojstveno je renesansi i ranom novovjekovlju. Francis Bacon traži umijeće pronalaženja - *ars inveniendi* - koje bi zahvatilo područje istraživanja prirode prije svega. Znanje ne smije služiti samom sebi već mora donositi

moć da se ovlada prirodom: znanje je moć - ustvrdit će Bacon. U svom Novom organonu ispitivat će mogućnosti spoznaje pojedinih pojava i stvari. Treba sastaviti tabele ponašanja određenih grupa predmeta kako bi se moglo zahvatiti u njihov eficijentni uzrok i time doći do odgovora zašto neka stvar jest to što jest i kako se kao takva ponaša. Bacon predstavlja prijelaz od srednjovjekovne filozofije supstancijalnih formi prema modernim empirijskim znanostima koje će se ustanoviti kod Galilea i Newtona a u kojima se odbacuje svako naslijeđeno znanje i počinje se od samog početka, tražeći umjesto supstancija načine funkcioniranja prirode, njene funkcije koje se mogu izraziti matematskim jezikom.

Hypotesis non fingo - reći će Newton, htijući time naglasiti empirijski karakter svojih spoznaja. Nije više pitanje što je kretanje ili što je mirovanje, što je prostor ili vrijeme, već kako se ponašaju određena bića kad ih se podvrgne eksperimentalnom postupku, ali i kakve su funkcije koje se dadu izraziti matematskim jezikom. Newtonova optika na primjer ne polazi od pitanja što je svjetlost ili što su boje nego kako one nastaju u eksperimentu u kojem se svjetlost kroz prizmu lomi u svoje sastavne boje. Boje i svjetlost su valovi određene dužine, predmet što ga proučava fizikalna optika. Galilei pak proučava zakonitosti slobodnoga pada i dolazi do matematske jednadžbe koja adekvatno izražava njegovu funkciju. Newton i Galilei kao i prije njih Kepler i Kopernik stupovi su novovjekovne znanosti i njihove spoznaje označavaju revoluciju u procesu spoznavanja jer izvode na vidjelo sasvim novi tip spoznaje - matematsku eksperimentalnu prirodnu znanost. Zamjenjivanjem pojma supstancije pojmom funkcije omogućen je razvitak moderne prirodne znanosti ali je ujedno moć spoznaje ograničena samo na ona područja bića gdje je moguća matematička eksplikacija fenomena. Ujedno je spoznaja ograničena na područje osjetilnog iskustva, jer kako kaže Locke: ništa nije u intelektu što prije nije bilo u osjetilima. Leibniz će tome dodati: osim intelekta samog. Empirizam i racionalizam dvije su grane moderne spoznajne teorije i mislioci će se razlikovati upravo po opredjeljivanju za jednu od tih dviju grana. Začetnik modernog racionalizma jest Descartes koji razlikuje dvije supstancije - *res cogitans* i *res extensa* - misleću i protežnu stvar. Prije toga metodičkom sumnjom Descartes je postavio temeljni stav racionalizma - *cogito ergo sum*. Po mišljenju ja imadem svoj bitak i ja jesam taj bitak. To je najevidentniji uvid kojim započinje svako jasno i razgovijetno spoznavanje.

Descartes onda deduktivno izvodi svoj sustav mišljenja i na *ego cogito* nadovezuje druge uvide koji po jasnoći i razgovijetnosti slijede ovaj prvi i najsigurniji uvid, nepobitni temelj - *fundamentum inconcussum* - svake spoznaje. U onome pak "ja mislim" sadržano je već i moje postojanje kao protežne supstancije, naime postojanje ja kao tijela u prostoru. Svaka pak spoznaja omogućena je onim tko jamči vjerodostojnost i ispravnost našeg spoznavanja, a to je jamstvo Bog koji nas ne može varati nego nam daje mogućnost istinskog spoznavanja. Bog, duša i svijet za subjekt "ja mislim" prirođene su ideje i njih mišljenje nalazi neposredno u samome sebi i u sebi ih spoznaje. Da nema nikakvih prirođenih ideja nego da sve dobivamo putem osjetila, naučava Locke u svom empirizmu i za njega su ideje predodžbe koje su ili

jednostavne ili pak od jednostavnih složene, ali sve potječe iz iskustva i ništa nam nije prirođeno već je svijest tabula rasa na kojoj osjetilno iskustvo ispisuje svoje predmetnosti. Empirizam Lockea razradit će Berkeley u svom subjektivnom idealizmu i Hume u smislu skepticizma s obzirom na pojmove supstancije i kauzaliteta, koji nisu dobiveni iskustvom pa prema tome nemaju općenito i nužno važenje. Supstancija i kauzalitet produkt su naših navika da povezujemo mnoštvo podataka u pojedine cjeline ili pak da pojave koje slijede iz drugih pojava smatramo tim pojavama uzrokovanima. Taj Humeov skepticizam probudit će iz metafizičkog drijemeža Kanta i navesti ga da preispita čitavo područje naše spoznaje te da odgovori na pitanje: što uopće mogu znati? i time postane začetnikom spoznajne kritike ili spoznajne teorije. Kao nikad prije u novom će se vijeku zaoštriti pitanje o naravi i granicama ljudske spoznaje jer novovjeka epoha zasniva svoju metafiziku na subjektu pa se logično postavlja pitanje o domašajima i granicama subjektivnosti, što ona može a što ne može spoznati. Kantova transcendentalna analiza i kritika čistog uma donijet će odgovor na to za novi vijek temeljno pitanje o karakteru i dosegu ljudskih spoznajnih mogućnosti.

Kant, koji je godinama predavao kao profesor filozofije logiku i Leibniz-Wolffovu školsku filozofiju to jest opću ontologiju i metafiziku, bio je potresen Humeovom kritikom pojma supstancije i kauzaliteta i uvidio je da racionalizam isto tako ima svoje granice kao i empirizam te je razvio svoju kritiku čistog uma kao sintezu empirizma i racionalizma u kojoj svaki pojam mora imati svoje mjesto u transcendentalnoj i apriornoj spoznajnoj teoriji. Kako su sintetički sudovi a priori mogući? - to je polazište Kantove kritike uma. Sintetički su sudovi oni koji proširuju našu spoznaju o dotičnom predmetu, dok analitički sudovi u predikatu samo izlažu ono što je već sadržano u subjektu. Želimo li proširiti svoju spoznaju, potrebni su nam sintetički sudovi; želi li ta spoznaja biti metafizička, dakle onkraj fizičkog iskustva, moraju biti mogući sintetički sudovi a priori kojima se razvija za nas metafizička spoznaja. Takva spoznaja moguća je samo ako predmet sadrži nešto od onog što mi već a priori unosimo u njega, a to će za Kanta biti prostor i vrijeme kao apriorne forme zrenja te dvanaest kategorija kao apriorne forme mišljenja. Naše iskustvo sazdano je od zorova i od pojmova kojih su apriorne forme prostor i vrijeme i kategorije razuma. Uvjeti mogućnosti spoznaje predmeta iskustva ujedno moraju biti uvjeti mogućnosti samih predmeta i tako se vrši kopernikanski obrat u spoznajnoj teoriji - naime naša se spoznaja ne prilagođuje zadanim objektima nego su oni uvijek već predoblikovani formama koje potječu od subjekta. Ali budući da je spoznaja ograničena svojim apriornim uvjetima, mi ne možemo spoznati stvari kakve su one po sebi već uvijek samo kako se one pojavljuju u iskustvu općenitog subjekta, jedne svijesti uopće. Zorovi bez kategorija slijepi su, kategorije bez zorova prazne su, te spoznaja znači upravo sintezu zorova i pojmova u produktivnom procesu spoznavanja. Ali zato mišljenje ne može transcendirati pojavno iskustvo nego se može odnositi samo na pojave a ne i na stvar po sebi. Upravo jer je spoznaja sinteza razuma i osjetilnosti, mi svojim pojmovima ne možemo dati sadržaje onkraj osjetilnog iskustva. Zato su pojmovi svijeta u cjelini, ljudske duše i Boga takvi da ih ne možemo spoznati, budući da oni nadilaze mogućnost

osjetilnog pojavnog iskustva. Bog, svijet u cjelini i duša nigdje nam nisu dani u osjetilima i zato o njima nema valjane spoznaje. Dok pojmovi služe razumijevanju, pomoću ideja pak se dolazi do shvaćanja njihovih sadržaja, ali one same izmiču našoj spoznaji i mi ne možemo nikada ništa znati o svijetu u cjelini, o Bogu ili o duši. Kako se naša spoznaja može odnositi samo na predmete mogućeg iskustva, mi o idejama nemamo adekvatne spoznaje već one ostaju samo regulativni principi našeg spoznavanja, a ne i njegovi konstitutivni elementi.

Naša spoznaja predodređena je tako svojim granicama kao konačna spoznaja koja ne može prekoračiti granice pojavnog iskustva. Kad god to pokušava, zapliće se u antinomije i paralogizme koji joj pokazuju da ne može doći do valjanog znanja o bitnim metafizičkim pitanjima. Tako um kada pokušava misliti o svijetu u cjelini, zapada u antinomije čistog uma u kojima teza vrijedi isto tako valjano kao i antiteza pa se ne može doći do uvida je li svijet konačan ili beskonačan, ima li u njemu neko nužno biće, postoji li sloboda, je li djeljiv u beskonačnost ili se sastoji od dalje nedjeljivih čestica i tako dalje. Kozmološke antinomije originalan su Kantov doprinos spekulacijama o kozmosu, koje se uvijek nanovo poduzimaju a da prije toga nisu ispitane mogućnosti same spoznaje, je li ona kadra odgonetnuti zagonetke kozmosa i odgovoriti na ta pitanja ili ona moraju ostati bez odgovora.

Isto tako nerješivo je pitanje o ljudskoj duši, je li ona jednostavna ili složena, je li smrtna ili besmrtna, materijalna ili duhovna. Budući da nam duša također nigdje nije dana u iskustvu kao stvar po sebi nego samo kao pojava, to ni o njoj ne možemo imati nikakvo supstancijalno znanje nego možemo samo promatrati njeno pojavljivanje kao protok svijesti u vremenu. Ako je na taj način nemoguća spoznaja objekta, svijeta u cjelini, a onda i duše kao subjekta, još je manje moguća spoznaja o totalitetu subjekta i objekta, o beskonačnom temelju svijeta i duše, naime o Bogu. Tu Kant poduzima kritiku i destrukciju tradicionalnih dokaza o egzistenciji Božjoj, onog ontološkog, pa kozmološkog i napokon fizikoteleološkog. Iz pojma o najvećem mogućem biću, iz pojma Boga, ne može se zaključivati njegova egzistencija jer biti u pojmu ne znači biti i u stvarnosti. Iz samog pojma Boga kao najvišeg i najvećeg bića, iz pojma bića od kojeg nema većega, ne slijedi i njegova egzistencija i zato je ontološki dokaz Božje egzistencije nevažeći. Ni iz kozmosa kao njegov uzrok nije evidentan Božji opstanak jer kategorija kauzaliteta važi samo za područje mogućeg iskustva a ne i za stvar po sebi, pa se tako ne može pomišljati Boga ni kao uzrok sviju stvorenih stvari. Najbolji, po Kantovu mišljenju, a i najpopularniji, jest fizikoteleološki dokaz, naime iz svrhovitosti prirode i čovjeka zaključuje se na jedno inteligentno biće kao začetnika i stvoritelja svijeta. Ali pojam svrhe također ne važi za stvar po sebi nego je samo princip za rasuđivanje o njoj, pa tako otpada i potreba da se za umski poredak stvari pretpostavlja jedno apsolutno inteligentno biće. Bog je, kao i duša i svijet u cjelini, nespoznatljiv i to stoga što mi ne možemo transcendirati granice svoje spoznaje i spoznavati stvari kakve su po sebi, već samo kao pojave.

Kantova kritika tradicionalne metafizike pretvorila se u kritiku spoznaje i odsada će spoznajna teorija pretendirati ba bude prva filozofija i da stupi na mjesto metafizike.

Vidljivo je to već iz načina na koji Kant tretira osnovni metafizički pojam - pojam bitka. Bitak kao takav iščezava iz njegova horizonta i svodi se po njemu na puku kopulu u sudu - ono "je" između subjekta i predikata. Biti znači biti postavljen kao kopula u sudu i ništa drugo. Ontologija je za Kanta bespredmetna jer biće kao biće uopće ne dolazi do toga da bude predmet upita. Namjesto toga dolazi odnos subjekta i objekta u spoznajnom procesu u prvi plan i potiskuje svako metafizičko postavljanje pitanja.

Kantova kritika čistog uma jedinstven je pothvat da se iz biti spoznaje dođe do odgovora na pitanje o posljednjim stvarima odnosno da se ustanove mogućnosti i nemogućnosti spoznaje, što mi možemo znati a što načelno ne možemo.

Kant je svojom kritikom čistog uma postao ujedno teoretičar moderne egzaktne empirijske znanosti. Kritika čistog uma može se čitati i kao metodologija prirodnih znanosti kako su one zasnovane kod Galileja i Newtona. S prirodnom znanošću Kant dijeli i agnosticizam s obzirom na metafizičko postavljanje pitanja i odgovora. I Kant smatra da mi možemo razumjeti samo neživu, mehanički uređenu prirodu dok o životu i svijetu organizama ne možemo imati ni najmanje znanje. Iako nije pozitivist Kant u pozitivnim činjenicama prirodnih znanosti vidi jedinu pravu spoznaju, premda i za njih utvrđuje da su samo pojave a ne i stvar po sebi. Mi toliko spoznajemo biće koliko nam se ono pojavljuje u našem prostorno-vremenski ograničenom iskustvu i to koliko smo i sami unijeli u taj predmet, naime ukoliko su vrijeme i prostor subjektivni način pojavljivanja stvari.

Kantovi nastavljači u razdoblju klasičnog njemačkog idealizma nastojat će prevladati taj Kantov dualizam pojave i stvari po sebi i izgraditi ponovno jednu metafizičku zgradu polazeći od Kantova utemeljenja spoznaje u subjektu. Da je metafizička supstancija ujedno i subjekt ustvrdit će Hegel. On će ujedno podvrgnuti kritici Kantovo ograničenje spoznaje na područje pojavnog iskustva ustvrdivši da prihvaćanje i priznavanje granica već znači da je granica kao granica prevladana i da se već kreće u onom što je preko granice subjekta. Govoriti o granicama spoznaje znači da se već utvrđujući granicu kao granicu prekoračilo to omeđenje i zakročilo u ono bezgranično. Tako granica i bezgranično čine dijalektički par u kome spoznaja vidi u ograničenom svoju konačnost koju onda odmah i premošćuje hodom prema beskonačnosti. Konačno i beskonačno dvije su dijalektičke odredbe onog spoznatljivog i zato načelno nema granice za spoznaju koja je utemeljena u duhu.

Kant je kritiku čistog uma nadopunio kritikom praktičkog uma i kritikom rasudne snage, dakle etikom i estetikom. U Kritici praktičkog uma riječ je o onome što treba da činim ukoliko sam osoba, dakle slobodno umno biće. Na ideji slobode gradi Kant svoju etiku, slobode ne u smislu samovolje nego volje koja stoji pod moralnim zakonom: Radi tako da možeš htjeti da maksima tvoje volje bude općim zakonom. Čovjek je biće prirodno, ali i duhovno, senzibilno ali i inteligibilno i on je stanovnik dvaju svjetova: *mundus sensibilis* i *mundus intelligibilis*. Kao inteligibilno biće čovjek je slobodan da prihvati moralni zakon kao maksimu svoje volje. Ali budući da mi u spoznajnom procesu nigdje ne nalazimo ideju slobode, to je um mora postulirati kao postojeću. Iz ideje

slobode slijedi i ideja svrhovite prirode, besmrtne duše i Boga kao jamca da moj moralni napor nije uzaludan i da se može ono što se treba činiti.

Kod Kanta postoji i smatranje istinitim iz postuliranja praktičkog uma. Dakle postulati proširuju našu spoznaju i premda ona nije u prvom i pravom smislu riječi znanstvena spoznaja, ipak može pretendirati na istinitost jer proizlazi iz potrebe uma da postulira ideju slobode. Što nije i ne proizlazi iz teorijskog uma, to se pojavljuje kao postulat praktičkog uma. Tako etika ne govori samo ono što treba da činim nego je ujedno područje u kome je moguće proširenje naše spoznaje i na ono nadosjetilno i idealno. To je suština Kantova nauka o primatu praktičkog uma kad je riječ o metafizičkim, to jest o nadosjetilnim predmetima. Zato i metafizika nakon Kanta treba usvojiti taj primat praktičkog uma te u volji, čistoj, moralnoj, dobroj volji vidjeti primat etičkog nad spoznajnim principom. Zato mladi Schelling i Hegel u svom programu sistema - *Systemprogramm* - zahtijevaju prije svega i zagovaraju jednu etiku kao osnovicu za filozofijski sustav. Iz primata praktičkog uma proizašla je i Fichteova filozofija odnosno nauka o znanosti - *Wissenschaftslehre*. Tu se Fichte pita kako je spoznaja uopće moguća i dolazi do zaključka kako mi spoznajemo što smo već nesvjesno sami producirali. Ja postavlja ne-ja i iz te prapočetne antiteze razvija se čitav sustav znanja.

U Fichtea je začetak idealistički i to u smislu subjektivnog idealizma. Njemu je ja osnovni pojam i iz njega treba izvesti čitav sustav znanosti. Ja može u sebi pratiti to svoje znanstveno produciranje jer je ja duhovno a duh osim što spoznaje predmetnu stvarnost ujedno je uvijek svjestan sebe sama i tako u činu produciranja dovodi do svijesti i samosvijesti.

To je suština idealizma i time se on suprotstavlja svakom dogmatizmu kao filozofiji koja polazi od postavljene stvari, jer ja nije stvar nego je nositelj beskonačnog zadatka spoznaje i samospoznaje. U početku bijaše čin - ta misao čini bit Fichteova filozofiranja. Kakvu će filozofiju tko zastupati, ne ovisi o samoj filozofiji nego o tome kakav je tko čovjek. Učenje o znanosti koje je Fichte izlagao u nekoliko verzija treba pokazati i prikazati suverenost jastva u spoznajnom procesu, ono Kantovo "ja mislim" - transcendentalnu apercepciju koja mora moći pratiti sve moje svjesne radnje i iz nje će Fichte napraviti glavni princip svoje filozofije. Ja proizvodi ne-ja i tako sebi postavlja granicu koju onda mora prekoračivati i tako iznositi na vidjelo čitav spoznajni proces.

Do zaokruženosti sistema dovest će filozofiju Hegel. U Predgovoru Fenomenologiji duha on izjavljuje kako filozofija ne treba samo biti težnja prema mudrosti već treba postati ta mudrost sama, a ona se sastoji u uviđanju onog umnog u svemu pojavnom. Jer tko svijet gleda umno, njega i svijet gleda umno i filozofija ima biti vrhovna znanost koja u sebi sadrži i prevladava sve druge znanosti. U kritici spoznaje Hegel vidi protuslovlje. Naime prije nego što se spoznaje može se izgraditi spoznajna teorija. Mi smo uvijek već u procesu spoznavanja i kritika spoznaje ne može prethoditi sebi samoj. Uvidjevši to proturječje Hegel i ne pokušava razviti neku samostalnu spoznajnu teoriju nego se za razliku od Kanta odmah upušta u spoznajni proces i njime vođen proširuje spoznaju na svekoliko područje bivstvovanja. U početku

Fenomenologije on pokazuje kako je već u jednostavnom "ovom tu" sadržana općenitost te smo tako uvijek već na putu znanja. Radi se o tome da se to znanje posvijesti i utvrdi te metodom dijalektike i spekulacije dovede do znanja po sebi i za sebe koje je apsolutna ideja. Nema uvoda u filozofiju koji ne bi bio ujedno već dio same filozofije i zato uvođenje u filozofiju i samo jest određeno filozofiranje jer se već svaka pojedinačnost očituje kao općenitost a ono opće predmet je znanja i znanosti. Osim toga istina koja se traži u spoznaji jest po sebi i za sebe cjelina, istinito je ono cijelo - *das Wahre ist das Ganze* - i tako se tek u cjelini spoznaje i spoznatog otkriva istina.

Hegel tu cjelinu vidi u prirodi i povijesti ali prije svega vidi je u samom umu kakva je ona u svom najopćenitijem vidu - kao znanost logike. Znanost logike izlaže Božje misli prije stvaranja svijeta i one čine sustav čisto umnog razmatranja sebe sama kao uma i apsoluta. Na prvom mjestu tu je pojam bitka kao najopćenitije odredbe svega što jest. Bitak je najopćenitiji ali zato i s obzirom na sadržaj najprazniji pojam te je u neku ruku istovjetan s čistim ništa. Ta suprotnost i istovjetnost čistog bitka i čistog ništa rađa onda slijedom kategorija kao što su bivanje, mjera, bit i tako dalje. Misli koje um sam misli i nalazi u sebi samom ujedno su osnovne strukture bića te tako ove najopćenitije odredbe možemo očitati na bilo kojem od bića koje kao takvo postoji.

Sve te mislene kategorije sačinjavaju onda i forme prirodnih i pojavnih povijesnih bića. Istina koja je po sebi dana u znanosti logike, otpušta se u svoju drugotnost, u prirodu, kako bi se ispunila njena cjelovitost. Naime ona kroz prirodu mora proći kao kroz svoju drugotnost da bi se iz te drugotnosti vratila k sebi samoj ali sada kao samosvojni subjekt, apsolutna istina po sebi i za sebe.

Prirodna znanost je moguća jer kategorije koje vladaju prirodom jesu ujedno one koje um otkriva u sebi samom i priroda je na taj način um u svojoj drugotnosti, kao sam od sebe otuđeni um. Kroz povijest se um vraća k samome sebi, odnosno ideja prevladavši realitet prirode i sama postaje realna kroz povijest. Povijest je realizacija ideje kako se ona vraća k samoj sebi i to kroz povijesne forme objektivnog, subjektivnog i apsolutnog duha.

Spoznaja je za um moguća, jer je um ujedno ono što jedino zbiljski jest i u svemu se otkriva i pokazuje. Ta vjera u um pokretala je velike mislioce klasične njemačke filozofije, i oni su u umu vidjeli počelo i svrhu svekolikog događanja. Sve zbiljsko je umno i sve umno je zbiljsko - to je pokretački motiv za Schellinga, Fichtea i Hegela. Time se dovršava tradicija u filozofiranju koja potječe od predsokratovaca, Platona i Aristotela i ujedno se iscrpljuje problematika ne samo metafizike kao prve filozofije nego i razmišljanje o spoznaji, njenom funkcioniranju i njenom važenju kao i o njenim granicama. Raspad cjeline filozofije nakon Hegela pogodit će i spoznajnu teoriju. Bez metafizičke pozadine spoznajna teorija pokušava se konstituirati kao zasebna teorijska disciplina filozofije. Ali spoznaja kao određeni odnos između subjekta i objekta zavisi od pitanja što se ima smatrati subjektom a što objektom. Tako dobivamo mnoštvo spoznajnih teorija već prema tome kako se shvaća subjekt odnosno objekt. Osim toga filozofsko je propitivanje do stagnacije doveo i pobjedonosni put moderne prirodne znanosti, koja sve više postaje uzorom znanstvene spoznaje a sve se drugo

proglašava bespredmetnim i besmislenim. O čemu se ne može govoriti jasno, o tome treba šutjeti - zaključak je logičkog pozitivista Wittgensteina koji pod jasnom spoznajom misli samo na prirodoznanstvenu dok su svi drugi odgovori i pitanja za njega besmisleni. Ali prirodna znanost se ne sastoji od odgovora na filozofska pitanja nego ona prije svega znači metodu znanstvenog istraživanja, siguran put kako doći do novih spoznaja. Prema znanstvenoj metodi spoznavanje je u egzaktnoj matematskoj formuli kojom se izražavaju fizikalni pojmovi i kojom su oni definirani. Gledano s tradicionalnog filozofskog stajališta, moderna je prirodna znanost nauka o kvantitetima, što je za tradiciju od akcidentalne važnosti jer je kvantitet kao kategorija akcidencija supstancije. Ti kvantiteti izraženi su u vidu matematske funkcije i kao takvi ne govore ništa o supstanciji ni o subjektu. Što je gravitacija, što je svjetlost, što je prostor ili vrijeme, znanost ne odgovara, već ih samo mjeri i stavlja u naizmjenične odnose. Spoznajna teorija koja se zasniva na metodi prirodoznanstvenog istraživanja u biti je pozitivistička spoznajna teorija koja za osnovu spoznavanja uzima empirijske podatke dane putem osjetila (empiriokriticizam Macha i Avenariusa, Bečki krug). Prava je i jedino istinita spoznaja na način pozitivnih znanosti, samo tu je primjenjiv eksperiment i postignuta intersubjektivna provjerljivost spoznajnih rezultata. Ništa ostalo nije ni istinito ni lažno u znanstvenom smislu nego je naprosto znanstveno besmisleno. To stajalište zauzet će i Karl Popper svojim principom opovrgljivosti. Naime samo je ona teorija važeća za koju se mogu navesti instancije njene intersubjektivne provjerljivosti. Teza o opovrgljivosti neke teorije nastoji precizno objasniti spoznajnoteorijske pretpostavke za sigurnu i dokazanu istinitost donesenih sudova. Pozitivizam i ne samo u spoznajnoj teoriji veoma je raširen filozofski pravac koji međutim zaboravlja da mi nigdje nemamo posla s čistim činjenicama, čista činjenica je apstraktna fikcija, mi uvijek imamo već ovako ili onako shvaćenu predmetnost, uvijek je predmetnost već izložena i protumačena na neki način te zato i ne postoje same činjenice već uvijek neka njihova interpretacija. Teorija odlučuje o tome što se ima mjeriti - izreka je Alberta Einsteina kojom veliki fizičar potvrđuje taj apriorizam teorije s obzirom na aposteriorne činjenice. Pa i sama znanost dospjela je do jedne granice, u pogledu objektivne spoznaje stvari po sebi, jer je Heisenbergovo načelo neodređenosti i neodredljivosti pokazalo kako subjekt utječe na spoznaju objekta te mi nemamo posla s čistim objektima već uvijek s objektima pod utjecajem subjekta.

U smjeru subjektivizma kreću se i sve psihologističke spoznajne teorije. Za njih je spoznaja psihički proces koji se odvija između osjetilnosti i mišljenja i pomoću kojeg mi dolazimo do uvida u pravo stanje stvari, do vjerne slike objekta. Ali psihologističke teorije ne mogu odgovoriti na ključno pitanje: kako je objektivna spoznaja moguća? Ne mogu objasniti i odgovoriti na pitanje o valjanosti ili nevaljanosti spoznaje. Pitanje o valjanosti, o važenju spoznatih uvida pokušava rješavati logicizam u spoznajnoj teoriji kako ga prije svega zastupaju novokantovci (Cohen, Natorp). Oni polaze od problema valjanosti spoznaje i u tom smislu pozivaju se na Kanta koji je prvi utemeljio spoznaju na apriornim formama svijesti uopće. To transcendentalno logičko shvaćanje zastupljeno je prije svega u marburškoj školi novokantovstva. Prema

Cohenu spoznajna teorija sastoji se u teoriji čistog mišljenja: čisto mišljenje u sebi samom mora isključivo proizvesti čiste spoznaje. Prema tome mora nauka o mišljenju postati nauka o spoznaji. Tom transcendentalnom idealizmu na području spoznajne teorije suprotstavit će se spoznajnoteorijski realizam koji međutim želi biti kritičan i zato se zove još i transcendentalni realizam. On utvrđuje da mi u svojoj spoznaji dohvaćamo sámo realno postojeće biće i odgovara na pitanje o odnosu svijesti i bivstvovanja. Moderna filozofija svijesti i samosvijesti počiva na stavku o imanenciji svijesti. To je onaj skandal u filozofiji, kako ga naziva Kant, gdje mi ne možemo ni za što znati kao bivstvujuće osim ukoliko je sadržaj naše svijesti. Svijest je uvijek imanentna samoj sebi i ne može dokazati postojanje svijeta izvan nje. To zaprepašćuje u filozofiji svijesti, da se ne može nikako dokazati postojanje svijeta nezavisno od svijesti i samosvijesti. Transcendentalni realizam upravo želi rehabilitirati to postojanje neovisno o svijesti.

Osim transcendentalnog idealizma i realizma u spoznajnoj teoriji svoje mjesto ima i filozofija života. Ona u spoznaji vidi isključivo njenu za život relevantnu stranu i istinito izjednačuje s onim za život korisnim. Mi nemamo objektivne spoznaje već samo bolje ili lošije prilagođenosti životu, spoznaja je skroz naskroz u službi života i ovome ima služiti kao najbolji instrument. To stajalište zaoštrit će se do paradoksa kod Nietzschea koji u volji za moć vidi počelo bivstvovanja i spoznaju vrednuje onoliko koliko ona pridonosi porastu životne snage i nadmoći. Spoznaja kao instrument života i ne pretendira na neku istinu nezavisnu od života, jer i bitak sam, ono biti, za Nietzschea znači živjeti. Da nema spoznaje bez interesa već je naučavao Schopenhauer a preko filozofije života i egzistencije dolazi se do Habermasa i njegove knjige "Spoznaja i interes".

Analitička filozofija odbacuje i idealizam i realizam. Analiza znanstvenog jezika raskrinkava spoznajnoteorijske probleme kao "prividne probleme". Teze idealizma i realizma u znanosti ne mogu biti postavljene ni opovrgnute, one naprosto nemaju znanstveni smisao.

Na kraju ovog razvitka spoznajnoteorijske problematike stoje Martin Heidegger i Nicolai Hartmann. Hartmann traži ono metafizičko u spoznaji i shvaća objekt i subjekt kao dva metafizička entiteta koji egzistiraju po sebi i prije i onkraj spoznajne relacije. S onu stranu realizma i idealizma spoznaju treba analizirati fenomenološki kao relaciju između dva bića po sebi, subjekta i objekta. Kod Heideggera se konačno ruši i stavak o imanenciji svijesti, jer Heidegger se pita kako je uopće moguće da tu-bitak kao bitak-u-svijetu bude bez tog svijeta to jest da negira postojanje svijeta po sebi. Kako tu-bitak dolazi do toga da poništava svoje postojanje u svijetu da bi ga onda opet izgrađivao u jednoj spoznajnoj teoriji? Zato Heidegger smatra da problematiku svijeta po sebi treba vratiti u njeno matično polazište, u egzistencijalnu analitiku tu-bitka. Tako Heidegger ujedno prevladava modernu spoznajnu teoriju, slično kao što je to Hegel učinio s Kantovom kritikom spoznaje.

Vidimo kako se spoznajnoteorijska rasprava uvijek nanovo vraća u svoje metafizičke temelje jer spoznaja je uvijek već u tijeku kad se o njoj počinje razmišljati

i ne može se dobiti čvrsta Arhimedova točka iz koje bi se dobivala jedna spoznajna teorija nego je spoznaja uvijek već u procesu i možemo se samo pitati o njenoj valjanosti ili nevaljanosti. Čovjek nije biće koje samo može spoznavati "objektivni" svijet i druga bića, on je na neki način osuđen na spoznavanje i mi nigdje ne nalazimo čovjeka bez ovakve ili onakve spoznaje svijeta i sebe samoga. Znanstvena spoznaja samo je jedan vid spoznaje uopće koja je svojstvena čovjeku. Utoliko je na mjestu naš uvodni citat iz Aristotelove Metafizike: svi ljudi po naravi teže za znanjem.

Josip MARUŠČEC - ROK

Izdaja

Ipak je to
IZDAJA,
ludo hrabre naive,
poginule mladosti,
iskustva,
tvrdoglave starosti,
i slomljena-pogažena cvijeća.

To jest, izdaja
bjeline,
čistoće kamena,
znoja i rada-orača,
gastarbajtera,
nebeskog plavetnila-mora,
kolona i kolona,
prognanika-izgnanika,
zatvorenika i uznika.

Izdaja je to:
berbe
grožđa, zvonka žita,
posta - nadanja - vjere,
dijamantnih jezera,
šuma,
krštenja - ljubavi,
i vrhova planina.

Ipak je to pobjeda
NESREĆA,
podmetanja - ometanja,
provala i pljačke,
ljudskog podsmijeha-šverca,
OBEĆANJA LAŽI,
DEMAGOGIJE!
PRIVREMENO,
pobjeda je to
politike smeća!

Atanazije J. MATANIĆ

Dva pisma u vezi sa smrću pjesnika-svećenika Alekse Kokića (†1940.)

U poslu oko sređivanja cijenjene i starodavne knjižnice samostana svetog Frane u Zadru naišao sam na knjižnu i još nekatalogiziranu ostavštinu pok. franjevca o. Fabijana (Mihovila) Buble, zaslužnog pučkog misionara, koji je umro u istom samostanu 25. travnja 1989. Pred drugi svjetski rat on je na Cetinju služio jugoslavensku vojsku zajedno s nekolicinom naših katoličkih svećenika, napose s poznatim Aleksom Kokićem i s o. Efremom Kujundžićem, članom zagrebačke franjevačke provincije, koji je nedavno preminuo u Beču kao dušobrižnik naših iseljenika u Donjoj Austriji. O. Efrem je bio znani svjedok neočekivane smrti Alekse Kokića u cetinjskoj bolnici, dana 17. kolovoza 1940., dok donedavna nije bilo dovoljno poznato svjedočanstvo o. Buble. Neočekivanost smrti pjesnika Kokića svojedobno je pobudila pokoju sumnju, o čemu svjedoče i dva priložena pisma.

Naime, među knjigama o. Buble nalazi se i primjerak zbornika u čast Kokiću prigodom 25-godišnjice njegova srebrnog svećeničkog jubileja, što je u zajedništvu s ostalim Kokićevim kolegama priredio i objavio Tvrdko Blagajac: Aleksa Kokić, *Srebrno klasje*, Subotica 1962., in-80, str. 222. U knjizi se našla i omotnica s dva izvorna i niže priložena pisma: jednim subotičkog biskupa Matiše Zvekanovića (†24. travnja 1991.), drugim oca Fabijana Buble, odgovorom na prvo. Iz pisama saznajemo da se biskup Zvekanović god. 1974. našao u Kotoru i tu u franjevačkom samostanu sreo o. Fabijana, pa je u razgovoru pala riječ i o Kokiću, napose o njegovoj neočekivanoj smrti na Cetinju. Vrativši se u Suboticu biskup je o stvari dalje premišljao i odlučio se u vezi s time javiti o. Fabijanu pismom, uz koje mu je poslao i spomenutu, manje poznatu zbirku-zbornik. O. Fabijan mu je odgovorio također pismom, i oba ta pisma našla su se danas u poslanu primjerku zbornika.

Zbirku-zbornik znalački je priredio Kokićev kolega Tvrdko Blagajac, kako već rekosmo. Tu se nalaze sabrane sve neobjavljene Kokićeve pjesme, popis cijele Kokićeve bibliografije, kao i ocjene i glasovi o Kokićevu životu i radu. Na koncu se nalazi Blagajčev veoma čuvstven biografski esej o Kokiću svećeniku i pjesniku. Nažalost nemamo životopisnih podataka o Blagajcu.

Budući da je rođen god. 1913., danas bi "naš Aleksa" (izraz biskupa Zvekanovića) imao skoro 90 godina, a što je važnije, ove bi se godine navršilo i 65 godina njegova svećeništva, dok vrijedna spomenuta postumna zbirka ima točno 40 godina. To su svojevrsni Kokićevi "godovi" i obljetnice, koji nas nukaju na razna i mnoga razmišljanja.

Kokić je priznati lirik, vjerski, rodoljubni, zavičajni; on je pjesnik naše "katoličke moderne", među njezinim prvacima, po Mati Ujeviću; on je pjesnik bunjevačkih i bačkih ravni, salaša i njihova klasja; pjesnik Božji i Božjih sirotana, pjesnik Isusa, Marije i svetaca.

Nadamo se da će se mnogi zbog mnoštva razloga sjetiti i sjećati toga zanesenog i zanosnog Kristova svećenika, kakovih nam danas posebno treba. Njegova zagonetna smrt u cetinjskoj bolnici - operacija je uspjela, a bolesnik umro - podsjetit će mnoge na teška i žalosna, da ne kažemo često tragična iskustva našeg hrvatskog naroda u neslavnoj jugovojsci, kojih se redovito ne žele ni sjećati. Da se ne povrate one sramotne godine!

Slijede dakle dva pisma, ono subotičkog biskupa M. Zvekanovića i ono franjevca F. Buble:

Subotica, 9. srpnja 1974.

Mnogopoštovani Oče!

Prigodom nedavnoga posjeta u Vašem samostanu spontano je došla riječ i o pok. ALEKSI KOKIĆU.

Bilo mi je to neobično drago, osobito radi vijesti koje od Vas dobih. Obećah Vam tada poslati zbirku pokojnikovih pjesama "SREBRNO KLASJE". To su izdali njegovi školski drugovi prigodom srebrne Mise, koju bi slavio i naš dragi Aleksa da je ostao živ, a on ju je tada imao pred presvetim Srcem svoga Učitelja.

Ova zbirka sadrži pjesme Pokojnika, koje dotada još nisu bile objavljene u jednoj zbirci, a osim toga u njoj je i BIBLIOGRAFIJA Alekse Kokića sa kratkom BIOGRAFIJOM.

Slobodan sam upozoriti na stranicu 195, gdje su opisani zadnji časovi pokojnoga Alekse. Dao ih je franjevac P. E., tj. Pater Efrem. To je o. Efrem Kujundžić rodom iz Subotice, koji je navodno tada isto bio kao vojnik na Cetinju, a sada je kao hrvatski dušobrižnik u Beču. Ovaj opis se nešto razlikuje od onoga što čuh od Vas. Bio bih Vam vrlo zahvalan, ako biste mi makar samo kratko poslali kao očevidac svoj izvještaj skupa sa tekstom brzojava, kojega ste poslali o njegovoj smrti. Razumljivo je da sve to nas vrlo zanima kao Pokojnikove drugove i sumještane.

Unaprijed Vam najsrdačnija hvala!

A ujedno zahvaljujem i za onih nekoliko toplih časova, koje sam imao u Vašem samostanu i društvu.

Uz pozdrav u Gospodinu i preporuku u svete molitve

Mnogopoštovani
o. FABIJAN BUBLE OFM
81330 Kotor 450
Samostan oo. Franjevaca

Matija Zvekanović
24000 Subotica, Trg žrtava fašizma 1

Mir i dobro!

Preuzvišeni Gospodine!

Pred nekoliko dana primih "SREBRENO KLASJE" i Vaše pismo. Srdačno Vam zahvaljujem!

U knjizi na strani 195 moja malenkost je dala na molbu brata pok. Alekse...taj izvještaj. Sjećam se da me zamolio prije putovanja za Suboticu sa tijelom pokojnika, da napišem posljednje časove. Malo je bilo vremena i ja sam napisao sve što je navedeno u knjizi. Zamolio sam ga da ne spominje moje ime, ako bi se dalo u javnost. Zašto? Bio sam vojnik...Poslao sam brzojav na Hrvatsku Stražu: Aleksa Kokić stigavši na odsluženje vojnog roka, nakon uspjele operacije danas preminuo. Potpis sam stavio tuđi - i opet razlog: jer sam bio vojnik. Ne bih sada mogao reproducirati naše razgovore. Ostalo mi je u pameti što sam mu rekao kad sam ga vidio prvi put, a to sam Vam pričao. Bila je šala kad mu rekoh: Aleksa, što si sagriješio Bogu da Te poslao na Cetinje? I on je šaljivo odgovorio: Pitam se i ja!

Sljedeće godine opazio sam u novinama taj izvještaj i bilo je napisano, da sam izjavio da su ga otrovali. To nije istina sa moje strane da je kazano.

Ja se ne sjećam da je pater Efrem bio na odsluženju vojnog roka na Cetinju.

81330 KOTOR-450
17. VII. 1974.

Odani u Kristu
o. Fabijan Buble

Smiljka SAX

Mojoj praprabaki Pauli iz Slovačke

Sunčane vlasi, prše latice,
trešnje u cvatu:
u očima tka vječnost modra
stameni mir u tišini dana:
niz lice klizi ljepota sanja!

Dok čežnja u zjeni treperi:
ljubavi daleke jeka,
u odsjaju svijeće na licu
blista božanska iskra:
istina, dobrota i ljepota
sveta!

Grga RUPČIĆ

Dva značajna jubileja

U mojoj knjizi eseja, ocjena, osvrta i sjećanja pod zajedničkim nazivom: "U ozračju Velebita" (Gospić, 1995. god.), odmah na početku zapisano je: "Prigrliti život kao život". To je prikaz romana Flore Dosen: Život kao život". Citiram sebe: "Ove jeseni, godine 1979., mnogi Gospićani, navraćajući u svoju novootvorenu gradsku knjižnicu, traže roman Flore Dosen: "Život kao život". Bilo bi možda neobično, kada se ne bi znalo da se pod tim pseudonimom krije Gospićanka Cvijeta Grospić. U Gospiću žive tri obitelji pod ovim prezimenom. Stariji njihovi članovi, primjerice, dr. veterine Milan Grospić, sjećaju se obitelji ortopeda Ferde Grospića, koja je živjela na kućnom broju 18 u današnjoj Ulici dr. Ante Starčevića. Tu se 26. veljače 1922. godine rodila Cvijeta. Prema Milanovu kazivanju, genealoško stablo Grospića vuče korijen iz Češke. Pradjed Ferdo imao je tri sina: Franju, Eduarda i Ferdu.

Ferdo je bio ortoped u Gospiću. Supruga mu je bila Emilija rođ. Došen. Umrla je ranije i sahranjena na groblju sv. Marije Magdalene. Potomci su im već spomenuta Cvijeta i Radovan, također ortoped. Cvijeta je završila srednju školu i Filozofski fakultet u Zagrebu. Sada živi u Milanu. Povremeno navraća u Gospić da obiđe majčin grob i da usput kontaktira s prijateljima iz djetinjstva, jer je, kako je sama odgovorila u intervjuu za časopis "Dodiri" (Gospić, 1989/90), u rodnom mjestu živjela do 1927. godine, kada se obitelj preselila u Zagreb. Dotad mi drugi podaci iz njezine biografije nisu bili poznati, osim da objavljuje poeziju i romane na francuskom jeziku kod uglednog pariškog nakladnika Flammariona, i dotad je objavila četiri romana od kojih je "Život kao život" 1974. godine bio bestseler u Francuskoj. Zagrebačko "Znanje" objavilo je taj roman u prijevodu Jure Kaštelana, 1976. godine. Detaljan opis svojeg života iznijela je u razgovoru s novinarom Tonkom Vulićem u "Nacionalu" od 3. lipnja 1998. godine. Iz tog razgovora saznajemo da je preseljenje iz Gospića u Zagreb vezano uz očev poziv. Otac je naime dobio posao ortopeda u bolnici "Sveti Duh". Tu se Cvijeta upisala u Prvu žensku gimnaziju, u razred u kojem su većinom bile židovske djevojčice koje su savršeno govorile francuski jezik. To ju je ponukalo da se i sama posveti učenju toga jezika. Majka ju je uputila na dodatne satove, što je uvelike odredilo njenu budućnost. Poslije gimnazije upisala je studij engleskog, francuskog i talijanskog jezika te hrvatske književnosti. Prijateljstvo s poznatim germanistom Josipom Torbarinom omogućilo joj je kontakte i druženje s Miroslavom Krležom, koje je potrajalo sve do njegove smrti. Inače, prijateljevala je i s mnogim drugim visokim intelektualcima; svjetskim i domaćim. Od svjetskih valja spomenuti Maria Soldatia, Gorgia Bassania, Michelangela Antonionia, Jean-Paula Sartrea i Luchina Viscontija, a od domaćih, osim Krleže, tu su Jure Kaštelan, Marijan Matković, Tonči Polanšćak, Josip Torbarina i Vlado Habunek.

Završetak studija poklopio se sa završetkom rata. Cvijeta je nastavila studij slavistike u Pragu. Tu je sklopila drugi brak s Istraninom Antonom Justijom. Prvi put se udala 1. veljače 1940. godine za Janka Praunspergera, koji je ubrzo otišao u partizane. "Svi smo tada mislili da vodimo rat za oslobođenje Hrvatske. Za vrijeme rata prikupljali smo pomoć u lijekovima za naše borce..."

1948. godine u Češkoj su učestali nemiri i Cvijeta je otišla u Italiju. U međuvremenu brak joj se raspao. U Italiji je upoznala svog novog supruga Stefana, po narodnosti Nijemca, budućeg industrijalca. S njim se vratila ljubav za njemački jezik, koji je bila zamrzila za vrijeme rata. Počeli su se - kako kaže - od nule baviti trgovinom nehrđajućim čelikom. Trebalo je skoro desetak godina da se osove na noge. Tada se s 35 godina, u dogovoru sa suprugom, ponovno vratila svojoj najvećoj ljubavi - književnosti. Tada je napisala roman "Maestro" na temu homoseksualnosti u braku (dirigent je sa svojom suprugom dijelio istog ljubavnika). Roman je izvorno napisan na hrvatskom, ali ga je autorica prevela na francuski i ponudila trima izdavačkim kućama. Prvi se javio "Flammarion". Prilikom zaključivanja ugovora agent je predložio promjenu imena. Umjesto Cvijeta Grospić, što je kako kaže, Francuzima potpuno nečitko, preimenovana je u Floru. Tako je od Cvijete nastalo, prema francuskom, Flora, a Dosen je djevojačko prezime majke. Slijedeći je roman "Misa u ponedjeljak". Posvećena je bolničarima, prema kojima je gajila veliko poštovanje stečeno tijekom njegovanja bolesne majke.

O svojoj poetici Cvijeta govori ovako: "Gledam ljude oko sebe i slijedim svoje osjećaje. Nedavno sam, primjerice, promatrajući jednog škrca, koji je bio među najbogatijim ljudima Milana, napisala novelu 'Miris novca' ... U njoj sam opisala njegovu smrt pred koju je zamolio svoju nećakinju da mu donese svežanj novčanica kako bi ih posljednji put pomirisao... Događaje ne tražim, oni sami dolaze...Ljudi se najlakše pronalaze u ljubavnim romanima, oni su najčitaniji..."

Cvijeta ističe da posebno voli povijest. Žao joj je što njezini sunarodnjaci premalo znaju o Ilirima. Tu je temu temeljito razradila u romanu "Ilirka" preko opisa kraljice Teute. Povijesnu građu koristila je prema Stipčevićevoj knjizi "Iliri". Za Teutu drži da je odigrala povijesnu ulogu. Kontrolirala je Otranska vrata, pljačkala grčke i rimske brodove, koji su plovili prema Ateni. Sprema se, kaže, napisati roman o Hanibalu, kao ključnoj povijesnoj ličnosti, koji bi, možda, bio spriječio širenje rimskog carstva da su ga Kartažani pomogli u pravoj mjeri.

Cvijeta se zanosila i budizmom. Prema tome shvaćanju, život je bol, pa ono malo dobrih stvari koje nam se dogode treba s velikom zahvalnošću prihvatiti, ali nikako ne dopustiti da sreća ovlada našim čulima. Sreća je samo životni trenutak, koji ne može potrajati dugo, jer su takvi prirodni zakoni. Kaže da nikada nije plakala, iako je u životu imala mnogo bolnih trenutaka. Drži i da je zbog svoje neprodornosti mnogo u životu propustila. Ilustrira to primjerom: odlukom svojega supruga da se presele u Stresu (gdje i danas živi). "Nisam se slagala, jer se to protivilo mojoj prirodi i mom poslu. U ovoj sam se vili (vila Wessel) odvojila od ljudi koji su mi osnovni izvor inspiracije. Da sam bila upornija možda bih i supruga prisilila na liječenje i izbjegla

tragičan ishod njegove bolesti. ..." Svoj dobar izgled Cvijeta pripisuje genima i zdravom načinu života preuzetom od oca.

Najveći dio godine provodi u toj vili površine 550 četvornih metara iz koje se pruža prekrasan vidik na Lago Maggiore. Ponekad ode na dalje putovanje. Privlači je Egipat i njegova kultura. Drži da je grčka i rimska kultura minorna prema egipatskoj. U New Yorku i Parizu osjeća se kao kod kuće.

Romani: "Maestro", "Misa u ponedjeljak", "Luda cijena", "Život kao život", "Ja - svemir", "Ilirka", nekoć su bili bestseleri u Francuskoj.

Inače, užasava se samoće, koja je toliko sveprisutna da naprosto nema hrabrosti sjesti za servirani stol, gdje se taj osjećaj intenzivira. Stoga radije jede s nogu i istodobno hrani svoja dva rotvajlera, za koje je jako vezana. Nedavno je jedan od njih, zvan Aga uginuo, što ju je jako potreslo.

Mom dopisivanju s gospođom Cvijetom povod je moj prikaz njezina romana "Život kao život", u "Ličkom vjesniku" od 1. veljače 1980. godine. Naglasio sam da se radi o porodičnom romanu, u kojem je na sceni četveročlana obitelj: Bernard, predsjednik suda, supruga Elena, kćerka Chris i sin Pab (oboje studenti). Žive normalnim i uhodanim građanskim životom. Chris to na jednom mjestu romana ovako opisuje: "Voljeli smo se, mrzili smo se, u pravom smislu riječi porodica..." Negdje u svibnju iste godine stiglo mi je pismo ovog sadržaja: "Tek pred nekoliko dana primila sam od brata Vaš članak 'Prigrliti život kao život', koji je izišao u Ličkom vjesniku. Čim sam ga pročitala rekla sam mužu: 'To mi je najdraži članak koji sam ikada primila. Razlog je trostruk: u prvom redu, takvu analizu ne bih ni ja sama znala, tako savjesno i jasno o svojem romanu protumačiti. A raročito mi je opet drago da je to učinio jedan Gospićanin i da su novine *Lički vjesnik*.'

Kao svaki pisac pratim gotovo sve literarne kritike, ponajviše one u francuskim novinama. Danas se piše brzo, rastreseno i sve na isti kalup. Zato mislim da bi svako uredništvo bilo sretno kada bi imalo toliko talentiranog kritičara... Uskoro izlazi kod 'Spektra' jedan moj kratki roman o psećoj filozofiji 'Ja-svemir', bit ću takvo dobrohotna da Vam posvetim jedan primjerak, a drugi odnesite u knjižicu da se Gospićani zabave."

Ubrzo mi je došao u ruke taj roman. Prikazao sam ga u "Ličkom vjesniku" i uvrstio u svoju knjigu "U ozračju Velebita". Uslijedila je literarna prepiska, koja traje više od 20 godina.

Cvijeta je u više navrata iskazivala interes za povijest. Pokazala je to pišući roman "Ilirka". Moj prikaz "Ilirke" objavljen je u "Maruliću" br. 5/1988. i albanskom listu "Eta re", posredstvom Ahmeda Krasnićija.

U časopisu "Dodiri" (izišla dva broja), objavljeni su dijelovi Cvijetine poetske proze "Džepna oporuka" s podnaslovom "Prašina dana".

U vrijeme Domovinskog rata Cvijeta je iskazala golem interes i skrb za patnje hrvatskog naroda, stoga se latila da novcem pomaže šest malih osirotjelih Ličana, primjerice, Nikolinu Tonković (13 godina), Juru Bogdanića (11 godina), Dražena Dujmovića (5 godina), te sestre Marinu (3 godine) i Maju Kostelac (19 godina).

Nekoliko mojih domoljubnih pjesama prevela je na talijanski jezik i objavila u časopisu "Micro provincia" br. 33/95. Moja prepiska s gospođom Cvijetom Grospić, alias Florom Dosen, traje i danas. Nadam se da će još dugo potrajati, održi li Bog i nju i mene u dobrom zdravlju i kondiciji.

Sretan joj 80. rođendan!

Enver MEHMEDAGIĆ

Plov u vječnost

Bio sam danju
vratio se u noći
opijen sjajem tisuća svijeća
u rukama ljudi
raznobojnih puti
Magijska noć što zahvaćala je
i Hinduse i budiste
danas uklete Muslimane
agnostike i ateiste

U dašku vjetra širio se
spokoj
u žuboru vode rađalo se dobro
u zagrljaju kongregacije
plovio sam u vječnost

Tijelo je ovdje
a srce tamo
u Lourdesu gdje blagoslivljaju
i mene

Ante STARČEVIĆ

Vladimir Filakovac - slikar (1892 †1972)

Vratio sam se iz Osijeka gdje sam kod g. Kolčića, najboljeg osječkog (starog) mesara, kupio poznati slavonski kulen. Kako bi s kulenom bilo ljepše u Zagrebu kupio sam i u Iloku kutiju iločkog traminca. Mojoj brojnoj obitelji svidio se taj slavonski specijalitet, a ja sam se sjetio svog dobrog profesora u pučkoj školi i gimnaziji (u Harambašićevoj ulici), slikara Vlade Filakovca. Bio je to jak, robustan čovjek, jakoga glasa, bolje reći basa, što smo ga, kad je zagrmio, čuli već s ulice u školskim klupama. To su bile ratne godine 1942-45. Kasnije sam se s njim sreo na zagrebačkoj Umjetničkoj akademiji gdje mi je predavao crtanje tzv. večernjeg akta, kao i anatomiju životinja, te crtanje životinja po prirodi. Odmah me je prepoznao kao svog "staroga" đaka iz Harambašićeve ulice. Radovao se je kad bih došao u njegov atelijer, na drugom katu današnjih Klovićevih dvora. Znao sam da je živio u Osijeku, a rodio se u Slavonskome Brodu. Te sam večeri uzeo nešto kulena i nekoliko flaša traminca i odjurio u zagrebačku Dubravu, u Osječku ulicu 59. Bilo je ljeto 1970. godine. Našao sam ga samog u njegovoj "lovačkoj kući" s velikim vrtom i voćnjakom, gdje je živio sa psom, mačkama i peradi.

Stari je bio sretan što smo se ponovno sreli kod njega. Položio sam darove na stol, a on me je pohvalio da sam se dobro sjetio. Kako je bio sam kod kuće (obitelj mu je bila na moru), poslao me da kupim kruha, luka i mineralnu vodu. Tada smo zajednički napravili večeru i dobro se najeli kulena, kruha i luka, a i popili nekoliko flaša iločkog traminca. Raspoloženje je bilo divno. Otvorili smo si duše i dugo u noć pričali o ljudima, događajima i kolegama, a dakako i o umjetnosti. Odjednom je "stari" Vlado sklopio ruke i rekao: "Trebao me je portretirati Meštrović, Augustinčić, Kršinić i Radauš, kao Slavonac, ali nisu stigli. Molim te portretiraj me ti kiparskom bistom, a ja ću tebe uljenim bojama na platnu."

Ta me je ideja razveselila u rane jutarnje sate, dok je njegov pijevac već pokušavao svojim kukurikanjem navijestiti novi dan, a sunce se polako dizalo nad istočnim dijelom Zagreba. Rekao sam da hoću. Popodne sam dovezao kiparski alat, stalak i glinu, a atelijer nam je bilo njegovo dvorište. Zamolio sam ga da prvi portretiram, a on će potom mene. Bojao sam se da će me stari majstor, virtuozni crtač, u hipu naslikati, a ja ću se par dana mučiti. Vlado je pristao. Prošla su dva ili tri "sica", kako mi to kažemo, tj. dva, tri dana rada, a ja sam mladenački krenuo. Uživao je gledajući kako nastaje njegov lik, napose markantan, orlovski nos, male žive oči, jaki vrat i šija, pa je skinuo košulju i pokazao ramena i čvrsta prsa, a bilo mu je oko 80 godina (ja sam bio ušao u 40-u). Nije gnjavio, zanovijetao ni sugerirao. Bio je miran i očito ponosan na stvaranje u svom dvorištu. Nitko nam nije smetao. Dok sam radio na mokru glinu palo je nekoliko kapljica kiše. Iskoristio sam to da s nekoliko snažnih poteza pokušam spojiti forme. Uspio sam ih povezati, a u tom je trenutku Vlado skočio kao ris i uhvatio me je za ruke!! "Dosta!" viknuo je. Stari je majstor znao kada, pod kojim svjetlom i

kutevima treba raditi, a pogotovo kada treba stati. Već popodne došao je moj ljevač sadre Ivica zvani "Brada", donio je gips, kudelju i sve ostalo i započeo lijevanje. Nakon par dana odnijeli smo model u ljevaonicu ALU, Ilica 85. Moji su profesori Andro Vid Mihičić, Ivo Režek i Frano Kršinić vidjevši tu bistu, odmah naručili i svoje. Kasnije sam im to i učinio. Mihičić je rekao da je samo Antoine Bourdelle napravio bolji portret, Anatola Francea, 1916. godine, no dodao je: "Pokoji put mi se čini da je tvoj Filakovac bolji od Bourdellea". Često je to spominjao a nekoliko puta je i pisao o tome. Kad je bronca bila gotova, a ujedno i patinirani gips, počeo je Vlado mene portretirati. Napravio je veliki portret (68 x 80 cm) sa širokim paspartuom i okvirom od 10 cm. Nije htio slikati samo na platnu već je htio imati i paspartu i okvir u cjelini postavljene na platnu. Počeo je slikati, ili bolje: crtati bojom, a unatoč starosti nije se služio ni očalima ni držačem za kist!

Slikao je postavivši me u atelieru, a iza mojih leđa bile su njegove slike i rame. Iznad moje glave koračao je na slici njegov poznati tigar. Radio je polako, miješao je boje na golemoj paleti i gradio sliku. I on je radio tri, četiri "sica" u svojim poznatim tonovima: plavo, ljubičasto, oker-sivo. Uvijek je govorio da kipar modelira u masi, a slikar *modulira!* Tako je i slikao gradeći bojom na boju, velikim kistom i širokim potezima. Čak bi i paspartu i okvir ličio bijelo-sivkastim tonom u koji bi se najbolje uklopio njegov kolorit. Taj prekrasni portret stalno visi u mojoj sobi.

Da nam ne bi bilo dosadno, sjeli bismo za veliki drveni stol u prostranom vrtu, natočili prvorazredno vino i u ljetnoj se žegi okrijepili. Njegova bi nam gospođa Ivanka, ili kćerka Ljerka, nešto narezale za mezu. "Ajmo se nadmetati, lakat na stol i šaku u šaku pa tko će biti jači", reče mi Vlado. Uhvatili smo se za šake i uprli. Drž - potegni. Njemu je 80, a meni jedva 40 godina. Kušam mu ruku baciti na stol, išla je polako. "E, nemoj tako brzo!" reče stari Vlado. "Nije fer. Ajmo popiti iločkog traminca pa onda u boj!" Tako je i bilo. Nakon otprilike četrdeset minuta popili smo bili svatko svoj traminac i gledali se smješkajući se. "Sada ću krenuti u konačni boj" pomislih, ali je stari Vlado uzvratio napad, pa opet napad i obrana. Zaista ne znam kako se to desilo, nisam podigao lakat sa stola niti se pridigao, ali Vlado je imao dobar "grif" i srušio mi je ruku na stol. Bio je opet pobjednik, neobično sretan. Rekao mi je: "U životu mi nijedan čovjek ni umjetnik nije bacio ruku na stol, pa nisi ni ti." A ja pomislih: "Da sam i mogao ne bih iz poštovanja prema tom dragom čovjeku, vrsnom slikaru, lovcu, glumcu, pjevaču, čovjeku i dobrom ocu." Bio sam ponosan na to druženje.

Bilo je to u ljeto, davne 1970. godine. Kad je poslije dvije, tri godine Vlado umirao (apopleksija cerebri) pozvao je svu svoju brojnu obitelj, djecu i unuke, a pozvao je i mene! Mogu reći da sam kao "peto dijete" bio prisutan u njegovoj agoniji. Tražio je, teško govoreći, da se i ta brončana bista stavi na stol kako bi je mogao gledati. Dugo ju je gledao, kao da joj hoće predati dušu.

Bile su to nezaboravne večeri, s velikim slikarom. Umro je 22. XI. 1972. g. a pokopan je na Mirogoju. Nad grobom mu stoji moja bista. Gleda na sunčani jug, a sada će istu takvu uskoro postaviti profesoru Vladi Filakovcu u rodnom mu Slavonskom Brodu. Tu već stoji, veli prof. Goll, veličanstvena Meštrovićeva bista Vladimira Becića.

Imao sam čast upoznati Becića i Meštrovića, Domca, Filakovca, Golla i toliko drugih vrijednih umjetnika. Svi su bili dostojanstveni, ali i naklonjeni nama mladim umjetnicima. Znali su što nas čeka u životu. Vlado je uvijek volio biti *gentlemen*, dobro odjeven. Često smo se znali sastati na ribicama u Martićevoj ulici, ili na janjetini u "Mirnim krovovima". Galantan, širok, čvrst i nizak kakav je bio, s prekrasnim "šaljapinskim basom" znao je koji put i zapjevati. Rado bi se sjetio Slavonskog Broda i kupanja na Savi, "fišpaprikaša" i prijatelja Vlade Markovića te drugih Brođana.

Volio je ljude, a obradovao se kad smo ga Matko Peić i ja 1972. godine posjetili u Dubravi. Znao je da mu nije ostalo još mnogo vremena.

Eto, prošlo je već šezdeset godina od našeg prvog susreta u školi.

Rajko GLIBO

Usud

Pastir snova skriven u rukopis svoj
Očima upalim u bore mudrost njiše
U svom perivoju cvijeću pravi kroj
Na svom albatrosu penje se sve više

Pjesnik u zanosu želi premostiti
Crne rupe koje gorčine nam dijele
Upornošću mrava i zanosom pčele
On ne zna bježati od zamisli smjele

On ima smjelost snažno zatrubiti
Mršavim dušama svoga vremena
I putničku misao zamišljeno rubiti

On pjeva poniruć i u pakao drugih
Što ga s dna života gledajući hule
Lišće pjesme pada pred pragove trule

Nevenka NEKIĆ

Đavolji rječnik

Nikada do tada nisam vidjela mrtvoga čovjeka.

Otac je ležao pokriven na otomanu podno velikih bračnih kreveta obojenih u tonu slonovače, onakvih kakvi su bili u modi posljednjih godina pred Drugi svjetski rat. Ležao je prekrivena lica, miran i nepoznat u ovom času. Odmah su me saletjeli hoću li ga vidjeti. Rekla sam ne, želim ga upamtiti onako živog, a već lomnog, blijedog, kakav je ostao na našem rastanku poslije Nove godine. Stajao je iza staklenih vrata i mahao mi rukom, očiju suznih, sjetno gibajući samo prste. Slutio je svoju smrt. Bio je to rastanak zauvijek.

Ne, neću ga vidjeti, ponavljala sam uporno kad su povremeno postavljali isto pitanje, ne mogu.

Ostao je tada prije nepuna dva mjeseca u toj velikoj sobi kao u krletki za ogromna ptića. Sjedio je u dubokim kariranim papučama zaogrnut dekom preko koljena, vani je padao snijeg. Posljednji snijeg njegova života. Čitao je Leopardija, Schopenhauera, Mandeljštama... Povremeno podvlačio ili ispisivao, u mislima slijedio moj put u daljinu i računao gdje se nalazim u tome trenu: crkveni sat na tornju otkucavao je pune sate i zvuk se razlijegao kroz tišinu maloga grada. Bila je nedjelja i pustoš na ulicama kao da su svi nekamo otišli. Vjetar je nosio sipki snijeg s krovova u to samotno poslijepodne i mirisali su dimovi kao u danima moga djetinjstva.

Jaki osjećaj praznine i nekog beznađa obuhvatio je njegovu dušu koja se odupirala posljednjim snagama. Napisao mi je to posljednje pismo o namjerama da odemo u Rim čim prizdravi. Tamo je još živ njegov razrednik i kateheta, koji sada obavlja neku službu u Vatikanu, pa će ga otac potražiti. Sjetit će se oni jedan drugoga. Vezani čudnom sudbinom učili su jedan od drugoga: otac kao učenik isusovačke gimnazije, a razrednik hrvatski jezik koji je za njega bio nešto nova. Šetnje kroz vrtove u Skadru, kamo je izbjegao dio Hrvata iz Kotora, bile su nezaboravne i otac se često sjećao tih dana u dalekoj zemlji, velikih nada koje su ga tada ispunjale i srdačnoga razrednika, isusovca, koji je njegove talente uočio i nagradio. Na kraju te davne godine, a još je trajao Prvi svjetski rat, otac je dobio uz svjedodžbu i nagradu IMPERATORA, najveće priznanje za učenje i ponašanje. Želio je posjetiti toga čovjeka prije svoje smrti i time, nekako, zaokružiti svoj život.

Ostavila sam ga u tim mislima nakon rastanka. Sjedit će u salonu bivšega dvorca baruna T. kojeg odavno nema, a ni njegovih potomaka, pa čak ni uspomene u sada živim stanarima. Sjedio je zagledan kroz prozor u crkveni toranj Svetoga Trojstva, u roju pahuljica osluškivao udarce sata, knjiga mu klonula na koljena, ruke se umorile. Osjeća da se život ogulio kao rumena jabuka, rekao je, koja je iznutra bila trula. Trčao je u besmislenoj utrci u pogrješnom smjeru. Od prošloga svibnja posve mu je jasno da nema nikakve nade i da trka završava potpunim porazom za njega.

Taj prošli svibanj pokazao je njemu idealistu, kako se naivno varao cijeli svoj život. Sva njegova oduševljenja Strossmayerom i demokracijom bila su pucanj u prostor mračniji i duhovno tamniji negoli je ikada slutio. Utamničenu odavno u spoznaji da ne pripada nikamo, da se krug tragičnih i zastrašujućih razmjera perfidno prekriva tobožnjim državnim i inim interesima, floskulama iz arsenala dnevnopolitičkih plitkih laži, romantičarska mu se raspaljenost nastala u mladosti, odavno razbila o taj zid. Mračna su ovo vremena, govorio je, neandertalci vode politiku, kanibali, banditi. Zato nije nikada ništa tražio. Sve do toga prošloga svibnja. Tada je prvi put pošao u Magistrat da ishodi nešto za svoje dijete. Tražit će stipendiju za dijete koje je bilo najbolji đak generacije, oslobođeno mature, jedino.

Rekli su mu da čeka. Sjedio je u lijepoj, svijetloj kancelariji kroz koju su povremeno prolazili neki važni ljudi koji se nisu ni osvrtali na nepoznata čovjeka. Kaže da se odjednom sjetio Kafkina Procesa. Osjećao je da i tu postoji neka nevidljiva hijerarhija, čudesni i tajnoviti sudbonosci pred kojima je on star i nemoćan. On se njima može suprotstaviti stvarnom ljudskom osobom, znanjem i umjetnošću kojima ona raspolaže, govorio je sebi, ali odmah odgovarao: uzalud, ovaj ću svijet ostaviti isto toliko zlim i glupim kakvog sam ga zatekao.

Ovi koji su prolazili govorili su nekim tvrdim naglaskom a govor im nije poznavao drugo lice množine. Vrata susjedne prostorije u kojoj je stolovao netko vrlo važan bila su stalno zatvorena dvostrukim tapeciranim oblogom. Iz njih nije dopirao nikakav šum. No posljednji prolaznik ostavio ih je nekako zabunom odškrinuta. Do oca je doprla konverzacija koja očito nije bila namijenjena njegovu uhu. Na neki upit koji je prethodio i kojeg otac nije čuo, taj važni demijurg je odgovorio upitom: "A je l' on naš?" "Nije", reče onaj drugi, nevidljivi. "Vidim po imenu i prezimenu". "Onda ga otpremi."

Otac se digao prije dolaska otpremitelja, pokupio se na ulicu kao pokošen.

Sipila je neka kišica i rijeke su, govorilo se, nabujale. Sav utučen pošao je na Kupu i gledao mutnu vodu koja se valjala ispod podziđa. Na povratku kući rekao je majci: Trebalo bi izumiti neki gadometar pa da svatko jede ono u vječnosti što je činio u ovom kratkom životu.

U svojoj osami slutio je da je sve što je bilo, nekako i u budućnosti moguće, riječi i stvari kao da dolaze iz budućnosti i miješaju se s onima iz prošlosti. Onaj koga jednom sudbina uzme na zub, ne može biti oslobođen pa ni lažne optužbe, suci su nevidljivi i nedohvatni. U tu sumnju uvijek mu se vraćala pljačka iz njegova djetinjstva u Kotoru, gradu gdje je odrastao i gdje je njegova majka imala mali hotel. Na samom početku Prvoga svjetskoga rata spustili su se neki ljudi s planina i sve odnijeli, razgrabili i razlupali. On i majka otišli su na istok, u do tada nepoznati Skadar.

Nije njihov...nije njihov...vraćala mu se misao. Pa i ne želi biti njihov! Nema nijednoga razloga da bude njihov!

* * *

Razgovor prije moga odlaska uključivao je i neizbježnu rečenicu: Bog zna hoćemo li se još vidjeti?! Ja sam se nasmijala i da ga ohrabrim polušaljivo rekla: "Onda svakako moraš doći na sastanak kao duh!" "Ako budem mogao", dodao je ironično.

Sada leži tu preda mnom, na otomanu, pokriven, podno velikih bračnih kreveta. Ima li taj spominjani duh? Gdje je? Propada li sve u bezdanu tamu, ili se penje do svjetlosti zvijezda?

Tu noć spavam u susjedstvu jer je stan pretrpan. U sobi je rano zahrkala naša debela susjeda, brkata i energična žena koja je stalno ponavljala: Treba se dobro najesti da se sve to zdura. Naglašavala je onu riječ najesti na slogu je. Nemrete sam vodu piti, em je to teško. Pun tanjur graha i suhih rebara nestao je ispred nje u trenu. No kaj je gospodična? Dajte, dajte! No ak ne bute, bum ja da se ne baci..

U sobi svijetli mjesečina i čuju se udarci sata s crkvenog tornja. Ležim u krevetu posve budna. Odjednom usred opće tišine čujem oca kako me zove. Po imenu. Naglašavao je uvijek na prvom slogu, bile su to neponovljive i znane nijanse njegova glasa. Sjela sam u krevetu i šapatom upitala: Tata, jesi li to ti? Odgovorio je potvrdno, a meni se učinilo da mi je ostao samo časak, sasvim malo vremena da ga nešto pitam, da nešto rekne, on koji je sada na drugoj obali, kojoj, kakvoj, puše li tamo noćašnji vjetar sjeverac, ili vlada hadska muklina, možda zjapi neka paklena praznina i ništavilo, čuju li se božanske žice, ima li mahnitih konja koje je volio, žica i glazbe, ili su samo pepeo i bol, možda je našao svoje oko koje je izgubio tamo na nekoj rijeci Tarnovu u dalekoj Galiciji, tko zna, možda se to vraća odmah s nekom velikom svjetlošću koja te dočeka ako si pravednik, ili ti sve opraštaju čim izađe zvijezda Večernjača, i uopće ima li duše, duha koji ostaje, i u tom zgusnutom košmaru pitanja izlanem: Ima li duše?...I posve jasno učini mi se da čujem odgovor: "Duh postoji..." sve slabije i slabije, i odziv je zamro u sobi punoj uspavanih ljudi. Hrkanje se pojačalo. Zazovem još nekoliko puta, ali odgovora nije bilo.

Ujutro su ga odnijeli.

Ostala je udubina u starom otomanu gdje je počivalo njegovo tijelo. Dodirnula sam to mjesto očekujući da bude toplo.

Na sprovodu plaču. Meni se sve smrzlo u grlu kao i grane na groblju toga zimskog dana. Sav život njegov prolijetao mi je bez reda pred očima i stalno se vraćala jedna misao: Bože, on nije imao nikakve veze s ovim gradom, ljudima, bio je u biti čovjek bez korijena, čovjek iščupan iz svog voljenog Kotora i odonda luta. Bezdomnik, sasvim slučajno završio je svoj život baš tu, pod ovim starim gradom Dubovcem. I što je ostalo od njega? Nekoliko bilježnica zapisa, jedno nalivpero sa zlatnim vrhom, zeleni "iberciger", nešto izlizane garderobe, topli šal koji sam mu kupila od prve plaće. Knjiga nije imao mnogo, možda stotinjak, a volio ih je najviše od svega. Stalno je posuđivao iz gradske biblioteke. Vodio je beskrajne dijaloge s mrtvim autorima, poznavao povijest, filozofiju, rezignirao nad beščašćem, komuniste uvijek zvao banditima. Ali u tome nije bilo zlobe ili mržnje, bila je to više želja da ih smjesti na pravo mjesto. Majka bi zatvarala prozore čim bi se poveo razgovor o politici. Njemu je bilo svejedno. Sjetim se tada na sprovodu kako smo zajedno slušali Glas Amerike, "Govori Grga Zlatoper.." i pokrivali se po glavama dekom u koju je bio zamotan i stari filips. On bi slušao i nakon nekog vremena uzrujan zbog poluistina toga novinara znao reći: E, nisi ti Zlatoper, ti si usroper...Pa bi zbacio deku i dobacio tamo u tu Ameriku: Ovo je napisano po komunističkoj želji.

Vijenac na sprovod poslao je i gradski muzej gdje je otac godinama radio zahvaljujući ljubaznoj i kulturnoj gospođi Ivani. Njegova strast za povijest ovdje je dobila i neku praktičnu svrhu. Tu se mogao kretati među sjenama prošlosti prigovarajući muzi Klio lažljivu narav. Velikoga muftiju, kako je zvao Tita u tim ne baš mekanim vremenima, glasno je optuživao za hohštapleraj i skupljajući podatke tumačio da gladi ne bi trebalo biti. Tekle su pedesete godine i svega je nedostajalo. On bi pak nabrajao: znate li da je taj bonvivan samo u toj i toj godini poklonio tamo i tamo u inozemstvu osam milijuna dolara vrijedan poklon! Samo u Etiopiju iste godine poslao je 800 milijuna dolara, od čega je car Haile Selassie, njegov prijatelj, zadržao 620 milijuna dolara, dok narod umire! Njegova putovanja od 1951. do 1961. koštaju skoro dvije i pol milijarde dolara, uračunavajući i poklone! Sve te podatke našla sam na njegovu stolu u maloj bilježnici, ali on ih je znao napamet.

Sitno zvono na mrtvačnici zacincilikalo je i dugo odzvanjalo nad zasniježenim grobljem. Brzo smo došli do groba. U žutu promrzlu ilovaču spustili su ono što je nekada bio moj otac. Šuteći sakrih lice u mrzle ruke.

* * *

Turobnom se činila ona naša kuća, olinjala, stara. Nekako ukleto i nagurano živjelo se u njoj i sustanarstvo je oduzimalo čovjekovu intimu. Ulazilo se u stanove iz duga siva hodnika koji nije bio oličen od davnih predratnih godina. Na njegovu kraju stajao je crni kameni slivnik u koji je postolareva žena pljuvala i prolijevala sumnjivu tekućinu, iako su jedini imali vlastiti slivnik u kuhinji. Kućom su se širili mirisi jeftina jela, pržena luka i kisela kupusa. U malom mračnom dvorištu raslo je kržljavo stabalce bazge, samotno kao i kaktusi koji nikada nisu cvali na dvorišnim prozorima.

Noću su izašle zvijezde i bile su ledene, ozbiljne i nedohvatne. Bile su lijepe i daleke.

Na maloj polici u zidu ostale su njegove stvari za brijanje, malo zrcalo i češalj. Stvari su me dočekale u tami, kao njegovo tijelo na dnu groba, pomislim. Ohladio se ispod ploče u promrzloj zemlji a ja mislim kako se izgubio i na onom svijetu, jer ni na ovom nigdje nije bio kod kuće. Ostavio mi je to neko neprotumačivo zajedništvo spremnih za bijeg, uvijek na tragu za gubitkom. Zamišljala sam tada kako se njegova duša u mraku podzemlja izdiže iznad tijela i uzalud pokušava shvatiti raspored i neizrecivost nepoznatog prostora. Bili su to gotovo dječji snovi o životu mrtvih.

Sjela sam za njegov mali ovalni pisaći stol i ne shvaćajući rekla: Umro je. Bog zna gdje je sada. Kako bi on sada govorio: Dante, njegov ljubimac, spustio se u pakao, ali nije originalan. Samo je imitirao Sumerane, Ištar se davno prije njega spustila u podzemlje i predala na milost i nemilost zlim silama sestre Ereškigal, koja je objesila na zid rođenu sestru, golu golcatu. Dodao bi otac da je i Odisej sišao u Had i jedan je od rijetkih koji su izašli iz njega. Savladao je strah. Izgubio dan i noć. Gubiš li, ili si u sveviđenju, mučilo me tada.

Preda mnom je sve stajalo onako kako je ostavio: masivna staklena tintarnica s malo prašine na crnim bakelitnim poklopcima, dvije olovke i nalivpero, teka s

bilješkama. U njoj krupni energični rukopis. Na stolu posljednja knjiga koju je čitao, Buber-Neumannova: Hitlerova i Staljinova zatočenica. Bio je opsjednut zlom, pronalazio ga i kad bi se pritajilo, bio je skeptik, vodio rasprave s Bogom svoga djetinjstva, onim iz Kotora, iz katedrale svetoga Trifuna i onim iz Skadra tamo kod isusovaca. Ranjiv i izgubljen.

Prigušeno su se kroz zatvorene prozore javljali zvuci sata s crkvenoga tornja, majka je sklupčana ječala povremeno u kutu sobe, a ostalo je bila strašna tišina koja se slijegala u tu veliku šuplju kocku. Otvorila sam njegovu bilježnicu koju i danas čuvam: "...Egipatski čovjek ništa nije mogao zaboraviti, indijski je sve zaboravljao...Spengler. Jer nitko i ne sluti u što se sve može sumnjati. Civilizacija je neizbježna sudbina jedne kulture ...Prošlost se može promatrati očima Don Kihota ili Sancha Panse...Rimljani su u odnosu na Grke barbari: nefilozofijski su, nemaju originalnu umjetnost, vrlo su praktični, imali su sakralno pravo kojim su uredili odnose između bogova i ljudi....nisu imali ni jednu pravu rimsku priču o bogovima...Zeus je legao s Ledom kao labud - dakle pobijedilo je ono životinjsko.." Malo dalje: *SIT TIBI TERRA LEVIS!* Neka ti je laka zemlja!

Stari narodi su stavljali samo malo zemlje na mrtve, tanki sloj, i Germani i Rimljani..." A onda jedan zapis o naravi naroda: "Priroda naroda najprije je sirova, zatim stroga, potom dobrohotna, nakon toga tankoćutna i na kraju razuzdana."

Ovo je noć poslije sprovoda.

Spavam na svome mjestu s kojega mogu vidjeti otoman.

Na stolu je stoljnjak s cvjetovima, rezeda boje, govorila je majka. Iza njega u polutami sobe na etažeru jedan model starinskoga jedrenjaka, posljednja veza s očevom ljubavi za Kotor i more. Znam da su dva jedarca nestala s vremenom, tko zna kada i u kojim selidbama, zagubljena u nepreglednom moru vremena i starih dana što ih i ne pamtim.

Usred noći došao je i pritisnuo svoje čelo na prozor. Ustala sam i pitala: Koliko dugo ćemo biti mrtvi, hoćeš li mi kazati? Noćni se vjetar šuljao između moga i njegova čela na hladnom prozoru. Usta su mu se zaoblila kao da je htio kazati BOOG ili je to možda ipak bilo BOOL...

* * *

Tekst sam odnijela uglednom uredniku za ugledni časopis. Bila je neka osamdeseta godina. On je, kaže, pročitao odlomak, nazvao je to odlomak, što mi se činilo ohrabrujućim. Nadala sam se da očekuje veliku cjelinu. Odložio je svoje skupe naočale na moj rukopis. Bio je debeo, pretili trbuh virio je kroz jedva zakopčane gumbe ljetne košulje. Disao je glasno i kod svakog udisaja micale su mu se dlake na trbuhu kroz napete proreze košulje. Pojas hlača bio je negdje duboko dolje, ispod te ogromne mase mesa što je grgoljila prepuna hrane i tekućine. Znojio se dragocjenim graškama znoja.

Progovorio je poučnim glasom ispod čupavih obrva i brade:

- Znate, dobro je, ali nije zanimljivo. Danas se ljudima ne čita o svakodnevici maloga čovjeka. Neće se nikome isplatiti takvo što tiskati. Ima li ta priča neki razvoj?

- Ima, ima - rekoh u dahu - samo retrospektivni. Vraća se u djetinjstvo, pa u Prvi rat...Ima zanimljivih epizoda, čudesnih...

- Da...da... - doda urednik s dosadom u glasu - moglo bi to biti, ali, znate, treba tu krvi, seksa, znoja, to danas prodaje knjigu. Vidite, suvremeni pisci, uzmite - i tu rekne jedno vrlo popularno ime - glasno izriču nazive spolnih organa, to se više nitko ne stidi reći, čovjek je ipak seksualno biće, tjelesnost prodaje knjigu. Osim toga nije zgodno da ostane u tekstu ono o komunistima, to vam danas neće nitko tiskati. Znate kako je... - i pri tom pogleda na sat.

- Da, znam kako je. Uredit ću tekst.

Gledam ga u oči s neskrivenom znatiželjom u kojoj ima i malko prezira. Moja naivnost. Zanima me kako će se izvući iz ove situacije, kao da se on uopće treba izvlačiti iz nečega.

- No, dobro, neka tekst ostane, dat ću ga kad dođe na red redakcijskom kolegiju na čitanje. Javite se za neko vrijeme. - (Opet je pogledao na sat.).

Shvatila sam da je svoje predragocjeno vrijeme zaista obilato i nesmotreno potrošio na mene. Tko sam ja? Ustala sam i pružila ruku. On ju je ovlaš dodirnuo s dva-tri debela prsta, onako s visine, kako i priliči domaćem književnom demijurgu. Pala mi je na um izreka: *Kraft durch Freude!* Da, to je to, sigurnost nekog nevidljivog zaleđa, mogućnost otvorenih ruku, znam, ostat će rukopis na dnu neke ladice, grotla, i u tami će počivati godinama. U papirnatom kaosu.

Žuri mu se, rekne. Na neki prevažni sastanak. Zajedno smo izašli iz zgrade. Rastali smo se. Ustvari, išao je ispred mene, sjenka mu je putovala pod lišćem platana, a ja za sjenkom na pristojnom razmaku. Nisam ga namjerno slijedila, putovi su nam se poklopili. Došli smo do Trga Republike i ušli u tihu Tkalčićevu ulicu. Tu se otvorila prva gostionica i pod suncobranom je sjedio jedan naš uvijek dobrodošli literat. On je znao što se pristoji u kojem dobu pisati. Sjetih se kako je u jednom svom romanu objavljenom u to doba opisao u jednom odlomku i batinanje na Trgu u onoj strašnoj noći iz 1971. Nije spomenuo batine, nego je rekao da su nekakve nerede izazvali ljudi koji su se spustili s planina u Zagreb i počeli praviti kaos. Bože, dobrog li i mudrog čovjeka.

Moj nesuđeni urednik smjesti se, dakle, kraj vječnodobrodošlog literata, udobno, ispod suncobrana. Naručili su nešto hladno s puno leda. Moj se urednik jako znojio, brisao lice i debeli vrat rupčićem. Smijali su se nečemu. Kroz staru Tkalčićevu pomalo su prolazili mladi, ljeto je treperilo ispod krošnje kraj crkve svete Marije, žvrgoljili su vrapci i gukali golubovi na sljemenu susjednoga krova. Lagani vjetrić njihao je rese suncobrana pod kojim su sjedili moćni krojači, raspravljali o nečemu, zavaljeni u široke pletene stolice, ispijali ledene napitke koje je uslužni konobar nekoliko puta donio na pladnju, u čašama orošenim kapljicama rose. Onda im se iznenada priključi i treći član moćne gomilice, ironičar rohava lica i pohotljiva prgava jezika. Njegove prevažne misli objavljivali su u svim bratskim republikama. Poznat po svom beskompromisnom internacionalizmu, na vrijeme se oglasio da zgazi nacionaliste, služeći se nikad presušnim ironičnim "diskursom" koji je sezao do sarkazma. Tradicija je bila nešto primitivno, duhovnost zaostala, a herostratska lepršavost uzdigla ga je do mjesta pravoga

profeta novoga doba. Upravo se tih dana vratio iz "prestonice", iz zagrljaja velikog Janusovog maga, mirišući na mućkalice iz Takovskoga Grma i ćevape sa Skadarlije.

Uhvatim se kako stojim na stepenicama ispod crkve i gledam. Sva trojica posezala su za čašama s pladnja, obraćali se jedan drugome srdačno, slagali se, kimali glavama.

Proleti mi misao da ovoga trena neki dobri pisci sjede u zatvoru. Čame. Njihova djela se ne izdaju. Njima također nitko neće objaviti djelo, i ne samo to, njima se radi o glavi. Naziva ih se "blejavim ovcama". Oni su djeca sumnjiva i tamna roda. Suprotivi ovima. Suprotivi.

U odijelu boje cimeta, s kravatom u tonu mandarine, ustane omiljeni satirik, a za njim obojica kolega i prođoše pokraj mene.

* * *

Tamo kod nekakve rječice ili rijeke Tarnova, valjda, izgubio je oko. Do toga sam došla prelistavajući njegove bilješke, odakle je izronio jedan davno potonuli svijet iz 1917. u kasnu zimu. Kao vjerojatno zadnjepozivac dobio je ratni raspored u Zagrebu, u černomerečkim vojarnama. Prije dva dana napunio je 18 godina. Slika koja je sačuvana prikazuje njih stotinjak u dvorištu Rudolfove vojarne: bilježi ga kao blijedog i mršavog dječaka koji nije ni svjestan što se zbiva. Desno od njega na fotografiji je kolega široka lica i četvrtaste brade pomalo tupoga konjskoga izraza, ali taj isti Stjepan spasit će mu život. Sada na toj fotografiji oni to još ne znaju i stoje s masom ljudskoga mesa koja se boji pokazati da se boji. Velika carevina umire, red je da s njom umru i mladići.

Mati je pokušala podmititi nekakvog činovnika koji je radio u kancelariji u Vlaškoj ulici. Uredno je primio njenu uštedevinu u krunama, ispratio ju do vrata i obećao da će dječaka izvući, odmah. Zaudaralo mu je iz usta, neopisivi je smrad širio oko sebe, ali ona je energično i dugo drmala njegovu ruku kao da želi učvrstiti taj tajni dogovor. Naravno, sudbina je bila puno okrutnija - nikada taj nije ni pokušao izvući njenog sina. Kad su već krenuli na frontu, ona je odjurila kao furija da tipa uhvati za gušu, ali tamo ga više nije bilo. Rekli su joj da ga više nema, premješten je. Već je vladao kaos.

U međuvremenu u vojarni se dogodilo sljedeće. Otac je obolio na mjehuru i prokrvario u mokraći. Nadao se da će to odgoditi njegov odlazak na frontu o kojoj su se čuli samo najgori glasovi. Smrt je tu bila gotovo sigurna, smrzavanje na ledu, vjetrovi što pušu iz Rusije koja gubi taj rat, ali naši ginu. Uvijek su neki prvi saznali kamo se ide - spominjali su mjesto Tarnov, piše se, rekne jedan, s dvostrukim w na kraju,Tarnow. Otac je otišao liječniku koji se pokazao zadrtim fanatikom: A ti bi htio poštedu zbog malo krvce u pišalini? A drugima neka vukovi glođu noge u Galiciji?! Je li?! Marš na raport, zabušant jedan!

Na raportu je časnik odlučio: Dva sata za noge!

Tada su ga zavezali na jedno za to predviđeno drvo, jedno od onih koja i danas rastu u tim dvorištima. Kad god prolazim tramvajem, pomislim: Bože, na kojem li je visio? Obješen za noge na zimi dva sata. S krvavim gaćama iz kojih nekontrolirano curi sukrvava mokraća i još gotovo djetinjim suzama.

Nemam podataka o tome kako su putovali, tamo do tih prostora, vjerojatno, mislim, preko Prešova, uz rijeku Dunajec koji u Tatrama stvara male romantične slapove. U Beču su radili restorani, svirao se zanosni valcer, u Pešti se točio tokajac i Cigani su prislanjali violine na uho raznježenim i daščućim damama i gospodi, Pišta-baći, sviraj onu tužnu, ljubavnu - *En szeretem*....kroz maglu kasne noći promicali su fijakeri, jelo se...,a neki vlak je vozio posljednje meso u klaonicu. Smrdjelo je u vlaku, sjećao se otac, po neopranim obojcima, bijelom luku iz kobasica i znoju.

Otac je sjedio stiješnjen i u polusnu doživljavao taj put u pakao. Sanjao je majku kako onako visoka i snažna izlazi na balaturu u Kotoru i zove ga: Ivane! Ivaaaaneee! A on, nesretnik, ne može se javiti jer je pao u procjep između rive i nekog britanskog broda koji su došli vidjeti, svi stoje samo je on pao u taj uski procjep što se od valova sužava i malo širi, a samo veliki konopi ne dopuštaju da ga smrvi. On tone i misli samo jedno: što će majka reći?! Ne sjeća se u snu kako su ga izvukli, ali kad se probudio od drmusanja, znao je da je sanjao svoj istiniti doživljaj.

"Ej," drmao ga je glavati Josip, "pregledavaju dokumente, budi se!"

Poslije je opet zaspao iscrpljen i omamljen dimom cigareta. Sanjao je neko djevojče iz susjedstva. Dječaci, oni stariji, trčali su kad god se ona kupala i gledali njena prsa, velika i nabujala, govorili prostote, gurkali se i zavlačili ruke u gaće. On bi poslije klečao u sobi pred spavanje i molio Boga za oproštenje. Trzao se u snu i izgovarao njeno ime koje više na javi nije znao. Kakvu je snagu imala ta davna slika u njegovu krhku tijelu koje još nije milovalo žensko? Ona se pojavila iz nekog perja naglo... i nosila krunu na glavi u nastavku sna, crvenu krunu s bijelim narcisom u sredini.

Glasovi koji su ga probudili otvaraju novu javu: Van! Napolje! Kao obavijen čarolijom zgrabio je svoju naprtnjaču i dobio zadatak da drži za povodac volove što su vukli kola s hranom i municijom. Jedan je vojnik stajao na tim kolima koja su glibila po duboku blatu i mrazu, a s volovskih gubica tekla je krvava pjena. Vozač je nemilosrdno mlatio žilom po volovima, glasovi su bili kao košmar, izmiješane riječi komandi i vike na životinje što su propadale unatoč naporima, uglibljenih papaka sagnule glave i klonule na koljena. Psovke i novi udarci nisu ih mogli pokrenuti. Otac osjeti neodoljivu potrebu da urinira i učini to uz jadne životinje, niz nogu proli svoju sukrvicu i postane sudrug. Pomisli kako će se zastidjeti, ali ne, osjeti samo sućut i olakšanje. Kolona se već svodila na meso i nagone, uskrsnuće časti nije dolazilo u obzir. Tako brzo, pomisli i već ga gurnu neki časnik u dobrim vojničkim čizmama pa se uputi dalje da potjera taj lijeni balavi nakot.

Logor je bio šiban vjetrom i snijegom, a barake su propuštale hladnoću. Leži na dasci, drhće kao zvijer, a buha ga grize, možda stjenica, ne zna. Odjednom shvati da je smrt već blizu i da nikada više neće vidjeti majku. Govore neki poluglasno da su čuli strašne stvari o Kozacima. Noću se, kažu, prikradu i podvuku pod konja, pa pojure u galopu a sabljom režu sve pred sobom. Ti ga ne vidiš, i dok si trepnuo, crijeva su ti vani. Na stražu treba ići samo s nekim tko neće zaspati, već su dva novaka mrtva, a još nije bilo nikakve bitke.

Tada je došla, srećom uskoro, i ta noć straže: otac je dobio Stjepana za druga. Uvijek je govorio da je noć bila užasna, tajnovita, kao da odasvud paluca jezik smrti, hodaš kroz šiblje tihano i gusti mir blata, leda i konjske balege ulazi ti u nosnice. Po polju prši snijeg. Ne zna kad je to puščano zrnje doletjelo, kad ga je Stjepan bacio u blato i gurnuo mu lice prema zemlji. Ono što se rasprsnulo doprlo je prije toga do njegove glave. Osjetio je oštri ubod, kao iglom, topli curak potekao je niz lice. Onesvijestio se.

Oni koji su ostali na liniji pričali su o teškim ranama narednih dana. Zavidjeli su njemu. Vraćao se u Zagreb, za oko se nije znalo hoće li ostati ili će ga morati vaditi.

Putem natrag pratila ga je i neka srdobolja, ali radost je bila veća: kao da je uslišan u svojim molitvama, vraća se kući, a toliki su ostali, neki nikada neće dočekati povratak.

Oporavljao se a u bolnici su mnogi oko njega ostali bez nogu ili ruku. Njegova nesreća činila se mala u odnosu na sve što je vidio. Doktor Grinbaum davao mu je dobre prognoze, bio je dobronamjeran. Kasnije se pokazalo kako se prevario. Kraj njega su ležali neki što su se radovali propasti države i govorili da jedva čekaju komuniste i revoluciju. O tome nije mogao ništa znati. Bili su to dani kaosa, šutnje i kopanja grobova.

Netko je potajno donio papire koji su bili strogo povjerljivi - dobiti ih značilo je izložiti se mogućoj kazni. Jednoga dana ponuđeni su mu: bile su to pjesme i neki tekstovi Karla Marxa. Bila je to izazovna novost i potresala je mlade umove. Karl Marx pisao je dakle poeziju:

"Prezirno ću baciti svoju rukavicu
u lice svijetu
i gledat ću kako se ruši
ovaj gigantski pigmejac
a njegov pad
neće pogasiti mojega žara.
Zatim ću kao neki pobjednički bog
poći nasumce
kroz ruševine svijeta
i, dajući svojim riječima snagu djela,
osjetit ću se jednak Stvoritelju."

Ili ovaj dio neke poeme:

"Kraj je. Moj čas je stigao,
kazaljke se zaustavljaju,
kuća se ruši.
Ubrzo ću stegnuti k srcu vječnost
i zaurlat ću joj gigantsko
prokletstvo čovječanstva...
Ovaj se svijet mora slomiti od

mojih kletava,
stisnut ću u svoj zagrljaj krutu
stvarnost, i dok bude ona
mene grlila, i nje će morati nestati,
morat će se strovaliti
i iščeznuti u ništavilu.
Sasvim nestati, ne biti..
No kocka je bačena,
uništimo odmah cijelo to tkanje laži,
i neka prokletstvom svrši ono
što je s prokletstvom i nastalo."

Zaprepašten i uzbuđen gotovo je bacio kao užareno ovo tekstovlje uz koje je bilo još nekih propagandnih dodataka. Srećom, ubrzo je pušten iz bolnice, izgubivši zauvijek vezu s tim društvom. Izgubio je i oko koje će morati izvaditi desetak godina poslije, suprotno predviđanjima dobroga liječnika. Izgubio je sav imutak u Kotoru. Započeo je period lutanja koji se neće zaustaviti sve do smrti.

(Završetak u sljedećem broju)

Mladen VOJTJEHOVSKI

Gemišt
(prigodna)

Em sam ne znam kak
da je došlo tak,
da gemišt mi se bol godi.
Kak da vekše sreče
v ničem drugem ni.

A ne same kak ja
još su prijatela dva,
ki gemištek imaju tak radi
još od cajti
dok su bili mladi.

I, mi se tri zideme.
i na gemišt ideme.
Pak velime: triput po dva
(to se zna)
kakti za početek.
Tak je saki petek.

Unda runda nova
s još tri pune čaše.
Paše nam kapljica ova
za suhe grklane naše.

Zgoditva je potlam
se lepša i vekša,
jezik se rasplete,
a duša se mekša.

Nam dojde da i suza
zna smočiti oči.
To čas je baš takšni,
da lagati ni moči.

Se nam to tak godi,
i da ničesa drugega ni,
naj nam to naše veselje
traje bar do nedelje....

P.S.
A ima ih, kaj misliju i kak bedastoču veliju: ma...kaj, gemišt, gemišt, to ti ni ništ!

Milan RADIĆ

Smiješak jutra

Svako jutro prstima svojim
pažljivo kuca
na kućicu
dječjeg sna
i sve vidljivije se šeće
oko svih jastuka.

A jastuci, jastuci,
veći i manji,
i dalje se bijele
i zbog njih san
ne postaje tanji.

I onda jutro
s tisuću smiješaka
koje je donijelo izdaleka
po svim sobama hoda
i sve više svijetli
od svoda do poda.

Ivana RADIĆ

Tihi trenuci

Kako su tihi trenuci
kad prve pahulje snijega
nečujno lete!
Kako su meke riječi
što prigušene u nama stoje
dok se pahulje roje
i zima sanje plete.

Letite pahulje bijele,
ogrnite sivila dana,
obojite sve.
Prostrite mekanu stelju
da se odmori duša
što beskrajnu priču sluša
u prazne dane te.

Iris LEVY

Zimski san

Vraćam se u djetinjstvo nošena čudnim osjećajem mira, tuge, prihvaćanjem sudbinskog puta patnje života, gdje kao orahova ljuska osjetih visinu najvišeg vala i ponor tmine, pune samoće, straha, tuge. Božić je, sve u miru, vraćam se sama iz crkve. I tada bio je Božić.

Jurim u crkvu, zadivljeno gledati malo djetešce u jaslicama. Znam, to će djetešce promijeniti sudbinu svijeta. Želim se uvući u tu štalicu, leći i usniti san sreće. Živim na Gornjem gradu, u domu za siročad. Vjera, molitve, sve je daleko, na drugom planetu. U mom srcu to su snovi, zabranjen svijet za sve oko mene. Na snove imam pravo, to mi nitko ne može uzeti. Crkva svetog Marka i Majka Božja Kamenita, mirisi plijesni i vlage iz starih podruma, to je moja snaga, ljubav, nada. Snijeg pada, vraćam se iz škole. Zima i vjetar. Osjećam u kostima do danas tu hladnoću. Tada stidljivo virim u tuđe prozore. Okićeni borovi, mirisi kolača, divne pjesme. Mir polako nalazi put do mog srca. Ulazim u crkvu sv. Marka. Kleknem i molim. Ne znam moliti, govorim sve što mi padne na pamet. Tada topla ruka na mom ramenu. Užasno sam se preplašila, blage oči časne sestre pune topline i dobrote. Sanjam li? Lagano me uhvatila za ruku, pogladila po glavi punoj snijega i rekla: "Nahladit ćeš se, dijete, dođi, ugrij se." Gledam u jaslice pune predivnih ukrasa, mir nestvaran a opet stvaran ulazi u mene. Nahranila me i rekla: "Sretan ti Božić, dijete." Očiju punih suza rekoh: "Vi ste prva u mom životu koja mi čestita Božić." Bez puno riječi, ali riječima koje provališe iz mene kao bujica, sve sam joj rekla. Držeći me za ruke tiho poput vile iz bajke, zagrlila me, dala mi zamotuljak kolača i rekla: "Dođi kada hoćeš, ovo je Božja kuća, ovdje ćeš uvijek naći mir." Nježno me pogladila po glavi. Neka me čuva Bog!

Gdje je Bog? Zašto mi nije čuvao roditelje? Zašto sam domkinja? Zašto nemam svoj dom, bor pun ukrasa? Moje prijateljice iz razreda sve to imaju. Bake i mame koje ih čekaju ispred škole, s kišobranima, grle ih, vole. Zašto, zašto do danas?

Prošlo je od tada četrdeset godina. Još osjećam pahulje snijega na glavi, topli zagrljaj časne sestre. Puno je divnih Božića bilo u mom životu. Bože hvala ti na svim darovima i milostima, divnim jelkama i borovima, kolačima koje sam s ljubavlju pekla za svoju djecu. Jaslice uvijek imaju počasno mjesto. Mirisi mahovine. Sjetan i sretan pogled na djetešce u slamici. Danas, u dubokoj jeseni života, opet samoća. Igor, moj sin, sniva u Isusu. Gledam jaslice, Igorov bor... i čekam. U meni se ponovno budi želja da uđem u jaslice, legnem, usnim san. Igor dolazi, sve je puno svjetlosti. Čujem crkvena zvona kao anđeosku glazbu. Toplina i mir preplavljuju mi cijelo biće. Tada vidim ili sanjam, dolazi Igor, grli me i kaže: "Mama, sretan ti Božić."

Branimir DOROTIĆ

San badnje večeri

Sirena bolničkih kola divlje je zavijala u noć. Zvijezde na vedrom nebu mirno su i dalje treperile ne pomakavši se. Bile su toliko daleko da ih ljudska sudbina nije zanimala. Mjesec je bio čudan. Točnije, na lojtrama je stajao Špiro i držeći u ruci fenjer, glumio mjesec. Iza mojih leđa netko se glasno cerekao. Noć kao stvorena za neprilike... Posljednje što pamtim bio je Oberon, vilinski kralj. Tražio je od malog hitrog Pucka da otputuje na drugi kraj svijeta i pribavi grančicu biljke "hir ljubavi". Želio se osvetiti svojoj kraljici zbog iskazane mu neljubaznosti. Učiniti da se Titanija pod utjecajem soka žutoplavog cvijeta biljke zaljubi u prvu rugobu koju nakon buđenja ugleda. I Puck, taj vedri vilenjak, poslušao ga je. Ali imao je on svoje planove i punu torbicu različita čarobnog bilja...

Kola hitne pomoći odvezla su te noći u Traumu nesretnog Pirama, nakon što se zabio autom u drvo. Tizba je ludovala. Bila je uvjerena da je to učinio radi nje. Njih dvoje, klasična priča o zabranjenoj ljubavi, dogovorili su bijeg daleko od roditelja, a taj je završio tragično prije no što je započeo. Na pustom mjestu u parku, gdje su se trebali naći, nedugo prije, Piram je našao rastrgane i razbacane Tizbine stvari. Uvjeren da je stradala od kakvog manijaka, dok ga je uzalud čekala, gorko je žalio zbog svoga kašnjenja. Trudio se pokrenuti prokleti stari auto, kad se pojavio taj Puck i sve zamrsio. Mladi su ludi i kad nisu zaljubljeni, a kad se zaljube - onda stvarno polude i bez čarobnih trava. Tek iznenadni susret i kriva procjena učiniše da Puck nestane u šumi, a Piram se, izluđen brigom, autom zaustavi na stablu. Dina, liječnica u kolima hitne pomoći, držala je za ruku Pirama koji se bolno bacakao, onako temeljito imobiliziran dok ga ne snime.

Borko, koji je sve to u snu pratio, zavidio je tog trenutka Piramu. Zavidio mu je na Tizbi koja je, strahujući za Pirama, trčala rubom parka, prateći suznih očiju kola hitne pomoći. Naopak udes je htio da joj, dok je čekala dragoga u parku, pas lutalica otme torbicu, valjda zbog sendviča. Dok je ona trčala za beštijom, trnovito grmlje joj je razderalo haljetak, a stvari se rasule proplankom. Odmakla je od mjesta propalog rendesa i sve je pošlo naopako.Vraćajući se iz gustiša, vidjela je gužvu na cesti nedaleko od parka, slupan auto pokraj drva, začula bolničku sirenu, s užasom prepoznala slupanu staru Piramovu *jettu*.

Borko je zavidio Piramu što nije ovog časa on na njegovu mjestu u bolničkim kolima, žaleći što i njega doktorica Dina ne drži za ruku.

Puck, koji je slušao Oberona, ali pomalo radio i na svoju ruku, razmišljao je o tome kako da popravi spačke koje je uzrokovao svojim nekontroliranim pojavljivanjem i upotrebom vilinskih biljčica.

U priču o nesretnoj ljubavi upleo se i Tezej. Bio je to onaj isti Tezej što je na Kreti nožem probo Minotaura. Postao je slavan kad je spasio Grke od sramote, jer su bez pogovora godinama žrtvovali svoje mladiće i djevojke strašnom gospodaru labirinta. Svi smo mu se divili...

U to vrijeme Borko je hodao s Amom, koja ga je voljela na svoj način, ali i gnjavila. Solidan, ako to uopće nešto znači, i pomalo sramežljiv, on se nije previše bunio, držeći da to tako mora biti. K tome nije znao sjediti na više stolica. Brucoš nije znao puno o životu, a o ljubavi još manje. Onda je upoznao Dinu. Bilo je to u teatru nakon Velikog Rasula. Dovela ga je tamo jedna Marija s očajno debelim cvikerima i uvela u društvo "papagaja", zapravo Papagajki, jer bile su to same cure, njih sedam, osam. Gospodin Davor bio je šef tima za EPP, promidžbu programa teatra, animiranje kupaca na pretplatu i tome slično. Papagaji, kako su ih od milja zvali pretplatnici, nudili su i prodavali te programe. Problem je bio u tome što su ljudi nakon političkog prevrata tog proljeća, izgubili povjerenje u sve državne institucije. Prodati nekome pretplatu nije više bilo tako lako. Borko se baš i nije dobro snašao među curama. Obezobraze se kad su u većini, a i posao im je išao bolje. Dina je prva vidjela njegovu nelagodu, odale su ga crvene uši. Odlučila mu je pomoći. Komunikativna, vedra, otvorena, temperamentna i bistra - bila je melem umjesto užasno kompliciranе Ame. Obožavao je raditi s njom. Sva je vrata otvarala srdačnošću, a on se šlepao za njom i učio se "govorništvu" i šarmu. Potajno ju je promatrao i pitao se osjeća li što za njega ili ga jednostavno simpatizira i pomaže mu kao neiskusnu mladcu. Zagrijao se za Dinu. Tražeći povod da joj bude bliže, nehotice ju je davio svojim "životnim dilemama", svojim glupim dvojbama oko studija, Ame, budućnosti...

Tek su mu bila počela rasti krila za let, kad se pojavio Tezej. Svi su obožavali Tezeja, a on je bacio oko na Dinu. Borku se učini da je izguran bez prave borbe, kao u teatru, i da je život teatar. Svijet koji je otkrio nije bio takav da bi poželio ostati u njemu. Još su mu ostale muze umjetnosti koje je tu pronašao. Uzvitlale su mu srce toliko da je odlučio promijeniti život.

Za suparništvo nitko nije znao. Dina nije imala pojma o njegovim osjećajima, bar je on tako mislio, a ni Tezej se nije morao nadmetati, kad su mu svi podilazili. Natjeran u akciju, ali u sasvim pogrešnom smjeru, Borko prekinu studij, napusti teatar, ode iz grada i prijavi se u vojsku, ni sâm ne znajući zašto. Nije to bio bijeg, nego prije neki novi početak. Mogao se baviti umjetnošću na svoj način ili otploviti na debelo more. Trebalo je nešto promijeniti.

Prekid je ubrzao neizbježni vilenjak Puck. Poznato je da se on brine za svoje odabranike. Kod Borka strašno ga je provocirala njegova nespretnost. Htio mu se narugati i poučiti ga. Jednom dok je Borko na terasi Kazališne kavane ispijao pivo, čekajući Dinu s generalke "Sna ivanjske noći", spremajući se otvoriti joj napokon srce i dušu - taj se vražji Puck odlučio našaliti. U čašu s pivom uvalio mu je listić "dlakavog njakanja", koji je upravo rabio i u predstavi. Onda se vratio u teatar i u mraku zabunom - umjesto Dini - ukapao u oko malo "hira ljubavi" bezveznoj Lidiji. Poslije predstave kasno je primijetio učinjeni kvar. Borko je cure čekao na izlazu. Nije ni primijetio da je u međuvremenu odlakavio i da mu je na ramenima nekako izrasla magareća glava. Zbrka je bila potpuna. Kad je na njega navalila "hirom ljubavi" potaknuta Lidija, zbunjenoj Dini nije uspio reći ništa više od IAA-IAA. Puck nikada nije do kraja uspio ispraviti pogrešku.

Borko je nakon Puckove intervencije vratio svoju glavu, ali je i dalje još dugo po naravi ostao magarac. To ni vojska nije promijenila. Dina se nikad nije vezala za Tezeja, koji se oženio Hipolitom nakon što je porazio njezine Amazonke. Kad je raskrstio s vojskom, Borko se raspitao i doznao da se Ama udala, da ga Lidija traži, a Dina je završila medicinu i onda joj se zameo trag. Sve dok nije doznao da radi u Hitnoj. Puck i dalje vodi računa o svojim "simpatijama", izvodi svoje huncutarije kad Oberon ne gleda. Ne samo da im tu i tamo pomete nekome kuću, nego i pamet.

Stvarnost je tragična komedija u kojoj se planovi i želje gotovo nikad ne ostvare. Ostvare se zato mnoga iznenađenja, i lijepa i ružna. Sreća je da ih možemo i umijemo s nekim podijeliti. Priča dakako nikad neće biti gotova, sve dok je ljudskog i vilinskog roda. Zapleti stalno traju i ljubavni jad isprepliće mnoge sudbine. S koljena na koljeno i ludost i pamet i bol i radost... stalno pronalaze svoje nasljednike. Tu ni ratovi ni prirodne katastrofe ni čarolije ne mogu puno promijeniti. Kako bilo da bilo, svatko odrađuje neko svoje poslanje, a malo mjesta ostaje i za snove. Svijet se strahovito brzo okreće i što u njemu uopće znače pojedinačne sudbine?!

Jednom se Borko, sad već ni star ni mlad, zatekao u Gradu pred stanicom hitne pomoći. Nekoliko dana ranije pronašao je u svojim papirima Dininu fotografiju iz papagajskih vremena. Na njoj je bila posveta Borku: "Prijateljstvo je najvredniji most koji nas spaja. Ne dajmo da nam ga ikad sruše. Dina."

Nije odolio porivu da se susretne s prošlošću. Nikad nije dobio potvrdu Dininih osjećaja ili ih u pravo vrijeme nije razumio. Možda nije bio red ni sada kucati na davno zatvorena vrata. Pitao se je li to ona ista osoba koju je poznavao i koliko ju je život promijenio. Bio je radoznao, a možda je i Puck bio u blizini.

Na porti ga je dočekao Cerber u bijelom. Doznao je da Dina radi, ali ne može napustiti dežurstvo. Refleksno se opipa po glavi i odahnu. Glavno da nije magareća. Odlazeći, usput se u sebi ispričao Dini zbog uznemiravanja, obećao da je više neće tražiti.

Odonda se globus okrenuo još koliko puta i predstava nastavila. Borko je ispunio svoju sudbinu. Nije bilo ljeto, nego zima. Razvalio ga je na cesti nekakav *jeep*. Cijeli život proletio mu je nakratko pred očima. I tako se našao na Piramovom mjestu. Nije ga bilo briga. Manje-više sredio je svoje račune. U vedroj zimskoj noći oglasio se rezak zvuk sirene kola hitne pomoći. Bolno drmusanje odjednom je prekinuo nježan stisak ženske ruke. Krajnjim naporom Borko se osokolio, nadvladao težak umor i otvorio oči. Ugledao je zabrinuto lice mlade nepoznate liječnice. Nasmiješio joj se da je utješi i potom otišao. Prolazeći mimo nekog velikog svjetla razazna u centru tek rođeno djetešce koje mu se blago smiješilo. Putovali su u suprotnim smjerovima, ali nekako se Borko nakon tog susreta osjetio blaženo smiren. Sve su slike već izblijedjele...

Bit će da je tamo kamo odlazim sve na svome mjestu - pomisli onako usput.

Bio je Badnjak 2999. godine

Katarina CIPRA

Djevojčica sa žigicama

Ptica sam zapletena u mrežu.
O kad bi moje utočište, moj Bog bio pronađen
tako vapim i srce mi je u tjeskobi.

U nizu bajki i zgoda osobito je dirljiva Andersenova pripovijetka o djevojčici sa žigicama. Može li ova priča izmamiti suzu okorjelim srcima? Smrzavajući se u hladnoj novogodišnjoj noći djevojčica uzalud nastoji prodati svežanj žigica koje nudi namjernicima u staroj gradskoj ulici kako bi se mogla vratiti kući i zagrijati trošni dom gdje živi nakon smrti majke s ocem. Ako ne proda žigice ne smije se vratiti kući i zato ih očajnički nastoji prodati. Ali prolaznici kao da ju i ne primjećuju i svaki žuri obaviti zadnju kupovinu u staroj godini. Počeo je padati i snijeg a sirota djevojčica bila je bosonoga i samo u prevelikim pohabanim majčinim papučama, odjećom punom zakrpa pokrivala je svoje promrzlo tijelo, a preko svega toga prostirala se njena dugačka kosa poput neke tajanstvene ljepote. Kako nitko nije kupio žigice djevojčica odluči upaliti jednu da bi zagrijala svoje prozeble ručice i gle čuda: pred njom se ukaza čovjek sa velikim kaminom, pomisli: kakve li radosti! Konačno će njoj i ocu biti toplo. Ali kao što se ugasila žigica nestalo je i priviđenja koje je ona izazvala. Iz stare ulice nesreća ju povede dalje u bogatašku četvrt gdje je svaka kuća imala svoj vrt, a kroz prozore su se nazirali raskošno okićeni božićni borovi i stolovi puni obilja i raznovrsnih poslastica. Djevojčica upali još jednu žigicu i nađe se u trpezariji prepunoj neviđenog finog jela i slastica te ona pomisli kako bi zavežljaj namirnica donijela ocu. Štoviše, uz veliki srebrni pladanj pokraj šarenog porculanskog tanjura stoji ubrus na kojem piše njezino ime. Glad nije utolila, ali sa izgorjelom žigicom rasplinuo se i ovaj san. Još jedanput će zapaliti žigicu i njena svjetlost zablista u mraku poput sjajne zvijezde u tamnoj noći. Pokaza se golemi bor, na njegovim granama stotine zlatnih zvončića a ispod mnoštvo poklona. Jedan dar doimao se sasvim čarobno, lutka u satenskim cipelicama a oko vrata tanka koraljna ogrlica. Djevojčica pruži svoje promrzle ruke da je privine k sebi ali lutka iščezne u gustoj krošnji bora i sve se vine put neba a zvijezda navrh bora bljesne poput munje i padne na zemlju.

I naposljetku biva posve nemoćna, jedva paleći ostatak žigica ali ovaj put dogodit će se nešto prisno i drago. Djevojčica ču glas svoje preminule bake. Baka se smiješila i kao da ju tješi privinuvši je u svoje krilo. Učinilo joj se da ju doziva k sebi i odnosi je tamo gdje nema hladnoće, gladi ni okrutnih ljudi. Vapijući za izbavljenjem djevojčica nije prestajala paliti plamičke i napokon ju je baka odvela sa sobom u zemlju vječite sreće...

Drugo jutro prolaznici su mogli vidjeti djevojčicu s potrošenim žigicama u krilu kako sjedi smrznuta naslonjena na hladan zid u zavjetrini a na njenom licu počivao je osmijeh za koji nitko nije znao odakle dolazi...

Sudbinu siromašne djevojčice odredila je krajnje pokvarena, demonski opora sredina u nesrazmjeru između imućnih i obespravljenih. Krivica za to stanje leži u izopačenosti društva i zajednice.

Ova priča i danas je jednako suvremena, govori gorku istinu mnoštvu. Njena slojevitost ima samo jedan odgovor; ovakav svijet je poput olupine do temelja teške od zla, stoga je priča o bijedi i sjaju siromaštva *božićni preludij*.

Posvećena noć

Vjetar puše iz vječite daljine
izvire kao nesvjesna sreća
i od sviju zvijezda struji
čudesan blagoslov.

Iz noćne tame stupa Gospodin
i niti koje su se potrgale
On ponovno povezuje.

Ti Svesilni koji sunce držiš u rukama visoko
sa zlatnim koracima eona
nosiš uzvišeno oko glave zvijezde
kao dijadem.
Jer Tvoja blagost i Tvoja moć
mogu jedine utoliti trajnu glad
za srećom i zato:
Radujte se Kristu sva stvorenja!

Željko VEGH

Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata

Posvećeno hrvatskom narodu u domovinu i svijetu

V. Treći Reich - ostvaren raj na zemlji: dopisi iz nacističke Njemačke, dr. Pavlića. Kako je R. Rotter-Progonski obmanuo Josipa Horvatha i natjerao ga da "Jutarnji list" i 1936. ipak nešto objavi o zlodjelima talijanskih fašista nad Hrvatima u okupiranim hrvatskim krajevima

Temeljni zadatak "Jutarnjeg lista" u II. fazi uvoza totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku bio je razviti simpatije u mnogobrojnom čitateljstvu prema nacističkoj Njemačkoj. To je rađeno na dva temeljna načina: opisivanjem situacije u Njemačkoj u vrlo ružičastim bojama te stvaranjem predodžbe da Zapad, prema kojem su oči hrvatskoga naroda bile uperene baš kao i danas, a posebno Velika Britanija, također simpatizira Hitlerov Treći Reich. U ovom ćemo se poglavlju pozabaviti ružičastim oslikavanjem nacizma koje je 1936. dominiralo "Jutarnjim listom", a povod je bio izvrstan: Njemačka je bila u središtu pozornosti svjetske javnosti zbog održavanja XI. olimpijade u Berlinu.

1936. glavni dopisnik "Jutarnjeg lista" iz nacističke Njemačke bio je dr. Pavlić. Za ustanovljavanje pouzdanog Pavlićeva identiteta potrebno je obaviti dodatna istraživanja u arhivu Narodne banke Hrvatske, jer sve upućuje na to da je dr. Pavlić u NDH bio visoki bankovni službenik.[37] Toga ljubitelja nacizma, u vrijeme NDH visokog bankovnog službenika, kome se 1945. gubi svaki trag, iskoristio je Josip Horvath za širenje simpatija prema nacizmu među čitateljima "Jutarnjeg lista". U tišini čitajmo ove dopise dr. Pavlića iz Trećeg Reicha, dopise kojima se dočarava nacistička vlast u Njemačkoj kao dolazak zlatnog doba za njemački narod. Tim dopisima iz Njemačke posvećujemo najveći dio V. poglavlja, jer su oni bili značajan urednički potez Josipa Horvatha, potez kojim je "Jutarnji list" uvozio totalitarnu ideologiju nacizma u Hrvatsku.

37 Josip Horvath u knjizi "Preživjeti u Zagrebu: Dnevnik 1943.-1945." (Zagreb, 1989.) spominje na 178. str. jednog Pavlića kao oca Vere Batušić, rod. Pavlić: "Došla Vera Batušić; vrlo je zabrinuta; sutra joj odlazi u Njemačku maćeha Greta, s kojom se izvrsno slagala, a za njom će prije ili kasnije i otac joj Pavlić, koji se ne ćuti (posve opravdano) sigurnim". Da je dr. Pavlić, dopisnik "Jutarnjeg lista" iz nacističke Njemačke, upravo otac druge supruge Slavka Batušića (Slavko Batušić se tri puta ženio), upućuje i informacija da je Pavlić, otac Vere Pavlić, udane Batušić, bio u NDH visoki bankovni službenik; naime, dr. Pavlić, dopisnik iz Njemačke, volio je iznositi brojčane podatke i novčane iznose u svojim dopisima, za što je najilustrativniji Pavlićev dopis, objavljen pod naslovom "Fantastične brojke u gradnji njemačkih autocesta: Poslovni izvještaj društva 'Reichsautobahnen' za 1935. Od predviđenih 6900 km je do sada što gotovo, što u gradnji, a što pripremljeno za gradnju 3478 km - na posao je do sada utrošeno 37 milijuna radnih dana i preko 1 milijarda RM..." (Jutarnji list, 1936., br. 8749 od 6. VI., str. 11.).

Svojim je dopisima dr. Pavlić nastojao Hrvatima učiniti simpatičnima glavne odlike totalitarnih režima: država se u totalitarnim režimima pojavljuje i kao strog otac i kao brižna majka cijelom narodu, država se brine gdje će se i na koji način djeca odgajati, brine se za kolektivne odmore radnikâ, gradi velika kupališta za njemačke radnike, tako da oni ne moraju razmišljati gdje će se kupati ni u čijem društvu - za sve se brine država. Tako u Pavlićevu članku *Na otoku Rügen gradi se najveće morsko kupalište na svijetu*[38] čitamo: »Na gradilišnom prostoru, koji se proteže na obali otoka Rügena između Sasnitza i Binza položio je vođa Njemačke Radne Fronte, dr. Ley, temeljni kamen za veliko morsko kupalište, koje ondje gradi nac. soc. zajednica "Kraft durch Freude", a koje će biti udešeno za boravak 20.000 ljudi.

Na toj svečanosti sudjelovalo je dvadesetak hiljada ljudi. Za lijepoga sunčanoga dana stajale su oko govornice, koja se nalazila na velikoj pozornici s čelom spram mora, postrojene formacije SA, SS, mornarice, radne službe, radne fronte, Hitlerove mladeži, saveza njemačkih djevojaka i mnogih drugih udruženja. Vojna snaga je također bila zastupana sa svojim rodovima oružja.[39] Zapovijedajućeg admirala istočno-morske flote zastupao je kontraadmiral v. Schröder, sin "Flamanskog Lava". Počasnu satniju je postavila pomorsko-artilerijska škola u Sassnitzu. Njemačka ratna mornarica je osim toga bila zastupana po prvoj flotili minolovaca iz Pillaua s pet jedinica.

Kada je dr. Ley u pratnji kontraadmirala v. Schrödera obilazio frontu počasne satnije, pružao se divan pogled sa same pozornice. Uniforme i zastave postrojenih odjela šarenile su se na sunčanom svijetlu[40] a azurno plavo more, na kojem je u dužinskoj liniji stajalo svih pet minolovaca, pružalo je veličanstvenu pozadinu.

Kad je na pozornicu stupio dr. Ley, zagrmilo je u zraku devet aeroplana flotile "Hindenburg", koji su doletjeli iz Greifswalda, kružeći nekoliko puta nad mjestom svečanosti u najvećem redu, pružajući tako sliku velike snage.

U svom govoru nadovezao je dr. Ley na velebnu svečanost 1. svibnja u Lustgartenu. Njemački radniče, izjavio je, prije su ti obećavali nebesa na zemlji. Socijaldemokrati su ti obećavali, da ćeš putovati po morima i da ćeš putovati u brdske krajeve na odmor. Sva ta obećanja nisu međutim održali i tek ih je nacijonalsocijalizam ispunio. Za život ne dostaje samo jelo i pilo, nego također i zadovoljstvo i ispunjenje kulturnih zahtjeva.[41] Organizacija "Kraft durch Freude" naišla je na živo odobravanje

38 Na otoku Rügen gradi se najveće morsko kupalište na svijetu: Polaganje temeljnog kamena za kupalište za 20.000 posjetnika. Gradnja će trajati 2 do 3 godine. Početak izvađanja plana Adolfa Hitlera: 14 milijuna radnika treba svake godine da deset dana proboravi u morskim kupalištima. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8731 (18. V.), str. 14. Potpis: Dr. Pavlić. Rubrika "Iz života i svijeta". Jedino je ovaj članak potpisan s "Dr. Pavlić", dok su drugi potpisani s "Dr. P.".

39 U totalitarnim su režimima "svi rodovi oružja" prisutni i kod otvaranja javnih zahoda! Naime, u totalitarnim se režimima nikada svečano ne otvara javni zahod, javno kupalište ili dječji vrtić, nego se uvijek svečano otvara - vojska, odnosno svaka se, i najmanja, prigoda koristi za pripremanje naroda za rat. Britanski "Jutarnji list" sve to prešućuje.

40 I Sunce voli Treći Reich, samo u totalitarnim režimima sija Sunce!

41 Temeljni je "kulturni zahtjev" njemačkih radnika da promatraju devet vojnih aviona u letu na plavom azurnom nacističkom nebu, pri otvorenju radova na gradnji radničkog kupališta. Britanski "Jutarnji list" nije to komentirao.

u narodu. Tu je prastara težnja njemačkih radnika, koji su kroz stotinu godina bili izbačeni iz kolotečine, našla svoje ispunjenje. Njemački radnik se naime nije kroz čitavo to vrijeme borio samo za svoju nadnicu, nego i za svoju domovinu, za svoju čast i za poštovanje. Tu je čežnju ispunio nacijonalsocijalizam. On je njemačkom radniku otvorio kazališta i koncerte, on mu je omogućio da upozna svoju domovinu. Da je predratna Njemačka utažila težnju svojih radnika za čašću i domovinom, ne bi 1918. bilo došlo do sloma. Mi želimo, nastavio je dr. Ley, njemačkom čovjeku dati domovinu, a domovini njemačkog čovjeka.

Plan za ovo kupalište potiče, kao u ostalom i svi drugi, od samog vođe A. Hitlera. Kad je Führer boravio u Hailigendammu, vidio je, da se izletnici, koje je onamo poslala "Kraft durch Freude", ne mogu pravo da užive. "To nije pravi odmor" - izjavio je on tada - "Mora se bezuvjetno postići, da se ti ljudi na takvim izletima osjećaju od prvoga do posljednjeg dana kao kod kuće. Oni mora da zateknu najsavršenije kupalište, kakvo uopće postoji na svijetu!"«

Za totalitarne režime tipični su putujući radni logori, koji, pod izlikom pomoći narodu u raznim poslovima, u stvari imaju za cilj nadgledanje naroda te potiranje svake osobnosti. U nacističkoj je Njemačkoj za to bila dobar primjer "ženska radna služba", koju "Jutarnji list", odnosno dr. Pavlić uzdiže do nebesa:[42]

»Njemačka ženska radna služba ima već i danas kao dobrovoljna organizacija široko i važno područje rada.

Ona broji oko 15.000 dobrovoljki, koje su smještene po raznim ženskim logorima diljem čitave Njemačke. Zadaće i ciljevi te ženske organizacije najbolje označuje izjava državnog vođe radne službe, Hierla, komu podleži i ženska radna služba: "Odgajanje u nacionalsocijalističkom duhu u pravcu narodne zajednice i drugarstva do visokoga moralnog shvaćanja samog rada jednako je potrebno za žensku kao i za mušku mladež. Obavezna radna služba samo za mušku mladež bila bi trajno isto tako besmislena, kao na pr. opća školska obaveza samo za dječake.

Djevojke međutim ne mogu da stupaju u kolonama s lopatama na ramenu, one ne mogu graditi ceste i puteve, kultivirati tresetišta i u gigantskoj[43] borbi s burnim valovima Sjevernoga i Istočnoga mora pribavljati za njemačke seljake toliko potrebno novo i plodno zemljište. Slijedeći devizu: "Svaki rad oplemenjuje čovjeka", mogu one zato ipak s jednakim oduševljenjem i voljom uz bok svojih muških drugova korisno poraditi na općoj obnovi Njemačke i na podizanju blagostanja njemačkog naroda. Dosadašnja iskustva su pokazala da je njihov rad i te kako potreban i da ga se može obavljati na mnogobrojnim područjima.

42 "Ženska radna služba" u Njemačkoj: Dosadašnji uspjesi opravdavaju opstanak te predbježno dobrovoljne organizacije. Posjet u logoru ženske radne službe u novom njemačkom selu Königshorstu. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8762 (19. VI.), str. 21. Potpis: Dr. P. Rubrika "Iz ženskog svijeta".

43 U totalitarnim sustavima sve je gigantsko: zgrade, spomenici, željeznički kolodvori, morska kupališta, javni zahodi, dječji vrtići, a posebno vojni mimohodi, jer totalitarni režimi postoje samo zato da bi narod pripremili za jedan GIGANTSKI rat. A o tome probritanski "Jutarnji list" ni retka.

U gradovima priskaču te dobrovoljke rada u pomoć onim ženama i majkama, koje nemaju sredstava da si drže u kući plaćenu pripomoć, a same nisu u stanju da svladaju svoj teški svakidašnji posao. U radničkim obiteljima, gdje je majka s mnogo djece bolesna ili potrebna oporavka u kojem domu za majke, priskaču u pomoć te dobrovoljke, koje u interesu narodne cjeline vrše svoju tešku službu kroz punih šest mjeseci, bez da im je težak bilo kakav posao. No jedna od glavnih zadaća ženske radne službe leži u pomaganju naseljenika i seljaka u pasivnim njemačkim krajevima.

Čim jedan od takvih ženskih logora stigne u koje selo, zapaža se djelovanje tih djevojaka već za najkraće vrijeme. Sve one od reda posjeduju najbolju volju da rade i da pomognu, ne žacaju se ni najtežeg posla bilo na njivi ili u kući, pa iako u glavnom dolaze iz gradova, vide ipak i osjećaju praktično, gdje i u koliko seljačka ili naseljenička obitelj treba njihovu pomoć. A kako čitav taj dobrovoljni rad smatraju dijelom velikog rada na narodu, shvaćaju one brzo i povezanost seljačkog rada s vremenom i zemljom i ta im spoznaja pomaže da hrabro svladavaju sve poteškoće koje sobom donaša osobito u prvim danima ta nova djelatnost.

Jedan od najljepših logora ženske radne službe je onaj u novom njemačkom selu Königshorst, koje je naseljavanjem novih seljaka nastalo na toj nekadašnjoj istoimenoj carskoj domeni. Tu je još pruski kralj Friedrich Veliki bio osnovao takozvano "Butterakademie" , dakle školu, u kojoj su nizozemski učitelji podučavali njemačke seljačke djevojke u mljekarskom gospodarstvu. Svakoj od tih djevojaka koja je s uspjehom svršila tu školu, poklanjao je kralj Friedrich 100 srebrenih talira kao miraz i - jednoga od svojih grenadira za muža.[44] (...) U toj lijepoj povijesnoj zgradi boravi sada četrdesetak mladih djevojaka, počam od studentica pa preko strojopisačice, švelja itd. do tvorničkih radnica, koje tu žive u upravo uzornom i idealnom drugarstvu[45] i kao dobrovoljke ženske radne službe pomažu seljačkim obiteljima u njihovom teškom radu. Rumeni obrazi svjedoče o krepkom[46] zdravlju i sve su od reda prirodne, vesele i raspoložene.[47] Blistavih očiju pričaju o svome djelovanju među seljacima. Iako po dokončanju svog roka ne dobivaju ni miraz ni - grenadira za muža, rade one ipak s najvećim oduševljenjem, po točnom planu, što ih pored političkih momenata bez prestanka upućuje na to, da današnja Njemačka baš njezi i čuvanju obitelji posvećuje najveću pažnju i da ženu kao nositeljicu narodne kulture i osebujnosti želi odgojiti za ispunjenje njene najsvetije dužnosti: materinstva.[48]

44 Nacizam se volio pozivati na tradicije koje zaista nije baštinio - kakve veze ima grupa žena članica nacionalsocijalističke stranke, koje dolaze u neko selo "odgajati" narod u totalitarnom duhu, s nizozemskim učiteljima mljekarskog gospodarstva? Ostavljajući sve to bez komentara, Horvathov probritanski "Jutarnji list" sugerira čitateljima da nacizam njeguje najbolje nacionalne prosvjetne tradicije, što nema veze s istinom. Sve će to za Hrvate završiti vrlo tragično, to hrvatsko povjerenje u Zapad unazadit će Hrvate za pola stoljeća i udaljiti ih od Zapada.

45 Uvijek se čuvajmo društava u kojima narod živi u "idealnom drugarstvu"! Svi znamo da je život težak, a ljudi složeni.

46 Ovo možda Britanci ni inače, ni da nemaju mnogo toga protiv Hrvata, ne bi komentirali, jer, kao što smo vidjeli u raspravi o dr. Milanu Šufflayu, i Britanci vjeruju u "krepke" i manje "krepke" rase.

47 Da se možda ne bi netko u nacizmu usudio biti "neprirodan", tužan? Mogao bi prirodno završiti u - logoru.

48 U nacizmu majka ne rađa dijete na radost sebi, ocu, obitelji, narodu, nego rađa jedino državi, i zato ga rađa iz dužnosti, a ne iz ljubavi, jer je dijete vlasništvo države.

Jelo je tečno i izdašno, stambene prostorije zdrave i špartanske,[49] odijelo i obuća praktični i jednostavni. Sve to primaju dakako besplatno, a uz to i dnevno svega 20 pfeniga (oko 3.40 dinara) za sitne potrebe. Vrlo lijep namještaj napravile su same,[50] a svaki dan se radi nešto novo, pri čem se ne zaboravlja ni na ručni rad i ostalu praktičnu izobrazbu. Svakako će im to vrijeme - kako i same uvjeravaju - ostati u lijepoj uspomeni, a one, koje se od njih udaju, bit će zacijelo vrijedne drugarice svojim muževima[51] i vrlo dobre majke svojoj djeci, budući da za vrijeme boravka u radnoj službi imadu osim samog školovanja također i prilike i dužnost, da se brinu i za djecu u onim seljačkim obiteljima kojima su dodijeljene na rad. Svuda, gdje ljudi poznaju djelovanje tih djevojaka, susreću ih s priznanjem i poštovanjem, pa je naravna posljedica, da se pokazuje sve veća potreba za daljnjim osnivanjem novih logora.«

"Jutarnji list" , odnosno dr. Pavlić, još se jednim člankom obratio Hrvaticama, ovaj put majkama, nutkajući ih nacizmom, nutkajući ih nacističkom "brigom" za obitelj; članak je to *Majka i dijete u Njemačkoj*[52]

»Nacijonalsocijalističko svjetsko nadziranje putem mjera za njegu narodnog zdravlja, a da bi se one mogle primjenjivati, traži zdravu gospodarsku podlogu svakog pojedinca. U tom pravcu je glavna briga posvećena jezgri naroda, naime obitelji, oko koje se vrte sav rad i sva nastojanja pomoćne ustanove za brigu oko narodnog boljitka, koja nosi ime "Majka i dijete". Pomoć majci, skrb za nju i za dojenčad najprimarnija je stoga zadaća te ustanove. Prava majka je stožer obitelji, na kojem počiva u prvom redu odgoj dolazećeg pokoljenja. Ona se dan za danom brine za muža i djecu i jedva ima vremena da se brine i za sebe samu. U Njemačkoj su pak majke dugo vremena morale strašnije no drugdje da trpe na žalosnim posljedicama rata, revolucije, inflacije i gospodarskih kriza, a prije svega uslijed strahovite nezaposlenosti. Briga i borba za kruh naš svakidašnji su ju zamalo slomile: morale su i gladovati, samo da svojoj djeci namaknu najpotrebniju hranu, pa su čak i pored svoga glavnog zvanja - uzvišenog poziva majke - morale da prihvate bilo kakvo zaposlenje, samo da bi pomogle nezaposlenom suprugu. Nije stoga čudo, mnoge od njih morale su tjelesno da klonu i da su postale bolježljive.

Posred divne okolice,[53] zaokruženi dubokim šumama, zelenim livadama i okolnim oranicama leže s izgledom na plava, märkijska jezera tri oporavna doma i to u Hohenlychenu, koji je od Berlina udaljen oko 110 kilometara. Posjed je to sam za sebe, koji iznaša ništa manje no 1600 jutara! Tu na svježem zdravom zraku, daleko od

49 Baš kao i u japanskom fašizmu.

50 Drugo im nije ni preostalo.

51 Kao što su vrijedne drugarice državi.

52 Majka i dijete u Njemačkoj: Obitelj je jezgra naroda, a majka stožer narodnog života - samo zdrave, životno jake i otporne majke su u cijelosti dorasle svom uzvišenom pozivu - oporavni domovi za majku i dijete u Hohenlychenu. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8769 (26. VI.), str. 20. Potpis: Dr. P. Rubrika "Iz ženskog svijeta".

53 U Pavlićevim dopisima iz Trećeg Reicha, pisanima za probritanski "Jutarnji list", uvijek sija sunce i okoliš je uvijek divan - otkad su nacisti na vlasti u Njemačkoj, i klima se poboljšala. Tako ćemo vidjeti u jednom članku, kako u Njemačkoj i grožđe bolje rodi, sve zahvaljujući nacističkoj vlasti.

velegradske buke, koja razara živce, gotovo u seoskoj tišini i odjelitosti, lišene sviju manjih i većih briga svakidašnjice, a uz najbolju njegu i opskrbu mogu i moraju da se oporave one umorne, od rada istrošene majke, koje na vrijeme od 3 do 6 tjedana dolaze u te domove.[54]

Svaki od tih domova ima da izvrši posebnu zadaću, pa zato i posjeduje svaki od njih svoje posebne osebine. Ponajprije je tu tako zvani "Logor majka".[55] Posred lijepe bukove šume,[56] tik uz obalu jezera, izdiže se dugačka jednokatna zgrada, koja s punim pravom nosi svoje ime "Šumski mir". U četiri velike, svijetle i zračne spavaonice[57] s po 25 kreveta smještaju se majke između 20 i 30 godina starosti. Svakom krevetu pripada malena, bijela klupica i ormarić za odjeću. Velika blagovaonica s dugačkim, bijelo prostrtim stolom služi ujedno i kao zajednički prostor za rad, zabave i zadržavanje. Jednako su tako zajedničke i praonice s tuševima i kadama za kupanje. Jednostavno, praktično i nadasve čisto - to je prvi utisak, koji se nameće čovjeku.

To je kao neka zajednička obitelj, u kojoj svi sudjeluju na zajedničkom veselju i tuzi, budući da su tu pale sve duševne ograde i predrasude.[58] Ni na izvanjski način se sve te majke nimalo ne razlikuju jedna od druge: sve nose jednako, plavo odijelo za treniranje. Šport, tjelovježba i razne igre te šetnje, sve pod vodstvom iskusne učiteljice tjelovježbe, ispunjavaju u glavnom vrijeme tim majkama. Na taj se način očeličuje tijelo, postaje gipkim i otpornim, pa nije nikakovo čudo, da se nakon tri tjedna oporavka u tom domu sve te mlade majke vraćaju vesele i tjelesno i duševno zdrave u krug svojih obitelji, pune nove snage za svoju uzvišenu zadaću "nepoznatih i hrabrih junakinja svakidašnjice", koja je ne samo prepuna odgovornosti, nego i vrlo lijepa.

Put kroz bukovu šumu vodi do "Doma za majku i dijete" koji se sastoji iz posebnih nastambi za majke i onih za malenu djecu u dobi od 1 do 12 mjeseci. I tu nas pozdravljaju svijetle, prijazne prostorije, pune cvijeća, dočim s prozora puca lijep vidik na vrhunce starih stabala sve do jezera, koje je obrubljeno sočnim livadama.

Pored oporavka, koji je vrlo važan i potreban baš za majku nakon poroda, posvećuje se u tom domu najveća briga svim pitanjima vezanim za njegu, hranjenje i odgoj malene djece. Pri tom se ne smije izgubiti s vida, da većina njemačkih djevojaka posve nepripravno ulazi u brak. Sve do zadnjeg trenutka pred vjenčanje obavljaju one svoj rad u uredu ili tvornici, pa jedva da koja od njih ima vremena i prilike, a bogme i snage, da se nakon teškog svakidašnjeg rada upućuje još i u dužnosti, koje ju čekaju kao majku. Vješte bolničarke podučavaju tu na posve neprimjetljiv način, koji nikog ne stavlja u nepriliku, mlade majke o svim poslovima oko zbrinjavanja dojenčadi.

54 U totalitarnim režimima podanici nemaju izgleda da se odmaraju u samoći - država, koja tobože tako "voli" narod, bez prekida motri na njega, da se možda ne bi oteo nadzoru.

55 Zaista je nevjerojatno kako "Jutarnji list" nije komentirao ove dopise, ako ih je već propuštao, pogotovo sklonost nacista da ljude smještaju u logore - prvo su svoj narod stavili u logor, a onda i ostale. Ali, probritanski "Jutarnji list" imao je cilj da i hrvatski narod smjesti u logor, a onda ...

56 Nismo ni sumnjali da su logori "posred lijepe bukove šume"!

57 Samo u nacizmu su spavaonice "velike, svijetle i zračne"!

58 Odnosno pao je čovjekov intimni prostor - u totalitarnim društvima ljudi nemaju pravo na privatnost, jer bi tada imali pravo na svoje mišljenje, a na to ne smiju imati pravo.

U "Dom za majke" primaju se opet one majke, koje imadu najmanje troje djece, da tu provedu 4 tjedna oporavka. Govorio sam s jednom simpatičnom staricom, majkom četrnaestero djece, koja su sva živa. Ona je vedra i čila i s velikim oduševljenjem priča o lijepom boravku i postupku u tom domu. Ne mora se ni najmanje da brine za svoju obitelj kod kuće - ima naime još četvero neopskrbljene djece - budući da se za obitelj svake majke, koja se nalazi u kojem od tih domova brine sama ustanova "Majka i dijete". Nijedna majka na oporavku ne smije biti opterećena brigama za obitelj, budući da u tom slučaju ne bi moglo biti ni govora o pravom oporavku. Kroz to vrijeme se djeca nalaze bilo u dječjim vrtićima, na moru ili gdje drugdje, dakako pod nadzorom, a u slučaju potrebe se poziva u pomoć i ženska radna služba.

Pri primanju majka u te domove ne gleda se na pripadnost stranci, već samo na to, da ona zbilja treba oporavak i da bude zdrava, te da nije u stanju da si sama iz vlastitih sredstava priušti potreban oporavak. Prednost se daje majkama s više djece, koje su iza teške bolesti ili porođaja jako oslabile, zatim mladim majkama koje su potrebne njege, trudnim ženama do petog mjeseca trudnoće i konačno onim majkama, muževi kojih su duže vremena nezaposleni. U koliko koja od njih ne može sama da nabavi potrebno rublje i odjeću, brine se ustanova "Majka i dijete" i za to. Liječnici određuju trajanje i način oporavka, pa se prema njihovim uputama majke šalju u određene domove po raznim krajevima Njemačke.

Financiranje se vrši iz sredstava same ustanove, a osiguravajuća društva, odnosno bolesničke blagajne, stranačke organizacije i savezi za socijalnu skrb doprinašaju svoje udjele.«

Nacisti su se koristili održavanjem XI. olimpijskih igara u Berlinu za prikazivanje nacističke Njemačke u što ljepšem svjetlu, a posebno su htjeli naglasiti da nacistička Njemačka nije otklon od njemačkih povijesnih, umjetničkih i kulturnih tradicija, nego, dapače, da je te tradicije oživila na najljepši mogući način. Sve je to potvrđivao svojim pisanjem "Jutarnji list", s nakanom da uvjeri Hrvate kako je nacizam pogodno tlo za umjetnost i kulturu. Upamtimo to, sjetit ćemo se toga pri razmatranju kako je i zašto Velika Britanija poticala hrvatsko domoljublje. Evo kratkog ulomka iz Pavlićevog članka *Živi muzej u Dresdenu*:[59]

"To uskrsnuće [misli se na oživljene viteške turnire iz srednjega vijeka, op. Ž. V.] se ima zahvaliti dvjema pobudama: Olimpijskim igrama i okolnosti da lijepi, povijesnim uspomenama bogati Stahlhof slavi svoju 350. godišnjicu. Grad Dresden je te dvije prilike iskoristio za to, da priredi takve viteške igrokaze, koji do sada nemaju primjera. Nikada još nisu viteške igre bile rekonstruirane tako stilski ispravno, vješto i dotjerano i nikada još nije razmak vremena između renesance i baroka bio čarobnije oživljen, no što je to sada slučaj s dresdenskim viteškim igrama, a to tim više, što nijedno drugo mjesto u Reichu ne raspolaže s tolikim obiljem najdivnijih viteških oprema. Zbirke dresdenskog povijesnog muzeja obiluju bezbrojnim ratnim i turnirskim oklopima, koji potječu od najpoznatijih kovinotokarskih majstora 16. i 17. stoljeća."

59 Živi muzej u Dresdenu: Olimpijske igre vitezova u bojnoj odori i oklopima. Viteški turniri srednjega vijeka u modernoj sadašnjici. JUTARNJI LIST. Br. 8789 (16. VII.), str. 20. Potpis: Dr. P.

U dopisu *Olimpijska umjetnička izložba*[60] Pavlić opet sugerira hrvatskoj javnosti da u nacizmu umjetničko stvaralaštvo cvate, a posebno hvali nacističku i fašističku arhitekturu: "Na poprištu olimpijskog natjecanja pojavila se kao prva stvaralačka umjetnost, budući da su sva ta u Berlin poslana umjetnička djela, izložena na Kaiserdammu u velikoj, 5.000 četvornih metara velikoj dvorani, od četvrtka predana na uvid javnosti kao olimpijska umjetnička izložba. Ona mora da na 16. kolovoza u večer zatvori svoja vrata, pa je to razlog, što je ona već punih 14 dana prije stvarnoga, svečanog otvorenja po ministru propagande dru Goebbelsu neoficijelno otvorena za javnost, budući da bi bila šteta, da jedna tako lijepa, vrijedna i s velikom ljubavlju uređena izložba niti punih 14 dana ne bude pristupačna javnosti. (...)

Upada u oči, da su plastika i arhitektura uopće najpotpunije mogle da iskoriste športske ideje. Njemačka i Italija daleko prednjače u građevnoj umjetnosti velebnih stadiona i ostalih divnih nacrta, ali i druge države izložile su zato ipak pažnje vrijedne radove."

Da je njemačka kultura pod nacističkim režimom postala vodeća u svijetu, čitamo u članku *Reprezentativna izložba "Deutschland"*:[61]

»U Berlinu je uz velike svečanosti, ministar propagande dr. Goebbels otvorio veliku reprezentativnu izložbu "Deutschland", koja je priređena povodom Olimpijade, a koja Njemačku želi prikazati onakvom, kakva je ona u stvarnosti. Nikada dosada nije u Njemačkoj, a bogme ni igdje drugdje na svijetu bila priređena tako opsežna, golema i poučna izložba, kao što je to slučaj sa sadašnjom, budući da si je ona stavila u zadaću ništa manje no da u zbijenom i zaokruženom obliku pruži opširan prikaz o njemačkoj kulturi, njemačkoj zemlji, ljudima i njihovom radu u njemačkom životnom prostoru. Na njoj se je radilo pune dvije godine i ona je zbilja i uspjela iznad svakog očekivanja. (...) Sama izložba je podijeljena u tri velika dijela: "Nova Njemačka", "Njemački narod - njemačka zemlja" i "Pregled uspjeha njemačkog gospodarstva", a priređena je u svim izložbenim dvoranama na Kaiserdammu, zapremajući uz Funkturm i sav preostali slobodni prostor.

Odio "Nova Njemačka" sačinjava počasna dvorana, koja u svojoj umjetničkoj monumentalnosti dosada zacijelo nigdje nije imala premca. U velikim prostorijama te dvorane prikazani su rad i uspjesi nove Njemačke na području politike, gospodarstva, rasne politike, narodnog odgoja i kulture, te konačno tehnike i znanosti. Tu se slike i savršeni modeli natječu, da čim vjernije prikažu tempo i ritam nove Njemačke. Osobito orijaška slika na ulazu dvorane, koja prikazuje Führera na čelu narodnog vodstva, pokazuje dosada za jednu fotografiju nezapamćene izmjere: dugačka je 24 metra, a visoka 10 metara! (...)

60 Olimpijska umjetnička izložba : Međunarodna izložba športskih umjetnina, slika i plastika u Berlinu. U umjetničkom natjecanju sudjeluju 24 države. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8797 (24. VII.), str. 18. Potpis: Dr. P.

61 Reprezentativna izložba "Deutschland": Berlin u olimpijskom ruhu: Majstorsko djelo organizacije i tehnike. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8799 (26. VII.), str. 3. Potpis: Dr. P.

Osobita pažnja posvećena je uređenju slobodnog prostora, koji je pretvoren u nepregledno more cvijeća. Preko 500.000 raznih cvjetova ujedinjuju tu sve boje u blistavu površinu, posred koje velik vodoskok baca mlazove vode na sve strane. Široka, cvijećem i malenim vodoskocima obrubljena cesta vodi do velikoga vrta na terase. Vodeni mlazovi hvataju boje cvjetnih gredica i odrazuju ih opet u bezbrojnim dugama. Na jednom kraju divnog cvjetnjaka nalazi se kuća njemačkog zanata, a na drugom kraju je podignut uzoran logor Radne službe u normalnoj veličini, koji je vjeran prikaz uobičajenih nastambi te organizacije.«

Nacistička Njemačka zemlja je ogromnih dostignuća na svim područjima, to poručuje probritanski "Jutarnji list" hrvatskom narodu, a cilj svih tih članaka je vezati Hrvate za Nijemce u političkom smislu, dakle cilj je da se hrvatska javnost svojim simpatijama veže uz nacističku Njemačku u predstojećem Velikom ratu (vidjet ćemo da su 1936. Britanci već znali koje će se godine odvijati "Bitka za Britaniju"!).

Horvathov "Jutarnji list" posebno je obožavao masovne nacističke skupove, koji su najsnažniji simbol nacističkog totalitarnog podčinjavanja cijelog naroda režimskim planovima za totalni rat protiv cijelog svijeta. U tišini, pribrano, pročitajmo Pavlićevo izvješće s Dana radne službe u Nürnbergu:[62]

»Treći dan kongresa stajao je u znaku Radne službe. 43.000 vojnika rada u slikovitim zemljano-smeđim uniformama nastupilo je na preuređenoj Zeppelinwiese pred Führerom, gdje je održana velebna svečanost, sadržaj koje je u glavnom bio označen polaganjem vjernosti Führeru, veličanjem samog rada i odavanjem počasti mrtvim drugovima. 43.000 mladih, suncem opaljenih vojnika rada,[63] koje je tog dana zapala sreća, da mogu kao zastupnici miroljubive vojske rada, koja lopatom osvaja novu zemlju od morskih valova, pustopoljine pretvara u plodna polja, kultivira tresetišta, regulira rijeke i na taj način pomaže osiguravati slobodu narodne ishrane, nastupiti pred svojim vođom.

Zeppelinwiese ostavlja nezaboravan utisak. Ogromna, nekoliko stotina metara dugačka tribina, koja se izdiže na čeonoj strani polja, sagrađena je iz bijeloga jurskog vapnenca i doseže djelomice do 32 metra. Dvorane na stupovima i jasno vođenje linija također i kod ostalih tribinskih građevina, koje obrubljuju prostrano polje, pokazuju u potpunosti stil građevnog formiranja, koji je svojstven Trećem Reichu. Na masivnim zastavnim blokovima, koji u pravilnim razmacima prekidaju dugačku frontu prostranih tribina, vijori se na visokim jarbolima po 6 ogromnih njemačkih zastava. Na daleko svijetle zlatni, lovorima ovjenčani Hakenkreuzi, koji rese vrhove jarbola. Nasuprot Führerove tribine ostavljen je širok prolaz, koji ostavlja slobodnim izgled na beskrajnu ravnu nastupnu cestu, koja vodi do budućeg "Märzfelda", najvećega nastupnog polja na čitavom kongresnom zemljištu. Tamni masiv "Reichswalda" zatvara u pozadini svaki izgled u daljinu.

62 Dan Radne službe u Nürnbergu : Veličanstveni i nezaboravni utisci s "Kongresa slobode". JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8853 (18. IX.), str. 9. Potpis: Dr. P.

63 U totalitarnim državama svi su vojnici: nastavnici su vojnici nastave, čistači gradskih ulica su vojnici javne čistoće, trgovci su vojnici trgovine ... Sve služi stvaranju stalne histerične pripremljenosti za rat.

Snažan utisak od prošlogodišnjeg nastupa Radne službe dobiva ovaj put daljnje upotpunjenje. Neposredno pred počasnom tribinom stoji ogroman četverokutni kamen sa simbolom Radne službe, motikom, i s prekriženim klasjem i germanskim znakom sunca.[64] Pred tim spomenikom rada stoje fanfaraši i bubnjari. Stotine hiljada ljudi ispunile su tribine do zadnjeg mjesta. Pred jednim ogromnim blokom smješteno je 10.000 radnika, koje je ovamo dopremila "Kraft durch Freude" u svojim posebnim izletničkim vlakovima, a koja za vrijeme kongresa o trošku Njem. radne fronte doprema u Nürnberg po 500 izletnika iz svake njemačke župe. Vrijeme se je znatno popravilo, pa iako na nebu još uvijek vise veliki oblaci, proviruju iza njih ipak tople sunčane zrake. Na počasnoj tribini nalazi se opet vodstvo pokreta, strani diplomatski predstavnici, generalitet i admiralitet, te ostali počasni gosti Führerovi.

Odmah iza 10 sati zaorili su s nastupne ceste gromki poklici, koji za čas zahvaćaju tribine, prolazeći uokolo čitavoga ogromnoga polja, pa oduševljena bura odobravanja pozdravlja Hitlera, koji se dovezao do polovice ceste, gdje mu vođa Radne službe, Hiere, podnaša prijavak, da se onda postavi na čelo mimohoda, koji Hitler očekuje stojećke u kolima. Radne kolone stupaju u uzornom redu, oštra koraka i s blistavim lopatama na ramenu. Prizor je to, koji kod gledalaca izaziva neprestano odobravanje. I tako prolazi župa za župom, odio za odjelom iza svojih zastava, zaobilazeći čitavo polje, da onda na ulaz na suprotnoj strani izađu na samu livadu. Poput srebrenih valova blistaju lopate pri točnom izvađanju potrebnih kretnja, kada se kolona za kolonom zaustavlja i smješta na prostranoj zelenoj livadi.

Zvuci fanfara najavljuju pri tom sam početak svečanog polaganja zavjeta Führeru, Reichu i narodu.[65] Lijepe pjesme, koje veličaju rad uokviruju riječi pojedinih govornika, koje opet podcrtavaju snažni govornički korovi. Zavjet vjernosti glasi: "Slijedit ćemo führera, kamo god nas on vodi ...!" Iza toga slijedi odavanje počasti mrtvima. Muklo udaraju bubnjevi, tužno se ore zvuci fanfara, zastave se spuštaju do zemlje i odmjerena koraka stupaju mladi drugovi do žrtvenika rada, da ga okite s četiri strane vijencima u počast ratnim junacima, palim borcima pokreta i drugovima, koji su umrli u radnim logorima.

A tada nastavljaju vojnici rada sa svojim zavjetom: obećavaju u ime svih drugova, da će i dalje raditi u kamenolomima i na tresetištima, na obalama i u brdinama, na pustopoljinama i posvuda u njemačkoj domovini, gdje radišne ruke obrađuju njemačko tlo i da će čitav njihov život biti uvijek velika radna služba za Njemačku. U tom času mora čovjek da uvidi: Radna služba je doista prava visoka škola života, koja ništa nije izgubila na snazi time, što je od dobrovoljne pretvorena u obvezatnu[66] i da je etos, koji

64 Izuzmemo li crvenu petokraku zvijezdu, očito je da nema nikakvih razlika između nacističkog i komunističkog znakovlja, što nije čudno, budući da su društvena uređenja koja su se njima dičila poganska, bezbožna, usmjerena protiv čovjeka, usmjerena na upotrebu čovjeka kao roba, a da on nije toga ni svjestan, jer je na njemu obavljena ideološka lobotomija.

65 Vođa = narod = država. "Jutarnji list" poručuje hrvatskom narodu, da je državni vođa bog, kojemu se zavjetujemo; "Jutarnji list" preporučuje hrvatskom narodu pogansko plemensko društveno uređenje.

66 Taj "Führerov" potez jasno upućuje na to da se Njemačka priprema za rat ogromnih razmjera - ali o tome "Jutarnji list" ni slovca.

je produhovljavao dobrovoljce rada postao još potpunijim. A tada shvaća čovjek u cijelosti i riječi Adolfa Hitlera, upravljene tim vojnicima rada: "Nama svima igra srce u grudima od veselja nad Vama i Vašim radom - vjerujemo u vas i u našu mušku i žensku mladež! I preko vas vraća nam se opet vjera u naš narod, najljepši sastavni dio kojega sačinjavate baš vi ..."

Dok su pred večer vani u kongresnoj dvorani govorili dr. Goebbels i Rosenberg o boljševizmu, kao neprijatelju ljudske kulture,[67] punile su se gradske ulice već oduševljenim manifestantima, koji su htjeli da u večer vide veliku bakljadu političkih funkcijonara. Osobito se u blizini hotela "Deutscher Hof" nagomilalo silno mnoštvo ljudi. Iz sviju dijelova grada stupale su župe u ogromnim nastupnim kolonama spram Deutscherrnweise, odakle je imala da krene bakljada s 20.000 upaljenih luči.

Poput ogromne vojske stajale su tu nastupne kolone. Samo nekoliko luči označivalo je zborna mjesta pojedinih župa, a kad je pala zapovijed: "Palite luči!" pretvorio se čitav prostor u jednom trenu u nepregledno plameno more.[68] S glazbama na čelu krenule su pojedine župe kroz guste redove gledalaca spram grada, da prodefiliraju pred Führerom.

Pred hotelom "Deutscher Hof" pružala se bajoslovno lijepa slika. Zasjali su ogromni reflektori, koji su obasjavali zastavama, cvijećem i zelenilom iskićeni stan Führerov i u pozadini stare gradske zidine s germanskim muzejem. Urnebesnim poklicima pozdravljen pojavio se Führer na balkonu u društvu svog zamjenika Hessa i ostalih užih suradnika. Glazbe nasuprot hotela započele su sa sviranjem i kolone su pod svojim zastavama preko sat i pol, noseći blistave luči, defilirale pred Hitlerom. Oduševljenim gledaocima pružala se bez prestanka jednako lijepa slika: dužnosti svjesni i ozbiljni muževi stupali su pod vodstvom svojih župskih vođa i čim je za tren nastao malen prekid između pojedinih odjela, pozdravljao je narod svog vođu glasnim, oduševljenim Heil-poklicima. I tako je prolazila kolona za kolonom, zastava za zastavom, da onda bakljadu završe muževi iz Ordensburga Vogelsang, koji se ondje odgajaju za kasnije podvođe. Poput ogromne plamene ceste izgledao je put, kojim je prolazila bakljada, pa nije čudo, da će se svi ti gledaoci kasnije puni zadovoljstva i ponosa vratiti svojim kućama i ondje oduševljeno pričati o velikim nürnberškim danima, u kojima su toliko puta mogli gledati ljubljenog vođu okom u oko.

A kada je mimohod bio završen i kada su zvuci glazbe zamirali, dok su instrumenti još uvijek blistali u zadnjim zrakama reflektora, zaorila je iz hiljade grla spontano njemačka himna: "Die Fahne hoch, die Reihen festgeschlossen!"

S novom nadom i novom vjerom, nadahnute novom voljom stupale su te kolone onda dalje u noć, vraćajući se u svoje nastambe.

Nezaboravni su to, ali i poučni prizori ...«

67 U ovom dijelu izvješća najviše su uživali Britanci. Jer, nacisti su zato i dovedeni na vlast, da se u ime anglosaskog Zapada obračunaju s Rusijom, te tako oslabe i Rusiju i središnju Europu.

68 Plemena se okupljaju oko logorske vatre (zato totalitarni poganski sustavi vole logore, te stavljaju cijeli narod u logor), a u vatru bacaju svašta: zdrav razum, knjige i ... ljude. Ni o tome "Jutarnji list" ni riječi.

Samo dva dana nakon objavljivanja ovog zastrašujućeg dopisa, 20. rujna, "Jutarnji list" objavljuje novu pohvalu teatralnih ratobornih nacističkih skupova, pod naslovom *Završetak Nacijonal-socijalističkog "Kongresa časti"*.[69] Ovdje ćemo navesti samo manji dio članka koji hvali "nenadmašivu" nacističku vojnu paradu, s opisima mnogih usklika "Sieg Heil" Führeru, s opisima njemačke vojske kao "najboljeg garanta mira":

»Završetak tog [Hitlerovog, op. Ž. V.] govora izazvao je pravi prolom odobravanja i sve se ruke dižu listom na njemački pozdrav, kada su se poljem zaorili zvuci njemačkih himni, doćim je u sjaju večernjeg sunca zrakoplov "Hindenburg" još nekoliko puta zaokružio pod mjestom svečanosti. Potom su trupe održale pred Führerom svečani mimohod, koji je trajao gotovo dva sata. A onda nitko nije mogao više da zadrži ono par stotina hiljada ljudi, koji su bili svjedoci te svečanosti i zorne manifestacije njemačke vojne snage. Svi su nahrupili da još jednom vide i pozdrave muža, koji je tvorac nove njemačke vojne snage, a time i garant njemačke sigurnosti. Heil-poklicima nije bilo kraja, kada je Hitler, praćen po ministru rata i po vrhovnim zapovjednicima triju rodova oružja ušao u svoja kola, pa onda neočekivano skrenuo s glavne ceste i u polaganoj vožnji zaokružio širokim poljem uzduž tribina. Stojeći na kolima morao se bez prestanka zahvaljivati na oduševljenim pozdravima i neopisivoj srdačnosti. Činilo se kao da oduševljenje raste od tribine do tribine, da onda najednom dade oduška u svestranom intoniranju njemačke himne. I dok je večernje sunce svojim zadnjim zracima pozlaćivalo nezaboravnu sliku toga Führerovog triumfalnog puta, oprostio se on od svojih suradnika, da onda, ponovno okružen valovima burnog odobravanja, napusti mjesto toga pažnje vrijednog vojničkog igrokaza. (...)

(...) po zadnji puta u tom "kongresu nacijonalne časti" obratio se Führer svojim vjernicima[70] prije no što će se oni, nadahnuti njegovom voljom, opet razići u sve krajeve Njemačke i vratiti svom svakidašnjem radu za pokret, narod i domovinu.

Kongresna dvorana, koja u sjaju reflektora i žarulja, poput kakvog hrama leži među stablima Luitpold-luga, bila je zaposjednuta do zadnjeg mjesta već nekoliko sati prije početka samog zasjedanja. Nekoliko časaka prije pol 8 zasvirala je glazba SS-standarte "Deutschland" Badenweiler-koračnicu, a istovremeno dopirala je u dvoranu izvana bura oduševljenja, koja je pratila Führera po čitavom njegovom putu do kongresne dvorane, gdje ga je onda dočekao takav orkan odobravanja, pljeska i Heil-povika, kakav dotle nije bio uobičajen čak ni u samom Nürnbergu ... A to se opetuje još jednom, kada Rudolf Hess najavljuje: "Kongres se nastavlja, riječ ima Führer!", pa Hitler zbog toga punih deset minuta ne može da dođe do riječi:

"...nova Njemačka je nastala, hvala nac. soc. ideji i nac. soc. državnom vodstvu. Nju se može ljubiti ili mrziti, ali: nitko ju neće promijeniti, nitko odstraniti ...

69 Završetak Naciojonal-socijalističkog "Kongresa časti" : Veliki vojnički igrokaz na Zeppelinwiese. Führer govori vojnicima : Njemačka vojska bdije ... Trumfalan put Adolfa Hitlera. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8855 (20. IX.), str. 20. Potpis: Dr. P.

70 Još jednom "Jutarnji list" poručuje hrvatskom narodu da je Vođa bog.

uspostavom ravnopravnosti njemačke nacije putem vlastite snage stvorena je osnovica za iskrenu suradnju europskih naroda ... Nacijonalsocijalizam je najvrijedniji njemački patent! ... to je razlika između boljševičke i nac. soc. revolucije: prva pretvara cvatuće zemlje u strahovite puste razvaline, druga naprotiv razoren i osiromašen Reich ponovno u zdravu državu i cvatuće gospodarstvo ... u ovo internacijonalno revolucijonarno vrijeme treba da se primi ovo na znanje: U Njemačkoj će gazda u kući biti i ostati samo njemački narod ... I boljševizam mora da zna: pred njemačkim vratima stoji na straži nova njemačka vojska ..."

Naravno da je čitav taj govor bio praćen oduševljenim ovacijama Adolfu Hitleru, koje su ga pratile na čitavom povratku do njegove nastambe u hotelu "Deutscher Hof", pred kojim je onda velikim mirozovom vojske oko pol noći kongres konačno i završen.«

Prema Pavlićevim dopisima u probritanskom "Jutarnjem listu", čak su i vinogradi rodniji otkada su nacisti na vlasti u Njemačkoj; čitamo članak *Promicanje vinogradarstva u Njemačkoj*:[71] "Pod upravom Reichsnährstanda povedena je u Njemačkoj i ove godine svestrana akcija za unapređivanje vinogradarstva i za populariziranje vina kao pučkog pića, pojačana potrošnja kojeg koristi u prvom redu seljacima - vinogradarima, pa na njoj sudjeluju uz stranačke organizacije ministarstvo poljodjelstva i ministarstvo propagande, snubni odbor njem. gospodarstva, udruženje njem. žena, sabor njem. općina, Njemačka radna fronta i prije svega nac. soc. zajednica "Kraft durch Freude", kao i mnogobrojne druge organizacije i ustanove. Čitava akcija, koja će se i javno manifestirati takozvanim "Tjednom njemačkog grožđa i vina", koji je počeo 20. rujna, a kojom prilikom će se na pr. samo u Berlinu besplatno podijeliti mnoštvo hiljada napitaka vina među ljude u svrhu snubljenja, ide prije svega za tim da ljude baš u ovo vrijeme potakne na veću potrošnju vina, kako bi se podrumi vinogradara pravovremeno ispraznili za novu berbu, koja nakon zadnjih dviju rekordnih godina opet obećava obilnu berbu, kao i za tim, da ujedno ljudima predoči koliku narodnu, političku i gospodarsku važnost ima po državu podupiranje staleža.«

Izbor Pavlićevih dopisa iz nacističke Njemačke završit ćemo kratkim ulomkom iz dopisa koji otkriva Pavlićevu povezanost s njemačkom organizacijom "Kraft durch Freude":[72] »"Kraft durch Freude" - "Veseljem k snazi"! To je naziv njemačke radničke organizacije, koja već od svog postanka u godini 1934. - kako je to najbolje dokazao i nedavni Svjetski kongres za dokolicu i oporavak u Hamburgu - privlači na sebe pažnju čitavoga kulturnog svijeta i koja u mnogim zemljama u okviru tamošnjih mogućnosti služi kao uzor za svrsishodno rješavanje toga važnog pitanja, kao što je uređenje dokolice i oporavka za radnike. Tvorac te zbilja jedinstvene organizacije je vođa njemačke radne fronte dr. Robert Ley, jedan od najsposobnijih i najdalekovidnijih socijalnih političara

71 Promicanje vinogradarstva u Njemačkoj : "Svečanost njemačkog grožđa i vina". U Njemačkoj se poduzimlju najopsežnije mjere za podizanje proizvodnje vina i za poboljšanje prilika među vinogradarima, koji su većinom seljaci. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8858 (23. IX.), str. 11. Potpis: Dr. P. Rubrika "Iz života i svijeta".

72 Radnička organizacija za odmor i oporavak, koja nema premca na svijetu : Nezaboravni utisci s pomorskog putovanja u društvu s 1000 njemačkih radnika. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8919 (23. XI.), str. 9. Potpis: Dr. P.

današnje Njemačke. Njegovom zaslugom nije u današnjoj Njemačkoj putovanje više nikakav luksus ni prvenstveno pravo "posjedujuće klase", već je ono putem te nac. soc. organizacije omogućeno svakom narodnom drugu. Ta organizacija slijedi naime tri velika i važna cilja. Prvo: svakom manje imućnom članu naroda omogućiti ugodan dopust i pravcatu prazničku razonodu i veselje; drugo: približiti međusobno njemačke ljude, koji su raznolični po svojim mnogobrojnim plemenskim odlikama, da bi se lakše razumjeli u svojim rasnim osebinama i tako naučili ljubiti (...).«

Pavlić putuje s njemačkim radnicima brodom u Norvešku na odmor, sve u organizaciji "Kraft durch Freude". Pavlić, kao svaki bankovni službenik, voli precizne podatke o brodu:

"Parobrod 'Der Deutsche' zaprema bruto 11.430 register-tona, dug je 156, širok 20, a dubok 11 metara. Jakost strojeva iznaša 7.000 PS, a najveća brzina 15 uzlova na sat. Sagrađen je 1924. na brodogradilištu Wulkan-werft u Bremenu za Sjevero-njemački Lloyd i bio je pod imenom 'Sierra Mosena' zaposlen u putničkom prometu s Južnom Amerikom. Od srpnja 1934. nalazi se u službi 'Kraft durch Freude' pod novim imenom 'Der Deutsche' (...). Prije je parobrod imao I. i III., te turistički razred. Osim ugradnje daljnjih kabina nije se na uređajima ništa mijenjalo, pa danas stoje putnicima KdF sve prostorije na raspolaganju bez obzira na prijašnju podjelu po razredima."

U "Jutarnjem listu" godine 1936. bilo je iz nacističke Njemačke i dopisa drugih dopisnika koji su lažno prikazivali situaciju u Njemačkoj, ali kako se radi samo o nekoliko dopisa, koji nisu tako "lijepi" primjeri kao navedeni Pavlićevi, nećemo ih ovdje isticati. Što se tiče izvještaja sa sportskih natjecanja na XI. olimpijadi, a jedan dio njih pisao je dr. Franjo Bučar, oni su uglavnom pisani neutralno.

Red je da se u ovom poglavlju osvrnemo i na pisanje "Jutarnjeg lista" o fašističkoj talijanskoj upravi u onim dijelovima Hrvatske koje je Italija okupirala, odnosno dobila na dar od Zapada. Vidjeli smo da je u I. fazi uvoza fašizma u Hrvatsku "Jutarnji list" vrlo nepovoljno pisao o talijanskoj fašističkoj upravi na okupiranim hrvatskim područjima, što je i logično, s obzirom na zlodjela koja je talijanski fašizam činio nad Hrvatima u Istri i Dalmaciji, zbog čega je termin "fašizam", još od dolaska Mussolinija na vlast u Italiji, u cijeloj hrvatskoj javnosti imao vrlo negativno značenje. I, gle čuda, unatoč svojem navedenom deklarativnom izjašnjavanju protiv njemačkog nacizma i talijanskog fašizma, Horvath u II. fazi uvoza fašizma (i, vidjeli smo, nacizma) u Hrvatsku uopće više ne objavljuje članke o nedjelima talijanskih fašista na okupiranim hrvatskim područjima - cenzura je dobar način oblikovanja javnog mnijenja! To što "Jutarnji list" cenzurira vijesti o zlodjelima talijanskih fašista u okupiranim dijelovima Hrvatske 1936. godine nije čudno, budući da Josip Horvath te godine nije mogao pisati članke u kojima bi izravno tvrdio da je ideologija fašizma dobar odgovor zapadne civilizacije na prijetnje koje dolaze s Istoka, kao što je, vidjeli smo, pisao u I. fazi. Nije mogao 1936. pisati članke u kojima bi izravno hvalio fašizam kao ideologiju, jer se približavao novi svjetski rat, u kojemu će fašizam zaista biti Zapadu sredstvo kojim će napasti Rusiju, ali će sve zemlje koje prihvate fašistički totalitarni sustav biti zbog toga kažnjene, jer cilj anglosaskog Zapada nije bilo samo oslabiti Rusiju, nego i Europu. Stoga se

1936. godine, kao što ćemo vidjeti u idućem poglavlju, Velika Britanija odlučuje prikazati zemljom koja se obračunala sa "svojim" fašistima, dakle prikazati se državom koja se uspjela osloboditi fašizma, e da bi onda mogla kazniti ostale fašističke zemlje. I to je jedan od razloga što će Horvath hvaliti britansku parlamentarnu demokraciju, a kritizirati, deklarativno, ideologiju fašizma. A kada već ne može otvoreno hvaliti ideologiju fašizma, Horvath će onda prešućivati zvjerstva talijanskog fašizma u okupiranim hrvatskim krajevima. Ipak, svojom je lukavošću jedan Hrvat, koji je očito prozreo način na koji Horvath popularizira fašizam i nacizam, natjerao "Jutarnji list" da ipak objavi nekoliko članaka protiv talijanske fašističke vlasti u okupiranim hrvatskim krajevima. U svojoj želji da Hrvate učini prijemčivima za ideologiju fašizma, Horvath je nasjeo na vrlo lukavo sastavljen dopis s otoka Lastova, autor kojega je, kako je navedeno na kraju dopisa, R. Rotter-Progonski, a naziv članka glasi: *Život Hrvata otočana pod Italijom.*[73] Jer, i takvom spletkarošu kakav je bio Josip Horvath dogodilo se jednom te 1936. da je jedan tekst čitao onako kako bi on želio da se čita, a ne onako kako je napisan. Naime, u čemu je bila lukavost dopisnika s otoka Lastova? R. Rotter-Progonski izvrsno je uočio da Horvath, odnosno njegovi dopisnici, nastoje učiniti talijanski fašizam i njemački nacizam privlačnima na taj način što hvale njihove "graditeljske poduhvate".[74] Stoga je Rotter-Progonski shvatio, da može obmanuti Horvatha samo tako da prvo hvali "graditeljske poduhvate" talijanskih fašista na otoku Lastovu. Evo dijelova Rotterovog dopisa: »Talijanska vojna uprava restaurirala je i starodrevne lastovske utvrde, koje postoje iz ranijih vjekova na ovom otoku, koji dominira nad velikim područjem susjednih otoka. U luci Lago Talijani su podigli ogromnu[75] bežičnu postaju. Između otoka Lastova i raznih mjesta Italije uveden je stalni parobrodski i hidroavionski promet. Avioni svakodnevno saobraćaju na pruzi Trst-Zadar-Lastovo-Valona i obratno, a parobrodske veze podržavaju razna talijanska društva. Da ga sačuvaju od ekonomske propasti Talijani su proglasili Lastovo slobodnom lukom (porto franco) pa kao takvo uživa sve carinske pogodnosti. Italija je posvetila mnogo pažnje napretku ove važne točke u sjevernom Jadranu,[76] pa je za gospodarski prosperitet[77] otoka uložila ogromne svote novca. Temeljito su popravljene ulice i sagrađene mnogobrojne javne kulturne, privredne i socijalne ustanove. Na potpuno preuređenom trgu pred velikom župskom crkvom sagrađena je moderna škola posvećena

73 Život Hrvata otočana pod Italijom: Povijest, prirodne ljepote i gospodarski život otoka Lastova i lastovskog arhipelaga. Talijani su u gospodarskom pogledu potpuno obnovili život na ovom hrvatskom otoku. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8683 (29. III.), str. 23. Potpis: Rotter-Progonski, R.

74 Takvi su se dopisi javljali u "Jutarnjem listu" 1934. i 1935. godine, a tako je pisao i dopisnik "Jutarnjeg lista" iz Njemačke Pavlić. Kada govorimo o "fazama" uvoza fašizma u Hrvatsku, to nikako ne znači da između dvije faze nije bilo uvoza, nego da postoje razdoblja intenzivnijeg i razdoblja manje intenzivnog uvoza fašizma (i nacizma). Objasnili smo zašto je 1936. bila godina vrlo intenzivnog uvoza fašizma i nacizma u Hrvatsku.

75 Rotter se ruga potrebi fašista za "ogromnošću" svih građevina koje grade.

76 Kako Lastovo nije na sjevernom Jadranu, očito je da Rotter želi reći da talijanski fašisti iz nekih drugih razloga, a ne geostrateških, ulažu novac u Lastovo. Iz rečenica koje slijede saznat ćemo te razloge.

77 Rotterova ironija: Talijani manje ulažu novac u gospodarstvo, a više u kulturne i prosvjetne ustanove, koje trebaju talijanizirati stanovništvo otoka Lastova.

Edmondu de Amicisu.[78] Nekada primitivne mlinove pred par godina nadomjestila je ogromna[79] parna mlinica na ulje, koju je općina podigla za potrebe pučanstva. Osnovane su dvije velike tvornice za prerađivanje i konzerviranje ribe.

Od socijalnih i karitativnih ustanova potrebno je na prvom mjestu spomenuti ubožnicu za iznemogle i siromašne starce i starice, zatim zabavište za djecu itd.

U Lastovu postoje razne fašističke stručne[80] organizacije, koje su podigle nove i moderne domove, čitaonice, biblioteke i dr. Italija je preko cijelog otoka od mjesta do luke Lago, sagradila automobilsku cestu 8 metara široku, te je time spojila ovu najveću lastovsku luku sa sjedištem otoka. Ogromna luka na otoku Lastovu, koja se sastoji od velikog i malog Laga, natječe se po prirodnoj ljepoti i po svojoj veličini sa bokokotorskim zaljevom.[81] (...)

Kako su već naši listovi javili[82], u zaljevu Sv. Petra, u Velikom Lagu, Talijani namjeravaju sagraditi veliko ribarsko naselje pod imenom "Luigi Razza", da počaste uspomenu pok. ministra Razze, koji je svojedobno, očaran ljepotama ovog otoka, mnogo učinio za gospodarski napredak Lastova.[83] (...)

Prvih pet godina nakon talijanske okupacije, naime do godine 1925., u lastovskoj pučkoj školi sva su se predavanja držala isključivo na hrvatskom jeziku, jer su samo naš jezik znali i učenici i domaći učitelji. Međutim od g. 1925. u školu je uveden talijanski nastavni jezik dok je hrvatski jezik došao na drugo mjesto, kao obvezatan školski predmet. Elementarnu predobuku u talijanskom jeziku dobivaju sada djeca u novoosnovanim dječjim zabavištima. Učitelji, svećenici, kao i svi ostali činovnici na otoku, isključivo su domaći ljudi. Poznavajući otpornost Lastovljana, vjerujemo, da će oni i pod Italijom sačuvati svoj jezik i nacionalnu individualnost.[84] U tome im, mora se priznati, mnogo pomaže širokogrudnost i razumijevanje pretpostavljenih crkvenih vlasti.[85] Nedavno je zadarski nadbiskup monsignor D. Manzoni i sam nagovorio naše sunarodnjake na hrvatskom jeziku preporučivši im da čuvaju vjeru svojih otaca. Tom prigodom rekao je Manzoni župniku, da bi mu preporučio da iz litanija ukine uobičajenu molitvu u južnoj Dalmaciji: "Od kuge, glada i rata!"... jer da se dotična molitva obavlja na području dubrovačke biskupije, kojoj da oni više ne pripadaju.[86]

78 Škola je vrlo velika gospodarska investicija! U školi se nastava odvija na talijanskom jeziku, pa je jasno u što Talijani ulažu novce. Stvarno, kako je moguće da u Hrvatskoj još uopće ima Hrvata? To ćemo se pogotovo pitati u idućim poglavljima.

79 Rotter se opet ruga fašističkoj potrebi za "ogromnošću" svega i svačega.

80 Rotterova lukavština: organizacije su prvo fašističke, dakle nije stručnost prioritet.

81 Rotter se ruga potrebi fašista (i fašističkih dopisnika "Jutarnjeg lista") da sve što grade bude ogromno, te da prikazuju prirodne ljepote nekog kraja kao znak da je eto i priroda oduševljena fašizmom. Dakako da je bokokotorski zaljev mnogo veći od zaljeva na otoku Lastovu.

82 "Jutarnji list" nije, nego će naknadno o tome pisati.

83 Nije učinio ništa.

84 Obratimo pozornost na nijansu "i pod Italijom". Na vrlo rafiniran način dopisnik skreće pažnju čitateljima da je Hrvatima pod talijanskom fašističkom vlašću vrlo teško.

85 Vidjet ćemo da ovo treba čitati ironično.

86 Očito je u ovo doba preispitivanja povijesti ovoga svijeta došlo vrijeme da i katolička crkva u Italiji ispita ponašanje svoga visokoga svećenstva prema talijanskoj okupacijskoj fašističkoj vlasti u hrvatskim krajevima, te ispita ponašanje svoga svećenstva prema hrvatskom narodu u tim krajevima, ne radi stvaranja nekakve krivnje, nego radi budućnosti kršćanstva, koje više nikada ne smije služiti uskim nacionalnim politikama.

Gest zadarskog nadbiskupa ugodno[87] se je dojmio lastovskih Hrvata katolika, a kako i ne bi, kad vide da ih visoki crkveni predstavnik ne prezire, što su Hrvati, nego ih hrabri i jača u nacionalnom i vjerskom uvjerenju.«[88]

Eto, za Rottera-Progonskog možemo reći da je, žrtvujući više od pola svoga dopisa nabrajanjima "graditeljskih poduhvata" talijanskih fašista na otoku Lastovu (naveli smo samo manji dio) uspio obmanuti urednika fašističkog i nacističkog "Jutarnjeg lista" Josipa Horvatha te postići da ovaj objavi njegov dopis. Ne znamo je li Rotter-Progonski pretpostavljao da mnogi Hrvati neće shvatiti složenost njegovog dopisa, tek možemo tvrditi da je uredništvo "Jutarnjeg lista" sigurno dobilo mnogo protestnih pisama iz Dalmacije, a indikativno je što su se jedina dva članka u "Jutarnjem listu" 1936. usmjerena oštro protiv okupacijske talijanske uprave u hrvatskim krajevima, pojavila nakon Rotterovog članka, te što za temu imaju nasilja talijanskih fašista nad Hrvatima - na otoku Lastovu. Međutim, ni u tim člancima Horvath kao urednik nije dopustio da se imenuju talijanski fašisti, nego samo talijanska vlast u hrvatskim okupiranim krajevima. Ti su članci još jedan dokaz o antifašističkoj orijentaciji hrvatske javnosti, te o tom da je tek upornim višegodišnjim uvjeravanjima probritanskog "Jutarnjeg lista" da će fašizam i nacizam obraniti Zapad od Istoka velik dio hrvatskog naroda prihvatio, u tom kontekstu, te dvije ideologije, čime je ostvareni ciljevi britanske politike: podijeliti hrvatski narod na dvije ideološki oštro sukobljene skupine, te postići da se što veći broj hrvatskih intelektualaca nađe u onoj skupini koja je prihvatila fašizam i nacizam kao sredstvo obrane Zapada od Istoka (vidjet ćemo zašto). Horvath je očito taj pritisak iz Dalmacije nastojao ignorirati, jer je prvi od ta dva članka osvanuo u "Jutarnjem listu" tek 28. svibnja, dakle dva mjeseca nakon Rotterovog dopisa, ali to je ujedno i dokaz siline pritiska na Horvatha, koji je ipak na kraju morao popustiti, pa je tako Rotter-Progonski, jedini Hrvat za kojega sa sigurnošću možemo reći da je shvaćao što Josip Horvath čini, postigao svoj cilj.

Prvi od dva "lastovska" članka nosi naslov *Talijani kolonizirali otok Lastovo*;[89] pročitajmo ulomak: "Jučer je stigla na otok Lastovo druga partija od 30 ribarskih obitelji iz Chiogie, Rovigna i drugih mjesta iz venecijanske i anconske provincije. Ove ribarske obitelji naseljene su u novom ribarskom selu Luigi Razza na otoku Lastovo. Time je započela u velikoj dimenziji kolonizacija otoka Lastova. Naseljenim ribarima predane su u posjed kuće, koje su sagrađene u ovoj ribarskoj naseobini, kao i sav potrebni ribarski alat. Sa ovom partijom broj naseljenih ribara na Lastovu popeo se na 130 talijanskih ribarskih obitelji doseljenika. Kako se očito vidi Talijani žele da čim prije potalijanče ovaj hrvatski otok. Domaćem hrvatskom življu, našim vrsnim lastovskim ribarima pruža se nimalo ili veoma malo mogućnosti da budu članovi ove ribarske

87 Ironija!

88 Rotter-Progonski iz ironije prelazi u sarkazam, jer želi reći da talijanski biskup Manzoni očito prezire hrvatski narod.

89 Talijani kolonizirali otok Lastovo : Do sada je kolonizirano 130 obitelji iz Italije u modernom ribarskom naselju. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8741 (28. V.), str. 12. Nepotpisani članak. Rubrika "Život naših ljudi i krajeva".

kolonije. Tako, eto, oni moraju gledati kako na njihovom otoku tuđinci imaju koristi od ribolova. Kako je poznato otok Lastovo, koji smo izgubili Rappalskim ugovorom, spada među najjače centre ribarstva na Jadranu. Osobito obale tog otoka i otočića kojima je opkoljen obiluju velikim rakovima: jastozima, zarogima i rakovicama. (...) Ovim dakle Talijani hoće da postignu ne samo to da sasma potalijanče otok, već i da se što više emancipuju od kupovanja ribe od naših ribara."

Drugi "lastovski" članak objavljen je 12. lipnja, pod naslovom *Na Lastovu su Talijani naselili 200 porodica*:[90] "Kao što je poznato na Lastovu je osnovano moderno ribarsko naselje koje nosi ime poginulog talijanskog ministra Razze. Talijanske vlasti su od stanovitog vremena počele tamo naseljavati ribare iz Chioggie, Apulie i Kalabrie. Do sada je naseljeno oko 200 ribarskih porodica sa oko 1.000 članova. Stiglo je pred par dana opet 10 ribarskih porodica sa 70 članova i to parobrodom 'Adriatico' iz Italije. Ribari su smješteni u novo podignutim higijenskim kućama. Talijanska vlada nabavila je ribarima sav potrebni materijal i mreže. Troškove će vlada odbijati od prihoda ribarske zadruge koja tamo postoji. Odpravak ribe u talijanske gradove, pošto luka nije izgrađena vrši se velikim motornim čamcima. (...) I tako eto naši ribari Hrvati Lastova moraju gledati kako ih se istiskuje i diže kruh svagdašnji na njihovoj rođenoj grudi. Ne samo politički već ih i ekonomski traže da unište. Namjesto da se domaćem stanovništvu dadu te pogodnosti, njih se u njihovoj kući zapostavlja. Ta kolonizacija Lastova imade i svoj politički cilj, naime da se čim prije odnarodi Lastovčane i izbriše sasma hrvatski karakter otoka. Eto kao u Istri, na Lošinju i Cresu, tako isto postupaju Talijani i na Lastovu sa Hrvatima."

To su bili jedini članci o zlodjelima talijanskih fašista nad Hrvatima objavljeni 1936. u Horvathovom "Jutarnjem listu".

U ovom smo se poglavlju uglavnom pozabavili jednim od načina kojima je probritanski "Jutarnji list" nastojao među Hrvate raširiti simpatije za nacističku Njemačku. Ako međutim neki Hrvati još uvijek nisu sigurni da je nacizam raj na zemlji, neka znaju da je Oswald Spengler bio u pravu, da je zapadna demokracija na umoru, da je Velika Britanija zaljubljena u Njemačku i ...

(Nastavit će se)

90 Na Lastovu su Talijani naselili 200 porodica: Ovih dana je stiglo još 10 porodica. Ekonomsko uništavanje naših sunarodnjaka. Moderno ribarsko naselje nosi ime talijanskog ministra. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8755 (12. VI.), str. 13. Nepotpisani članak, dopis iz Šibenika. Rubrika "Život naših ljudi i krajeva".

Sanja VULIĆ

O nekim sukladnostima između sklonidbenih oblika suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika krajem 19. i početkom 20. stoljeća i današnjega gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika

Pri čitanju rasprava o jeziku zagrebačke filološke škole, nameće se usporedba s današnjim razvojnim stupnjem gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika. U oba je slučaja riječ o književnojezičnoj situaciji u kojoj se postupno napuštaju neka stara rješenja i prihvaćaju nova (vidi: Sanda Ham: *Jezik zagrebačke filološke škole*, Osijek 1998., str. 141. - dalje u tekstu SH), što neizbježno rezultira postojanjem dvostrukosti na različitim književnojezičnim razinama. S druge strane, neke od specifičnih jezičnih značajki zagrebačke filološke škole i danas se susreću u gradišćanskohrvatskom književnom jeziku, u kojem se provode dosljedno, redovito i beziznimno.

Za potvrdu te postavke mogu poslužiti oblici jednine muškoga i srednjega roda zamjeničko-pridjevne sklonidbe. U gradišćanskohrvatskom je književnom jeziku u tim oblicima vrlo jasna razlika između dativa i lokativa jer je dativni nastavak *-omu*, a lokativni *-om*. Takva je raspodjela redovita u svim stilovima gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika, od npr. novinarskoga, preko jezika književnih tekstova različitih pisaca, do znanstvenoga stila. Zato se s pravom može smatrati imanentnom značajkom toga književnoga jezika. Za potvrdu te tvrdnje mogu poslužiti primjeri iz gradišćanskohrvatskoga tjednika *Hrvatske novine* (HN), iz scenskoga teksta *Kanibali su med nami* (Željezno 1998.) književnice Ane Šoretić (AŠ) te iz nekoliko jezikoslovnih stručnih tekstova objavljenih u *Znanstvenom zborniku* (ZZ) Znanstvenoga instituta Gradišćanskih Hrvatov (Željezno 2002.). Pritom još valja istaći da se prijedlog *prema* redovito rabi s dativom, što je također značajka jezika zagrebačke filološke škole (SH 35.-39.). Iz HN od 8. ožujka 2002. ovom prigodom izdvajamo sljedeće primjere uporabe dativnih oblika: *prema tradicionalnomu načinu*; ne stoji *manjinskomu programu*; u pismu *talijanskomu predsjedniku* (str. 3.); Srdačno velimo bogplati farniku Jošku Perušiću, časnim sestram, kantoru, *jačkarnomu zboru*; Srdačno hvalimo *crikvenomu zboru* (str. 17.); rado stavlja svoje iskustvo *športskomu društvu* na raspolaganje (str. 19.). U spomenutom književnom tekstu AŠ npr. piše: Ča imaš jur *tvojemu ocu* za zahvalit! (str. 33.). U ZZ istraživač Harald Prickler u svom tekstu "Uzlopska gmajska knjiga 1641-1732" ističe: Zato je ona važan dokumenat, ki bi mogao služiti i *daljnjemu filološkomu istraživanju* (str. 20.). Pridružuje mu se i voditelj projekta "Gramatika gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika" Ivo Sučić (IS), koji u istoimenom tekstu piše: to djelo sam obavio ja, zbog čega me je ZIGH javio *nadležnomu uredu* Europske Unije kot znanstvenoga peljača projekta (str. 22.); morali bi prilagoditi

jekavskomu pisanju (str. 24.); U želji za približenjem *hrvatskomu književnomu jeziku* (str. 25.) itd. Nastavak *-om* u sukladnim lokativnim oblicima također je beziznimna. To potvrđuju sljedeći primjeri iz HN od 8. ožujka 2002.: *u kršćanskom duhu* (str. 17.); *u vazmenom vrimenu* (str. 21.) te od 15. ožujka 2002.: *u "Raskinutom uredu"* (str. 7.); *u Petrovom Selu*; *u dotičnom socijalnom kontekstu* (str. 14.); *na Bečkom sveučilišću* (str. 20.); *Po Drugom svitskom boju* (str. 23.). Primjer književnoumjetničke uporabe opet je izdvojen iz spomenutoga teksta AŠ: *u zimskom vrtu* (str. 33.). U ZZ glavna urednica Agnjica Csenar-Schuster (ACS) u prilogu "Stabaoce je puno mladic" piše: *u obrazovanom krugu*; *u nekom znanstvenom zavodu* (str. 3.); dok je primjer *po Drugom svitskom boju* od IS (str. 25.). U tog autora susrećemo i primjer uporabe obaju padežnih oblika u istoj rečenici: u poslidnjem pojmu dvojako pisanje služi *semantičnomu razlikovanju u izvornom obliku* (str. 24.).

Drugu sukladnost između gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika i jezika zagrebačke filološke škole susrećemo npr. u sklonidbi brojeva. Zagrebačka filološka škola nastoji sačuvati sklonidbeni sustav glavnih brojeva od dva do četiri (SH 16). U gradišćanskohrvatskom književnom jeziku ti se glavni brojevi još uvijek sklanjaju. Tako npr. u već navedenom tekstu ACS piše: *med dvimi boji* (str. 3.). Taj je instrumentalni oblik u skladu s brojevnim oblicima navedenim u rukopisu *Gramatike gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika*. Iz toga rukopisa, iz poglavlja *Broji*, izdvajamo ovom prigodom genitivne oblike *trih* i *četirih*, dative *trim* i *četirim*, lokative *tri* i *četiri* te instrumentale *trimi* i *četirimi*. Gradišćanskohrvatski je književni jezik u tom smislu još konzervativniji od jezika zagrebačke filološke škole jer se za G, D, L i I još rabe i sukladni oblici broja pet: *petih*, *petim*, *peti*, *petimi*. Upravo je kod broja *pet* jasno vidljivo da lokativ nije jednak nominativu nego da ima nastavak *-i*. U spomenutom su rukopisu navedeni i brojni primjeri razmatranih oblika, iz djela gradišćanskohrvatskih pisaca. Ovom prigodom izdvajamo genitivne oblike: Od najmanjega zvončića kod oltara *do trih velikih zvonov* na turmu su svi vikali svoje bim, bam. (Jurica Čenar - *Svojemu svoj*, str. 80. - dalje u tekstu JČ); *Od* šesnaest oklopnjakov i *trih teretnjakov* iz ribnika (Bela Schreiner - *Skok konjića*, Željezno 1997., str. 286.); Stoga mislim, neka bi došla Miljenka po završetku građanske škole, to je onda *za trih-četirih ljet*, k meni. (Ignac Horvat - *Hiža rasipana po svitu*, str. 68. - dalje u tekstu IH); I vi ste morali prez sluge, samo uz pomoć *četirih ženskih ruk* uzdržati ov naš veliki stan i gospodarstvo (IH 71). Sukladne primjere susrećemo i u HN: Dobitnica *trih zlatnih* i jedne srebrene medalje (8. ožujka 2002., str. 12.); jednoga *od "Trih ocev"* (15. ožujka 2002., str. 7.). U spomenutom rukopisu *Gramatike* navedeni su i primjeri za instrumental: *pred trimi ljeti* (JČ 117); *s trimi zvijezdami* (IH 56). Analognih primjera ima naravno i u ZZ, npr. u tekstu Nikole Benčića: *sa svimi trimi pismi* (str. 14.). U gradišćanskohrvatskom se književnom jeziku mogu sklanjati i desetice, ali se pod utjecajem suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika javljaju i nedeklinirani oblici, pa su danas već vrlo česte dvostrukosti. U tom smislu I. Sučić ističe: "Kod nižih brojev će se potribovati u direktni padeži zamjenička deklinacija, kod viših će se preporučiti, ali je moguća i praksa hrvatskoga književnoga jezika, da broj ostane nepreminjen." U tom kontekstu autor izdvaja dvostrukosti *pred pedesetimi ljeti* i *pred pedeset ljet* (IS 26).

Pridjevne zamjenice tipa *kakov, takov* također su bile značajka jezika zagrebačke filološke škole, premda se već tada usporedno rabe i noviji likovi tipa *kakav, takav* (SH 141). U gradišćanskohrvatskom se pak književnom jeziku i danas rabe samo likovi tipa *kakov, nekakov, nikakov, takov*, npr. u HN od 8. ožujka 2002.: Danas već *takovoga jezika* jednostavno nima...(str. 5.); *kakove su priče* (str. 14.); a u HN od 15. ožujka: *u takovi krugi* (str. 1.); ili npr. u književnom tekstu: *Imate kakovu želju?* (AŠ 7). U tom se primjeru gradišćanskohrvatski književni jezik može npr. prispodobiti suvremenom hrvatskom književnom jeziku početkom 20-ih godina 20. stoljeća. Primjeri iz kraćih proznih tekstova Milana Begovića, koji su objavljeni u *Jutarnjem listu* u Zagrebu, u razdoblju od 1921. do 1923., u skladu su s gradišćanskohrvatskima, npr. iz proze *Gong* (30. listopada 1921.): bi li ti ikad mogla naći *takova muža* (str. 190.); al ipak ne *takov* (str. 193.); zatim iz proze *Landru u - Zagrebu* (27. studenoga 1921.): otkrivaju *kakove su duše* (str. 195.); tko zna *u kakovim okolnostima* (str. 199.); u prozi *Kišobran* (6. ožujka 1922.) *Takovi smo...*(str. 212.); u prozi *Stari i mladi muž* (19. ožujka 1922.): *za kakovu uslugu* (str. 218.); u prozi *Pismo Zagrepčanke* (30. travnja 1922.) *kakov* (str. 326.); u prozi *Jedan dolar* (7. srpnja 1923.) *nekakov*. Takvi su oblici uglavnom zabilježeni i u rukopisu I. dijela romana *Giga Barićeva* (npr. *takova, takove, kakovi*, ali također i *kakvi*), premda se u izdanju toga djela iz 1944. susreću samo noviji oblici *kakva, takvi* itd., npr.: Izgovoreno u patosu *kakvog* klasičnog glumca...(str. 121.); Sad je tek vidio, da njegov slučaj sa Zdenkom nije bio *nikakva* neobičnost...A to je bila jednostavno komedija, *kakve* se odigravaju svaki čas...Kao da je mimo njega prošlo *kakvo* god poznanstvo. Skinuo je čak šešir i prvi put bez *ikakva* straha pogledao u njezine opalne zjenice...(str. 137.).

Navedeni primjeri zorno pokazuju kako su mnoge od jezičnih značajki današnjega gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika bile karakteristične i za suvremeni hrvatski književni jezik s kraja 19. i početkom 20. stoljeća. Takve je sklonidbene podudarnosti moguće i sustavno opisati, a ovom ih je prigodom izdvojeno tek nekoliko.

Marija POGORILIĆ

Vrgonja

Ruka prez vitice
hiža prez dice
Marija neduperana
mati z tugon upasana.
Vrgonja je stara divujčina biti
materi oko kotule se vrtiti,
pust je njihov šalіž
svaka nosi svoj križ.

NOVE PUBLIKACIJE 6/2002

1. **Radovan Grgec: ZAKON SRCA,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
2. **Mladen Jurčić: OTAJSTVENI PORTAL,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
3. **Fulton J. Sheen: ŽENA - MARIJA IZ NAZARETA,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
4. **Zorka Miletić: U SJENI TVOJIH KRILA,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
5. **Wilfrid Stinissen: JA ULAZIM U ŽIVOT,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
6. **Božo Dugeč: NISMO SPREMNI ROBOVATI,** Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb 2002.
7. **S. Marija od Presvetog Srca: MOJ VJEČNI OCEANE,** Symposion, Split 2002.
8. **Ivan Brajdić: SUSRET SA SJENAMA PROŠLOSTI,** Pop&Pop, Zagreb 2002.
9. **Martin Mihaldinec: DRVENI KONJIĆ,** ABC naklada i Ogranak Matice hrvatske Đurđevac 2002.
10. **Ivana Pavičić: U TEBI JE VRELO ŽIVOTA,** Nova Gradiška 2002.
11. **Ivana Pavičić: EPPUR SI MUOVE,** Nova Gradiška 2002.
12. **Pavica Kusturić: DUŠA MOJA OTVORILA VRATA,** Književni klub "August Harambašić", Donji Miholjac 2002.
13. **Marija Banko: KRALJ EPULON I JA,** Tinjan 2002.
14. **Josip Pečarić: BRANI LI GOLDSTEIN NDH?,** Zagreb 2002.
15. **Dunja Kalilić: ZAČARANO LJETO,** Matica hrvatska Trogir, Split 2002.
16. **Marija Kraljić:VRBNIK,** Vrbnički vidici, Župni ured Vrbnik 2002.
17. **Grupa autora: HRVATSKA DEMOGRAFSKA I DEMOSTRATEŠKA DRAMA,** "Antun Gustav Matoš" d.d. Samobor - Udruga "11. siječnja 1972.", Zagreb 2002.
18. **Grupa autora: IZMEĐU POVIJESTI I TEOLOGIJE,** Zbornik u čast fra Atanazija Matanića, Franjevački provincijalat Zadar, Zadar-Krk 2002.
19. **CRKVA U SVIJETU 3/2002,** Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 2002.
20. **KATEHETSKI GLASNIK 2/2002,** Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb 2002.
21. **MATICA 10/2002,** Hrvatska matica iseljenika, Zagreb 2002.
22. **NAŠE SLOVO 2/2002,** časopis hrvatskoga kluba u Bratislavi, Bratislava 2002.
23. **OGNJIŠČE 12/2002,** Koper 2002.
24. **ZVONIK 10(96)/2002,** Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica 2002.
25. **BLAGOVIJEST, 11/2002,** Nadbiskupski ordinarijat, Beograd 2002.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Lezi, "Grebene", da te grebem!

Osnovnu priču dugujemo kolegi iz "Jutarnjeg lista" Jurici Pavičiću i njegovom napisu (iz njegove kolumne pod naslovom "Vijesti iz Liliputa") od 13. srpnja ove godine. A priču je Pavičić, u osnovnim crtama, formulirao ovako: "Stari i novi hrvatski premijer, naime, prošlog je mjeseca boravio u SAD-u gdje se susreo s nizom američkih dužnosnika, pa i nakratko s Bushom. Naivac bi mislio da je Račan tamo otišao pobrati poslove za Hrvatsku. Možda je tako mislio i Račan. Ali, figa - ispalo je da je Račan preko vode otputovao da bi hrvatske poslove - poništio. A posao koji je poništio na dno je povukao Greben iz Vele Luke, a s njim i cijelu jednu malu, obećavajuću lokalnu zajednicu. Greben iz Vele Luke do tog je Račanova izleta u SAD imao ugovoren posao od 12 milijuna dolara za gradnju glisera za iransku obalnu stražu. Gliseri su trebali biti nenaoružani, ali su na njih Iranci kanili staviti oružje pa su zato tretirani kao vojna oprema. George Bush i SAD tražili su od hrvatskih vlasti da Hrvatska kao vjerna članica antiterorističke koalicije ukine taj ugovor, i Račan im je to obećao. Zlatko Gareljić i ljudi iz američkog veleposlanstva otišli su na Korčulu, rekli radnicima da je ugovor propao, obećali im zamjenski posao i - ćao đaci. Od zamjenskog posla ništa, stečaj je proglašen,... a Vela Luka pridružila se dugoj niski hrvatskih industrijskih komuna kojima predstoji dugo i sporo krepavanje."

So far, so bad! - da parafraziramo poznatu englesku uzrečicu. Osim što nas ova nesretna epizoda potiče da parafraziramo još jednu poznatu uzrečicu, ovaj put svoju, pa kažemo da je ovo idealan primjer kako mali Ivica (Srbi bi rekli "Đokica") zamišlja uključivanje Hrvatske u antiterorističku koaliciju (što god mu to značilo!), on podsjeća potpisnika ovih redaka i na jedan engleski film, prikazan pred oko dvije godine na HTV-u.

Film se zove "Dobri i loši igrači" (*Good and Bad at Games*), a režirao ga je poznati engleski rutiner Jack Gold ("Ja, Petko", "Dodir Meduze"). Priča teče, u najkraćim crtama, ovako. 20-ak godina nakon završetka koledža sastaju se na nekakvoj svečanosti bivši učenici koledža. Među njima je i glavni junak, koji ne potječe iz aristokratskih krugova, ali je, kao odličan sportaš, bio koliko-toliko prihvaćen od ostalih učenika. On će tek sada shvatiti da je zapravo bio i ostao autsajder, te da izvan sportske ekipe za svoje bivše drugove ne predstavlja ništa osim uljeza. To će kompenzirati kratkotrajnom vezom s promiskuitetnom suprugom najantipatičnijeg od tih napuhanih aristokrata (zapravo je ona zavela njega, ali je u ovom kontekstu to, naravno, sasvim nebitno).

Jedan od učenika u koledžu bio je - valjda milošću nekog sponzora ili profesora - i jedan dječak iz još nižeg društvenog sloja, žgoljavi i smotani dječarac, koga su njegovi drugovi ismijavali i maltretirali, uz fizičku i mentalnu okrutnost nezamislivu onima koji nisu čitali odgovarajuće engleske klasike iz 19. stoljeća ili gledali filmove snimljene po takvim romanima (npr. "Školovanje Toma Browna", koji je igrao u kinima početkom 90-ih godina). Naš junak nije sudjelovao u tim psinama, ali je zazirao od ponuđenog prijateljstva nesretnog dječaka.

Pokraj terena za golf pojavio se neki odrpani i u bradu zarasli neznanac, koji je svima sumnjiv. On se našem junaku predstavlja kao onaj dječak iz koledža, predlažući mu da se zajednički osvete bivšim kolegama, a naročito njegovu najvećem mučitelju, koji danas ubija irske civile u Belfastu. Kad ovaj to s indignacijom odbija, on dolazi na igralište (zapravo se više i ne sjećam da li za golf ili za nešto drugo) i puca onom antipatičnom u nogu (vjerojatno s namjerom da ga kazni, a ne ubije). Valjda potaknut instinktom sluge, kome je osnovni smisao života u tome da brani gospodara, glavni junak - ne izgubivši *touch* nekadašnjeg vrsnog sportaša, baca tešku loptu (ili palicu) u glavu napadača i usmrćuje ga na mjestu. U završnoj sceni na travnjaku svi se okupljaju oko ranjenog aristokrata (uključujući, naravno, i njegovu nevjernu suprugu), čineći efektan vizualni krug, dok naš junak ostaje postrance, sam sa svojom žrtvom, shvativši vjerojatno tek tada da njih dvojica, živi ili mrtvi, pripadaju istoj vrsti - vrsti otpisanih!

Moguće metaforično tumačenje u danom kontekstu može se iščitavati na dva načina. Prvo je da je država Hrvatska, i sama mala i siromašna država, na neki način iznevjerila drugu siromašnu državu, odbijajući obostrano povoljan poslovni aranžman, samo zato što je, kao i glavni junak našeg filma, izabrala nezahvalnu i ponižavajuću ulogu sluge velikog moćnika, uvjeravajući i sebe i druge da je ona član nekakve velike koalicije, novokomponirane "Svete alijanse", a zapravo je "mali od kužine", netko koga gazda u svakom trenutku može poslati po cigarete. Je li, uostalom, "stari i novi hrvatski premijer", koji je nedavno uveseljavao sebe i TV-gledateljstvo vježbanjem udaranja šakom o stol, kao da je na domjenku vatrogasnog društva a ne u udarnoj TV-emisiji, mogao barem pitati svoje NOVE nalogodavce kako to iranska obalna straža može ugroziti interese SAD ili bilo koje zemlje u okviru te - kako duhovito kaže Pavičić - "groteskne sklepotine zvane antiteroristička koalicija"? Ovome ćemo se vratiti kasnije (Iran u ovoj priči ionako nije žrtva, jer su u Hrvatskoj odbijeni posao, preuzeli Francuzi, očito - u najmanju ruku - manje revni u lizanju gospodarevih čizama!), a sada ćemo pokušati u metaforu uključiti nesretni "Greben", jer je upravo taj nekadašnji poslovni "mali div" u ovoj podaničkoj tragikomediji ispao ona - zna se već koja - stranka!

Poput nejunačkog junaka filma, Račan i njegov podjednako bezlični adlatus, bivši zamjenik ministra obrane, makarski SDP-ovac Zlatko Gareljić (onaj koji je u svom mandatu uspio hrvatskoj javnosti pokazati tek "rečinu" u uhu, kao i trendovski "kolet bez kolarine" - a prvih rezultata niotkuda!) đilitnuli se i pogodili cilj, uslijed čega je "Greben", koji je - kako smo vidjeli - do sada pucao od zdravlja, pao u duboku komu!

Budući da je podanički mentalitet ove vlasti već nakon tri godine vladanja ne samo neupitan, nego je - kako vidimo "iz priloženog" - u stanju poprimiti i ovako drastične razmjere, primjereno je analizirati moguće uzroke i razloge ponižavajućeg mandarinskog klanjanja Zapadu. Iako je zagrcnuti antikomunizam u hrvatskom javnom životu postao već uvelike izlizani stereotip, a njegovi odani poklonici najviše problema imaju s gramatikom i pravopisom jedinog nam jezika i *creative writing* izraženog na njemu, u ovom slučaju barem dio odgovora trebalo bi tražiti upravo u području kojim se bave istrašćeni bojovnici protiv recidiviranog "bauka komunizma".

Iako autistična teza hrvatske desnice da SDP zapravo sam vlada zemljom, dok mu ostatak "neprincipijelne koalicije" služi tek kao smokov list, više govori o sklonosti toga šarolikog društva političkim simplifikacijama nego o bilo čemu drugome, ta dimna zavjesa ipak ukazuje u ovom slučaju na postojanje nekakve vatre ("gdje ima dima") u pozadini. Koliko god da su Tuđman i njegov HDZ bili odveli Hrvatsku u izolaciju nepoznatu na balkanskim prostorima od vremena Envera Hodže (Milošević je, nažalost, bio premalo a ne previše izoliran!), današnja vlast svela je državu na razinu "banana-republike" ili "gospodskog Kastora" (iz pjesme S. S. Kranjčevića koju smo učili u školi) kojemu nikada nije dosta umiljavanja svome gospodaru, e "da bi ga ovaj potapšao po glavi kao gazda svog ptičara ili hrta" (gotovo da sam bio ljut na Pavičića što mi je ukrao metaforu o tapšanju po glavi - ali, zato rado dodajem dopunu o tome kako psić veselo zalaje i mahne repićem!)

Zašto se, dakle, vlastodršci koji u dijalogu sa sindikalistima, svojim dojučerašnjim dragocjenim i dragim saveznicima u rušenju HDZ-a, nerijetko idu ispod razine diplomatskog rječnika i građanske uljudbe (Goran Granić, Vidović), koji troše svoje vrijeme i novac poreznih obveznika na donošenje zakona o braku između bliskih srodnika, a na "neraspoređene" (kakav dražestan izraz za otpuštene!) policajce šalju njihove dojučerašnje kolege da ih silom uklone s ulice (tako da su neki od njih potražili spas u Božjem utočištu kapelice), tako ponižavajuće podanički klanjaju gospodarima "novog svjetskog poretka" (i ovo je - kako bi rekao Pavičić - jedna "groteskna sklepotina"!)?!

Odgovor bi vjerojatno trebalo potražiti u onome što se nekada nazivalo "partijskom disciplinom", a za što je HDZ uveo jezično i ideološki podobnu sintagmu "stranačka stega" - koju danas podjednako pobožno upotrebljavaju i bivši politički emigranti i nekadašnji ortodoksni komunisti. Naime, bivši partijski aparatčici naprosto su istrenirani u pokoravanju višem autoritetu*, samo što su sada promijenili gospodara: u ono su vrijeme hodočastili po svoje mišljenje u CK SKJ ili njegove republičke ekspoziture - danas s istim ciljem krstare po Amerikama i Europama klanjajući se lijevo i desno. Najbolji dokaz za to je činjenica da su doslovno preko noći zdušno prigrlili kapitalizam, i to u njegovom najnehumanijem obliku, a do jučer su ga smatrali najvećim zlom, protiv kojega se mora boriti - ako ustreba - i s puškom u ruci, na tragu tada svemoćnog, a vulgariziranog marksizma iz školskih udžbenika.

Na kraju krajeva, Račan je i mogao, uvažavajući činjenicu da je "politika umjetnost mogućega", popustiti Amerikancima i učiniti ono što je učinio, ali

istovremeno i zahtijevati razuman uzvrat, koji nikako ne bi smio biti manji od spremno učinjene usluge. Morao je, prije svega, tražiti materijalno zbrinjavanje radnika (na bilo koji način) koji su, zahvaljujući njegovoj poslušnosti i kooperativnosti, ostali bez posla. Ukoliko to nije tehnički izvedivo, morao je isposlovati za Hrvatsku neke druge opipljive privilegije, koji bi uvjerili hrvatski narod da političari što ga sada vode nisu potrkala svjetske zajednice, već da imaju - kako je to jedan novinar jezgrovito izrazio - "mozak s jajima". Da parafraziramo pjesmicu kojom se održavao Titov kult, danas imamo situaciju u kojoj

"Gos'n je Bušo izd'o naređenje
- svi u borbu za oslobođenje..."
(od Saddama Husseina i talibana),

a naši vrli vlastodršci doslovno polome noge ne bi li se našli u prvim redovima te famozne "antiterorističke koalicije".

Imamo mi, međutim, i mnogo bližih terorizama a da bi nas zanimali irački diktator i afganistanski talibani. Trijumfalizam balkanskog krvnika Miloševića u Den Haagu i četnički dernek tijekom i nakon ustoličenja Jugoslavije kao prvaka svijeta u košarci najbolji su dokaz za to!

Ante Gradiška

Ad Adalbertum exegetam epistula prima
ili
Otvoreno pismo dr. Adalbertu Rebiću

Gosp. glavni uredniče, bilo bi možda najkomotnije imati kakvu sinekuralnu zavjetrinu pa u društvenome ili duševnome zakutku kakve kaptolske kurije živjeti izvan briga i sukoba ovoga svijeta, samozadovoljan svojim bonvivanstvom potkrijepljenim misaonim klišejem kako se na ovome svijetu ionako ne da ništa promijeniti. Ta rekoste mi - i sv. se Pavao mirio s robovlasničkim poretkom. No sv. je Pavao koristio svaku pravnu mogućnost rimske države da unutar toga poretka zaštiti svoju osobu, a u krajnjem se slučaju prizvao na cara, vrhovnu javnu instancu, na što je kao rimski građanin imao pravo. U *Poslanici Filemonu* ne predlaže, dakako, prevratničko rušenje robovlasničkog poretka, ali, šaljući odbjegla pokrštena roba robovlasniku kršćaninu, upozorava Filemona, ako je njegova vjera uistinu iskrena, da se više ni njegov odnos prema odbjeglu robu ne da svesti na odnos roba i gospodara. Tako na duhovnoj razini poriče robovlasnički poredak u samome njegovu temelju. Premda ne bijaše rimski građanin, već samo slobodan podanik rimske države, Isus, za procesa pred Pilatom, vojniku koji ga je ošamario upućuje prigovor: *"Ako sam kriv dokaži, a ako nisam zašto me udaraš?"*

A vi, gosp. glavni uredniče, predlažete slobodnu čovjeku i građaninu, u kulturnoj ustanovi i demokratskoj državi, gdje je pravo slobode mišljenja i pisanja zajamčeno ustavom, da anakroničnim robovlasničkim gazdama okrene i drugi obraz, da se pokunji i ropski umukne te tako poništi sav onaj povijesni napor koji je od *Novoga zavjeta* do najnovijih novovjekovnih dokumenata o ljudskim pravima nastojao evanđeoski duh prenijeti i na društvenu razinu.

Gospodine glavni i odgovorni uredniče, da ne bi bilo kakvih nesporazuma, kada je 5. IX. 2002. god. u Leksikografskom zavodu počelo moje šikaniranje zbog mog članka o Miroslavu Krleži u *Općemu religijskom leksikonu,* ni na kraj pameti mi nije bilo da zatražim vašu podršku i intervenciju, što bi po naravi stvari bilo posve normalno. Naime, vi ste glavni i *odgovorni* urednik *ORL-a* pa ste stručno odgovorni za sve što je u njemu, u konačnici i za članak o M. Krleži. Osim toga ste, kao voditelj ekipe koja je radila na izradbi leksikona, *moralno,* premda ne i pravno, odgovorni za svakoga člana te ekipe, jer "pravi pastir bdije nad svojim stadom" da ga ne razderu vuci. U Leksikografskom je zavodu, kao i u sličnim ustanovama, vazda bilo sličnih konflikata, što je neizbježno, ali bi glavni i odgovorni urednici uglavnom preuzimali odgovornost i nastojali zaštititi ljude iz uredništva. Kad su takvu moralnu gestu znali pokazati u daleko težim okolnostima totalitarističkoga komunističkoga režima građanski i marksistički ateisti, zašto tu istu moralnu hrabrost ne bi pokazao katolički svećenik, sveučilišni profesor i eksministar u prvoj demokratski izabranoj vladi Republike Hrvatske? No poznajući vaš konformizam, nespretnost i moralnu nejakost, nisam Vam se obratio i zatražio podršku. To što ste se ravnodušno povukli u mir svoje kurije i ne osvrćući se što se to zbiva s jednim članom iz uredništva *ORL-a,* nedvojbeno je potvrdilo moj stav o vama. A ja sam, gosp. glavni i odgovorni uredniče, kao što vam je dobro poznato, i što katkad dođe do vaše potisnute savjesti, u *ORL* uložio 6 godina temeljita rada, 30 godina redakcijskoga, filološkoga i leksikografskog iskustva, nametnuo sadašnju koncepciju, dao upute za strukturu tipova članaka, bdio nad terminološkom ispravnošću i napisao 40% teksta (4 200 natuknica, 34 000 redaka) te obavio konačnu reviziju cijelog rukopisa (11 000 natuknica, 90 000 redaka.).

Za takav angažman, količinu i kakvoću, koji nadilaze redovitu suradnju u Zavodu, u svakome bi civiliziranu društvu, u svakoj bi kulturnoj ustanovi uslijedilo nekakvo priznanje, pa i promaknuće. Pa ako se u Leksikografskom zavodu netko zbog toga grubo šikanira, onda se valja zapitati kojim to vodama plovi lađa te ugledne kulturne ustanove od javnog interesa za Republiku Hrvatsku, pod kakvim kormilarima i u kojem smjeru. Kada sam čuo da je "uskokružna promocija" 6. IX. bila više neko komesarsko "isledničko" saslušanje vas i vašeg pomoćnika te da ste nekako mlako reagirali, odlučio sam biti vlastitim odvjetnikom. U ponedjeljak, 9. XI., uputio sam žalbu glavnome ravnatelju Leksikografskog zavoda, i priupitao *što sam to u svome članku o Krleži krivo napisao, a ako nisam zašto me šikaniraju.* Time nisam išao ni za kakvom kavgom ili - kako vi kažete - "klanjem", nego slijedeći zajedničkog nam Učitelja i navade suvremenih demokratskih društava branio svoja osobna građanska i ljudska prava, kao što je to činio i sv. Pavao u određenu povijesnom kontekstu i situaciji. Kad je Isus

izgovorio navedene riječi, zacijelo nije mislio da će njima obratiti surova rimskog vojnika ili rafinirana i cinična upravitelja, već je to učinio da svojim sljedbenicima dadne uputu kako im je postupati u sličnim situacijama. Zahvaljujući tim uspravnim prosvjedima Isusa, Pavla, Justina,Vitorije, Bartolomea de las Casasa, Dietricha Bonhoeffera, Martina Luthera Kinga ... u ovaj svijet sile i brutalnosti, zrno po zrno, kamenčić po kamenčić, unose se načela civilizacije ljubavi i gradi ljudskije društvo.

Kada sam, gosp. glavni uredniče, doznao da je ravnateljstvo svim članovima uredništva dalo po jedan svezak novoizašloga *ORL-a,* što je stari uljudbeni običaj svih izdavačkih kuća, vama pak 10 primjeraka, vašem pomoćniku 2, a meni nijedan, osjetio sam kako se šikaniranje nastavlja. Obratio sam se vašem pomoćniku prof. J. B., čovjeku iz ustanove, i zamolio ga da se i meni dodijeli jedan primjerak. Pritom mi nije bila nakana da vas uplićem da se "koljete", no kad ste već ponovno ušli u igru - prema onome što mi rekoste preko telefona - vi ste zapravo ponovno bagatelizirali stvar te tako dali svoj blagoslov nasilnoj zavodskoj birokraciji da nastavi šikaniranje. Rekoste kako se vi ne namjeravate oko toga dalje "klati", ali zar je časno prihvaćanje vlastitih obveza i časna borba za njih "klanje" i jalova kavga? Da je Isus reagirao tako komotno i konformistički, imali bismo jednoga farizeja i saduceja više, ali ne Krista, Učitelja i Spasitelja. "Nećete promijeniti neke glave" - rekoste mi onako kako se govori kad nije u pitanju naša vlastita glava. No ja ni u svojoj žalbi upućenoj glavnome ravnatelju LZ-a ni u ovoj "poslanici" upućenoj glavnome i odgovornom uredniku *ORL-a* ne želim mijenjati nikoje glave, ni komesarske ni saducejske - jer o tome nemam nikakvih iluzija - već, slijedeći Učitelja i Apostola, obraniti svoje dostojanstvo i potaknuti svoje kolege u Zavodu da jednako tako postupe.

A sada, završavajući ovu "epistulu", moram reći, gospodine glavni uredniče, kako mi nije žao što sam 6 punih godina radio na *ORL-u,* kamo sam dobrovoljno došao. Napravljeno je - po mome skromnu sudu - djelo znatne leksikografske i religiološke kakvoće pa ni nevolje koje prate neizostavno svaki ljudski pothvat ne mogu umanjiti moju radost. Unatoč vašoj nesposobnosti i nehaju da obranite prava svoje ekipe - a ovo nije prvo šikaniranje za izradbe ovog leksikona - moram vam ipak priznati vašu dobroćudnost i toleranciju, bez kojih možda u ovakvim okolnostima i ne bi bilo ovakva leksikona. Nemam nikakvih iluzija da će se šikaniranje obustaviti, ono će se samo nastaviti u rafiniranijem obliku. No ja ću se trsiti, koliko mi spomenuta zloća dopusti, da još sudjelujem u izradbi kojeg leksikona. A vama, gosp. glavni uredniče, želim puno mira i spokoja u zavjetrini vaše kurije. Molit ću Duha Svetoga da vas, dok neumorno brojite biblijske retke i tkajete egzegetsko tkanje, iznenadi koja njegova neugodna iskrica. Pavao nije pisao *Drugu poslanicu Filemonu* pa se i ja nadam da vam druge poslanice neću pisati. A možda bi bilo poželjno da se mjesto šturih bibličarskih *egzegetskih* tekstova, ili, bolje rečeno, usporedno s njima, obnovi, u Pavlovu, Jeronimovu i Erazmovu duhu, izravna epistularna forma u katoličkoj publicistici. Neka ova "poslanica" bude skroman prilog tomu naumu. Vaš brat u Kristu

Marko Kovačević

Zanimljiva djela o masonima

Krajem 2001. g. izdavačka kuća "Prometej" tiskala je prijevod knjige "Slobodni zidari" engleskog autora Jaspera Ridleya, koji je inače vrlo impresioniran komunističkim krvnikom Titom, te je o njemu napisao i pohvalnu knjigu što bi trebalo svakako biti u političkom odnosu s engleskom podrškom postojanju Jugoslavije i njihovog Tita.

Knjiga o masonima je u sebi kontradiktorna, jer si autor nehotice skače u usta: veli kako nije član slobodnozidarske lože, ali sve biblioteke slobodnih zidara kojima se obratio za pomoć bile su mu dostupne (a masoni su još uvijek tajna organizacija). S jedne strane, kaže Ridley, slobodni zidari nisu nikakva opasnost za ljudsko društvo, a s druge strane npr. na stranicama 166, 277 i 230 nalazimo direktno priznanje da su oni neprijatelji Katoličke Crkve. O tome je 1738. papa Klement XII. izdao i bulu, kojom ih ekskomunicira i proglašava neprijateljima kroz stoljeća, koji organizirano udaraju na Crkvu, a u jednom privatnom pismu smatra ih odgovornima i za luteranstvo, navodeći da su isti ljudi stajali u pozadini reformacije ("Holy Blood...", str. 192)! Dakle, slobodni zidari kao organizirani neprijatelji Katoličke Crkve da nisu opasnost za ljudsko društvo? Čemu toliko neprijateljstvo prema Crkvi od jedne širom svijeta moćne organizirane skupine? To je prvo pitanje, a takvih bisera ima za cijelu ogrlicu.

Ova se knjiga prvi put pojavila u Engleskoj 1999. g. kao lokalni odgovor na parlamentarno stavljanje u sumnju slobodnozidarske djelatnosti u Velikoj Britaniji, čemu je autor posvetio zaključnu riječ u predzadnjem i zadnjem poglavlju.

Knjiga je podijeljena na 21 poglavlje i naslovi glase: 1. Zidari, 2. Krivovjerci, 3. Sedamnaesto stoljeće, 4. Velika loža, 5. Papinska bula, 6. Njemačka i Francuska, 7. Engleska Velika loža: "Wilkes i sloboda", 8. Neprilike i skandali, 9. Američka revolucija, 10. Čarobna frula, 11. Francuska revolucija, 12. Lojalistički i revolucionarni slobodni zidari, 13. Napoleon, 14. Restauracija, 15. Slučaj Williama Morgana, 16. Loža Lautaro, 17. Devetnaesto stoljeće, 18. Novi napad na slobodne zidare, 19. Slobodno zidarstvo u svijetu, 20. Moderno zidarstvo u Britaniji, i 21. Jesu li slobodni zidari prijetnja?

U prvom poglavlju Ridley čitatelja upućuje na podrijetlo slobodnih zidara iz cehovskih udruga zidara u ranom srednjem vijeku, no podrijetlo slobodnih zidara i način njihova razmišljanja o njima kao zidarima daleko je bolje objasnila grupa autora knjige "Sveta krv - Sveti Gral / The Holy Blood and the Holy Grail" (Baigent, Leigh, Lincoln), jer su oni čitatelje uputili na povezanost masonstva s drevnim vjerovanjima i katarskom herezom. Knjigu možete nabaviti i na hrvatskome jeziku, pa ćete ondje naći daleko točniju i jasniju sliku od onoga što pokušava prodati Ridley. U šestom poglavlju te knjige naći ćete da je masonerija imala svoje Velike majstore barem već u 12. stoljeću, a čitava priča upućuje na njihovo znatno starije podrijetlo. Sličan podatak o starosti masonerije nalazimo i u "New Encyclopedia of Freemasonry", drugi dio str. 40. Ondje im masonski autor Arthur E. Waite početke smješta u Englesku, York, u 926. g., ali stvarno podrijetlo im je u religijskim vjerovanjima i kultovima staroga Egipta.

Pa, ako su se oduvijek i udruživali u cehovske udruge, to je očito bilo zato da sakriju svoj pravi trag, jer masoni su oduvijek bili tajno društvo. Zanati ne obvezuju na određenu vjersku pripadnost, a masoni su uvijek bili antikršćanska udruga. Mnoge ratove autori knjige "Sveta krv - Sveti Gral" prikazuju kao sukobe pristaša i protivnika Katoličke Crkve: Bog i sotona bore se u vojskama naroda! Slično tvrde i papinske enciklike.

Kako god bilo, ova knjiga može zbuniti nekoga tko je tek počeo čitati knjige o masoneriji, ali vrlo je informativna za onoga tko o tome znade dosta, pa može uspoređivati informacije i odbaciti one krive, a također i dobiti neke nove. Bitno je da autor potvrđuje informaciju (zajedničku svim izvorima) da je masonerija svoje korijene razvila u Engleskoj, službeno od 1717. g., a iz te države razvila je lože po čitavome svijetu (što potvrđuju svi relevantni izvori): ono što je Rim katolicima, to je London većini masona. Kasnije se razvio i francuski Veliki orijent, ali taj nikada nije stekao onaj golemi utjecaj koji ima londonski Veliki orijent.

Masonerija je uobražavala da je nešto posebno: "...Upravo kao što je Bog stvorio ljude da budu iznad životinja, tako je stvorio zidare da budu iznad drugih ljudi. Sve je to bilo potpuna besmislica, ali zidarima je to godilo, jer su vjerovali u ono što su željeli vjerovati...", kaže Ridley (str. 32). Da nisu poznavali svoju zakulisnu moć u političkim i crkvenim krugovima, sigurno ne bi bili vjerovali u takvu glupost niti u jednom trenutku svoje povijesti, ali opravdanje za takvu uobraženost davala im je organizirana moć na svim društvenim razinama. Mnogi od njih i danas misle da su nešto više, samo zato što se nalaze na vrhu piramide društvene moći, iako to nije jamstvo ni za inteligenciju ni za pravo znanje.

Zanimljivo je da je upravo Engleska, koja je postala masonska jer su joj i kraljevi bili Veliki meštri loža (a i danas to jesu), najžešće i sasvim nekažnjeno progonila katolike: nakon što ih je razbila u svojoj državi krenula je u njihovo razbijanje u svijetu. U svojoj doktorskoj disertaciji "Obnovljeni svijet" američki političar Henry Kissinger potvrđuje da je protukatolička francuska revolucija krenula iz Engleske, a i sama Ridleyeva knjiga, mada želi osporiti masonsku krivnju za revolucije, stalno potvrđuje da su masoni bili upleteni u sve svjetske revolucije. Neke od tih revolucija (u Latinskoj Americi) on je podrobno opisao, ali premalo je rekao o ruskoj komunističkoj revoluciji, iza koje je također debelo stajala protukršćanska masonerija. O tome je Amerikanac Paul A. Fisher 1988. objavio knjigu "Behind the Lodge Door" u kojoj je opisao sve važnije masonske revolucije i direktno naveo da je američki "... mjesečnik Škotskoga obreda (New Age) dodao kako je Prva (ruska) revolucija u ožujku 1917. g. bila inspirirana i operacijski vođena iz tih (masonskih) loža, a svi članovi vlade Kerenskoga pripadali su joj..." (str. 218)

A bjelogardijski je general Arsene de Goulevič o nastavku te revolucije u svojoj knjizi "Carizam i revolucija" citirao svog suborca generala Aleksandra Nehvolodova, koji je izjavio da mu je u privatnim razgovorima rečeno kako je engleski lord Milner u boljševičku revoluciju uložio preko 21 milijun rubalja (str. 79-80), dok je američki bogataš Jacob Schieff u travnju 1917. dao izjavu kako je revolucija uspjela zahvaljujući

njegovu novcu. A o vezama engleskog lorda Milnera i britanske politike s Amerikancima možete više pročitati u knjizi "The Anglo-American Establishment" Carrolla Quigleya.

Religija lorda Milnera i njegove grupe zvala se "Christian Science" (danas postoji takav časopis u SAD), što bismo mogli prevesti kao kršćanska znanost ili kršćanska gnoza.

Već je 1797. katolički pisac Abbe Barruel "...napisao knjigu optužujući slobodne zidare za strahote francuske revolucije", navodi Ridley (str. 38), ali i papa Lav XIII. o masoneriji je 1884. g. rekao (što Ridley ne citira):

"... Ljudski rod (Humanum Genus), nakon što se zbog đavolje zlobe udaljio od Boga, Stvoritelja i Davatelja rajskih darova, podijelio se na dvije različite i suprotne strane, od kojih se jedna strastveno bori za istinu i vrlinu, a druga za one stvari koje su istini i vrlini suprotne. Jedna je Kraljevstvo Božje na zemlji - odnosno, Crkva Isusa Krista...

....U naše dane, međutim, čini se da sljedbenici zla kuju urote i udružuju se svi zajedno pod vodstvom i uz pomoć društva ljudi kojih ima posvuda, čvrsto su povezani, a koje oni nazivaju slobodnim zidarima. Ne smetajući im u njihovim namjerama oni se natječu u napadima na Božju moć: otvoreno i uporno žele nauditi Crkvi, sa svrhom da koliko je god to moguće kršćanski narod liše povlastica koje mu je udijelio naš Spasitelj Isus Krist.

....Klement XII. prvi je ukazao na opasnost 1738. godine, a Benedikt XIV. obnovio je i nastavio svoju Konstituciju. Pio VII. slijedio je obojicu, a Leon XII. ih je zauvijek potvrdio i odobrio Apostolskom Konstitucijom - *Quo Graviora* - kojom obnavlja zakone i dekrete navedenih pontifeksa o toj stvari. Na isti su način govorili Pio VII., Grgur XVI. i vrlo često Pio IX. Zbog svrha i ciljeva masonske sekte, kakvima smo ih razotkrili iz jasnih dokaza i poznavanja razloga, njezinih zakona, obreda i komentara koji su izašli na vidjelo, te bili obznanjeni u dodatnim izjavama njezinih članova, Apostolska Stolica zaprijetila je i otvoreno izjavila da je masonska sekta ustanovljena protiv zakona i poštenja i jednako je opasna za kršćanstvo kao i za društvo u cjelini: zaprijetivši teškim kaznama kojima Crkva kažnjava krivce, ona je zabranila to društvo i zapovjedila da nitko ne smije postati njegovim članom...

....Uznemirujuće greške koje smo spomenuli, moraju ispuniti vlade strahom. Ako bi se strah od Boga i poštovanje Božanskih zakona s prezirom odbacili, ugled vladara bi se srušio, a neizbježno bi uslijedila i opća revolucija. Ova podrivačka revolucija namjerni je cilj i otvorena svrha brojnih komunističkih i socijalističkih udruženja. Masonska sekta nema razloga smatrati svoje ciljeve drugačijima, jer masoni promiču i njihove planove, a imaju i s njima zajednička načela....." (Humanum Genus/Ljudski rod)

Nedugo nakon njegovih riječi uslijedile su krvave revolucije koje su razorile svijet, a za to je bila odgovorna masonerija.

Ridleyjeva je knjiga zanimljiva i zato što nam otkriva pozadinu drugog svjetskog rata koja je također krivotvorena i prešućivana. Ovdje čitatelj po prvi puta može saznati da je španjolski general Francisco Franco građanski rat vodio prvenstveno protiv masonerije, da je masonsku Britaniju smatrao glavnim krivcem za španjolske nevolje,

a Francusku i njezinu masoneriju direktnom ugrozom, jer su im granice bile zajedničke. U časopisu falange "Arriba" između 14. prosinca 1946. i 3. svibnja 1951. objavio je o tome 50 članaka pod pseudonimom, što je nakon Francove smrti 1982. g. objavljeno kao knjiga pod nazivom "Masoneria" (str. 263). Franco direktno kaže: "...Slobodni zidari razorili su španjolsko carstvo, a njihova vještina i iskustvo tajnih agenata učinili su ih najdjelotvornijim britanskim špijunima..." (str. 264)

Iako Ridley generalizirano koristi protukatolička stajališta i promičbu ("... ustaše su u pratnji katoličkih svećenika ulazili i u sela i poubijali sve pravoslavne Srbe ...", str. 273), zbog čega ova knjiga ne bi smjela biti tiskana u Hrvatskoj, on ipak navodi da ustaše nisu istrebljivali masone (str. 274), što znači da ustaško vrhovništvo nije imalo političku svijest Francisca Franca, koji je osnovao sudove što su progonili slobodno zidarstvo. Dok je Pavelić bio okružen ministrima i časnicima masonima (zbog čega je i vjerovao Englezima - što je završilo Bleiburgom), dotle je Franco i nakon rata sudio svojim generalima za koje se otkrilo da su bili članovi masonerije: on je znao da ne može vjerovati domaćoj masoneriji i njezinim Englezima i zato je i pobijedio. Hitler je masone, doduše, izbacivao s političkih i drugih položaja, ali Ridley kaže da ih nije zatvarao (i ubijao) ako nisu bili Židovi. Dakle, Franco se borio protiv jedne ideologije, za Crkvu, a Hitler protiv jedne rase, misleći da je masonerija isključivi rasni aspekt židovstva. I prevario se, dok je Franco bio u pravu: iza svega je stajala Britanija.

Ridley otkriva da je Živadin Simić, vrhunska vodeća osoba u Udbi, smatrao da je Tito mason (str. 276), pa iz povijesnog konteksta možemo odčitati zašto je Engleska voljela Jugoslaviju i shvatiti zbog čega ju želi obnoviti: to je strateško čedo interesa masonske britanske politike. Ali o tome podrobno koji drugi put.

Emil Čić

Haška agresija na Hrvatsku

(Razmišljanje obična čovjeka o optužnici protiv stožernog generala Bobetka)

Dok ovo pišem, još se ne zna, kako će završiti "slučaj Bobetko", ili (sasvim točno) najnovija agresija na Hrvatsku, agresija koja nam dolazi iz tzv. haškog suda. Naime, ne radi se toliko o gen. Bobetku, nego o Hrvatskoj kao samostalnoj državi, koju žele i nastoje ukinuti i vratiti u raniji državnopravni položaj.

Oni kojima nije zakazalo pamćenje, znaju što se događalo 1991. godine. Tada je jedan američki dužnosnik došao Miloševiću i ovlastio ga, da smije očuvati Jugoslaviju i (bude li potrebno) pokoriti Hrvatsku, koja je nakon pada *Berlinskog zida* željela samostalnost, baš kao Česi i Slovaci i razne republike Sovjetskog Saveza. Milošević je poslušao poruku ne samo zato što mu je bio povjeren taj zadatak, nego i zato što je njemu i velikosrpskoj namjeri to odgovaralo. No, stvari su ipak krenule drugim putem, a Milošević je izgubio sve svoje bitke. Nije, dakle, uspio obaviti povjereni mu posao,

pa se stoga našao u Hagu, u tamnici. Ipak, Milošević je tamo kao (bivši i sadašnji) prijatelj velesila, a mnogo manje kao optuženik! Jer, dana mu je mogućnost promidžbe srpskih želja, što on obilno koristi. (Ne znam bi li bin Ladenu bila dopuštena na tom sudu *politička tribina,* kad bi se on našao u haškim tamnicama). Dakle, gluma za veliki i mali svijet, koji nije baš jako zainteresiran za tu predstavu. Sasvim je sigurno da će netko povjerovati da se sudi Slobodanu Miloševiću.

U nametnutom Domovinskom ratu Hrvatska se branila i uspjela se obraniti, ali uz nebrojene ljudske žrtve i velike materijalne štete. Neprijatelji Hrvatske nisu bili zabrinuti zbog rušenja Vukovara, Škabrnje i drugih hrvatskih sela i gradova. Postrojbe Ujedinjenih naroda koje su bile poslane na ove naše prostore, nisu sprječavale napadače, koji su nesmetano gađali naše gradove i sela, tjerali i ubijali civile. Te se postrojbe nisu gostile s našom vojskom, nego s vojskom i (ili) paravojskom, koja nas je napadala.

Stvari su, dakle, krenule za tzv. međunarodnu zajednicu (kojom zapovijeda, ne zaboravimo, samo jedna država!) u neželjenom smjeru. Hrvatska je pobijedila na svom području, tj. oslobodila ga. A upravo to neprijatelji Hrvatske nisu htjeli. Oni nisu odustali od svoje prvotne namjere. Hrvatska se mora ukinuti kao samostalna država.

Sada je na djelu drugi scenarij - nema više granatiranja - sada se vodi specijalni rat. Zato je ustanovljen haški sud, kojemu je cilj "pravnim" razlozima ukinuti Hrvatsku, koju Milošević nije uspio pokoriti topovima i tenkovima.

Moramo priznati da je Hrvatska željela i prihvatila haški sud, ali je zacijelo bila uvjerena (naivno i dobronamjerno) da je on ustanovljen kako bi kaznio napadača. Nakon Drugog svjetskog rata nürnberški je sud kaznio napadača, naciste. Nažalost, talijansko-fašistički napadači nisu se našli na tom sudu, jer su djelomično bili pomilovani zbog svoje *kooperativnosti* ... Haški sud, međutim, sudi onima koji su se branili, a da bi gluma bila uvjerljiva - na taj se sud dovodi deset žrtava i jednog napadača! Milan Zec, koji je rušio Dubrovnik 1991. godine, oslobođen je krivnje "zbog nedostatka dokaza", ali je zato gen. Bobetko, koji je branio i oslobodio Dubrovnik, optužen! *Veliki majstori licemjerja,* kazao bi Moša Pijade.

Ljudska povijest još nije zapisala da bi nužna obrana bila kazneno djelo. Prirodno pravo i kršćansko-katolička moralka priznaju moralnost obrane. Međutim, svaki je rat strašna stvar, pa zato Katolička Crkva stalno poziva na mir i na rješenje sukoba mirnim putem. No do ratova ipak dolazi, a oni mogu biti pravedni i nepravedni. Hrvatski domovinski rat ima sve karakteristike pravednoga, obrambenog rata (usp. Katekizam Katoličke Crkve, § 2309).

Znamo da se i u obrambenom ratu mogu dogoditi djela koja nisu nužna za obranu, ali - kako postaviti objektivnu granicu između nužnoga i onoga što je kažnjivo? Jer, rat nije *prijateljska* nogometna utakmica između *Dinama* i *Crvene zvezde!* Mislim da se u tome možemo svi složiti i zaključiti kako valja izbjegavati ratove i raditi za mir onako kako uči Crkva.

Kriterij *zapovjedne odgovornosti,* koji primjenjuje tzv. sud u Hagu, zlobna je i nepravedna odredba, koja nema uporišta npr. u rimskom pravu, na kojemu još i danas stoji pravni svjetski poredak. Tim je kriterijem omogućeno da se svatko tko je

nepoželjan, privede sudu i osudi. Drugim riječima, prema toj "pravnoj" odredbi može se suditi gen. Bobetku, ali i njegovu kuharu. Jer, da kuhar nije kuhao u hotelu "Kolovare" u Zadru za gen. Bobetka, Bobetko ne bi bio jeo, a da nije jeo, ne bi bio mogao raditi i voditi ratne operacije. Dakle, u tamnicu i s kuharom gen. Bobetka. Prema takvu pravu, haški optuženik može biti i svaka druga civilna osoba, koja nije poginula od neprijateljske granate. Jer, zašto je bila u skloništu, a mogla je ostati na otvorenom prostoru, poginuti. Danas bi bilo nešto manje Hrvata ...

Možemo doći do nekih zaključaka. Silnici ovoga svijeta nisu željeli rođenje samostalne hrvatske države. (Česi i Slovaci su se mirno razišli 1. siječnja 1993. uz šampanjac, što je oduzelo *manevarski* prostor velesilama, koje su ih 1918. ujedinile). Kada se već rodila, odlučiše da ne mora dugo živjeti. Počela je "demontaža" Hrvatske optužnicama iz Haga, tj. ujednačavanjem napadača i žrtve, ali nije teško zaključiti da je *crna ovca* samo onaj tko se branio.

U konkretnom slučaju nije ponajprije optužen stari general Bobetko, nego hrvatska država. Radi se o "pravnoj" agresiji na Hrvatsku, kada već vojna nije dala rezultate.

Konačno, na djelu je suđenje i katolicizmu na ovim našim prostorima. Ako su novine točno prenijele riječi bivšega američkog veleposlanika u Hrvatskoj Montgomeryja, on je kazao: *Žalim što nisam uspio prepoloviti broj katolika u Hrvatskoj.* Ako je baš tako rečeno, onda je na djelu vjerski progon! U čije ime?

Ezop, tvorac i otac basne, napisao je (ili samo ispričao) i basnu *Vuk i janje.* Ona je mnogima poznata, ali ne će biti suvišno opet je i na ovom mjestu pročitati:

Kad vuk opazi janje gdje pije iz neke rijeke, zaželi ga pojesti s opravdanim razlogom. Stoga se postavi poviše njega i stane ga okrivljavati, da muti vodu i ne pušta mu piti. Janje je govorilo, da vuk pije na gornjem kraju i da je nemoguće da mu ono time što stoji niže, muti vodu gore. Ne postigavši cilja vuk reče: prošle si godine uvrijedio mog oca. Kada je ono odgovorilo da tada nije bilo na svijetu, vuk mu odgovori: iako obiluješ opravdanjima, ipak ću te pojesti!

Jedino nas Bog može spasiti od *strašnog vuka,* koji se eufemistički danas naziva *haški sud* i *globalistička demokratska zajednica!* U povijesti ipak postoji čimbenik zvan nepoznanica. Bog upravlja poviješću!

Za gen. Bobetka povijest će sigurno zapisati: branio je Hrvatsku u Domovinskom ratu.

Pavao Galić

Fukare kao hrvatska sudbina

Ivan Aralica svojim je predzadnjim romanom "Ambra" (Zagreb, 2001.) postigao za hrvatske prilike izvanredan tržišni uspjeh. Roman je objavljen u pet izdanja, uz cijenu koja za današnje prilike nije simbolična. Pun uspjeh postigla je i nakladnička kuća "Pavičić d o.o." koja se odlučila na izdavanje ovog djela. O romanu je mnogo pisano, poglavito od strane režimskih novinara i njihovih plaćenih književnih kritičara. Zbog toga što su u romanu prepoznali neke od visokih, pa i najviših obnašatelja političke vlasti u Republici Hrvatskoj, sasuli su na autora obilje žuči i kletava. Aralica se *usudio* dirnuti u nedodirljivost osoba koje za njih imaju sakrosanktno značenje. Cijeli je orkestar nastupio unisono, žestoko, ogorčeno, ideološki isključivo, čak s pozicija političke i rasne nesnošljivosti, a rezultat je bio ništavan. Čitatelji su knjigu prihvatili s velikom znatiželjom i uvažavanjem. Nije silazila s popisâ najčitanijih knjiga gotovo godinu dana.

Što se u međuvremenu desilo? Što je uzrok fenomena zvanog "Ambra"? Aralica je i ranije pisao djela "s ključem", dakle djela u kojima su literarno obrađeni konkretni ljudi i opisane konkretne situacije. Gotovo sva njegova djela imaju takav karakter. U onim romanima koji obrađuju sadržaje vezane za dublje slojeve naše povijesti, Aralica nije krio imena glavnih aktera. Kako se približavao sadašnjici, tako je taj princip zanemarivao. U ranijim djelima čitatelji su prepoznavali zbivanja iz vremena sadašnjeg, a u djelima s tematikom iz novije povijesti ili suvremenosti, prepoznavali su imena aktera. Bilo je to razdoblje nedodirljivosti obnašatelja partijskih dužnosti, koji su bili zaštićeni zakonom što je propisivao kažnjavanje za verbalni delikt. Prisjetimo se romana "Tajna sarmatskog orla" (Zagreb, 1989.), u kojem se prepoznala zadarska komunistička nomenklatura i žestoko udarila na autora. Odjednom su ugledali svoja nedjela, vidjeli svoje okrvavljene ruke, ali nije bio problem u tome, njihova su nedjela njima bila dobro znana, problem je za njih nastao što se netko usudio dirnuti u stvorenu komunističku hagiografiju, i što je sve to bez većih napora prepoznala i široka čitateljska javnost. Sjećamo se javnih i službeno iznesenih optužaba od strane SUBNOR-a i komunističkih moćnika, gdje se otvoreno tražila književnikova glava, a od "Vjesnika" zahtijevalo da mu ne dodijeli književnu nagradu.

Prethodio je roman "Okvir za mržnju" (Zagreb, 1987.), koji je prikazao okrutnost komunističke vlasti u prvim poratnim godinama i nakaznost njihovog odgojno-obrazovnog sistema, kojim su se stvarali poslušni i dresirani kadrovi za neljudske zadatke što su se od njih mogli tražiti. Po tom romanu snimljen je film "Život sa stricem", uglednog hrvatskog režisera Krste Papića.

Isti pristup autor je zadržao i u romanu "Četverored" (Zagreb, 1998.) s temom genocida nad hrvatskim narodom 1945-1946. godine. Aralica je opisao strašnu stvarnost masovne likvidacije desetaka i desetaka tisuća nevinih ljudi, pretežno civila, žena, djece, staraca, bolesnika, ubijanje bez suđenja, čak i onog samo formalnog kojim su se komunisti često koristili, hrvatskih vojnika što su se predali Englezima, koji su ih

potom predali partizanima, tjeranje preživjelih u kolonama smrti, tom sotonističkom obliku bestijalnog mučenja i masovnog ubijanja političkih protivnika. Aralica je tada otišao korak dalje u odnosu na svoja ranija djela: opisao je zločinačku narav pobjednika kao cjeline, u kompletnome vojno-političkome ustroju, ali i okrutnu i bešćutnu politiku zapadnih saveznika, prevođenih engleskim dužnosnicima, koji su pljunuli na međunarodno ratno pravo i stotine tisuća Hrvata, Ukrajinaca, Slovenaca i Crnogoraca predali u ruke Titovih partizana, gdje ih je čekala sigurna i strašna smrt. Ti su saveznici, prevođeni engleskim časnicima, suodgovorni za pokolje koji su se desili i snose krivicu pred Bogom i poviješću. Križni je put do tada bio tabu-tema. Mlađe generacije nisu ni znale da je takvo zlo postojalo, a oni stariji morali su šutjeti zbog straha da ih ne proguta noć. Aralica je skinuo purpurni ogrtač i razotkrio crvenog monstruma. Otkrio je kroz taj zločin i kontinuitet politike prema hrvatskome narodu od strane tzv. demokratskih režima Zapada. "Četverored" je pomogao razumjeti niz događaja vezanih za Domovinski rat. Aralica je afirmirao staru latinsku istinu: *historia est magistra vitae*. Vjerujem da je i on bio svjestan retorzije koju će doživjeti i opasnosti kojoj se izlaže obrađujući tabu-temu križnih putova. Nije dugo čekao. Uslijedili su udarci sa svih strana. Autora se željelo prikazati kao ništariju i neznalicu. Međutim, najveća kazna za Aralicu nije mogla biti u negiranju literarne vrijednosti djela (jedan se režimski književni kritičar, doduše, odvažio na taj dobro plaćeni posao, ali se našao u sramotnom položaju Salierija), jer je on kao autor već bio dokazan i svestrano stručno vrednovan, nego su ga odlučili politički kazniti, koristeći se oprobanim komunističkim obrascem etiketiranja, kao prethodnicom juridičkog procesa. I nisu birali sredstva. Čovjeka koji dolazi iz lijevog političkog miljea, koji pripada hrvatskoj ljevici, ali onoj državotvornoj koja slijedi Hebrangovu liniju, čovjeka koji je kao mladić bio partizan (to mu nikako ne mogu oprostiti) i antifašist (za komuniste sadašnje i buduće taj se pojam izjednačuje s kroatofobom, što je besmisleno), proglasili su hrvatskim šovinistom i fašistom. Teško je povjerovati u sve to, ali tako se zbilo. Iste epitete dobio je i filmski režiser Jakov Sedlar, koji je ekranizirao roman "Četverored". Njega su kaznili i konkretnom mjerom: nakon što su došli na vlast oni koji su se prepoznali u romanu, režisera su s rukovodećeg položaja u kazalištu, prebacili na mjesto prodavača karata, premda čovjek ima dva fakulteta i međunarodnu filmsku karijeru. Režiser je tada reagirao kao gospodin, kazavši da će sa svojim znanjem uspješno obavljati i novi posao koji mu je dodijeljen. Što bi se tek bilo desilo Aralici da je kojim slučajem bio na dohvatu crvene pesnice?

Svojim neprijateljima iz redova hrvatskih intrašovinista, Aralica se posebno zamjerio knjigom "I tu je kraj" (Zagreb, 1999.), poglavito biografskom prozom "Blažene oči koje su te vidjele" u njoj objavljenom, a koja je posvećena pokojnom ministru obrane u Vladi RH i jednom od bliskih suradnika predsjednika Tuđmana, Gojku Šušku.

Kako bih pomogao u lakšem razumijevanju društvenih i političkih okolnosti koje su prethodile nastanku romana "Fukara", dozvolite mi citirati dijelove iz razgovora koji je Željko Garmaz 22. veljače 1999. vodio s Aralicom za zagrebački "Vjesnik". U njemu autor daje važne informacije, kako na predmetno-tematskoj, tako i na pojmovno-leksičkoj razini, a uz pomoć njih mnogo toga što se čita u "Fukari" biva razumljivije:

• *No, razmišljanja kritičara su, uostalom, kao i poslije svake vaše knjige u samostalnoj Hrvatskoj, uglavnom dijametralno suprotna. Jedni vas hvale i posvećuju vam panegirike, dok drugi ne biraju riječi u osudi vaše, primjerice, "potpuno raspale sintakse" i "leksičke logike" (Nenad Popović). Kako osobno doživljavate takvu podjelu glede percepcije svojeg djela?*

- Nije to tako od uspostavljanja samostalne hrvatske države, to je tako otkako sam pomolio glavom iznad prosjeka onog što je u književnosti nastajalo u provinciji sedamdesetih godina. Rekao bih neistinu kad bih tvrdio da me to nekad nije zbunjivalo i brinulo, izazivalo u meni otpor i tjeralo me u rezignaciju, ali sam danas na to potpuno ravnodušan. Na ozbiljne primjedbe, koje su mi draže nego panegirici bez argumentacije, uvijek se uozbiljim i razmislim o njima, a raspaljeni napadi, s mnogo invektive i mržnje, nasmiju me do suza. I pomislim, bolje je da mržnja razara toga što to priča nego da razara mene! Mržnja truje onog tko mrzi. Primjerice, kad smo pročitali prikaz naše knjige "Pisac i njegov urednik" iz pera jednog moga dosadnog osporavatelja, koji je svojoj recenziji stavio nadnaslov da su to pisma ispod peke, Zlatko smo se i ja do suza nasmijali. Ne samo toj peki, nego i svemu degutantnom što je pod peku naslagao. Taj jadničak već duže vrijeme pljuca nada se, na mene i na sve sreda veće od sebe, pa mu ispljuvci padaju na ionako ružno lice. On i ne zna što tom prispodobom o peki govori! Što god da je pod pekom pečeno, tko je to kušao iz ruku vrsnih kuhara, reći će da je to izvrsna hrana. I kako se onda tom mrzitelju peke i ognjišta ne bi nasmijali!... A što se tiče tvrdnje gospodina Popovića o mojoj sintaksi i leksiku, koja se, ako sam ga dobro razumio, odnosi na diskurs mojih političkih ogleda, rekao bih da se on upušta u ocjenu onoga o čemu zna malo ili nimalo. Čak ni u mojim romanima i pričama moj rukopis nije jednoobrazan. Ja primjenjujem naraciju eglena, stil pisma turske i venecijanske administracije, biblične i kuranske varijante pisma, oblike rudimentarne pismenosti, tehniku iskaza na bazi lokalnih jezičnih idioma i još mnogo toga. U političkim ogledima, na što Popović vjerojatno cilja, upotrebljavam jezik prikladan tom sadržaju, pazeći da mi se jezik ne "politizira". Što će reći da ne zabrazdim u jezik politike, kad se nešto kaže da se ništa ne kaže.

• *Vaše bavljenje poviješću, prisutno u svakom vašem romanu, ispočetka se prešućivalo - kritičari su se osamdesetih godina slabo odvaživali pisati o tomu. No, danas se u tomu kontekstu vi smatrate stjegonošom "guslarstva", neki vas smatraju "zlim duhom hrvatske književnosti koji misli da obnavlja pučke, narodne tradicije, a zapravo ih unakazuje"...*

- Ništa se što sam ja pisao, ni na početku ni sada, nije prešućivalo. Od početka su se ukrštala osporavanja i odobravanja. Nisu se ni sudionici u svemu tomu mijenjali, ostali su isti, s tim da je svaka strana dobivala prinovu. Mijenjala su se samo imena iste političke, ideološke i estetske, ako je nje uopće bilo, supstance koja je služila kao polazište onima što su osporavali. I meta je, to jest ja, ostajala ista: hrvatski nacionalist koji u svojim romanima afirmira hrvatske duhovne vrijednosti i pristaša hrvatskog nacionalnog pokreta kojemu je cilj stvaranje samostalne države. To je ta meta, taj zli duh! A politička i ideološka supstanca od koje su napadi dolazili i koja je mijenjala

dlaku ali ćud nikad, dok sam ja ostajao u istom krznu, u početku se zvala "obrana revolucionarnih tekovina", "jedinstvo klasnog i nacionalnog", "čuvanje bratstva i jedinstva kao zjenice oka svoga" i tomu slično. Kad je došlo do pada komunizma i raspada Jugoslavije, ta supstanca u ustima istih aktera mijenja ime i postaje "antifašizam", "multikulturalnost", "otvoreno društvo po Soroševu viđenju", "u humaniste i globaliste preobraženi splitski mandrilisti kao prostačka varijanta Orjune", i sve vrste "građana", "multietničara" i "boraca protiv autokracije", koja to nije, čemu je najbolji dokaz činjenica da mogu govoriti što žele. Njihovim preimenovanjima nema kraja. Nema kraja ni njihovoj mržnji prema "pekama", "ognjištima i ognjištarima", "dinarskoj rasi", "zemljacima" i "guslarima", u što su sve preimenovali siromašne nacionaliste iz doba socijalizma.

A to da unakazujem tradiciju govori onaj što, ovješen rukama za verige, visi iznad peke, dok mu ispod tabana žari vatra na kojoj će se kadli-tadli opeći, ostao visjeti na verigama ili pao na peku. No, ostavimo toga čije ime u pristojnom društvu nije pristojno spominjati i pogledajmo kako to, kod mene, stoji s poviješću i tradicionalnom mudrošću.

Prvo, ja nikad nisam imao ambiciju pisati povijesne romane, kako su ih pisali romantičari i realisti. Nisam želio romansirati neki povijesni događaj. Ja sam, poput svih koji su pisali parabole, priče s tezom, manipulirao povijesnom građom, kao što sam manipulirao i građom iz suvremenog života. Ja sam u povijesti nalazio priče koje su trebale biti suvremene i koje su mogle poručiti ono što sam poručiti želio. To se vidi iz više mojih pisama koja sam pisao Zlatku dok sam i romane pisao. Koristeći se tradicionalnom mudrošću, makar je teško reći što je to, ja ne činim ništa bogohulno. Samo nastavljam ono što su radili brojni, naši i strani, pisci kad su opisivali ljude kojima je ta tradicija bila duhovnost. Možda sam ja išao malo dalje od njih i možda sam to vještije uradio od njih. Najvjerojatnije stoga što sam, nakon rada brojnih znanstvenika i amatera na skupljanju narodnih umotvorina, imao pred sobom obilnu građu. Radeći na tom, zapele su mi za oko dvije stvari.

Prvo, kad sam pročitao poslovice iz starog Dubrovnika, koje su do nas došle u rukopisu što ga je objelodanio Đuro Daničić, bio sam iznenađen koliko su one utjecale na dubrovačke pisce, pogotovo na refleksivni sloj Gundulićevih spjevova. I drugo zapažanje, to što zovemo uposlovičenom mudrošću nije nikako tradicija samo našeg naroda, to je prepuno naplavina iz latiniteta i iz perzijske i arapske kulture, pa se s pravom može držati univerzalnom duhovnošću dugih stoljeća, mnogih naroda. Misao je posvuda ista, samo se, u mnoštvu varijanata, mijenjaju izražajna sredstva. I iz toga se kod mene razvilo uvjerenje da iz ognjišta raste stablo univerzalnosti, jer je svako i svačije ognjište samo konkretizacija, samo izražajno sredstvo, univerzalnosti.

• *Prije dvadeset godina ste o jednome, tada istaknutom pjesniku u politici, napisali da je zadojen "intrašovinizmom (mržnjom na vlastitu naciju s kojom je do balčaka zakrvio)". Kako danas razmišljate? Postoje li danas u Hrvatskoj "intrašovinisti"?*

- Radi se o Goranu Babiću, koji je u svoje vrijeme, sedamdesetih i osamdesetih

godina, bio perjanica borbe protiv "hrvatskog nacionalizma". Od njega je veći borac bio samo Stipe Šuvar, a manji u toj trijadi perjanica, njegov konkurent na istom pravcu djelovanja, Nino Pavić, današnji vlasnik "nezavisnih" listova u kojima se, s istim žarom kao što je to nekad sam Pavić radio, napadaju nacionalisti kojima je u međuvremenu ime promijenjeno u državotvorce, jer su stvorili demokratsku državu u kojoj "nezavisni" tisak o njima može govoriti što hoće, najčešće i ono što ne stoji. Tom se mogućnošću pravi nacionalisti, sad nazvani državotvorci, s pravom, ponose! Jer mogućnost da se govori što se misli, perjanice progona "nacionalizma svih boja", u vrijeme kad su vladali, nisu dali. Ako pratite sudbine - Šuvar je, kao i drugi slični njemu, ostao nepromijenjen, s vjerom u dva jedinstva, jedinstvo klasnog i nacionalnog i bratstvo i jedinstvo, i s velikom nadom da će vratiti natrag izgubljeno vrijeme. Babić je postao stranac nacionalnoj zajednici kojoj biološki pripada. Najviše je intrašovinista išlo Pavićevim putem. To je, valja priznati, u vrijeme kad se s komunizmom rušila i Jugoslavija, a uspostavljala demokracija, bio najmudrije odabrani put. Od intrašovinista postajali su oporbenjaci nacionalnom pokretu koji je bio bitku za opstanak hrvatske države, ne otkrivajući u tom opozicionarstvu, ni na početku ni danas, posvema jasno svoje namjere, ali čvrsto vjerujući da će ih strpljivo oporbenjaštvo protiv državotvoraca, kako su nazvali nekadašnje nacionaliste, koje vladanje troši, uz primjenu socijalnog mađioničarstva naučena u kumrovečkoj školi, kad karizme iz Domovinskog rata počnu blijedjeti, uz pomoć nezadovoljnika i otpadnika iz nacionalnog pokreta, ponovo posaditi u sedlo vlasti. Pred svake izbore imaju snažne vizije: socijalne su prilike teške, mnoge je državotvorce vlast iskvarila, mnogi su iz nacionalnog pokreta razočarani što nisu mogli biti predsjednici države koju su stvorili. Čini se da je cilj na dohvat ruke! Mislim da će se i ovaj put razočarati i progledati... Kaže mi jedan svećenik: "Ne plašite se ove halabuke, vjernici će opet glasati za vas. Ali se pred njima morate na koljena spustiti i znati nauk: nema oproštenja bez priznanja pogreške; nema priznanja grijeha bez kajanja. Za ono što ste i nehotice pogriješili, pokajte se; ono što ste dobro učinili, priznat će vam se. I ponovo ćete biti podržani." "Kako vi to znate?", pitam ga. "Ispovijedam li ja ljude ili ne ispovijedam? Jedna mi je žena ispovjedila da je psovala vlast i da se kaje za to. Kaže, morala je psovati, teško joj je, a opet se kaje, naši su, mi smo ih izabrali, i ne mogu sve odjednom." Ali, što god bilo, makar izabrali i nekadašnje intrašoviniste, neka se poštuje i neka se ne zloupotrijebi volja hrvatskog naroda!

• *Zašto su vaši najžešći kritičari neki hrvatski pisci iz BiH? Jeste li pisanjem o Bosni "uletjeli u njihov zabran" i time oskvrnuli njihov ekskluzivitet predstavljanja Bosne? Stječe se dojam da se Bosnom ne smije baviti izvan Bosne, jer, kao po nekom automatizmu, taj "želi dijeliti Bosnu"!*

- Ah, to je deset godina stara priča! O tomu sam dosta pisao i sve što sam kroz šest godina napisao stavio među korice knjige "Što sam rekao o Bosni". To je za mene apsolvirana tema, kao što će biti apsolvirane i sve ostale teme iz politike kojima sam se bavio zadnjih devet godina, kad do koji mjesec izađe iz tiska knjiga ogleda i zapisa pod znakovitim naslovom "I tu je kraj".

No, makar i nevoljko, na vaše ću pitanje pokušati odgovoriti. Tu sam trojicu,

već na samom početku sporenja, nazvao "hrvatskim Bosancima" iz nužde, što će se uskoro, a pogotovo danas, pokazati kao dobar naziv. Moguće je da su njihovi napadi na mene, uz svaki tekst, pa i uz knjigu "Pisac i njegov urednik", psihološki motivirani. Htjeli bi se, jer su vulgarno agresivni, nametnuti hrvatskoj javnosti, a misle da sam ih ja prokazao kao "hrvatske Bosance", jednu vrstu intrašovinista. Sva trojica su se u bosanskohercegovačkim gabaritima afirmirala na valu Mikulićeve, po Titovu mišljenju uzorne, realizacije politike bratstva i jedinstva. Kad je koncept bratstva i jedinstva - koji je dopuštao participaciju nacija samo u mjeri u kojoj su nacije dokidale same sebe i stvarale jugoslavensku naciju - raspadom komunizma i Jugoslavije propao, bosanski su praktičari intrašovinizma mutirali u "hrvatske Bosance". Pretvarajući se u "hrvatske Bosance" iz nužde, jer je jugoslavenstvo propalo, oni ni od jugoslavenstva nisu odustajali. Vidjeli su njegovo oživljavanje u savezu sa svim intrašovinistima kojima će bosanstvo biti središte okupljanja, a Bosna novi Pijemont oko kojeg će se ponovo okupiti svi od strane "raznih nacionalizama" otkinuti dijelovi. Kako sam ja to rano otkrio i opisao, dok se u Hrvatskoj o fenomenu "hrvatskih Bosanaca" nije ništa znalo, oni me drže onim koji je prokazao njih i njihovu politiku i onim koji je projektirao hrvatsku politiku u Bosni, pa čak i u Bosni i Hercegovini kakva je izišla iz rata i dva mirovna ugovora. Dakako, pretjeruju i u jednom i u drugom! Ono što stoji i što potpisujem nalazi se u knjizi "Što sam rekao o Bosni": Bosna je nedjeljiva država, Muslimani su nacija koja će se zvati Bošnjacima, Bosnu treba artikulirati a ne dijeliti, svaka će nacija postojati u Bosni kao nacija sa svim pravima koja u suvremenom svijetu imaju nacije, Bosna čitava može postojati samo kao protektorat velikih sila jer drugo nikad nije bila kad je bila. I to je to, a što će s njom dalje biti, to će odlučiti protektori.

• *Kažete da ste knjigom "Što sam rekao o Bosni" apsolvirali temu "hrvatskih Bosanaca" kao intrašovinista i da se time više ne bavite i ne želite baviti, a nije tomu davno da ste u seriji napisa o Gojku Šušku tu grupicu nazvali "političkom fukarom". To bi mogao biti znak da se njima i dalje bavite?*

- Da, ali ne u teoretskom, političkom smislu! Oni mene sada zanimaju isključivo kao literarna građa za roman kojemu je radni naslov "Fukara". U smislu: duhovni siromah, mrzitelj, s razlogom i bez razloga, zajednice iz koje je potekao. (...)[1]

Grupacija projugoslavenskih i orjunaški orijentiranih književnih i političkih "intrašovinista", nije Aralici opraštala suradnju s prvim hrvatskim predsjednikom, dr. Franjom Tuđmanom i obnašanje visoke dužnosti u Županijskom domu Hrvatskog državnog sabora. Njegovo državotvorstvo njima je strano i zazorno.

[1] Željko Garmaz: "Život je trpež i krpež, moj gospodine", Vjesnik, 22. veljače 1999.

Sveli su ga na zlokobne etikete: "ognjištarstvo", šovinizam, ustaštvo, antieuropejstvo, itd. Premda bi etička potreba za pozitivnim odnosom prema vlastitoj državi, poglavito u povijesno prijelomnim trenutcima kada je stvaranje države imalo nacionalnooslobodilački i antifašistički karakter (tu su ovi ljevičari zaboravili na Lenjina), trebala biti svojstvom svakog normalna građanina Republike Hrvatske, u stvarnosti desio se otklon od te činjenice. Odnarođenost, sluganstvo, kroatofobija, plaćeništvo, intrašovinizam... udruženim su snagama djelovali kako se hrvatski državni suverenitet ne bi ostvario. Aralica je kao afirmirano književno ime pristiglo iz lijevog političkog miljea pokazao da državotvornost i lijeva socijalno-politička opcija ne moraju biti u suprotnosti. U istom su se društvu našli i živi književni klasici, kao Vjekoslav Kaleb, Petar Šegedin, Slavko Mihalić, Slobodan Novak, Zvane Črnja, Ranko Marinković, Jure Kaštelan, Zvonimir Bartolić, Dalibor Brozović, Pero Budak, Nedjeljko Fabrio, Željko Knežević, Milorad Stojević, Jozo Laušić, Stijepo Mijović Kočan, Nikola Milićević, Luko Paljetak, Vlatko Pavletić, Petar Selem, Milivoj Slaviček, Ante Stamać, Dragutin Tadijanović... Čitajući ta imena, moramo naglasiti povijesnu istinu: vodeći hrvatski književnici odlučno su stali u obranu vitalnih nacionalnih interesa; ispunili su svoje "deržanstvo" (A. Starčević) i pokazali svoje državotvorstvo. Progovorilo je povijesno iskustvo iz 1918. godine, kada su naša vodeća pera s ushitom prihvatila novu državnu zajednicu i u doprinos njezinom utemeljenju odrekli se svoga materinskoga jezika, a time i svoje nacionalne samoprepoznatljivosti. Sjetimo se: Tin Ujević piše srpski, Krleža također, A. B. Šimić također, Ivo Andrić... da ne nabrajam dalje. Rezultat: taj veliki iskreni, plemeniti i dobronamjerni dar Srbima kao zalog zajedničkog života, zapravo prevelik ako se znade što je značio, bio je odbačen kao nevažan, bio je popljuvan i osramoćen. Uslijedila je diktatura, raspuštanje Hrvatskog Državnog Sabora, razbijanje državnog teritorija, stvaranje Orjune, progoni nacionalno svjesnih ljudi, batinanje seljaka... Nakon pobjede Titovih partizana, među kojima su ponovo bili i mnogi vrijedni književnici, uslijedilo je darivanje slično onome od ranije. Kroz nametnuti "dogovor dviju Matica" Hrvati se ponovo odriču svoga jezika, u ime zajedničke države. Što je uslijedilo? Deklaracija! Progoni! Zlatko Tomičić, Gotovac, Lončarević, Sekulić, Joja Ricov, Boro Pavlović, Vlatko Pavletić, Mirko Vaupotić, Jonke, Nerkez Smailagić, Bruno Bušić, Benedikta Zelić-Bučan, Marija Barbarić Fanuko, Julije Derossi, Ivan Aralica, Dubravko Horvatić... Književnici se 1990. g. više nisu mogli navući ponovo kao guske u maglu (S. Radić). Osim manjeg broja intrašovinista.

Hrvatska književna povijest ne može opstati bez lijeve socijalne etike, ne može shvatiti svoju najnoviju povijest bez hrvatskog državotvornog antifašizma. Na žalost, kroatofobski raspoložena, ideološki isključiva i politički intolerantna manjina nametnula se, uz podršku nekih faktora izvan Hrvatske, kao sljedba koja ponovo usmjerava hrvatsku književnost. Nakon što je na vlast došla lijeva koalicija na čelu s reformiranim komunistima, ova je sljedba dobila sve uvjete za svoj rad. Time su reformirani komunisti pokazali da im je važnija partijska filozofija i politička pragmatika jednog Bakarića ili Blaževića, od Andrije Hebranga. Dakle progon, prešućivanje, ismijavanje i marginaliziranje državotvorstva i rodoljublja. Najviši državni dužnosnici počeli su se

odnositi prema hrvatskim nacionalnim vrijednostima kao da su došli iz neke strane zemlje, ili čak iz neke američke tzv. nevladine, a zapravo obavještajne udruge. Zbog toga su prihvatili usluge intrašovinističkih pera, koja stječu sve povlastice režimskih.

Režimska pera, kao i kroatofobski dužnosnici, poručivali su Aralici neka se okani pisanja, jer da to što piše više ništa ne vrijedi. Nisu u svojoj mržnji shvatili što bi taj zahtjev za njih mogao značiti. I stari as ih je na svoj način poslušao. Napisao je novi roman, s ključem, pod naslovom "Ambra", u kojem je literarno obradio politički i ljudski profil aktera trećosiječanjskog režima u Hrvatskoj. Pred očima javnosti pojavili su se dužnosnici novoga crvenoga režima u drugačijem svjetlu nego što su ih prikazivali njihovi stručnjaci za javnu promidžbu. Umjesto šarmantnih, nasmiješenih, kreposnih, mudrih, dalekovidnih, moralno postojanih, obiteljski neupitnih ljudi, pred nama su promicale moralne nakaze, politički kalkulanti, obiteljski razvratnici, kriminalci s međunarodnim ugledom, prostitutke, lopovi, trbuhozborci, srebroljupci, trgovci nacionalnim svetinjama, otvoreni nacionalni izdajnici, orjunaši, unitaristi, komunisti krvavih ruku & sinovi i unuci, bijedne političke sluge oholih inozemnih silnika, a sve ih u složno žikino kolo povezala protuhrvatska zapjenjenost i sluganstvo kako bi se realizirali sadržaji te zapjenjenosti.

Ljudi su čitali "Ambru" bez daha, shvaćajući za koga su glasali i tko odlučuje o njihovoj sudbini. Režimska promidžba čini sve što može kako bi ponizila, obezvrijedila, difamirala i ušutkala autora. Međutim, autor je, kao redovni član HAZU, književno "besmrtan". Kao književnik pak dobio je status besmrtnika još u šugavo doba komunizma i oni koji su mu tada priznavali književnu izuzetnost nisu sada mogli sami sebi pljuvati u lice. Opisani dužnosnici postali su svjesni da su suočeni s umjetnikom koji im je nepobjediv. Sve dok bude povijesti hrvatske književnosti, u njoj će biti Ivan Aralica i njegov opus, a u tome opusu i Žepe Bevanda kao klaun s vampirskim zubima, Esma Frčko kao kroatofobski plaćenik, i njezin ljubavnik s međunarodnim dosjeom, te cijela bulumenta njihovih istomišljenika. Bilo je zanimljivo sa strane promatrati čudo neviđeno, fenomen koji je otkrio stvarnu moć književnog djela: jedan jedini književnik (kao privatna osoba stariji vrlo uljudan gospodin) i njegov roman stajali su protiv armije zajapurenih protivnika koji su imali u rukama sve: i tisak i radio i TV i organe sile i fanatizirane pristaše. Jedan udarac u glavu mogao je usmrtiti starog gospodina (sjetimo se Šufflaya, Budaka, Miškine, Gorana Kovačića, Čižeka, Kosa, Klarića, Tomičića...). Ali - dobro su znali - time ne bi usmrtili "Ambru" i njezin sadržaj. U tome se krila književnikova nepobjedivost. A na kocku je Aralica stavio sve. Njegov je ulog bio ogroman. Rezultat: "glavni lik" romana, onaj koji je već do tada, bez trunka ljudske samilosti, upropastio lijepi broj hrvatskih sudbina, među kojima je i jedan nacionalni heroj, osuđen zbog njega na 45 godina robije, odlučio se na jednu jedinu mogućnost: uzmak, šutnja, rep među noge, a lov prepustiti hijenama. Potom su to učinili i ostali iz čopora krvožednih. Ništa nisu mogli, jer na njihovu nesreću, a vjerojatno i čuđenje, Aralica nije lažac ("Aralica nije varalica!"). Njegovi su podaci provjereni i istiniti. Vladajuću ekipu počela je zahvaćati panika, jer im je Aralica poslao poruku u kojoj je obznanio da nije objavio sve podatke kojima raspolaže. Tih je podataka toliko

da može napisati i drugi dio "Ambre". A sam Aralica i njegova obitelj nemaju ama baš ništa što bi se o njima moglo objaviti kao sramota. Nevjerojatno u sadašnjim prilikama krize morala: ovaj je čovjek, kako kažu žurnalisti, čist kao suza. Upravo takav, mogao je ući u bitku s cijelom političkom vrhuškom. Da je imao i zericu putra na glavi, hijene bi od muhe bile načinile slona i pisca rastrgale bez milosti.

Roman "Ambra" razotkrio je bijedu književne kritike "lijevo" ideološki opterećene: regionalnu nesnošljivost, političku isključivost, multikulturalni rasizam pod plaštem suživota kultura, urbani šovinizam pod plaštem tobožnje građanske staleške uzvišenosti, pomanjkanje stručnih kriterija, moralnu izopačenost, političko podložništvo, intelektualnu prostituiranost, neiskrenost i, što je najvažnije, lažljivost. Srušen je kredibilitet književne kritike u cjelini. Ničemu što piše tzv. lijeva književna kritika ne treba vjerovati. Sve njihove ocjene uvjetovane su njihovim aprioristićkim stavovima, proizašlima iz ideološkog i političkog opredjeljenja. Sva imena koja su afirmirali treba revalorizirati. Sva su ta imena rezultat laži i manipulacija. Ali, također, treba upozoriti književne kritičare koji ne pripadaju ovoj sljedbi, neka ih ne oponašaju. Književno djelo treba vrednovati nepristranim mjerilima, a nikako ne ideološkom pripadnošću autora. Tobožnji ljevičari, zapravo mankurti, vrijedno djelo čiji im autor nije bio svjetonazorski blizak, ako nisu mogli uništiti, prešutjeli bi, kako bi ga na taj način učinili mrtvorođenčetom. Meni će djelo Jože Horvata uvijek biti vrijedno, iako ništa od njegova vjerskog, političkog i etičkog svjetonazora ne prihvaćam. Isto tako, loš uradak "državotvornog" pisca trebamo ocijeniti kao loš, ako je objektivno loš. Istinski književni kritičar, teoretičar i povjesnik ne bi smjeli biti opterećeni svojom političkom pripadnošću, a najmanje bi smjeli na osnovi nje donositi apriorne sudove. Književnoj kritici treba vratiti dignitet.

* * *

Kako ne bi svoje čitatelje ostavio u nedoumici glede onoga što su o njemu pisale razne režimske hijene i psi krvosljednici, istražujući mu čak i rodoslovlje, Aralica je objavio roman "Fukara". U nemogućnosti da ovom mirnom obiteljskom čovjeku, koji je cijelog života živio isključivo od svoga rada, i čija su djeca uzorno odgojena, u čijoj obitelji nema skandala, koji je životni radni vijek proveo mirno, u radu i skrbi za obitelj, ali sa svojim svjetonazorom s kojim se možemo, ali i ne moramo složiti, našli su mu tobožnje srpsko etničko podrijetlo. Kao, to će ga osramotiti u očima njegovih čitatelja. Kao da je sramota imati srpsko etničko podrijetlo, ili bilo koje drugo! Aralica je upravo u jednome od svojih najboljih romana, "Duše robova", pokazao da to nije bitno. Kršćanin, on dobro znade da smo svi sestre i braća u Kristu. Što se tiče Srba, nikada nije napisao ni slovca protiv njih. Njegovo je pero bilo usmjereno protiv četništva, protiv pojedinaca, stranaka i pokreta poniklih u krilu toga naroda, a koji su imali za cilj pokoravanje, sramoćenje, pa i istrebljivanje hrvatskog naroda i amputiranje njegove države. On nikada nije branio ljude s hrvatskim predznakom koji su skrenuli s puta kršćanske etike u područje komunističkog nemorala i bezbožništva ili u vode bilo kojega drugog bezbožništva koje je onda moralo rezultirati zločinima i zlom, a čineći zlo

nikada se ne može postići dobro. Na mjesto Boga ne može doći nacija, ali ne smije se čovjek ni odreći svoje nacije u ime Sotone. Aralica je suviše mudar čovjek a da ne bi shvatio razliku između rodoljublja i kroatofobije, između kršćanskog nacionalizma i šovinizma, između ljubavi za svoju domovinu i internacionalističkih i anacionalističkih moralnih i političkih aberacija.

Jedan od najžešćih njegovih kritičara dao mu je ideju ne samo za naslov romana, nego mu je širom otvorio vrata prema cjelovitoj literarnoj analizi kroatofobije. I tako je nastao opsežan roman u "9 knjiga", analiza fukarizma kao pojave u hrvatskome duhovnome tkivu.

"Fukara" je roman o hrvatskoj nesreći, o kroatofobskim ideologijama koje su se oduvijek lijepile za poneke hrvatske intelektualce, čineći ih zatornicima vlastite nacije i moralnim nakazama.

Fukara u romanu nosi ime Mile Milak i potječe iz Bosne. Aralica svojom prokušanom metodom prodire u prošlost njegove obitelji s majčine i očeve strane, kako bi otkrio procese koji su na kraju proizveli hrvatskoga "mankurta". Procesi počinju s austrijskom okupacijom Bosne, kada započinje uvođenje kapitalizma u tu zemlju, a time i useljavanje stranaca koji se ne uklapaju u ustaljene kulturne i tradicijske vrijednosti domaćega stanovništva. Ti su ljudi stranci po vjeri, navikama, običajima i odnosu prema zemlji u kojoj žive. Svi oni dolaze zbog ekonomskih razloga, ili zbog službe koja im određuje mjesto prebivanja, i vjeruju da će se jednom vratiti. To se ne dešava i oni ostaju stalni žitelji Bosne, unoseći u njezin duhovni prostor nove sadržaje, koji, pored poduzetničkih vrednota, donose i mnogo toga negativnoga. Bitno u tome jest što Bosnu ne doživljavaju kao svoju stvarnu domovinu i ne uklapaju se ni u koji od četiri etničko-civilizacijska sklopa koja ovdje postoje: srpsko-pravoslavni, hrvatsko-katolički, tursko-muslimanski ni sefardsko-židovski. Ti ljudi se žene domaćim partnerima, sklapaju prijateljstva, ali nikada ne postaju dio cjeline. Ne uspijevaju postati vezivno tkivo u smislu neke konvivencije, jer nemaju potencijala za to. Oni su tu i tamo, domaći i tuđi, svoji i ničiji, najčešće neraspoloženi prema drugima i podložni i poslušni državnim vlastima. Njihove su sudbine literarno vrlo inspirativne, premda tragične. Mile Milak je izdanak takve obitelji. Među njegovim bližim predcima ima Nijemaca, Hrvata i Srba, kalvina, katolika i pravoslavaca, špijuna i žandara, vjernika i bezvjeraca, nasilnika i silovatelja, obilje okrnjenih, nesretnih, ojađenih i pakosnih jedinki. Svi mi nosimo u sebi genetsko naslijeđe koje zajedno sa životnom sredinom utječe na oblikovanje naše osobnosti. Milak je u sebi koncentrirao sve svoje pretke, svu tu tužnu i ružnu mješavinu sudbina i karaktera, svu tu nesreću i traženje vlastitoga puta, svu tu neiskrenost, podmuklost i amorfnost. Zbog toga on kao dijete pokazuje sljedeću osobinu: na morskome žalu hvata zvijezde, račiće i ježince i uživa u tome da im otkida komadiće tijela, promatrajući kako se u njima život gasi uz velike patnje. Mržnja i destrukcija ga određuju već kao dijete. Vjerskoga elementa u njegovu odgoju nema. Obitelj mu ne približava Spasitelja, ne upoznaje ga s Deset Božjih zapovijedi, ne daje mu moralne

poticaje. Kasnije, tijekom školovanja, tome se pridružuje ateističko obrazovanje, komunistički svjetonazor, nihilizam, homofobija... Rezultat: mladić ne može ostvariti normalan odnos s drugim spolom, ne zna ljubiti, ne zna davati, ne zna dobro vraćati dobrim, ne zna biti zahvalan, ne zna biti vjeran, ne zna biti ponizan. U njegovu srcu nema mjesta ni za Boga, ni za narod, ni za obitelj, ni za ljubav. On je ispunjen samim sobom. Samodostatan kao neko biće iz svemira. Oko sebe širi zadah nesreće i nelagode, on ljude ne zna učiniti sretnima, nego samo nesretnima. Stječe status najboljeg učenika iz predmeta "osnove marksizma i socijalističkoga samoupravljanja". Postaje idealan za manipulacije, idealan da postane oružje Zla. Svoj životni moto sam svodi na formulu: "Fukare svih zemalja, ujedinite se!" Ta mu formula određuje ime. Ubrzo potom, još srednjoškolca, vrbuje ga Udba, zloglasna komunistička tajna policija. A onda dolazi rat u Bosni. Sarajevo je podsjedano. Milak ne zna kome pripada niti zna na čijoj je strani pravda. U tom duhu piše priče s tematikom iz opkoljenoga grada. Da bi se prehranio, odlazi u Karitas. Čak polazi vjeronauk, kako bi zavarao svećenike, ali kada je trebalo uslijediti krštenje, on, dakako, bježi. Prelazi u Hrvatsku, čiji narod on ne samo mrzi, nego i prezire. Zapravo, on počinje borbu protiv triju čimbenika njegova društvenog opstanka: Rimokatoličke Crkve, narodne pripadnosti i obiteljskih vrijednosti.

Milak je na svoj način inteligentan. On prati zbivanja u Hrvatskoj i vrlo brzo stupa u plaćenički odnos s inozemnom snagom kojoj savršeno odgovara njegov karakter i njegova kroatofobija. To je američki burzovni mešetar, inače rumunjski Židov koji se odrekao svoga naroda, Placid Schrott. Svoj ogroman novac ulaže u bivše komunističke države kako bi spriječio njihovo konstituiranje na tradicijskim vrijednostima proizašlim iz njihove povijesti. U Hrvatskoj osniva svoju financijski moćnu ekspozituru što okuplja sve tamošnje pojedince koji se uklapaju u njegove ciljeve. Bivšim komunistima iskazuje najveće povjerenje, jer oni ne vjeruju ni u Boga, ni u narod, ni u obitelj. Proglašava ih najboljim demokratima. A takvih demokrata u Hrvatskoj ima lijep broj. Zadatak im je da rastaču u Hrvatskoj sve društvene i nacionalne vrijednosti, da ruiniraju tek stvorenu državu i pripremaju teren za uništavanje suvereniteta i nacionalne samobitnosti. Polpotovci u lakiranim cipelama. U toj družini i naš Milak pronalazi nišu za sebe. Vrata novina, časopisa, revija, javni skupovi, društva što ih financira Placid Schrott, otvoreni su mu. Počinje bjesomučno pisati i objavljivati svoje krvožedne uradke. Oni se prevode na strane jezike. Od njega žele stvoriti međunarodnu veličinu, kako bi na unutarnjem planu postao obrazac koji će morati slijediti svi u Hrvatskoj, žele li postati "europejci", moderni i poštovanja vrijedni pisci. Da bi se to desilo treba razbiti, odbaciti kao ološ sve hrvatske pisce koji se usude voljeti Boga, domovinu i obitelj. To su za šrotovce "ognjištari", ustaše, ološ koji treba pomesti i baciti na smetlište povijesti. U svom zamahu, u uvjerenju da će pomesti i sve "ognjištare" kao vihor, Milak se obrušio na pripovjedača, Sebastijana. Polutalentiran pisac, ali vješt novinar, usudio se jurnuti na nacionalnu veličinu, književnoga hrasta čija je snaga potvrđena u ono čupavo komunističko vrijeme i od kritičara koji mu politički nisu bili skloni. Ta činjenica

kazuje da je Milak bio ili zaslijepljen, ili glup. Moguće su obje varijante. Bacio je rukavicu čovjeku koji je u odnosu na njega književni gorostas. I, pri pokušaju hračkanja na krošnju hrasta, hračak se vratio i oblijepio njegovo vlastito lice. Desila se "Fukara".

Drugi važan lik u "Fukari" jest taj nesretni Placid Schrott, monstrum sui generis, crni anđeo svjetskog financijskog tržišta, nesmiljeni polpotovac obučen u kućni haljetak filozofa Poppera. U njegovu društvu predstavljene su i neke druge fukare, reprezentanti duhovnog miljea u kojem žive. Svi oni djeluju u Zagrebu.

Araličina Fukara završava život na pustom otoku nedaleko od Zadra. Umire od gladi sa svojom kujom pitbulicom Donom, s kojom je živio i jedino nju volio, a koja mu je pobješnjela od gladi izjela noge.

"Fukara" je roman zanimljive fakture, tipične Araličine rečenice i strukture, pun ironije, a na momente i trpkoga humora, zbog čega se čita na dušak premda je, po mome mišljenju, nešto preopsežan. Broj uvrštenih "citata" i citata koji postaju dio romaneskne fakture, mogao je biti i manji, roman nešto kraći, a da ništa ne izgubi od dinamike i unutarnje koherentnosti.

Naslovna stranica knjige prikazuje nizozemskoga mladića koji je pobijedio na natjecanju u sličnosti psa i njegova vlasnika. Milak i njegov pitbul također su istovjetni, ne po vanjštini, ali po karakteru. Oboje su rezultat intervencije zla u razvoj vrste, odnosno križanci nastali s namjenom da čine zlo. Okrutnost, borbenost i zloba u njihovim su genima. Po tome oni su osamljena i nesretna bića.

Daleko opasniji za našu kulturu i narodnu samobitnost od pojedinih fukara jest fukarizam.

Đuro Vidmarović

JESENJI POSJET SLOVAČKOJ

Matica slovačka Zagreb priredila je u ovoj godini drugi posjet Slovačkoj (3. - 6. listopada 2002.) povodom 240. obljetnice rođenja čuvenog bratislavskog rabina i suca Chatama Sofera (1762-1839), te 450. obljetnice dolaska Hrvata u Hrvatski Grob, a pod pokroviteljstvom Gradskog poglavarstva Zagreba.

Dio sudionika, u starom dijelu Bratislave

Putovanje smo započeli po lijepom i sunčanom vremenu preko Maribora i Beča, autobusom Volvo "Rudi-express" iz Mihovljana. Već prve večeri susreli smo se u hotelu Baronka u Bratislavi na svečanoj večeri s veleposlanicom RH u Slovačkoj nj. e. Andrejom Gustović-Ercegovac, prof. dr. Matúšom Kučerom, prvim slovačkim veleposlanikom u Hrvatskoj, njegovom suprugom Kvetoslavom, Jurjem Cvečkom, predsjednikom Hrvatskog kulturnog saveza u Slovačkoj, dr. Jánom Jankovičem, marljivim prevoditeljem hrvatskih djela na slovački jezik, dr. Štefanijom Urodom, predsjednicom Slovačko-hrvatskog kluba i drugim slovačkim prijateljima. Svima smo poklonili primjerak nedavno objavljene knjige "Uspomene iz Slovačke", koju je napisala Nevenka Nekić. Ovom prigodom dr. Ján Jankovič poklonio nam je više primjeraka nedavno prevedenih djela hrvatskih pisaca na slovački jezik (A. Šenoe, M. Jurić Zagorke, P. Kanižaja, I. Aralice i dr.), koje smo u međuvremenu predali Središnjoj slovačkoj knjižnici u Našicama te po dva primjerka Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Idućeg dana posjetili smo nedavno uređeni Mauzolej Chatama Sofera, remek-djelo slovačkih arhitekata i graditelja. U Mauzoleju osim posmrtnih ostataka Ch. Sofera nalaze se i grobovi daljnja 23 bratislavska rabina. Moše Schreiber rodio se 24. rujna 1762. u Frankfurtu na Majni, ali je kasnije dobio ime Chatam Sofer. On je u Bratislavi djelovao više od trideset godina, a dužnost bratislavskog rabina nastupio je 1806. god. Visoka obrazovanost proslavila ga je ne samo u Europi, a napisao je i više vjerskih knjiga. Istakao se za vrijeme opsjedanja Bratislave od Napoleonove vojske karitativnim radom, sakupljajući hranu u okolici Bratislave i šaljući je pogođenom stanovništvu. Zbog toga njegov grob posjećuju mnogi poštovatelji iz čitavog svijeta. Odavši počast ovom cijenjenom rabinu položivši vijenac na grobnicu, upisali smo se u spomen-knjigu a zatim smo posjetili i Muzej židovske kulture u kojemu su izloženi vrijedni predmeti jedne od najstarijih židovskih općina u Europi. Nakon toga smo u pratnji stručnog voditelja (Zagrepčanina) Mladena Heruca, koji živi u Bratislavi, razgledali staru Bratislavu, a posebno je bilo vrijedno razgledati unutrašnjost poznate krunidbene katedrale sv. Martina, u kojoj je od 1563. do 1830. god., dok je Bratislava bila glavnim gradom Ugarske, okrunjeno 19 ugarskih kraljeva i kraljica. U spomen na tu činjenicu Slovaci su na vršak crkvenog tornja postavili model svetostjepanske krune 1765. godine, teške oko 300 kg, u kojoj je ugrađeno i 4 kg zlata.

Za trodnevnog boravka u Bratislavi posjetili smo i tvrđavu Crveni kamen, jednu od najsačuvanijih u Slovačkoj, i razgledali odaje sa zbirkama namještaja, slika i oružja slovačkog plemstva. Razgledali smo i dvorac Smolenice, u kojemu se danas nalazi kongresni centar Slovačke akademije znanosti, zatim špilju Driny, jedinu u tom dijelu Slovačke. Na povratku u Bratislavu, putem smo zastali u gradiću Modri, gdje smo na veličanstveni spomenik Ljudevita Štura položili vijenac u znak poštovanja ovom velikanu novije slovačke povijesti.

Posljednjeg dana boravka u Slovačkoj posjetili smo Hrvatski Grob, petnaestak km udaljeno naselje od Bratislave. Mještani Hrvatskog Groba ove godine slave 450 godina od doseljavanja Hrvata u selo opustošeno i spaljeno 1548. god. od španjolske vojske Ferdinanda I. Pred

U mauzoleju Ch. Sofera

mjesnom crkvom Krista Kralja dočekao nas je ljubazni načelnik općine Jozef Nemčovič sa suprugom, te smo položili spomen-vijenac na poprsje dr. Josipa Andrića (1894-1967), pisca, skladatelja i velikog prijatelja Slovaka, koje je podignuto ispred crkve. J. Andrić je ovdje boravio nekoliko godina i za to vrijeme napisao roman "Velika ljubav" (1942), Slovnicu slovačkog jezika (1942) i Slovačku glazbu (1944). U mjesnoj crkvi smo nazočili misnom slavlju koje je vodio vlč. Juraj Augustin. No, ražalostili smo se kada smo čuli da pater Ferdiš Takač zbog iznenadne bolesti nije mogao doći iz Pieštana, gdje živi kao umirovljenik. Na jednom od oltara mjesne crkve nalazi se reljef sv. Nikole Tavelića, izrađen iz trogirskog mramora, dar Hrvata. Iz crkve nas je g. Nemčovič odveo u obližnju mjesnu školu, kako bismo razgledali "Chorvatsku izbu", s bogatim narodnim nošnjama, brojnim priznanjima i slikama. Prije rastanka s domaćinima, predali smo im nekoliko primjeraka knjige "Uspomene iz Slovačke" a posebno za patra Ferdiša i monografiju "Posjet sv. oca pape Hrvatskoj". Napominjemo da je pater F. Takač autor prvog hrvatsko-slovačkog rječnika, koji je 1999. god. izdala Školska knjiga Zagreb.

Nakon posjeta Hrvatskom Grobu, zajedno s g. J. Nemčovičem, njegovom suprugom, vlč. Jurjem Augustinom i njegovom majkom otišli smo u restauraciju Katka, koju vodi g. Augustinović u predgrađu Bratislave, i za objed imali naručenu guščetinu sa slovačkim "lokšama".

Potrebno je spomenuti da se posljednjih godina posvećuje velika pažnja obnavljanju pročelja bratislavskih zgrada, koja su za razliku od zagrebačkih uredna i bez grafita i polupismenih šarada! I ovo je putovanje potvrdilo da u Slovačkoj imamo zaista dobre prijatelje, koji su nam na svakom koraku pružali dragocjene obavijesti i preporuke.

Zahvaljujemo Gradskom poglavarstvu Zagreba na pokroviteljstvu ovom studijskom putovanju kao i na novčanoj potpori.

Zlatko Jevak

APEL ZA "STUDIA CROATICA"

Ovaj posebni broj časopisa STUDIA CROATICA (XLIII./br. 145., Buenos Aires, kolovoz 2002.), posvećen Marku Maruliću, Uredništvo Vam časopisa zbog pomanjkanja novca dostavlja mojim posredovanjem.

Ravnatelj Hrvatske matice iseljenika obećao je članu uredništva SC gosp. Ljeposlavu Periniću, da će HMI novčano pomoći tiskanje ovoga broja. Na temelju toga obećanja direktor SC mr. Jozo Vrljičak platio je iz svoga džepa tiskarske troškove (preko 1.000 US dolara). Zbog poznatih gospodarskih (ne)prilika u Argentini, gosp. Jozo Vrljičak ostao je bez posla. Za tiskarske troškove potrošio je dobivenu odpremninu. Kako do 18. studenoga 2002. nije dobio obećanu pomoć od MHI, uzmanjkalo mu je novaca za poštanske troškove, koji su u Argentini za inozemstvo veoma veliki. Stoga Vam ovaj broj nije mogao poslati izravno iz Argentine.

Direktor SC mr. Jozo Vrljičak primio je za ovaj broj SC mnogo čestitaka. Čestitao mu je i dr. Otto von Habsburg, koji hvali i njega i SC i Hrvatsku.

Književni krug iz Splita predlaže, da se ovaj broj SC predstavi u Zagrebu, Splitu i Madridu. Dolje podpisani predlaže, da se također predstavi u Zadru i Rijeci.

Članica Uredništva SC gospođa Mira Dugački-Vrljičak moli pomoć za pokriće troškova tiskanja ovoga broja SC. Prenosim njezinu molbu i Vama, učinite što možete.

S osobitim štovanjem.

Mato Marčinko
(uredništvu "Marulića")

Knjige

MONOGRAFIJA: AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI ŠIROKI BRIJEG

(Akademija likovnih umjetnosti Široki Brijeg /oblikovao Miroslav Šutej, tekstovi Vendelin Karačić...et.al.; prijevod na engleski Jadranka Šimunović...et.al.; izbor studentskih radova Igor Dragičević...et.al.; fotografija Kruno Hrkač...et.al./ Široki Brijeg: Akademija likovnih umjetnosti: Franjevačka galerija, 2001., str. 343: ilustr.: 30 cm)

U zagrebačkom Muzeju "Mimara" 23. svibnja 2002. bila je predstavljena velika i svečana monografija pod gornjim naslovom, koju je izdala Akademija likovnih umjetnosti na Širokom Brijegu, Sveučilišta u Mostaru, i Franjevačka galerija Široki Brijeg. "Rascvjetano stablo puno je ljepote, još punije obećanja. Akademija je odabrala za ovo svoje predstavljanje stablo rascvjetane trešnje kao znak radovanja sretnom početku, kao cvjetni pozdrav svima koji nam pomažu i s dobrohotnošću prate naš rad i kao nagovještaj plodova kojima će se sladiti mnoge duše." Ovaj tekst na hrvatskom i engleskom jeziku, sa stihovima A. B. Šimića "Pjesma jednom brijegu" nalazimo na samom početku knjige, prije Rektorove prigodne riječi. O ovom raskošnom monografijskom izdanju, bogatom sadržajem i prekrasnom fotodokumentacijom, govorili su: Tugomir Lukšić, ravnatelj Muzeja "Mimara", Stipe Sikirica, dekan Akademije likovnih umjetnosti (ALU) Široki Brijeg, dr. Franjo Ljubić, rektor Sveučilišta u Mostaru, fra Jozo Pejić, ravnatelj ALU Široki Brijeg, Zlatko Kauzlarić Atač, dekan ALU Zagreb, dr. Josip Bratulić, predsjednik Matice Hrvatske u Zagrebu, Igor Zidić, ravnatelj Moderne galerije u Zagrebu, Jozo Marić, županijski ministar za kulturu, Široki Brijeg, i Milan Bešlić, voditelj Galerije Forum u Zagrebu.

Tugomir Lukšić je istakao kako je Akademija na Širokom Brijegu nastavak poznate širokobriješke gimnazije koja je iznjedrila brojne hrvatske intelektualce, primjerice A. B. Šimića, tolike svjetovnjake i ljude u duhovnom pozivu. Tu je prava koncentracija života, mogućnosti i budućnosti! Dekan Akademije Stipe Sikirica upoznao je nazočne da danas na Širokom Brijegu živi stotinjak studenata koji pohađaju Akademiju, iz cijele Hrvatske. Rektor Sveučilišta u Mostaru dr. Franjo Ljubić spomenuo je da je osnutkom širokobriješke Akademije oplemenjeno Mostarsko sveučilište, u čijem sklopu Akademija djeluje. Valja imati na umu da je od brojnih sveučilišta na području BiH samo ovo u Mostaru ostalo kao hrvatska kulturna oaza. Ravnatelj Akademije fra Jozo Pejić pozdravio je nazočne franjevačkim tradicionalnim pozdravom "Mir i Dobro" i istaknuo je da su važni uvijek novi poticaji za rad i promicanje hrvatske kulture, jer umjetnost i kultura ostaju trajno kao spomen i sjećanje jednog naroda i vremenskog razdoblja, pa u tom smislu treba gledati i na značenje osnivanja ove Akademije. Zlatko Kauzlarić Atač iskreno je priznao da Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu već dugo razmišlja o ovakvoj svojoj monografiji, ali ju još nema. Rekao je da su umjetnost i kultura temelj na kojem se gradi nacionalni identitet, jer kroz povijest ostaje umjetnost, ostaje kulturna i duhovna baština. Lucidno je istaknuo da su osnivanjem Akademije na Širokom Brijegu umjetnici prevladali ono što su političari produbili, a to je granica u hrvatskom narodu. Produbili su i uspostavili ljubav između regija. Dakako, da ovdje valja imati na umu i lijepu suradnju sveučilišnih profesora, ali i profesorski zbor na samoj Akademiji, gdje okosnicu čine naši vrhunski i vrsni profesori i stručnjaci: Stipe Sikirica za kiparstvo, Vasilije Josip Jordan za slikarstvo i Miroslav Šutej za grafiku. Prigodno su izrekli svoje poruke i dojmove i još svi gore spomenuti predstavljači, hvaleći ulogu i zasluge širokobrijeških franjevaca, nadasve fra Joze Pejića i fra Vendelina Karačića, dok je o samoj knjizi najviše govorio Milan Bešlić.

Svi tekstovi su tiskani na hrvatskom i na engleskom jeziku, tako da je monografija široko otvorena i dostupna. Knjiga polazi od izvorišta na šire područje Hercegovine. Široki Brijeg - grad na Lištici i tamošnji samostan koji su željno čekala stoljeća, kao i lice i duh ove mlade ustanove, prikazao je fra Vendelin Karačić, profesor etike i estetike na Akademiji, dok je fra Jozo Pejić opisao promociju prvih diplomiranih grafičara, kipara i slikara (str. 8.-33.). Potom je riječju i slikom prikazana šira okolica, prirodne, povijesne i kulturne ljepote Hercegovine, kulturna baština i ljepota u kamenu upisana od rimskog i starokršćanskog vremena, preko stećaka i srednjovjekovlja do stvaranja u XIX. i XX. stoljeću. Doista, "žedna se usta napajaju vodom, oči ljepotama, duše vrednotama" (str. 34.-69.).

Akademija na Širokom Brijegu svečano je otvorena 1996. godine, pa je slijedeći blok monografije posvećen upravo tom događaju. Tu su tekstovi, odnosno govori tadašnjeg rektora Sveučilišta u Mostaru dr. Zdenka Kordića, ravnatelja fra Joze Pejića i dekana ALU prof. Stipe Sikirice (str. 70.-87.). Dokumentirano je prikazan i početak prve akademske godine te Dan sv. Luke, tekstom fra Vendelina Karačića "Od snova do plodova" (str. 88.-99.). Potom nalazimo prikaz Antuna Karamana "Studenti u klasama" (str. 100.-117.). Slijedi popis šest naraštaja studenata od 1995. do 2000. godine, s njihovim fotografijama i osnovnim podacima, kao i opširan prikaz i Katalog studentskih radova po godištima, s područja crteža, grafike, slikarstva i kiparstva, a uvodni tekst "Tišina i mir u prisutnosti" napisao je Anto Kajinić (str. 118.-179.). Posebnu cjelinu knjige čini predstavljenje profesorskog zbora Akademije i administrativnih djelatnika (str. 180.-225.). Uz fotografiju svake osobe, nalazimo tu i osnovne životne podatke kao i stručnu spremu s naznakom kolegija koji predaje. Potom je, s kratkim uvodom Ante Kajinića, prikazana godišnja izložba na Akademiji likovnih umjetnosti, kao i studentska izložba u Franjevačkoj galeriji Široki Brijeg 2000. (str. 225.-247.). Nije izostao ni prikaz prvih završenih studenata diplomanata. Svaki ima svoju fotografiju, svoje osnovne životne podatke i dakako svoj diplomski rad (str. 248.-263). Zanimljivi su dokumentirani prikazi studijskih putovanja i izleta studenata (str. 264.-279.). Ta cjelina monografije završava Kronologijom Akademije od listopada 1995. do prosinca 2000., koju su napisali fra Vendelin Karačić i Anto Kajinić. Naznačeni su i

dobitnici Rektorove nagrade Sveučilišta u Mostaru, ostalih nagrada, kao i publikacije objavljene na Akademiji (str. 280.-301.). U završnici monografije nalazimo kao posebnu cjelinu zapis fra Vendelina Karačića o Franjevačkoj galeriji na Širokom Brijegu, s prikazom postava avangardne umjetnosti u toj ustanovi 1990. godine, te trojice širokobrijeških umjetnika: fra Mirka Ćosića, fra Blage Karačića i Sofije Naletilić Penavuše (str. 302.-321.). Tu je i postav Samostanske riznice na Širokom Brijegu, te "Tragovi vremena" od poznate Posuške i Kočerinske ploče do fermana sultana Abdul Medžida 22. listopada 1845., kojim se franjevcima dozvoljava gradnja crkve i samostana na Širokom Brijegu (str. 322.-335.).

Tekstove su za monografiju napisali: fra Vendelin Karačić, Antun Karaman, fra Jozo Pejić, Zdenko Kordić, Stipe Sikirica i Anto Kajinić. Na engleski jezik su ih preveli: Jadranka Šimunović, Francika Jurilj, Ana Kraljević, Vladimir Mikulić i Ružica Soldo. Izbor studentskih radova izvršili su: Igor Dragičević, Anto Kajinić, Miro Petric i Nikola Vučković. Fotografije su od Krune Hrkača i čitave skupine drugih imalaca, dok je knjigu znalački oblikovao Miroslav Šutej.

Osnutkom Akademije likovnih umjetnosti Široki je Brijeg dobio još jednu svoju duhovnu vertikalu, koja ima šire značenje. A prikaz ove raskošne monografije o toj Akademiji zaključimo riječima Rektora Sveučilišta u Mostaru: "Ova monografija ima značajnu orijentacijsku i promidžbenu ulogu. Ona predočava i kulturološke značajke užeg prostora u kojem Akademija djeluje kao i njezin prijeđeni put. Ujedno upućuje na različite mogućnosti i vrijednosti što ih Akademija sustavno prepoznaje, promiče ili stvara. Stoga ovu monografiju čitateljima toplo preporučujem, a svima koji su uložili znanje i trud da se objelodani - čestitam i zahvaljujem."

Stjepan Kožul

KRAPINSKO "ZERCALO..." OPET AKTUALNO

Proslava 750. obljetnice karmelskog škapulara i karmelske marijanske godine, koja je započela 16. srpnja prošle godine i završila istog dana ove godine, prigoda je da na svjetlo dana izvučemo jedno djelce stare kajkavske književnosti "Zercalo Marijansko kipa jeruzalemskog vu Krapine" nepoznatog autora. Iz podnaslova "Zercala..." koji glasi "Pod Bratovščinum sv. Škapulara podignjenoga" može se zaključiti da ćemo o toj problematici nešto više iz njega saznati. "Zercalo..." je zaboravu zapravo oteo dr. Alojz Jembrih, koji se pobrinuo za pretisak, a napravio je i transkripciju pretiska te napisao pogovor.

Po svojoj strukturi "Zercalo..." spada u grupu molitvenika. Sam naslov podsjeća na još jedno znamenito djelo kajkavske književnosti, na "Zercalo Marijansko, to je poniznost Device Marije ka je Boga rodila (...)" koje je napisao Juraj Habdelić (1609. - 1678.) i to je Habdelićevo djelo svojevrsna mariologija "ukorijenjena u vjerničku svakidašnjicu" kako napisa Alojz Jembrih. U krapinskom "Zercalu Marijanskom..." nalazi se prva vijest o postojanju kipa Majke Božje Jeruzalemske na Trškom Vrhu pokraj Krapine. To je prva povijest toga krapinskog prošteništa, a tiskana je sedam godina prije povijesti bistričkog svetišta, Berkinog "Kinča osebujnog..." "Zercalo..." nije molitvenik u užem smislu riječi; iako ima neke tekstove na latinskom, ipak je hodočasnik mogao čitati barem one dijelove koji su na hrvatskom. "Prema sadržaju", piše Jembrih, "to je kratka povijest karmelićanskog reda, Bratovštine sv. škapulara, to je povijest kipa i crkve B. D. M. Jeruzalemske na Trškom Vrhu, to je i crkvena pjesmarica."

Djelce je podijeljeno na tri dijela. Prvi dio donosi povijest karmelićanskog reda, drugi dio posvećen je povijesti "štatue iliti kipa jeruzalemskoga", a treći dio donosi milosti sv. škapulara i milosna uslišanja blažene Djevice Marije Jeruzalemske.

U prvom dijelu ima osam poglavlja. Kratka povijest karmelićanskoga Reda tema je prvog poglavlja (*Početak reda karmelitanskoga*). Pisac smatra da na početku mora čitatelju predstaviti Red koji u Crkvi njeguje škapularsku pobožnost. Kako postoji raznih teorija o postanku Karmelićanskoga reda, "Zercalo" spominje teoriju da su karmelićani nasljednici velikih proroka Starog zavjeta sv. Ilije i Elizeja. Ali se kloni raznih rasprava o porijeklu i zapravo pristaje na uobičajeno mišljenje da je Red započet na brdu Karmelu od redovnika koji su živjeli poput pustinjaka već tamo od 1100. pa nadalje. Oni su sebe nazivali Braća Blažene Djevice Marije od brda Karmela (*Brate Blažene Device Marije od brega Karmelo*) i nakon dolaska u Europu počeli su širiti ne samo pobožnost prema Djevici Mariji, nego i bratovštine svetog škapulara koje su se posvuda proširile.

Početak Bratovčine i svetoga škapulara naslov je i tema drugog poglavlja u kojem čitatelja upoznaje sa ukazanjem B. D. Marije sv. Šimunu Štoku, generalu Karmelićanskoga reda i njezinim obećanjem onima koji nose škapular. Smatra se da se Šimun Štok molitvom utekao Mariji da sačuva Red koji je bio u velikoj opasnosti da nestane i ovako joj je pjevao:

O flos Carmeli, vitis florigera,
Splendor Coeli, Virgo Puerpera,
singularis
Mater mitis sed viri nescia,
Carmelitis da privilegia,
Stella maris.

O rožica karmelitanska,
o tersek cvetuči svetlost nebeska,
Devica roditelica, osebujna Mati,
ali muškoga spola neznajuča,
redu karmelitanskom podeli
vlastite milošče,
zvezda morska![1]

Sljedeće poglavlje *Preštimanje i vrednost ovoga svetog škapulara* donosi onodobna imena važnih osoba koje su bile u Škapularskoj bratovštini npr. francuski, engleski i španjolski kraljevi, mnogi pape: Grgur XIV, Klement VIII, Pavao V, itd. Isto tako spominje viđenje Majke Božje koje je imao papa Ivan XXII. i ona mu je tada rekla da je od Sina isprosila milost za braću i sestre ove škapularske bratovštine da će ih povesti u nebo prve subote nakon njihove smrti.

U četvrtom, petom i šestom poglavlju govori ponajviše o oprostima (*Kratki predgovor od proščenj*), najprije općenito, a poslije navodi kad i u kojim prilikama članovi Bratovštine svetog škapulara dobivaju potpuni oprost (*Zavjetak kinča proščenja obilnoga Bratovčine svetoga škapulara*). U poglavlju pod naslovom *Zavjetak proščenj drugeh zvun obilnoga podjeljenih bratom i sestram ove Bratovčine* navodi slučajeve kad se zadobiva djelomični oprost (npr. 7 godina).

Regule iliti dužnost bratov i sestar je naslov sedmog poglavlja u kojem se navode 4 obaveze članova škapularske bratovštine:

1 Vidi: "Zercalo Marijansko..." Zagreb 1768., pretisak i transkripcija 1996., str. 4 i 5.

a) primiti blagoslovljen škapular, ali da se je prije ispovjedilo i pričestilo,

b) nositi ga na tijelu ili na ramenu, a kad se pokida da uzme novi,

c) da svoje ime upiše u knjigu Bratovštine,

d) da se srijedom uzdržavaju od mesa i da svaki dan izmole 7 Očenaša i Zdravo Marija na nakane Sv. Oca, za proširenje vjere katoličke, obraćenje krivovjernika, mir i slogu među kraljevima i vojvodama.

Još neke povlastice navode se u 8. poglavlju *Zvun rečenih proščenj, jesu li kakvi privilegijumo i milošće...* koje je papa Klement VII. dao onima koji nose škapular: dionici su duhovnog blaga Karmelskog reda, subotnja povlastica...

U drugom dijelu, nakon povijesti kipa Majke Božje Jeruzalemske te prikaza gradnje zavjetne kapele na Trškom Vrhu donesena je u cijelosti Bula ustanovljenja Škapularske bratovštine na latinskom jeziku, a ovdje je donosim u prijevodu koji se nalazi u transkriptu pretiska:

»Brat Raynaldus Maria od sv. Josipa,
generalni prepozit bosonoge braće
Blažene Djevice Marije
od Brda Karmela,
Kongregacije
svete Crkve.

Kad je, između ostalog, našem svetom redu širokogrudno dodijeljen privilegij koji će za sva vremena biti valjan, breveom Pavla V. fel. rec. *"Cum certus"* itd. Izdano *"sub annulo piscatoris"* 30. listopada 1606. godine. Generalnom prepozitu spomenute naše kongregacije ili, u njegovu odsustvu, njegovu vikaru daje se ovlast da Bratovštinu svetoga škapulara, pod zazivom Blažene Djevice Marije od Brda Karmela, na bilo kojem mjestu, osim u Rimu, ustanovi i uzdigne, kao i sve indulgencije (oproste) i milosti koje su dopuštene spomenutoj Bratovštini, u očuvanom obliku u odluci fel. rec. pape Klementa VIII. *"Quaecumque"* itd. Dano na znanje sedmoga prosinca 1604. Odatle na nama uloženu molbu, potaknuti od vlasti, a snagom prije spomenute bule, na taj način Bratovštinu Blažene Djevice Marije od Brda Karmela u crkvi mjesta Krapine zagrebačke biskupije snagom ovih naših otvorenih pisama podižemo i ustanovljujemo, te u potpunosti podajemo ukupne i pojedine indulgencije (oproste) i milosti iste Bratovštine do sada dopuštene.

Vežemo pak ostvarenje istog ustanovljenja i podizanja uz slijedeće uvjete: kao prvo da dođe do suglasnosti prečasnoga i presvijetloga gospodina biskupa; kao drugo da jednaka bratovština ne bude podignuta u tom mjestu, ili unutar udaljenosti od tri milje; kao treće da nema zapreke da se mogu podizati, osim u tom mjestu ili unutar spomenute razdaljine od našega samostana, te da se u tom slučaju bratovština koju smo uzdigli sa svim svojim dobrima prenese na našu crkvu, o čemu se prethodno treba napraviti javna isprava. Nadalje, starješini ili župniku iste crkve za njihova vremena, a kad ih ne bude, drugome od istih, pošto smo donijeli odluku, dopuštamo vlast da blagoslivlja i podiže male škapulare "coloris tanei", kao i da dodjeljuje opće oproštenje grijeha i plenarnu indulgenciju (puni oprost) svojoj umirućoj subraći, s obvezom da se za te poslove ništa ne traži niti prima. U vjeru svega toga, ovu ispravu vlastoručno, te potpisanu od tajnika i opskrbljenu pečatom našega reda, a koja će trajati po našoj nakani i naših nasljednika volji, izdasmo u Rimu 3. ožujka godine 1753.

Brat Raynaldus Maria od sv. Josipa, generalni prepozit.

Brat Pio od svetoga Dominika, tajnik.

Mjesto pečata.[2]«

Tiskana je također i suglasnost prečasnog gospodina generalnog vikara na latinskom, a hrvatski prijevod glasi:

"Suglasnost prečasnog gospodina generalnog vikara.

18. travnja 1753. u Zagrebu, pod uvjetima sadržanim u ovoj povlastici, dopušta se da se podigne i započne škapularska Bratovština na slavu Blažene Djevice Marije, a duhovnu korist subraće; za oproste koji se daju u pojedinom mjesecu određuje se druga nedjelja bilo kojeg mjeseca; neka se nabavi knjiga za upis subraće i neka se sve drugo točno izvršava.

Adam Antun Čegetek, generalni vikar. Vlastoručno. (Hrv. prijevod iz latinskog).[3]"

Dokaz istinitosti da je proštenište na Trškom Vrhu pokraj Krapine bila crkva Bratovštine sv. škapulara velika je freska na stropu crkve koja prikazuje kako Djevica Marija pruža sv. Šimunu Štoku škapular.

U trećem se dijelu donose primjeri milostî svetog škapulara i nabraja primjere milosnih uslišanja onih koji su nosili sveti škapular. Oni su uzeti od nekih talijanskih pisaca, a nekoliko ih je zapisao o. Paulus ab OO. SS. iz Karmela Thaumaturga. Vrijedno je zabilježiti barem jedan od njih: *Vu letu 1590. nekoteri cimerman imenom Petar, podvarašnom deržanju svetoga Antona, na previsoke zidine postavlajući podpornje na krovu potrebne i stoječi na gruštih, prejakoga vihora moč videči, iz gruštov dole izišel kada bi bil, jako pokaran od gospodara, zakaj početo delo na krovu ne dokonča, nego stroške nehasnovite njemu zavdaje, primoran drugoč na grušte iziti i delo početo nadelavati. Ali s prenaglim vihrom na deset okolo koračajev podignjen, na zemlju kada bi opadal, zazval je obrambu Marije, koju i spoznal je, ar okolo stoječi vsi videli jesu, da poprijet bi bil od Marije na desnu stran pleča, na koje sveti škapular bi bil nosil i zdrav na zemlju opadajuči došel.*[4]

Među hodočasničkim pjesmama Gospi Jeruzalemskoj nalazi se jedna koja je zapravo recital koji su izvodili mladići i djevojke. U njoj mladići pjevaju pohvale Isusu, djevojke Mariji i na kraju svi zajedno. Za ilustraciju evo 3 strofe u kojima se spominje škapular:

1

Mladenci. Hvaljen slatki Jezuš budi
Dekliči. I Marija od vseh ljudih.
M: Hvaljen sinek vsako vreme
D: I preslatka majka s njime
Skupa: Hvaljen Jezuš s Marijum.

2

M: Sina ime zazivljemo,
D: Škapular majke primljemo.
M: Njega dičeč je vsem radost
D: V škapularu je nje jakost.
Skupa: Radost v sinu, jakost v njoj.

3

M: Jezuš svoje jako ljubi
D: I Marija svoje brani,
M: Verni sinu bratja draga,
D: Škapulara nje odebranja.
Skupa: Ljubi majka, ljubi sin.[5]

2 Isto, str. 42 - 44.
3 Isto, str. 45.
4 Isto, str. 50-51.

Iza crkvenih pjesama koje su se pjevale za vrijeme hodočašća Majci Božjoj Jeruzalemskoj, doneseno je na latinskom: Opće škapularsko odrješenje, Blagoslov škapulara.

Sve u svemu, ugodno iznenadi kad u jednom molitveniku na kajkavskom jeziku i staroj grafiji pronađemo povijest Karmelskog reda, povijest škapularske pobožnosti, saznamo koje su obaveze bile nositelja sv. škapulara u ono doba. Ako se izuzme iz te knjižice povijest kipa Majke Božje Jeruzalemske te povijest izgradnje zavjetne kapele na Trškom Vrhu, dobijemo zapravo onodobni "Škapular" sličan po mnogočemu suvremenom, koji su već u četvrtom izdanju tiskale sestre karmelićanke iz Brezovice.

Poznato je da su u sjevernim krajevima naše domovine postojale Škapularske nadbratovštine u Karlovcu, Jastrebarskom, Varaždinu i Krapini. Za južne krajeve je isto tako poznato da štuju Gospu od Karmela. Ima mnogo crkava njoj posvećenih. To je naročito bilo vidljivo u izvještaju o slavlju Gospe Karmelske po domovini koji je objavila IKA[6] pretprošle godine. Dakle i prije dolaska karmelićana i karmelićanki u Hrvatsku raširena je pobožnost Karmelskoj Gospi a s tim zajedno ide i nošenje karmelskog škapulara. Ova sedamstopedeseta obljetnica karmelskog škapulara prigoda je za sustavno proučavanje raširenosti škapularske pobožnosti u hrvatskom narodu. Možda će se netko toga prihvatiti.

s. M. Petra
od Presvete Euharistije, OCD

5 Isto, str. 90-91.

6 Vidi: IKA - Vijesti, br 29/2000 od 19. srpnja 2000. na str. 5-8.

NA PRVOJ CRTI OSJEĆAJA

(Dina Franin: "Zadnji sokovi ljeta", zbirka pjesama, Bill Commerce, 1999. 18 cm, 80 str.)

Najnovija zbirka pjesama "Zadnji sokovi ljeta" pjesnikinje Dine Franin očituje se zrelošću stihotvorstva, što je dobrim dijelom učinak iskustva očitog iz već objavljenih knjiga i svega što je prethodilo njezinu usmjerenju ka poeziji. Pjesnički napor Dine Franin utkiva se u našu književnost kao nepresušno svježa, bogata i inventivna šara, koja se godinama grana u sve sadržajnijem prepletu iskonskoga lirizma, životnoga iskustva i pjesničke mudrosti. Značajno je na samome početku ukazati na osnovnu značajku cjeline pjesničkoga djelovanja Dine Franin, a to je dosljednost u osluškivanju vlastitoga unutarnjeg diktata i neposrednom oblikovanju toga diktata u izraz, u komunikaciju. I ova je zbirka djelo pjesnikinje koja je u svakom svom trenutku bila autentično vjerna sebi, prirodi svoga "pjevanja". Ma koliko bile raznolike i neujednačene, sve te pjesme Dine Franin istovrsne su, istim glasom ispjevane. U toj vjernosti sebi živi najdublji zalog (i razlog) ove poezije. Nešto uvijek ostaje nepromijenjeno, stalno. Ta stalnost je u osnovnome pokretu jezika, genezi slike, u samome načinu života pjesme, u tome kako se ona okreće svijetu.

Nešto od iskonske lakoće pokreće slogove ove lirike. Čini mi se da se u njoj otjelovljuje i poetski potvrđuje vitalna kakvoća našeg jezika. Dina otkriva čitav niz novih mogućnosti da govorna melodija bude izražajna i novu mjeru njezine gipkosti, njezine ritmičke raznovrsnosti. Ako kažem da su ta otkrića bila spontana, onda time ukazujem istovremeno i na prirodu i na opseg pjesničke nadarenosti Dine Franin.

Ova poezija izvješćuje o ljubavi, prenosi neke treperave impulse iz mladosti i uspostavlja svoje povjerljive veze sa životom i predmetima prirode. To su neposredne, lako prihvatljive, a uvjerljivo oblikovane komunikacije doživljaja; zajedništvo s čitateljem uspostavlja se tu odmah na prvoj crti osjećaja, u prostoru iskonskoga prepoznavanja ljudskih reakcija i povoda za pjesme. U tome prostoru pjesničko izvješće često i ne pokušava nadići svoj povod. Ono se zaokružuje u dokumentiranju povoda, u verbalnome prijevodu osjećaja. Pjesnikinja je "prepuštena sebi", a "za ljubavlju čezne i moli". U čitavom tom spektru osjećaja ljubav je najizvjesnija, najčešće zazivana konstanta; ona je ovdje ključni osjećaj - ne samo zato što joj se pjesnikinja uvijek nanovo vraća, nego prvenstveno zato što se preko nje uspostavljaju veze s novim i sve složenijim povodima za pjesmu. Ljubav je jedan od najosnovnijih, najdubljih i u isti mah potencijalno najmnogoznačnijih osjećaja; ljubav je - kako to potvrđuje i ova poezija - vodič u svijet, učitelj duha. Tako, ne ispuštajući lirsku nit svoga kazivanja, Dina Franin pjevajući ljubav u jednome trenutku počinje postavljati pitanja; počinje nešto što bih nazvala - lirskom diskusijom. To je diskusija bez jasnoga ishodišta i bez promišljenih argumenata, s jedinim razlogom i ciljem da se šutljivi sugovornik spozna i definira.

Pred nama je jedan izrazit primjer ispovjedne poezije koju nosi val ćudljivog, varljivog, lelujavog, lirskog temperamenta. To je poezija koja svoje najdublje trenutke ne nalazi u koncentraciji nadahnuća, nego u njegovoj ekspanziji. Poezija koja se ne odriče lirske povlastice da bude nedosljedna, kontradiktorna, u prepirci sa sobom - a pouzdaje se u smisao svoga zvuka, povjerava se imperativu koji je zaziva u život, u prostor riječi. Pjesnička zrelost javlja se ovdje kao iskustvo sve sabranijeg vraćanja svojim izvorima.

Majska Ćevanić

"ZAČARANO LJETO" DUNJE KALILIĆ

(Dunja Kalilić: "Začarano ljeto", roman za djecu, Matica hrvatska, Trogir, 2002.)

Ima pisaca koji nisu medijski eksponirani, koji stvaraju izvan akademskih krugova i književnih udruga, samozatajno i znalački, neopterećeni priznanjima i medijskom slavom. Uvijek ih je bilo, manje ili više, ali mislim da su danas osobito važni jer živimo u vremenu koje je bremenito apsurdom i u kojem je bitno poremećen svaki sustav pravih vrijednosti. Pisac je uvijek bio pozvan svjedočiti istinu o duhu stvari, pisati u skladu s njom i živjeti je. A znamo da nije uvijek tako ni među piscima, osobito danas. Zato je dobro došao svaki pojedinac koji svoju zadaću stavlja u službu općih, a ne nekih sitnoosobnih interesa, pojedinac kome je stalo do razvoja etičkih i estetskih vrijednosti u našem društvu, i stvara neovisno o tome hoće li biti zapažen i medijski istaknut.

Među takve pojedince kojima pisanje nije samo profesionalna djelatnost nego istinski duhovni izazov, spada i spisateljica Dunja Kalilić. Nakon višegodišnjeg boravka s obitelji u inozemstvu (SAD,

Italija), vratila se u Split prije petnaestak godina. Neko vrijeme je u "Slobodnoj Dalmaciji" objavljivala feljtone o Americi, a kratke priče i novele u "Večernjem listu". Počelo je diskretno i samozatajno, kao izraz stvaralačke znatiželje i zanimanja za umjetnost riječi, a tako je i danas, iako je spisateljica podosta toga objavila. Naime, objavljivala je za odrasle i za djecu: putopisnu prozu, novele, romane, pjesme za djecu... Prema njenoj bajci o školjci ("Kućica", 1993.) ostvaren je balet kojim je otvoren Međunarodni dječji festival u Šibeniku 1998. Nedavno je javnosti predstavljen i njen novi roman "Začarano ljeto". Ne bi me iznenadilo ako bi se Dunja Kalilić ogledala i u dramskom obliku književnoumjetničkog izražavanja, jer elementi dramskog nerijetko izbijaju u njenim tekstovima, osobito kroz dijaloške sadržaje. Mislim da spisateljica još uvijek traži žanrovski najprikladniji oblik izražavanja koji bi mogao biti njeno trajnije opredjeljenje, što je sasvim prirodno u razvoju jednog stvaralačkog potencijala koji je široko profiliran. Odraslima su osobito zanimljive njene kratke priče i novele ("Plava jeka", 1995. "Sjene", 2000.). U njima su prikazani stvarni iseljenički problemi, tematski raznoliko, ali to nije obično prepričavanje stvarnosnih događaja. Boraveći i sama s onu stranu Oceana, spisateljica je, poniruć u duh stvari oko sebe, uspjela spoznati i snagom svoje imaginacije izraziti shvaćanje o tome kako sve "što jest/i tu je" (Tonči Petrasov Marović). Takve tematske preokupacije u našoj književnosti nisu nove ali one ne mogu nikad biti potrošene jer su migracijski problemi uvijek složeni, a tema putovanja je sama po sebi kompleksna i višeznačna. Ove se priče doimlju kao lirske proze jer je u njima puno topline i razumijevanja za one koji se traže i pokušavaju premostiti raspukline između sebe i obale. Osim toga, one imaju sve elemente znalački uokvirene kratke priče: zanimljivi uvod, aforistički oblikovane rečenice, čvrstu i bogatu dijalošku strukturu teksta, preglednu kompoziciju... Uza sve to, mislim da su imaginativno najsnažniji i jezično najviše dotjerani oni tekstovi koji žanrovski pripadaju dječjoj književnosti. Takav je i nedavno objavljen roman "Začarano ljeto".

Temelji se na uzbudljivoj i zanimljivoj priči o ljetnim avanturama dječaka i djevojčice na moru. Vješto isprepleteni doživljaji, tečni jezični ustroj, nenametljive i jasne poruke, zasigurno će naći put do mladih čitatelja s kojima spisateljica znalački djetinjstvuje. Uvlači ih u igru da bi u njima potpuno probudila pravila čiste igre u kojoj pobjeđuju: poštenje, hrabrost, nenasilje, plemenitost, bezazlenost... Treba puno rasti do te jednostavnosti kazivanja i otkrivanja djeteta u sebi. Možda je zbog toga baš ovaj roman naznaka novog iskoraka Dunje Kalilić u smislu trajnijeg žanrovskog opredjeljenja. Dakako, vrijeme će pokazati.

Slavica Čilaš

"PJESMA KAO OBLIK SNA"

(Marica Mostarac - Štokić: SAN PTICE ZLATOKRILE", "Senjsko književno ognjište", SENJ, 2001. godine)

> "Ovo što se nama događa već se dogodilo nekom drugom..."
>
> (T. K. "Nervozno more".)

Pala je noć... Pažljivo ispijam propisane mi lijekove, poravnavam jastuke, zatvaram oči i meškoljim se u očekivanju sna... No, ne očekujem ja bilo koji san, očekujem meni najmiliji: onaj u kojem ću poletjeti i čitavu blagovjetnu noć preoravati nebo iznad polja, rijeka i planina, iznad krovova kuća, uzduž ulica, preko dvorišta... I kad me upravo on prelije blagošću, fućnem ja na starog Freuda i na "Stoljetni sanovnik"!!!... U svom sam elementu, nitko mi nije ravan; nitko ne može kao ja onako mangupski zarotirati lijevim ili desnim ramenom, zakormilariti lijevim ili desnim dlanom i izbjeći kuću, drvo, semafor, prolaznika... To se ne može naučiti, takvim se treba roditi...

Lako je živjeti stvarnost. Motto ovog prikaza upućuje nas na zaključak da se stvarnost ponavlja, da je dosadno predvidljiva, pa su i rješenja situacija u kojima se možemo u njoj naći uvijek tu negdje, pri ruci... Ali, san i java ne mogu jedno bez drugog. I iz devetog se sna moramo probuditi. Neki ljudi prelaze iz sna u stvarnost kao da to nije ništa. Tek što se probude, već su umiveni, počešljani i odjeveni, ispili su prvu jutarnju kavicu i prelistali novine. Drugi to čine nespretno, pa ih čitav dan boli glava, bezvoljni su i neispavani. Meni su najbliži i najdraži oni treći. Oni stihom premoste to međuvrijeme, to stanje između sna i jave. Jedni od tih, u osvit dana pročitaju neku od pjesama omiljene poetese ili pjesnika, pa im bude lakše osvanuti. Drugi vjeruju isključivo sebi. Ti još u polusnu napišu poneki stih ili čitavu pjesmu i bez posljedica borave u tuđoj kući, tuđem odijelu - u stvarnosti...

Pjesnikinje, te nježne i tankoćutne Evine kćeri, na rečenu vremensku anomaliju gledaju pomalo osobno. Njihova obrana noći pravi je mali rat! I dok danu umiljato pružaju ruku, već mu drže nogu na vratu. Još se, jadnik, nije ni snašao, a oko njega lete ptice zlatokrile, upućujući ga u zaboravljeni grad. Pa kad je već u igri, kad su karte pažljivo podijeljene a asovi lukavo pospremljeni u rukave, preostaje mu sudjelovati; možda će se ledeno lice profesionalca odati nekom nenamjernom grimasom, pa on dođe odozgo, pa mu poraz bude podnošljiviji...

Oprostite što se zaigrah i "SAN PTICE ZLATOKRILE" jedva i da dotakoh. Zatravila me jedna riječ, "san", i ja se iskreno nadam da za nju do kraja ovog mog lamentiranja neće biti pronađen pouzdan lijek... A o drugim riječima da i ne govorim, jer svaka sirenski vuče na svoju stranu, svaka asocira u nedogled... "San ptice zlatokrile" pleter je tame i svjetlosti. Pjesnikinja je oprezno odijelila jednu vrpcu pletera od druge, dakle, jedne pjesme od drugih, pokušavajući nas ciklusima uputiti u pravom smjeru. Nedodirljivi nam svjetovi tako dođoše na dohvat ruku, opi nas jednostavnost istine za koju čak nismo ni znali da postoji, da je samo našim nemarom bila od nas sakrivena... I nije nimalo čudno što se rame uz rame nalaze spomenik putniku na Glavici i spomen uvelom listu, a svijet ljubomorno čuvan od naših pogleda poziva putnike-namjernike da ga otkriju...

Plahošću srne poetesa M. M. - Štokić bira riječi, nastojeći da nas ne povrijedi

činjenicom da je stvarnost gruba, da su njezine igre okrutne, i da smo već od starta gubitnici... No, omakne se i njoj poneka tvrda riječ, ne kao znak samovolje nego kao činjenica - stvarnost je izmakla kontroli, iskustvo je bilo jače od namjere...Njezin je poetski svijet toliko krhak i nježan, toliko obilježen ženskim senzibilitetom i atributima, da je vrlo teško pisati o njemu, da ga je takoreći nemoguće raščlaniti. Dodirnuti ga, isto je kao dodirnuti leptirovo krilo; postoji opasnost da s njega skinemo onaj tako potreban fini prah. To je svijet nježne poetike, to su slike jakog lirskog naboja, razgranate rječitosti. Čipka je to satkana od emocija, strpljivo tkana od autoričina iskustva. Nije to, dakle, umiranje u ljepoti ljepote radi; unatoč lirskom tonu, nosi ona u sebi zapretani epski zamah. Disciplinirana ruka M. M. - Štokić drži čvrsto pod kontrolom tu finu razliku, čisteći metafiziku, čuvajući ono najbolje...

Mnim da je pjesma pričuvna zamjena za svijet uopće. Pa, premda znamo da je takav zaključak često ishitren, ipak se ne možemo oteti potrebi da ga donesemo. Osobito kad je u pitanju njezin lirski oblik... Uvijek je to tako, bezbroj je puta provjereno: žene to rade ljepše, rade suptilnije, rade bolje, a muškarci uglavnom zamrse stvar. One su sklonije potrebi da puste suzu, da se nad nečim raznježe, da se užive u podastrtu situaciju. One su naprosto emocionalno angažirane, dok se muškarci u to upuštaju samo kad to prilike zahtjevaju, kad se emocije nikako ne mogu zaobići... M. M. - Štokić ne stidi se emocija, ne preza podastrijeti ih na "švedski stol" hrvatske ženske lirike...Kao što svjetionik spašava treptavim svjetlom brod u nevremenu od prijetećih hridi, nju od hridi stvarnosti spašava ljubav u svim njezinim oblicima i značenjima. Ona rame ljubavi podmeće i u situacijama od kojih bi i Sizif digao ruke... Čarobnim prahom sna i ljubavi ova pjesnikinja liječi rane svijetu i zvijezdama, ležerno nagovještavajući nove proizvode iz svoje svestrane poetske radionice...

Tomislav Kovačević

BLATO

(BLATSKI LJETOPIS, Zagreb 2002. Nakladnik: Društvo Blaćana i prijatelja Blata u Zagrebu.)

Kao i predhodna dva broja tako i ovaj treći broj *Blatskog ljetopisa* obrađuje područja svih ljudskih djelatnosti kako u općini Blato, tako i među Blaćanima koji žive izvan Blata, ali u mislima i duši ostaju vezani za rodni kraj.

Pomnjivo prelistavajući stranice ovog broja ljetopisa odmah nam na početku upadaju u oči riječi glavnog i odgovornog urednika iz njegova proslova: "Štioče, pred Tobom je treći broj našega povremenika. Pokušavamo oteti zaboravu ono od jučer, zabilježiti trenutak današnji, odškrinuti prozor u budućnost. S koliko uspjeha? Na Tebi je da prosudiš. Trudili se jesmo."

Ovaj treći broj podieljen je na devet poglavlja: Razvojne mogućnosti, Poviest i kultura, Sjećanja i portreti, Obljetnice, Aktualne teme, Podsjećanja, Prikazi, Priznanja i Ostalo.

U poglavlju Razvojne mogućnosti, o prostornom uređenju općine Blato piše inž. Toni Sardelić Titinkalo. O analizi vodoobskrbe i odvodnje na području općine Blato, te o njenom značaju za cjeloviti napredak otoka Korčule piše inž. Tatjana Vlahović iz Hrvatskih voda Zagreb, inž. Fani Bojanić iz Hrvatske vode Split, inž. Ivan Cetinić Bile s Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, te Rade Kastropil Culić i direktor Vodovoda Blato. U svom stručnom radu ovaj tim upozorava da se iz Blatskog polja vodom obskrbljuje gotovo 10 tisuća stanovnika zapadnog dijela otoka Korčule, te da će zbog povećanog saliniteta trebati već sada dobro razmisliti što je sve potrebno urediti da se zaštite vodonosnici i izvorišta od svih zagađenja koja uzrokuju odpadne vode, poljoprivreda i industrija.

O preradi maslina u ulje visoke kvalitete u svom preglednom radu pišu inž. Mirko Gugić i inž. Mirela Žanetić iz Instituta za jadranske kulture i melioraciju krša Split.

O ampelografskim i genetičkim značajkama najvažnijih kultivara u sortimentu vinove loze otoka Korčule pišu inž. Nikola Mirošević Lovrinčević, inž. Edi Matetić, inž. Jasminka Karoglan Kontić, inž. Bernard Kozina i inž. Ivan Pejić, svi s Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ovi naši znanstvenici zaključuju da je nekada na otoku Korčuli u sortimanu vinove loze bilo poznato više od 60 vrsta, dok je danas taj broj znatno manji, a vinogradarska proizvodnja temelji se na svega desetak sorata. A da bi se te ostale spasile i unaprijedile treba određeni broj podvrgnuti analizi DNA.

O potrebi uređenja Katastra i Zemljišne knjige općine Blato piše inž. Branko Bačić Baćac, načelnik općine Blato.

O agroturizmu kao unosnom poslu i povratku tradiciji piše prof. Mišel Vojvodić, a o uređenju planiranja i upravljanja u nestandardnim poslovnim procesima svoj stručni rad objavio je inž. Dražen Žuvela iz poduzeća Radež Blato.

U poglavlju Poviest i kultura obrađene su ove teme:

O pregledu poviesti Blata u srednjem vieku do god. 1420. s osvrtom na činjenice i dokumente piše prof. Serđo Dokoza iz Državnog arhiva u Zadru.

O ustroju općine Blato i Kotarskog suda u Blatu od god. 1806. do posljednjih izbora god. 1911. piše prof. Frane Ivković iz Državnog arhiva u Zadru i zaključuje da je prva općina u Blatu osnovana za vrijeme francuske vladavine god. 1809, na čelu s načelnikom, općinskom upravom i općinskim viećem. U radu su prikazani najznačajniji izbori, borba za uvođenje hrvatskog jezika u javni život, te broj stanovnika od god. 1812 do 1910. Kotarski sud u Blatu napokon je osnovan 1. siečnja 1911.

O izborima za Carevinsko vieće god. 1907. i Dalmatinski sabor god. 1908, te ulozi Joakima Kunjašića (1875-1949) koji je bio na čelu općine Blato pune 32 godine, piše dr. Franko Oreb iz Ministarstva kulture, Odjel za očuvanje kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu. Na temelju poviestnih vrela obrazložio je poviestne prilike na otoku Korčuli krajem XIX. i početkom XX. stoljeća. Prikazao je obće političko stanje u Dalmaciji, a posebno razvoj hrvatskog narodnog pokreta.

O tome kako je god. 1894. u Blatu osnovana *Stranka prava,* jurist Franko Glavina iz Zagreba piše da je na temelju arhivskih izvora god. 1894. u Blatu osnovana *Stranka prava,* te da su sve akcije uz osnivanje bile budno praćene od organa austrijskih vlasti. Osnivačka je skupština održana u kući Ante Petkovića Kovača, a uz organizatore bila su nazočna 24 člana, od tih 15 iz Blata, 6 iz Vele Luke, te po 1 iz Smokvice i Čare. Stranka je sudjelovala i na izborima za Carevinsko vieće god. 1897.

O dominikancima iz Blata s osvrtom na članove obitelji Donjerković piše prof. o. Stjepan Krasić s Papinskog sveučilišta sv. Tome Akvinskoga u Rimu, i navodi da je njihov broj nemoguće točno utvrditi. Od početka 18. stoljeća može ih se nabrojiti dvadesetak, ali se zna da ih je bilo mnogo više. Svih blatskih dominikanaca bilo je 19, od tih su trojica iz obitelji Donjerkovć, dok je jedan bio svećenik. Među blatskim dominikancima bilo je istaknutih redovnika, propovjednika, pjesnika, filozofa, teologa i glasbenika.

O zadrugama osnovanim u Blatu do god. 1941, te stotoj obljetnici zadrugarstva piše inž. Pavle Bakarić iz Dubrovnika, i navodi sljedeće:

U Blatu je krajem god. 1901. osnovana *Seoska blagajna,* prva otočka zadruga izvan grada Korčule, a do god. 1941. osnovano ih je još 15, te jedna zajednica. Najviše je bilo potrošačko obrtničkih (5), a potom sliede štedno kreditne (4), vinarske (3), potrošne (2), voćarska (1), ribarska (1), te pčelarska zajednica (1). Neke su od njih nestajale, druge su se osnovale i napredovale, a prva je i najduže trajala. Zadrugarstvo je odigralo vrlo važnu ulogu u novijoj poviesti Blata.

Prof. Marko Andrijić Ćućera piše o prvoj talijanskoj okupaciji otoka Korčule (1918-1921), napominjući da obrađuje malo poznato i slabo istraženo razdoblje talijanske okupacije otoka Korčule nakon Prvog svjetskog rata. Tada je, koristeći tajne dokumente Londonskog sporazuma iz 1915. Italija okupirala i otok Korčulu početkom mjeseca studenoga 1918. Odpor talijanskoj okupaciji bio je golem, te je na temelju plebiscita pučanstva otok Korčula Rapalskim ugovorom vraćen tek u proljeće god. 1921. državi Hrvatskoj, tada u sastavu kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS).

Prof. Dinko Radić piše o arheološkoj topografiji prostora općine Blato i napominje da su lokaliteti grupirani prema tipu i vremenu nastanka. Najstarije su predpoviestne gradine iz brončanog i željeznog doba, a na širem prostoru Blata poznato ih je osam. Nadalje govori o prisutnosti Grka i Rimljana čije su ruševine pronađene na desetak lokacija, dok za ostatke iz vremena pojave kršćanstva i seobe naroda, koji su vrlo oskudni, veli da ih tek valja temeljito istražiti.

Prof. Ana Biško iz Amsterdama u svom poslijediplomskom studiju piše o pregledu i analizi blatskih kaštela (tvrdalja) koji su građeni koncem 15. i početkom 16. stoljeća u vrijeme turskog nadiranja, a osim obrambene imali su i gospodarsko-ladanjsku funkciju. Na području Blata bilo ih je 19, a do danas ih je sačuvanih 15.

Prof. Marijana Nadilo Buran piše o anglicizmima u hrvatskom jeziku s primjerima iz Blata i opravdano tvrdi da na naš svakodnevni govor iskvarenim anglicizmima utječu i naši iseljenici iz Australije, što podkrepljuje obiljem primjera.

Jurist Franko Burmas Bumba piše o sjećanju na blatsko ribarstvo kojega više nema i napominje da je u Blatu prije II. svjetskog rata bilo osam trajti za koje je radilo 200 ljudi! Socijalistička kolektivizacija nakon rata podpuno je uništila blatsko ribarstvo.

Poglavlje Sjećanja i portreti obrađuje sedam tema. U prvom prilogu: Obrisi jednog vremena i Paklenička jama, piše Vojko Cetinić Pensa iz Blata. U ovoj dokumentarnoj priči govori se o događaju koji se je zbio na dan sv. Roka 16. 8. 1943,

kad su partizani iz uvale Prigradica na prevaru odveli bez ikakva povoda ubili i u jamu bacili trojicu Blaćana, dok je jedan, kao svjedok tog strašnog događaja, uspio pobjeći.

Dr. Zvonimir Šeparović Burćina piše o križnom putu Ivana Marinovića, zvanog Jukica, koji je bio unovačen u Blatu nakon talijanske okupacije. S partizanskom vojskom god. 1945. zatekao se je u Kočevlju u Sloveniji, te je bio izravni svjedok zločinâ koje su partizani izvršili u obližnjem Kočevskom Rogu. O tom križnom putu hrvatske vojske i civilnog pučanstva Jukica je još god. 1953. svjedočio u Italiji, gdje se je zatekao bježeći poput mnogih da spasi goli život i osigura svoju egzistenciju. Njegovo svjedočenje o zvjerstvima partizana nad Hrvatima tiskano je na više mjesta, a povod je napisu njegovo tiskanje u knjizi Prcele i Žuvića *Hrvatski holokaust.* U toj je knjizi iznijeto svjedočenje Ivana Marinovića, a uz kratki komentar dane su i precizne bilješke o svim osobama koje se u njemu spominju.

Farmaceut Želimir Bosnić i učiteljica Katica Andrijanić pišu o požrtvovnom ljekarniku i utemeljitelju Kulturno umjetničkog društva u Blatu Mojmiru Radimiri koji je došao iz Dobrote i radio u Blatu od g. 1913. do 1949, kao vlasnik ljekarne i osnivač Glasbenog društva. Njegove su rieči: *"Za ove ljude želim raditi, želim im pomoći, kulturno ih podignuti koliko budem mogao i znao!"* I uspio je!

Rade Kastropil, direktor Vodovoda Blato, piše o tužnoj sudbini učiteljice Nade Loje (1948-1999) koja je bila nastavnica u Osnovnoj školi, ali je zbog problema s vidom napustila to mjesto i radila kao odgojiteljica u dječjem vrtiću. Pisala je u domaćoj čakavici pjesme, kratke igrokaze, skice i humorističke osvrte, a posebno je zapamćena kao *"Blatski škrivan"* u časopisu *Fižul* i na *Radio Blatu.*

Prof. Marija Jelača iz Zagreba piše o "književniku, humoristi i pjesniku Anti Bačiću Fratriću rođenom Blaćaninu kao zaljubljeniku u Blato i blatski govor, a koji je čitav svoj radni vijek radio kao građevni strukovnjak u Sloveniji". Analizirajući njegova književna djela, pripovjetke, humor i rječnik blatskog govora, zaključuje da je "u cjelokupnom opusu svoga književnog stvaralaštva najbolje stranice izpisao kao humorist, pripovjedač i vriedni enciklopedist blatskog govora, života i običaja". Ustvrdila je da je tuđina ostavila duboki trag u duši ovog slovenskog Blaćanina (napisano bez navodnih znakova), što uobće nije točno jer nisam slovenski, nego hrvatski Blaćanin!

O Anti Maškoviću državnom rekorderu i osvajaču medalja s evropskih i svjetskih natjecanja u plivanju, rođenom g. 1979, piše prof. Silvio Andrijić Ćućera. Danas Mašković studira i svakodnevno trenira u Zagrebu pod nadzorom vrhunskih trenera.

Marica Franulović-Živković piše o našoj Blajki kao prvoj miss Brazila, te kaže da su se roditelji Luize Franulović-Nazor 1925. odselili iz Blata u Brazil. Nakon II. svjetskog rata privučeni primamljivim obećanjima vraćaju se u Split, gdje je Luiza izučila za frizerku. God. 1957 vraćaju se u Sao Paulo, a dvije godine kasnije Luiza je na prvom brazilskom izboru ljepotica izabrana za miss grada Sao Paula.

Poglavlje Obljetnice obrađuje ove teme:

O poljoprivredi i zadrugarstvu Blata pišu inž. Vinko Milat Šavlija iz Ministarstva poljoprivrede i šumarstva u

Zagrebu i Ivan Milat Šavlija direktor Poljoprivrede Blato sljedeće: Blato je nekada bilo najveće selo u Dalmaciji sa svojih 8275 stanovnika god. 1925, da bi danas spalo na manje od 4000 duša, a proizvodilo je tisuću vagona tržnih viškova vina, i to uz težak i naporan rad, ali je uz to bilo vremena i za radost i veselje. Međutim prva polovica XX. stoljeća obilježena je brojnim nevoljama (politika, filoksera, pepelnica, mrazevi, grad, bolesti i dr.) i tada su se ljudi masovno počeli iseljavati po svijetu. Drugi svjetski rat odnio je velike žrtve i donio velike promjene. Zadrugarstvo se i udruživanje nastavilo i nakon rata sve do današnjih dana, ali poljoprivreda u Blatu više nema nekadašnji značaj.

Prof. Ivo Gavranić Jija ravnatelj Srednje škole u Blatu piše o obilježavanju obljetnice Srednje škole i Gimnazije u Blatu i nastavlja: Srednja škola u Blatu nastavlja tradiciju Građanske škole osnovane prije osamdeset, a Gimnazije prije trideset godina. Ona je vrlo važna za demografski obstanak i Blata i otoka. Gimnazijsko usmjerenje mnogim učenicima omogućuje nastavak školovanja, a zamjećuje se da se mnogi gimnazijalci nakon svršenih studija vraćaju u rodno Blato. Srednja škola u Blatu svojom djelatnošću, kadrovskom strukturom i opremom spada u vitalne blatske institucije. Njezin odgojno obrazovni rad, kao i rad njenih profesora ostavio je neizbrisivi trag kod brojnih učenika koji žive u Blatu, te u drugim djelovima Hrvatske i svijeta.

Inž. Zoran Sardelić Biok iz Srednje škole u Blatu piše o obljetnici utemeljenja *Viteškog udruženja Kumpanjije*. U svom osvrtu je prikazao poviestni značaj Kumpanjije kao oružane čete koja je kroz stoljeća branila Blato i otok Korčulu od tuđih napadača. Kumpanjiju kao poviestno vojničku postrojbu spominje i Korčulanski statut iz 1214, a njeni korijeni sežu u IX. stoljeće još za vrijeme kneza Mislava. Kumpanjoli su tiekom burne otočke poviesti često morali u boj s neprijateljem. Posebno su se istakli kad su 1571. Korčulani protjerali vojsku turskog namjestnika u Alžiru Uluz Alija. Velike borbe blatske Kumpanjije zabilježene su god. 1571. prije navale Uluz Alija na grad Korčulu, te g. 1715. i 1751. Posljednji nastup Kumpanjije kao vojničke oružane postrojbe dogodio se je g. 1813. kad ju je poveo njen zapovjednik Juraj Cetinić Longo u pomoć građanima grada Korčule. Viteško udruženje Kumpanjija utemeljio je g. 1927. ugledni odvjetnik dr. Franko Cetinić Tale sa svrhom očuvanja, gojenja i predstavljanja viteškog *"plesa od boja"* i cjelokupne bogate narodne baštine Blata. Kumpanjija se svake godine izvodi na dan 28. travnja, dana zaštitnice Blata sv. Vicence, koji je ujedno i dan općine Blato.

O obljetnici scenskih, glazbenih i likovnih amatera iz *Hrvatske glasbeno scenske udruge Petar Milat,* koja goji glazbenu, scensku i likovnu djelatnost, a sliedi tradicije kazališnog i glazbenog amaterizma iz god. 1921. piše učiteljica Dijana Joković iz OŠ Blato.

O obljetnici Nogometnog kluba *Zmaj* koji je osnovan god. 1926. piše Matko Šulenta iz Blata.

Poglavlje Aktualne teme podijeljeno je u pet dijelova. O školskim listovima Srednje škole Blato *Pod lipom* i *Šterika Tribunea* piše prof. Mirjana Šeparović-Martić iz Zagreba. Iz ovih školskih listova zrače stremljenja našeg mladog naraštaja koja on izražava kroz svoje pjesme i priče s nadom u bolju budućnost.

O obnovi 10 starohrvatskih crkvica župe *Svih Svetih* u Blatu s osvrtom na njihovu povijest i starost piše inž. Teo Šeparović iz Blata i napominje da svih tih crkvica, kapela i posvećenih špilja, koje on poimenično nabraja, ima 33, te da su do sada obnovljene Gospa od Poja, a djelomično i crkva sv. Kuzme i Damjana, a priprema se obnova i crkve sv. Mihovila, dok je za crkvu sv. Jeronima, svetog Jurja i svetog Križa pripremljena tehnička dokumentacija.

Petar Sardelić Kolinac, umirovljeni TV režiser iz San Diega (USA), u svojoj ispoviednoj priči o svom životnom putu i iskustvima od dolaska u Ameriku god. 1961. spominje i ovo: "Po svojoj sam prirodi lutalica. U životu sam imao pet stalnih profesija: elektrotehničar, kazališni pjevač, šef TV produkcije, predavač na fakultetu i prodavač nekretnina." Muči ga problem identiteta, pa često ne zna što je zapravo - američki Hrvat, ili hrvatski Amerikanac?!

O osnivanju (obnavljanju) *Hrvatskog planinarskog društva Spivnik* koje je ime dobilo po brdu Spivnik u neposrednoj blizini Blata, a god. 1936. osnovala ga je grupa zanesenjaka, te je ponovno obnovljen god. 2000, piše prof. Ivo Gavranić Jija iz Blata.

O usponu na 6000 m visoki Mt. Logan u Kanadi piše inž. Branko Šeparović Markota, kako se je zajedno sa Stipom Božićem, njegovim sinom Joškom, te Marinom Rodeša popeo na taj drugi po visini vrh u Sjevernoj Americi.

O sjećanju na rano preminulu hrvatsku slikaricu Natašu Cetinić (1940-2001), rođenu Blaćanku, s velikim poštovanjem i pietetom piše novinar Branko Nadilo, koji dodaje da je Nataša sve žrtvovala za svoje slikarstvo, te iako je bila neobično liepa, još je na studiju odlučila da se neće udavati nego da će sve svoje snage posvetiti slikarstvu.

O odmjerenosti, marljivosti i skromnosti uglednog pravnika, člana Hrvatskog društva za građanskopravne znanosti, Hrvatskog društva za pomorsko pravo i Udruge hrvatskih sudaca Vida Vežića (Blato 1933. - Dubrovnik 2001.) piše njegov stanovski kolega Antun Žanetić.

O vrhunskom pravniku i znanstveniku Nikoli Mikulandru (Vela Luka 1912. - Bern 2000.) velikom prijatelju Blata i Blaćana piše umirovljeni sudac Vrhovnog suda Hrvatske Mladen Žuvela.

O sjećanju na vrijednog, požrtvovnog i savjestnog liečnika dr. Jurja Krstinića iz Vrbovske na Hvaru (1895-1956), koji je došao u Blato god. 1923, i čitav je svoj radni vijek bio vezan uz Blato, zbog čega je pomalo zanemario i svoju rodnu Vrbovsku, piše Z. Jurić.

O znanstvenom skupu o blatskim dominikancima, posebno o članovima obitelji Donjerković govorio je na znanstvenom skupu u Blatu 14. 8. 2001. dominikanac dr. o. Stjepan Krasić, piše Danijela Petković, te između ostaloga veli da se je na odkrivanju spomen ploče na rodnoj kući Donjerkovića okupilo mnogo ljudi. Tekst spomen ploče glasi: "U ovoj kući rođeni su znameniti dominikanci Antun Donjerković, dr. teologije (1710-1762), Dominik Donjerković, dr. teologije (1723-1781), Vinko Donjerković, prior (1725-1770), i kanonik korčulanskog kaptola Donko Donjerković, dr. teologije (1706-1753), njima u spomen ploču postavlja Općina Blato, Župni ured i obitelji Donjerković."

Prof. Antun Cvitanović piše o kapitalnom djelu Blaćanina prof. Ante Marinovića *Dubrovačko pomorsko pravo, knjiga I,* koja sa svojih preko tisuću stranica teksta i 2605 bilježaka predstavlja do

danas najkompletniji i najobimniji rad iz pomorskopravne poviesti u nas. Prof. Antu Marinovića kao poviestnika, latinista i paleografa već g. 1960. Enciklopedija Jugoslavije u članku *HRVATSKA HISTORIOGRAFIJA* svrstava u red izstaknutih hrvatskih poviestničara srednjega vieka.

Branko Nadilo osvrće se na knjigu Vladimira Cetinića Pense pod naslovom *Školstvo Blata-Blato, skule i skulani, Zagreb-Blato, 2000* koja je bila promovirana u Blatu u okviru Blatskog ljeta g. 2000, čime je ujedno obilježena 170. obljetnica kontinuiranog osnovnog školstva u Blatu.

O susretu hrvatskih karikaturista i humorista u Blatu u organizaciji Blatskog ljeta, a uz suradnju i na poticaj *Slobodne Dalmacije* (humoristički prilog *Pomet razbibriga),* te galerije Brešan iz Splita, održanom 11. 8. 2000., piše Branko Nadilo.

O državnoj godišnjoj nagradi za znanost prof. dr. sc. Nikoli Miroševiću, rođenom Blaćaninu, predstojniku Zavoda za vinogradarstvo i vinarstvo Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koja mu je dodijeljena g. 1999, piše prof. dr. sc. Jasmina Lukač Havranek.

O našim Blaćanima Anti i Jakši Kalogjeri koji su od strane države Izrael odlikovani priznanjem *Pravednici među narodima* u mjesecu siečnju g. 2002, piše Romina Grabež.

Dražen Žuvela piše da je na sv. Barbaru 2. 12. 2001. u prostorijama Radeža u Blatu predan poduzeću certifikat (svjedočba) kvalitete *ISO 900:2000* od predstavnika *Det Norske Veritasa* (certifikacijske ustanove iz Norveške) čime je i službeno Radež ušao u krug najvećih i najkvalitetnijih poduzeća koja proizvode brodsku opremu.

Zbornik završava pregledom o dodjeli zlatnih i srebrnih grbova Općine Blato najzaslužnijim pojedincima, poduzećima i ustanovama Blata.

I na kraju želimo spomenuti i propuste koji su se podkrali na stranicama ovog Ljetopisa. Tehničke i tiskarske propuste svaki će čitatelj s malo truda i sam odkloniti. Međutim propust kojega su urednici učinili u prilogu narječne književnosti neoprostiv je. Zašto? Pa jednostavno zato što će književni sastavi pisani narječnom čakavicom bez tumača manje poznatih rieči, a koje su auktori uz svoje priloge priložili, ostati mnogim čitateljima, a navlastito djeci naših iseljenika - nerazumljivi!

Ante Bačić Fratrić

ŽRTVE PROTUKATOLIČKE MRŽNJE

(Rozario Šutrin, *Žrtve bogoljublja i čovjekoljublja,* Zadar, Nadbiskupski ordinarijat, 2002., 112 str.)

Nadbiskupski ordinarijat u Zadru izdao je knjigu mons. prof. R. Šutrina pod gornjim naslovom. Vrijedno je to djelo, u kojem su sažeto prikazana stradanja svećenika i biskupa, te jedne redovnice, u Zadarskoj nadbiskupiji tijekom Drugoga svjetskog rata, ali i kasnije, u miru, u "oslobođenoj" državi Jugoslaviji. U ratu je ubijeno 10 svećenika i jedna redovnica, a nakon rata utamničeno je čak 19 svećenika. Jedan je biskup bio interniran, a drugi suđen i osuđen! To je velik broj stradalnika za ipak malu zadarsku Nadbiskupiju!

Najstrašniji je sljedeći zločin, koji nam dočarava Neronovo doba: velikočetničke ruke ispekle su na ražnju svećenika don Ivana Kranjca, kapelana u Nuniću.

U predgovoru don Rozario Šutrin kaže: "Najveći broj svećenika žrtva je četničko-partizanskog i jugokomunističkog bezumlja i mržnje. Trojicu je proganjala i talijanska okupacijska vlast".

Šutrinovo je djelo otelo zaboravu i ovjekovječilo te naše žrtve, kojima se možemo i moramo ponositi: one su platile svojom glavom ili tamnicom svoje katoličanstvo i svoju pripadnost hrvatskom narodu. Uz njih su i jedan Talijan (zadarski nadbiskup) i jedan Slovenac - spomenuti don Ivan Kranjc.

Ta knjiga može biti i predmet daljnjeg proučavanja tih zločina, pa i predmet doktorske disertacije.

Knjiga bi nadalje mogla biti sasvim dovoljna za plakanje zbog tih nečuvenih zločina i trebao bi je pročitati svaki silnik ovoga svijeta. Oni bi trebali zaplakati i doći do nekih zaključaka. Morali bi spojiti stradanja katoličkih svećenika u Drugom svjetskom ratu s onima, koja su se dogodila pola stoljeća kasnije - od 1991. do 1995., pa i dalje. Jer, radi se o istom bezumlju i istoj paklenoj mržnji prema svemu što je katoličko i (ili) hrvatsko na ovim našim prostorima.

Mala digresija. U Drugom svjetskom ratu nesretnim se slučajem Hrvatska našla u društvu osovinskih sila i bila je zbog toga kažnjena. Sada, u Domovinskom ratu, našla se u društvu tzv. demokratskog svijeta - ali je opet kažnjena. Zašto? Hrvatska se nije smjela roditi kao samostalna država, a još se manje smjela braniti tijekom rata. Zato se ona na najrazličitije načine kažnjava. Kažnjava se i temeljem presuda tzv. haškog suda, koji sudi svima, koji su zaslužni za rođenje i obranu Hrvatske. Drugim riječima to znači, da je obrana (koja je zakonita svugdje od početka svijeta do danas i koja ima svoje temelje u svakom moralnom zakonodavstvu, prirodnom i kršćansko-katoličkom) danas postala kažnjivo djelo, ali samo za Hrvatsku. Jer, SAD ima pravo braniti se od terorista. Ta ista država nije spremna pomoći u Hrvatskoj u slučaju generala Bobetka, ali u isto vrijeme traži, da Republika Hrvatska ne izruči Međunarodnom kaznenom sudu eventualne američke građane, koje bi sud tražio kao osumnjičene ratne zločince. Dakle, dvostruka mjera, za koju smo mislili, da pripada robovlasničkom sustavu!

Ali, kažnjivo djelo nije samo rođenje i obrana Hrvatske, nego bi kažnjivo djelo mogla biti i činjenica, da netko nije poginuo u tom ratu. A bilo bi bolje, da je poginuo, kako bi ovdje bilo što manje katolika. Ja npr. nisam nikoga napao, nisam bio u prilici braniti se, ali bih mogao kažnjen zato, što sam za granatiranja Zadra bio u podrumu i tako spasio glavu. A po moralu haškog suda to nisam smio učiniti, nego sam morao ostati na otvorenom prostoru, kako bi me granata ubila... Gospodo, nije to ni preuveličavanje, ni ruganje. Sjetimo se nedavne izjave bivšega američkog veleposlanika u Hrvatskoj Montgomeryja, koji reče (ako smijemo vjerovati sredstvima priopćavanja), da je u Hrvatskoj u svemu uspio, osim u prepolovljavanju broja katolika. Da sam poginuo od neprijateljske granate, bio bi jedan katolik manje...

Ta je digresija bila potrebna, da bi se shvatilo, da stradanja katolika i (ili) Hrvata nisu prestala završetkom Drugoga svjetskog rata...

Nije teško zaključiti, kako Hrvatska nije poželjna za tzv. međunarodnu zajednicu. Kada se našla u fašističkom društvu, nije bila poželjna, ali ni sada u tzv. demokratskom okruženju i zagrljaju. Čitav svijet protiv male Hrvatske od svega

4 milijuna stanovnika? Je li to junaštvo, viteštvo? Ima li u tom protuhrvatskom radu pravde i poštenja?

Pavao Galić

SABRANO ISKUSTVO

(Marija Bukovac, *Odsjaj u vremenu,* Biblioteka Hergešić, Zgb 2001.)

Čim sam dobio zbirku poezije Marije Bukovac "Odsjaj u vremenu" - izbor iz osam knjiga, namah sam nakon čitanja protužio: ovo je vapaj nepriznata krika. Ti poetski propnji izviru iz zemlje, iz njezine istine, povijesne i nacionalne, i dosižu podnožje Transcendencije gdje se sve stječe i ujezgruje u jednu cjelinu, obuhvatnu cjelinu koja se zatim rasprostire prostorima beskraja. Ako bismo htjeli "ukrotiti" taj beskraj, onda bismo mogli reći da su temeljne koordinate pjeva Marije Bukovac život i ljubav, vrijeme, istina i pravda, ljepota i sloboda te naposljetku Transcendencija kao uvor svih ljudskih strepnji i nadanja. U koordinatama ovoga vremena i prostora manifestira se vjera u život, unatoč svim bespućima. I najdulji put, kao da nam poručuje M. Bukovac, počinje prvim korakom. Treba samo hodati.

Od prve zbirke "Na nekoj drugoj zvijezdi" (1979.) pa do ovoga posljednjeg odsjaja, teče poetsko i metafizičko iskustvo M. Bukovac protkano lirskim propnjima i poetskim mislima, tako da nam se "Odsjaj u vremenu" predstavlja kao mali brevijar misli i pogleda pjesnikinje Marije.

Davno je rečeno: "Ut pictura poesis", da poezija bude nalik na slikarstvo. Gospođa Bukovac je slikarica i pjesnikinja, pa je, mislim, sretno izmirila te uzvišene ljudske djelatnosti u "simfoniji života", kako sama kaže. Svojim pjevom M. Bukovac zakriva bezdan koji se skriva u svakom čovjeku, i daje mu ljudsko obzorje, kako bismo ljepotom nadvladali životnu zbilju. Sva se Marijina poezija zbiva, kako bi rekao Neven Jurica, u "sjeni Transcendencije". Kada je uspješno ujezgrila domoljublje u svoje ljudsko biće, kao u pjesmi "Oprosti Domovino", gospođa Bukovac želi se okrenuti nedohvatnim spoznajama kao što su Istina, Sloboda, Ljubav. Gotovo da joj treba pozavidjeti na zapisu:

Rađanje umjetničkog djela
je njegovo ulaženje u
drugu dimenziju.

Riječ u poetskoj strukturi nadilazi svoje semantičko značenje, a kada i kako se to zbiva, mučilo je i E. Staigera i M. Heideggera i tisuće drugih. Pjesnik to intuicijom ostvaruje i postaje "istina koja hoda". Kao da se opet vraćamo na nedostižna Matoševa zapažanja, kako je "sposobnost duše da uvijek i svagda osjeća u sebi božansko, da vječno gori kao svijeća na žrtveniku Boga". Vazda usmjerena prema Svetom, "poezija postaje spontani vapaj za smislom i krik straha pred transcendentnim ponorom". Upravo to će potvrditi pjesnikinja Bukovac pjevom:

Beskraj je duboko u nama
ne tražimo ga u
svemiru.

Ta metafizičnost obilježena je tragovima Transcendencije za kojom traga načeta ljudska sudbina, upravo onako kako je svojedobno uskliknuo sv. Augustin: "Nemirno je srce naše, Bože, dok se ne smiri u tebi!" Marija pjevom i svojim ljudskim intenzitetom zakriva te oskudnosti u čovjeku i utemeljuje svako biće u "posvudašnju svjetlost", a ta je Bog. Ovdje bi trebao otpočeti govor o metafizičnosti svjetla u hrvatskoj duhovnosti, ali je bolje, po našoj prosudbi, obratiti se poeziji Marije Bukovac, koja nenametljivim pjevom obasjava ljudske staze prema punini. Beskraj je u čovjeku i "Presvetoj Tišini", kako se nekoć poljuljani Krleža obratio tabernakulu i njegovoj tajni. Marija kaže:

Mi smo blagovali tišinu
postojanja.

Prostor u koji kane "kap duše" postaje pun svjetlosti i beskraj je njegovo krajnje odredište.

Da bi nadvladala kategoriju vremena, gospođa Bukovac utječe se nadvremenim bitnostima koje poznaju samo *sadašnjost.* Suvremena filozofija kaže: bit vremena jest *sada,* dakle vječita sadašnjost, upravo onako kako je Jahve rekao Mojsiju na Sinaju: "Ja sam onaj koji jesam!" Vječiti prezent dakle.

Ovom zgodom usudio bih se reći da je nostalgija poetski identitet M. Bukovac, upravo onako kako je zavapio Tin Ujević: "Kad ću već jednom biti u svojoj biti?" Stoga držim da "Odsjaj u vremenu" obasjava pute svakome onomu tko dobronamjerno pristupi tome pjevu, pa makar koliko on zasad tinjao kao mali žižak, jer će se jednom razgorjeti u mojsijevski grm što gori, ali ne dogorijeva.

Ivan Pandžić

PODGORA NAŠA, OPJEVANA I OPLAKANA

Nije zabuna u naslovu. Odlučio sam se za ime naselja *Podgora,* o kojemu su napisane pjesme, rasprave, oko koga su spleteni brojni vijenci ljepote, pohvale; oko njega su satkane brojne uspomene, čudesne legende i ružne podvale.

Odlučio sam se u naslovu za *Podgoru* unatoč naslovu knjige *Sutikla* (Zagreb, 2001.). Naime, spisateljica Smiljana Šunde, rođena u Podgori, spominje da se njenoj knjizi "često pojavljuju pojmovi *Podgora, Sutikla* i *Punta sv. Tekle"* (str. 303). Za prikaz knjige (str. 1-305.) učinilo mi se ime *Podgora* najbliže naraštaju koji će knjigu čitati, jer je nekoć ratarsko-ribarsko selo "danas poznato turističko središte" koje je "ujedno jedno od najstarijih turističkih mjesta na hrvatskoj obali Jadrana" (str. 15).

Spisateljica je rođena u Podgori i svoj prvijenac, svoje prvo objelodanjeno opsežno djelo posvetila je uspomeni svojih roditelja, zatim djedovima i bakama, pradjedovima i prabakama, ali također "i svim Podgoranima kojima je Sutikla posljednje počivalište, a bili su dio moga djetinjstva" (str. 5.) Iz ljubavi i harnosti prema rodnom mjestu i usnulim pretcima rodila se zanimljiva knjiga, poučna za čitatelje, pouzdana za znanstvenike. Kaže na prvim stranicama svoje knjige Smiljana Šunde, da je djelo nastalo "nehotice" (str. 11.). Ne moramo se baš složiti s takvom isprikom, ali dopuštamo uvijek mogućnost da opsežna djela, u zamislima se našavši nehotično, postanu u izgradnji svjesna, mučno građena i ustrajno provedena do svršetka.

U prvom dijelu svoje knjige spisateljica raspravlja *o Podgori i njezinim crkvama* (str. 15-38.). Zabilježila je

podatke o brojnim podgorskim crkvama od one Svih Svetih (ispod Gučve) do crkve Uznesenja Marijina (za koju je temeljac položen 2. svibnja 1963.). Sve crkve (ukupno 10) svojom gradnjom, pregradnjama (i rušenjima) vezane su za povijest Podgore. No, uz crkve, veće ili manje - bilo je i zavjetnih kapelica, građenih uz putove, najčešće uz raskrižje, a posvećene su bile ponajviše Majci Božjoj, zatim sv. Anti, sv. Roku, sv. Martinu i sv. Nikoli Putniku. Od devet spomenutih, spisateljica piše da su četiri srušene (sudbina brojnih naših sakralnih zdanja), a ne budu li preostale obnovljene netko će u budućnosti napisati isto i za njih. Zanimljiv je dio knjige u kojemu S. Šunde piše o "izgubljenim podgorskim crkvama" (str. 35-38.). Obično se govori o izgubljenim predmetima, ali spisateljica govori o građevinama koje su "izgubljene". Spominje ih slijedom: Sv. Stipan, sv. Bare, Bilin manastir (u zaseoku Vruja, ispod *Mišića kuća*), sv. Ante (blizu *Lucićevih kuća*) i Blažena Djevica Marija od Milosrđa (poviše *Miličića kuća*). Novinarka po životnom pozivu i zaslužbi S. Šunde svoje bilješke o spomenutim crkvama i kapelicama temelji na dostupnoj literaturi i na građi koju je pronašla u pismohranama crkvenih i oblasnih ureda. Ne osporava nigdje podatke koje je zabilježila, nego vjeruje onome što je pročitala.

Drugi dio knjige je naslovljen *Crkva i groblje sv. Tekle* (str. 39-68.) i zanimljiv čitatelju podacima koji počinju rečenicama: "Sutikla je u more najistaknutiji dio Podgore, *punta* (rt) na kojoj se nalazi groblje i crkva sv. Tekle. Stariji su govorili *ukopišće* no ta se riječ danas rijetko čuje. Govorili su također, a župnici u matičnim knjigama umrlih tako i pisali - *Sv. Tikla*" (str. 39.). Postupno i brižljivo priča Šunde o svojoj Podgori, o Sutikli, poglavito niže podatke o grobljima, jer "starim Podgoranima groblja su uvijek bila poštovana mjesta" (str. 41.). O mjestopisu *Sutikla* spominje S. Šunde razmišljanja naših pisaca (A. Škobalj, A. V. Mardešić, P. Šimunović, K. Jurišić i dr.), ali nju posebice zanimaju groblja (*šumatorja*), jer je središnji dio knjige (od str. 91-230.) cjeloviti opis *Običaja uz smrt i sprovode*.

Priznala je u svojoj recenziji Vesna Čulinović Konstantinović da knjiga S. Šunde: "najkompletnije do sada prezentira i obrađuje kompleks posmrtnih zbivanja i običaja u jednoj lokalnoj sredini". Čini mi se da je Šunde jednostavnim riječima i rečenicama opisala završnicu ljudskoga vijeka u svome rodnom mjestu. Njoj i drugi recenzent Vicko Kapitanović priznaje da je "obogatila hrvatsku društveno-religioznu povijest i etnografsku znanost vrlo vrijednim i opsežnim djelom".

Razborito je Šunde najprije razmišljala o smrti da bi istaknula očuvanost običaja u povodu smrti te brižno zabilježila poslovice i izreke u takvoj životnoj prigodi. Smrt, naime, stigne u starosti, možda nakon dugovječnosti. Od smrti i znakova njenih pa i prve vijesti (*Brecanje i obavijesti o smrti*) spisateljica prati slijed zbivanja u obitelji, u domu (*opremanje, oblačenje mrca*) sve do groblja, zvona Sv. Tekle i mise za pokojnike. Svi sudionici ukopa (ukućani, grobar, udovci i udovice, glazba, bratimi) našli su se skupljeni u poučnoj i ozbiljnoj knjizi S. Šunde. Uistinu je knjiga isprava, svjedočanstvo ("dokument") o ispraćaju Podgorana na put s kojega nema povratka. Zabilježila je spisateljica što je vidjela i znala o škurama, robi na sušilu i izgledu kuće u kojoj je mrtvac. I dok joj ženski

svijet njena rodnog mjesta priča o crnini, o robi koja se oblači u znak tuge za pokojnom osobom (*mezoluto roba*), S. Šunde zanimljivo bilježi pravila ponašanja udova i udovaca ("udovci su se ženili izreda, a žene - ritak slučaj", str. 204.)

Knjiga Smiljane Šunde zaslužuje pozornost i priznanje za iznimno obilate podatke o posmrtnim običajima, jer "posmrtni običaji u Podgori sve se brže mijenjaju i zacijelo je više promjena u posljednja tri desetljeća 20. st. no što ih je bilo unatrag nekoliko stoljeća" (str. 234.). No, nije tako samo glede posmrtnih običaja: oko našega su se života dogodile ozbiljne promjene društvene i gospodarske, mijenjali su se moćnici i umišljenici, drobio se naš obiteljski, narodni život; trovali su nas mislima neprihvatljivim, zabludama preteškim. Ne radi se samo o "posljednja tri desetljeća" - bilo ih je više. Previše. Naime, već na str. 235. spisateljica S. Šunde promišlja da bi "možda ipak drugačije trebalo promišljati kulturu, a posebno tradicijsku?!" Trebalo bi ... Moralo bi. U ovom našem vremenu. Mutnom vremenu. Ali, dok se razmišlja o onome što bi trebalo učiniti, čini nam se da u nama, i u srcima Podgorana, težaka i ribara, odjekuje napjev sprovodne pjesme "Braćo, brata sprovodimo, za nj se Bogu pomolimo ..." (str. 274.). Knjiga Smiljane Šunde dolazi u danima kad se građanin obraća građanima u ovoj zemlji, oduvijek ribarskoj i težačkoj. Za negrađane ponestaje glasa, manjkaju riječi. U životu svagdašnjem, našem, hrvatskom.

Trebalo bi spomenuti brojne popise obitelji, dobročinitelja, kazalo osobnih imena. No, mogu pripomenuti, da je Smiljana Šunde osamljenički, samozatajno skupljala građu, brojne zanimljive slike, sama je kucala na vrata ureda (župnih i oblasnih), plaćala je voznice za prijevoz. Pače, spisateljica je složila ovu knjigu i - sama postala nakladnicom. Novinarska plaća nije pomagala njenu zamisao, nego ljubav i svijest da mora dug ljubavi vratiti, Podgoru svojom knjigom opjevati i oplakati. To je učinila brižno, ponekad novinarskim rečenicama, ali zaljubljena u hrvatski jezik (*Rječnik*, str. 242-266.). Ozbiljno i mirno složila je građu, uredila je i objelodanila knjigu, prešućujući zločestu čeljad koji su štetili njenoj Podgori, pače krali slike iz crkve. U njenoj *Sutikli*.

Ante Sekulić

HERCEGOVAČKA ONIMIJA

(Jerko Pandžić, *Hercegovačka imena i nazivlje: onomastična ispitivanja*, Naklada Kosinj, Zagreb, 1999, 192 str.)

U uvodnom dijelu knjige koja se bavi hercegovačkom onimijom autor upoznaje čitatelja s klimatskim, vegetacijskim, reljefnim i gospodarstvenim osobitostima hercegovačkoga kraja. Ljubav prema rodnom kraju i težnja da se pridonese osvjetljavanju zavičaja kroz svijet imena, povod su istraživanju antroponima, toponima, etnika, ktetika, hidronima, fitonima, oronima, zoonima Zahumlja, odnosno povijesne Hercegovine.

O prošlosti Hercegovine od prapovijesnoga razdoblja do dolaska Hrvata, njezinim srednjovjekovnim županama, o bosanskim krstjanima, islamizaciji, seobama uzrokovanim turskom silom, pripadanju raznim državama, o odlascima u zapadnoeuropske zemlje "trbuhom za kruhom" te o iseljavanju zbog izgradnje elektroenergetskih objekata i potapanja

mnogih naselja - riječ je u prvom poglavlju naslovljenom *Iz prošlosti Hercegovine* (str. 11-32).

Četrdesetak stranica drugoga poglavlja posvećeno je jeziku Hercegovaca (*Jezik Hercegovaca*, str. 33-72). Nakon prikaza strukture natpisa, tekstova i jezika stećaka te statističkih podataka o stanovništvu 1948-1991. i njegovu narodnosnom sastavu, autor donosi tablični pregled jezičnih odlika četiriju skupina današnjih hercegovačkih govora. U nastavku se dotiče problematike nestandardnih jezičnih pojava u hercegovačkim govorima, progovara o deklinacijskim i konjugacijskim specifičnostima, navescima i tuđicama. Slijede informacije o spomenicima hercegovačkoga kraja s posebnim osvrtom na Humačku ploču te prikaz morfoloških, sintaktičkih i leksičkih osobitosti hercegovačkih govora.

Antroponimi - imena naslov je trećega poglavlja (str. 73-85) Pandžićeve knjige. Tu autor govori o osobnim imenima magičnoga značenja, imenima slavenskoga postanja, teomorfnim imenima, imenima "vladarskog ili ratničkog ozračja", orijentalnim imenima, imenima iz suvremenih europskih jezika, pomodnim i profilaktičnim imenima. Hipokoristicima i nadimcima, različitoj deklinacijskoj paradigmi imena tipa *Ante* te imenima sufiksalne tvorbe posvećena su posebna potpoglavlja.

Slijedi poglavlje *Antroponimi - prezimena* (str. 86-103) u kojem, nakon uvodnih napomena o prezimenu kao antroponimijskoj kategoriji i vremenu prvih prezimenskih potvrda u Hercegovini, autor u posebnim odjeljcima govori o prezimenima slavenskoga postanja, prezimenima temeljenima na balkanskom supstratu te o prezimenima orijentalnog podrijetla. Ističe da su prezimena potonje skupine znatno zastupljena bez obzira na narodnosnu ili religijsku pripadnost njihovih nositelja. Iz osnova hercegovačkih prezimena Pandžić iščitava osamnaest različitih motiva - očevo ime (tip *Andrić*), majčino ime (tip *Anđelić*), etnik (tip *Duvnjak*), nadimak (tip *Papak*), zanimanje (tip *Opančar*), rodbinski odnos (tip *Brajko*), prirodne pojave (tip *Suton*) itd. U poglavlju posvećenom prezimenima riječ je još o tvorbi prezimena, prezimenskim završecima, dvojnim prezimenima te o glasovnim promjenama do kojih dolazi pri prezimenskoj tvorbi.

Peto poglavlje knjige o hercegovačkim imenima autor naslovljuje *Toponimi (toponimici)* (str. 104-126). Višeimenost te istoimenost u ojkonimiji, promjene ojkonima, razlike između službenih i neslužbenih ojkonimskih likova, tvorbene odlike hercegovačkih toponima samo su neka od pitanja kojih se autor dotiče oprimjerujući ih potvrdama iz hercegovačke onimije.

Nakon poglavlja o etnicima, etnonimima i kteticima (str. 127-136), slijede stranice posvećene hidronimima. Tu čitatelj nalazi popis i objašnjenje značenja hidronimijskih imenica, popis i opis hidronima slijeva rijeke Neretve i Cetine, osvrt na rijetka prezimena (tip *Ramljak*) i nešto brojnije toponime u čijoj osnovi prepoznajemo hidronim (tip *Vrilo*). O nastanku imena rijeke *Šuice* i *Trebižata* te o imenu jezera *Krenica* sačuvane su zanimljive legende koje autor bilježi otimajući ih zaboravu.

O fitonimima, oronimima i zoonimima Jerko Pandžić govori na četrdesetak stranica (147-185) triju završnih poglavlja svoje knjige. Ta su poglavlja slično koncipirana: nakon popisa i objašnjenja značenja apelativa vezanih uz nazive

biljaka, konfiguraciju tla i nazive životinja, autor iz hercegovačke onimije izdvaja osobna imena, prezimena i toponime koji se temelje na nekom od tih apelativa.

Hercegovačka imena i nazivlje završavaju popisom kratica te popisom izvora i literature. Izostaje bilješka o piscu, pa su čitatelji zakinuti za informacije o autoru.

Pred nama je još jedna u nizu publikacija kakvih je u posljednje vrijeme sve više. Potaknuti ljubavlju prema rodnom kraju i njegovoj baštini dio koje su i imena, pojedinci prikupljaju imensku građu, bilježe zanimljivosti vezane uz nju, studiraju dostupnu im literaturu te svoje spoznaje pretaču u knjigu. Hvalevrijedan je napor koji je Jerko Pandžić uložio u popisivanje imena kraja iz kojega je potekao. Trudio se da nam o Hercegovini progovori kroz njezina imena, kroz zemljovide i fotografije njezinih spomenika prošlosti i sadašnjosti.

Ne osvrćući se na povijesne ni jezične (u užem smislu) činjenice, zanemarujući i brojne slovne pogreške (osobito ih je mnogo u popisu izvora i literature), upozorit ćemo na samo neke od propusta koji onomastičaru zapinju za oko. U prvom redu to su terminološke nepreciznosti. U suvremenoj onomastičkoj terminologiji termini *toponimija* i *toponomastika* različita su značenja (toponimija je ukupnost toponima nekog naselja, kraja, države i sl., a toponomastika je grana onomastike, znanosti o imenima, koja se bavi proučavanjem toponima, odnosno toponimije), pa ih ne valja rabiti kao istoznačnice. Valja također razlikovati *toponim* i *ojkonim*, ni ta dva termina nisu istoznačna, već je njihov odnos odnos hiperonima i hiponima. Poglavlje o etnicima, etnonimima i kteticima počinje rečenicom: "Etnik je naziv za stanovnika (-cu) naseljenog toponima i kraja" (st. 127). Kraj bez sumnje može biti naseljen, ali može li se isto tvrditi za toponim (= zemljopisno ime)? U tom se poglavlju primjećuje potpun izostanak množinskih etničkih likova, a katkad autor ne donosi ni etnik za žensku osobu. Govoreći o "hidronimijskim etnonimima" (etnonim je ime po nacionalnoj pripadnosti), autor ne spominje nijedan etnonim, već govori isključivo o etnicima. Zamjetno je i nerazlikovanje apelativne od imenske tvorbe, npr. *-ar* u *Lončar* ne pripada (prez)imenskoj već apelativnoj tvorbi, a završni segment *-ar* u *Gašpar* uopće nije tvorbenoga karaktera (str. 97). Čitajući knjigu o kojoj je riječ, čitatelj se katkad zapita govori li autor o kojoj onomastičkoj kategoriji općenito ili ima na umu hercegovačku onimiju. Prikraćeni smo i za informaciju o tome jesu li imenske potvrde rezultat vlastita terenskog istraživanja ili je riječ o građi iz kojeg rukopisnog ili tiskanog izvora. U prikazu motivacije hercegovačkih prezimena izmiješani su tvorbeni i motivacijski kriteriji podjele, pa tako nakon patronima i matronima slijede "osobna imena kao prezimena" (str. 91).

Upitno je uvrštavanje prezimena *Ivanković* u skupinu prezimena motiviranih ženskim osobnim imenom (str. 91). Nejasne su i kategorije *prezime-nadimak*, odnosno *ime-nadimak* (str. 95). Tablični bi prikazi trebali pridonijeti preglednosti, međutim u Pandžićevoj knjizi oni katkad imaju suprotan učinak (usp. str. 91-93).

U popisu literature mnogo je nepotpunih bibliografskih jedinica. Uz mnoge se članke ne navodi časopis u kojem su

objavljeni, pa se na osnovi danih podataka (pogrešno) zaključuje da je riječ o zasebnim knjigama.

Vjerujemo da su se mnogi od navedenih propusta (i oni koje, zbog ograničenoga prostora, nismo navodili) mogli izbjeći (ili se barem mogao smanjiti njihov broj) prije svega pomnijim čitanjem samoga autora, a potom i recenzenata.

Anđela Frančić

ČAROLIJA PRIČE O DREVNOM GRADIĆU

(Marija Kraljić: "Vrbnik - grad i okolica/Vrbnik - citta e dintorni", hrvatsko-talijansko 1. izdanje, prijevod na talijanski jezik Melita Sciucca; Marija Kraljić: "Vrbnik - grad i okolica/Vrbnik - Stadt und Umgebung", hrvatsko-njemačko 2. izdanje, prijevod na njemački jezik Matilda Braut, edicija posebnih izdanja časopisa Vrbnički vidici, Župni ured Vrbnik, Vrbničko kulturno društvo Frankopan, Vrbnik, 2002.)

O Vrbniku su pisali mnogi i mnogo. Stručnjaci su pisali znanstvene radove, a od zasebnih knjiga ovom bih prilikom spomenuo etnografsku monografiju *Vrbnik na otoku Krku - Narodni život i običaji* Ivana Žica i *Vrbnik nad morem* Mihovila Bolonića. Sada svi Vrbničani, poklonici Vrbnika ili pak izletnici koji dolaze u ovo kameno gnijezdo, ali i ljubitelji pisane riječi imaju prilike čitati priču o Vrbniku *Vrbnik - Grad i okolica* iz pera Marije Kraljić.

Marija Kraljić rođena je 1948. godine u Vrbniku, gdje i danas živi. Učiteljica je u vrbničkoj osnovnoj školi. Predsjednica je *Vrbničkog kulturnog društva "Frankopan"* - udruge za promicanje i očuvanje vrbničke kulturne baštine - od njezina utemeljenja 1994. godine. Tekstove u kojima je pisala o vrbničkoj prošlosti, ali i kulturološke osvrte objavila je u više časopisa i različitih publikacija (*Vrbnički vidici, Krčki kalendar, Kvarnerski vez, 900 godina Vrbnika*). Urednica je časopisa *Vrbnički vidici*, te neumoran istraživač vrbničke pisane riječi kroz stoljeća.

Marija Kraljić svoju priču o Vrbniku počinje poglavljem *Vrbniče nad morem...* gdje u kraćim crtama piše o smještaju Vrbnika na otoku Krku, razvedenoj obali i okolnim uvalama, Vrbničkom polju i o porijeklu njegova imena. Već u prvom poglavlju autorica nam otkriva svoj poetski stil pisanja koji će nas pratiti do posljednjeg retka ove knjige. Slijedi priča o Ilirima i o tragovima njihova boravka prije više tisuća godina na ovim prostorima. Doznajemo da je Vrbnik u pisanu povijest ušao 1100. godine, a u priči o povijesti Vrbnika posebno poglavlje posvećeno je krčkim knezovima Frankopanima koji su u samom gradu imali dvije palače, a u njegovoj okolici još dva dvorca.

Cijeli tekst, a ne samo nekoliko početnih poglavlja, protkan je poviješću što nas ni u jednom trenutku ne čudi obzirom da znamo da je Vrbnik bio kroz prošlost gradić iznimne duhovnosti, vrijednih ljudi, grad svećenika, glagoljaša i svih onih koji su živeći u Vrbniku cijeli svoj život ili možda u jednom razdoblju dali izniman doprinos vrbničkoj kulturnoj baštini. Marija Kraljić nas u upoznavanje vrbničkih ulica i uličica, mnogobrojnih crkava i kapela, ali i znamenitih Vrbničana vodi s trga koji je kao i kod većine mediteranskih gradova ishodište i fokus za sva daljnja kretanja, putovanja, odlaske i dolaske, ali i ishodišta za razna

istraživanja. U Vrbniku taj se trg zove Placa. Tu počinje priča o mjestu susreta i zabave, priča o Placi kako je izgledala nekada prije s tlom popločenim morskim oblucima, s gradskom ložom, Kneževim dvorom, slikom sv. Kristofora koja je na poseban način dominirala Placom. Kada piše o Placi autorica nam nije mogla ne napisati par poglavlja o svadbenim običajima, narodnim nošnjama i plesovima, kao što nam nije mogla ne izreći priču o knjižnici obitelji Vitezić koju su 1898. godine utemeljili braća dr. Ivan Vitezić (1806-1877.) i dr. Dinko Vitezić (1822-1904.). S Place nas Marija Kraljić vodi najstarijim ulicama Vrbnika koje se zovu Smokovec i Roč, ali vodi nas i drugim ulicama: Glavačom, Vitezićevom ulicom i ostalim vrbničkim trgovima. Doznajemo nešto više o župnoj crkvi Svete Marije od Uznesenja i crkvi Svetog Ivana Krstitelja. Posebnu pažnju valja obratiti na poglavlje gdje autorica piše o kaparima - bratovštini Sv. Ivana Krstitelja koja je utemeljena 1323. godine, a djeluje i danas. Glagoljica čini Vrbnik poznatim i u svjetskim razmjerima, pa Marija Kraljić piše o samoj glagoljici, svećenicima glagoljašima, o rijetkim glagoljicom pisanim vrbničkim misalima i brevijarima, a kada se piše o knjigama i njihovu tisku više je nego opravdano pisanje i o dvojici znamenitih Vrbničana Blažu Baromiću i Dragutinu Parčiću.

Marija Kraljić ne fokusira priču isključivo na staru gradsku jezgru, već ju vrlo spretno prstenasto širi prema rubnim dijelovima gradića i njegovoj okolici, stoga ne ostajemo prikraćeni za opise krajolika. Slijedeći tkanje njezina teksta gotovo da možemo osjetiti mirise kadulje i smilja i vidjeti svu raskoš boja vrbničkog pejzaža.

U mjesecu svibnju sav krajolik oko Vrbnika procvjeta ljubičastim cvjetovima mirisne i ljekovite kadulje, koju zovemo jednostavno kuš, a zrak zamiriše ugodnim mirisom aromatičnog bilja.

Nižu se opisi ostataka drevnih crkava kao što su ruševine crkvice Svetog Jurja i crkvice Svetog Marka. U poglavlju *Grad i umjetnici* autorica pojašnjava magičnu nit koja nebrojeno mnogo godina povezuje Vrbnik i mnoge likovne umjetnike i pjesnike koji su u njemu crpili svoje nadahnuće ili ga još i danas ovdje nalaze.

Pisanje Marije Kraljić je vrlo jednostavno, lišeno stručnih historiografskih ili etnoloških izraza, pa je stoga čitatelju kristalno jasno. Rečenica je razigrana, melodiozna i poetska.

Dok je vatra s otvorenog ognjišta grijala zimogrozne starce koji su se gurali bliže vatri, po zidovima jedva osvijetljenih prostorija, kao po stranicama neke čarobne slikovnice, jedna je nevidljiva ruka šarala nemirne, žive slike. Čudni likovi micali su se na sve strane. U jednom trenu su rasli, savijali se, previjali, a u drugom bi već nestali.

Autorica pažljivo i umjereno navodi datume, stoljeća i godine. Navodi ih samo kada je to nužno, očito svjesna da bi konstantno spominjanje datuma narušilo pjesničko tkivo njena rukopisa. Vrlo često ona u istom trenutku piše o nečemu što se doista dogodilo, a uz to navodi neku legendu koja, naravno, uvijek ima uporište u vrbničkoj pučkoj tradiciji, te stoga ne odskače iz teksta već ga bogati stapajući se s njim. Unutar mnogih poglavlja Marija Kraljić isprepliće događanja iz prošlosti s osvrtom na sadašnje stanje, međutim to vez njezina teksta ne čini krhkijim, već ga jača.

Međutim, pravi ures Place bila je palača zvana Kneževdvor. Riječ je o

zgradi u kojoj se danas u prizemlju nalazi mesnica, na prvom katu Etnološka zbirka Nede Trinajstić, a na drugom katu čuvena Knjižnica obitelji Vitezić. Prije preuređenja zgrada je na svom pročelju imala pet renesansnih prozora s modrim pragovima i troja vrata. Nije sačuvan crtež palače već, nažalost, samo njezin opis.

Dok su otokom Krkom upravljali knezovi Frankopani, prilikom njihova dolaska u Vrbnik odsjedali bi u toj palači. Vrbnički je puk tada uživao privilegiju da bez posrednika i bez plaćanja raznih taksi može dati na razmatranje svoje tužbe i žalbe.

Neke druge potrebe zahtijevale su drugačiji izgled palače pa je njen izgled definitivno promijenjen 1841. god. kada je adaptirana u školsku zgradu u kojoj se je nastava održavala sve do 1973. g.

Marija Kraljić poznaje Vrbnik i njegovu povijest, znalac je starih vrbničkih običaja i vrbničke čakavštine, ali svakako se mora naglasiti da ona Vrbnik osjeća i nemjerljivo voli, te se možda upravo u toj ljubavi spram rodnog gradića krije tajna ljepote i vrijednosti njezine priče *Vrbnik - Grad i okolica.*

Ovo posebno izdanje časopisa *Vrbnički vidici* obiluje mnogobrojnim fotografijama vrbničkog krajolika, prirode, trgova, ulica i crkava. Autora fotografija ima više, ali upravo su vrsne fotografije Petra Trinajstića u iznimnu suglasju s tekstom Marije Kraljić. Valja izdvojiti i dvije bajkolike ilustracije Ivana Gregova, te reprodukciju slike Dine Lenković *Izvor mladosti* koja osvaja djevičanskom ljepotom. Na samom je kraju knjige otisnut plan grada, a tu je i poznata narodna pjesma, nedjeljiva od ljudi koji su u Vrbniku živjeli i koji u njemu danas žive, *Vrbniče nad morem.*

Radovan Toljanić

Uz recenziju

"V. DEŽELIĆA ST."

Velimir Deželić st. bio je zaista jedan od najpoznatijih hrvatskih katoličkih laika prošlog stoljeća i jedan od najpopularnijih pisaca povijesnih romana. Kao takav našao je mjesto u ORL-u* i u recenziji "Glasa Koncila" od 3. XI. 2002. iz pera Svjetlane Martinović, koja piše u povodu izložbe i objavljivanja velike knjige o tom književniku, publicistu, poliglotu, pioniru knjižničarstva i meštru Družbe Braće Hrvatskog Zmaja. I naš se dnevni tisak osvrnuo na izložbu i na knjigu, kojoj su uz njegova unuka prof. dr. Đuru Deželića, bivšeg veleposlanika u Danskoj i Slovačkoj, autori Dora Sečić i Milovan Petković. U Deželićevu Hrvatskom književnom društvu sv. Jeronima i ostavštini Kola hrvatskih književnika (odn. kod njegova nasljednika P. Grgeca) nalaze se i njegovi autografi. Deželiće su s pravom nazivali hrvatskom "dinastijom". U njoj se uz Đuru Deželića nalazi više Deželića koji su zaslužili da budu uvršteni u naše enciklopedije i leksikone. To u prvom redu vrijedi za uglednoga katoličkog laika, sociologa i književnika Velimira Deželića ml., koji je izostao i u ORL-u. Njegov otac, doduše, bio je poznatiji (kao i djed Đuro, za kojega je Matoš pisao da je poznat kao zvonik crkve sv. Marka), ali je sin sa stanovišta novije književne kritike bio bolji literat.

Bez obzira na to Velimir Deželić st. živi u našem sjećanju kao neumrla legenda. Na njegovim se povijesnim romanima odgajalo naše rodoljublje, naročito na trilogiji ("U pandžama lava", "Majka velikog kralja" i "Petar Krešimir IV"). Dovoljno je zaviriti u jeronimsku

*ORL = Opći religijski leksikon

"Obitelj", br. 7-8, iz god. 1941., objavljenu nakon Deželićeva veličanstvenog sprovoda, gdje je kao uvodnik izašao nadgrobni govor prof. Petra Grgeca. Bezbrojne inicijative koje je V. Deželić st. pokrenuo, svjedoče o njegovoj velikoj vitalnosti i svestranosti. Hrvatski katolički laici ne će ga zaboraviti. Njegova knjiga o kardinalu Hauliku, utemeljitelju HKD sv. Jeronima, zapravo je jedini "punto di riferimento" za proslavu jubileja zagrebačke metropolije u vezi s prvim zagrebačkim nadbiskupom.

Uredništvo i uprava
HKD sv. Jeronima

DR. VELIMIR DEŽELIĆ STARIJI (1864.-1941.)

(Dr. Velimir Deželić stariji: (1864.-1941.) (Đuro Deželić, Dora Sečić, Milovan Petković; prijevod sažetka na engleski Sonia Bićanić et. al, na njemački Dora Sečić; Zagreb: Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Hrvatski državni arhiv, Nacionalna sveučilišna knjižnica, 2002. Biblioteka posebna izdanja. Monumenta draconica; knj. 3, str. 380.)

Pod gornjim naslovom hrvatska javnost dobiva značajnu monografiju o životu i djelu dr. Velimira Deželića starijeg, kojom Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja" želi oteti zaboravu i u današnjim okolnostima, suvremenom naraštaju predočiti ovaj iznimni lik vrhunskog intelektualca svoga vremena, popularnog pisca hrvatskih povijesnih romana, istaknutog katoličkog svjetovnjaka, djelatnog u katoličkom pokretu i životnom svjedočenju, i začetnika hrvatskog knjižničarstva. Nakon ne tako davnog izložbeno-izdavačkog projekta o Emiliju Laszowskom Seligi (2000. g.), ovom monografijom o dr. Velimiru Deželiću starijem, sinu Đure Stjepana Deželića (1838.-1907.), javnog djelatnika, pisca i publiciste i Barbare (Betike) rođene Šoštarić (1837.-1913.) - Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja" želi se i odužiti svojim utemeljiteljima, posebice ovim projektom Prazmaju Klokočkom I., ali i ukazati na često "zaboravljenog i zaobiđenog" književnika, publicistu, bibliotekarskog stručnjaka, poliglota, eruditu, a nadasve osobu visokih ljudskih i moralnih kvaliteta. Njegova životna načela, koja je *smiono i postojano* provodio u životu, glase: Obrana vjere i Katoličke crkve u Hrvata, život po kršćanskim načelima; borba za prava, slobodu i samosvijest hrvatskog naroda, stvaranje i promicanje socijalne organizacije i ostvarenje ideala kršćanske demokracije. Posve jasno i dovoljno da bude "prešućen i zaobiđen" u doba totalitarnog komunističkog režima. Ta "stigma" pratila je uglavnom i ostale članove iz te velike i ugledne hrvatske i katoličke obitelji. Tu površnost i nedostatnost uočavamo i kod novijih leksičkih izdanja.

Da se ispravi ova nepravda, Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja" priredila je u svom sjedištu, u Viteškoj dvorani Kule nad Kamenitim vratima, 17. listopada 2002. predstavljanje ove monografije, na kojem su govorili Veliki meštar Matija Salaj, prof. Ante Krmpotić, dr. Josip Stipanov i autori monografije: Dr. Đuro Deželić, Dora Sečić i Milovan Petković. Već 24. listopada 2002. otvorena je ondje i izložba u povodu 60. obljetnice smrti dr. Velimira Deželića starijeg. Pred ispunjenom izložbenom dvoranom, pozdrav je

uputio Veliki meštar Matija Salaj, prikaz izložbe dao je njen autor Milovan Petković, a izložbu je otvorio i svima djelatnima oko ovog izložbeno izdavačkog projekta zahvalio dr. Đuro Deželić. Sve je to utkano u ovu monografiju, koja želi obogatiti posebice naš mladi naraštaj izvrsnim svjedočanstvom, novim pogledima i uvijek važnim vrijednostima. Zato u svom *Predgovoru* knjizi Veliki meštar Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja" Matija Salaj, Zmaj Starovukovarski, iskazuje zadovoljstvo što su se ovom podhvatu izdavanja monografije i organiziranja izložbe pridružile i druge značajne kulturne ustanove: Knjižnica grada Zagreba, Arhiv grada Zagreba, a posebice Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i Hrvatski državni arhiv, ustanove u kojima je i Deželić bio djelatan i imao istaknutu ulogu.

Knjiga sadrži tri dijela od tri autora. Svaki dio je cjelina, a opet povezano daju jedinstven i zaokružen pogled na ovu iznimnu osobu u životu naroda i Crkve u Hrvata, kako proizlazi iz ovog vrijednog izdavačko-izložbenog projekta, kojim se Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja" priprema na skoru proslavu svoje 100. obljetnice osnutka.

Prvi dio, *Životopis dr. Velimira Deželića starijeg,* napisao je prof. dr. Đuro Deželić, Zmaj Klokočki V., jedan od brojnih živućih članova te poznate obitelji. Uz *Uvod* (str. 11.-15.), prvi dio ima 6 poglavlja: 1. Podrijetlo, rođenje u Zagrebu 1864. godine i dječačke godine, od prvih školskih dana do svjedodžbe zrelosti (str. 17.-36.); 2. Doba studija, stvaranje obitelji i oblikovanje zrele osobnosti (str. 37.-60.) obuhvaća studij i život u Beču, te povratak s obitelji u Zagreb; 3. U naponu snage - kraljevski sveučilišni bibliotekar i hrvatski književnik (str. 61.-116.), gdje nalazimo podnaslove: Knjižničarstvo kao dio životnog poziva, Početak rada u svijetu knjiga, Sudjelovanje u izgradnji nove zgrade Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Kraljevski sveučilišni bibliotekar, Žrtva političkih intriga i Odlazak iz Sveučilišne knjižnice, Završetak službovanja - Zemaljski arhiv u Zagrebu, Književno stvaranje i publicistički rad, Prema hrvatskom biografskom leksikonu; 4. Široko polje društvenog rada (str. 117.-168.), s podnaslovima: U književnim društvima, tj. Društvu hrvatskih književnika, Matici Hrvatskoj i posebice HKD sv. Jeronima, gdje je bio potpredsjednik 20 godina i po svjedočenju prof. Radovana Grgeca glavni jeronimski pisac, Sudjelovanje u javnom katoličkom životu, na svim razinama, Humanitarni rad, Družba "Braća Hrvatskog Zmaja" tj. osnutak Družbe s Emilijem Laszowskim, Prazmajem Brloškim i djelovanje u Družbi; 5. Prema smiraju života u Zagrebu 1941. godine (str. 169.-186.) i 6. Pogled na život, pod njegovim geslom *"Smiono i postojano!"* (str. 187.-200.). Prvi dio završava *Kazalom imena I. dijela* (str. 201.-205.).

Drugi dio, *Bibliografija dr. Velimira Deželića starijeg,* napisala je Dora Sečić (str. 207-285.). Autorica navodi, da je polazište za izradu ove bibliografije, a dijelom i za njen raspored, bio popis samoga dr. Velimira Deželića starijeg sačuvan u njegovoj ostavštini. Taj je popis provjeren, ispravljen i nadopunjen jedinicama koje su nedostajale, kao i popisom njegovih djela i radova o njemu, objavljenih nakon njegove smrti. Tako dolazimo do 1114 jedinica s 11 podnaslova (str. 207.-269.): I. Pjesme, II. Crtice, feljtoni, pripovijetke i romani, III. Govori, IV. Bibliotečna znanost, bibliografija i

povijest književnosti, V. Biografije, VI. Povijesni radovi i rasprave, VII. Prirodoznanstveni i ostali radovi, VIII. Prikazi i recenzije knjiga i kulturnih događanja, IX. Prijevodi, X. Velimir Deželić st. kao urednik, priređivač i suautor i XI. Radovi o Velimiru Deželiću st. i njegovim djelima. Nakon toga slijedi *Popis oznaka, pseudonima i šifara Velimira Deželića st.* I ovaj drugi dio završava svojim Kazalom, *Kazalom naslova pjesama i proznih književnih dijela, Kazalom osoba i Predmetnim Kazalom* (str. 269.-285.)

Treći dio, *Katalog izložbe dr. Velimira Deželića starijeg (1864.-1941.),* napisao je Milovan Petković, Zmaj Velikotaborski II., član obnovitelj Družbe, Meštar protonotar od 1991.-2001. i autor izložbe (str. 287.-360.). On je bio i nositelj izložbeno-izdavačkog projekta 2000. godine *Emilij Laszowski Seliga (1868.-1949.).* U ovom njegovom dijelu, naznačeni su i autori pojedinih kataloških jedinica, kao i posuditelji eksponata. I ovaj Petkovićev dio zasebna je cjelina, koja se izvrsno uklapa u jedinstven i cjelovit prikaz. Zato autor tu donosi *Kroniku dr. Velimira Deželića starijeg (1864.-1941.)* i *Kataloške jedinice. Kronika* obuhvaća podnaslove (str. 293.-333.): Rođenje, podrijetlo, djetinjstvo i školovanje, Službovanje i stručni rad, Književni i publicistički rad, Javno i kulturno djelovanje, Vjersko djelovanje, Djelovanje u Družbi "Braća Hrvatskoga Zmaja", Kronološki prikaz važnijih događaja iz života i stvaralaštva dr. Velimira Deželića starijega i Obilježavanje 60. obljetnice smrti dr. Velimira Deželića starijega. *Kataloške jedinice* sadrže opis 196 eksponata (str. 335.-360.): I. Arhivska građa (1.-84.), II. Fotografska građa (85.-121.), III. Muzejska i galerijska građa (122.-140.) i IV. Bibliotečna građa: a) Članci, prijevodi i pripovijetke dr. Velimira Deželića starijega (141.-142.), b) Zbirke pjesama i romana dr. Velimira Deželića starijega, prva izdanja (143.-158.), c) Prijevodi romana dr. Velimira Deželića starijega na druge jezike (159.-162.), d) Ponovljena izdanja zbirki pjesama i romana dr. Velimira Deželića starijega nakon njegove smrti (163.-167.), e) Bibliotečni, biografski, bibliografski, povijesni i drugi radovi dr. Velimira Deželića starijega (168.-177.), f) Djela dr. Velimira Deželića starijega u izdanjima Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja" (178.-189.), g) Djela o dr. Velimiru Deželiću starijem u izdanjima Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja" (190.-191.), h) Djela dr. Velimira Deželića starijega kao urednika, priređivača i suautora (192.-195.), i) Radovi o dr. Velimiru Deželiću starijem (196.).

(Potom slijede *Sažetci* knjige na stranim jezicima (str. 361.-376.), popis i opis vrijedne fotodokumentacije (str. 377.-380), te konačno *Sadržaj.*

Deželići se prvi put spominju u povijesnim ispravama davne 1513. godine, kao pripadnici plemićkoga roda Klokočkih u staroj Goričkoj županiji. Bježeći iz svoje drevne postojbine pred turskim osvajanjima, silom prilika gube plemstvo i sklanjaju se na području Hrvatsko-slavonske Vojne krajine. Može ih se pratiti u selu Palančani, župa Čazma, danas župa Dapci, otkuda prelaze u obližnji Ivanić Grad. Velimirov otac Đuro Stjepan Deželić, književnik, zagrebački senator i javni djelatnik, rođen je u Ivanić Gradu, ali se nastanio u Zagrebu. Tu se je oženio Barbarom (Betikom) Šoštarić, kćerkom uglednog zagrebačkog odvjetnika i posljednjega vlaškouličnog suca Blaža Šoštarića (1800.-1870.), koji je

također rođen u Ivanić Gradu. Živjeli su u Zagrebu. Imali su tri sina. Njihov prvi i treći sin, Vladimir (1863.) i Juraj (1865.) umrli su brzo poslije rođenja, a samo je Velimir ostao na životu. Iz Ivanić Grada je i njegov praujak Ivan Švear (1775.-1839.), svećenik i pisac, kapelan u Bedenici i Virju, vjeroučitelj u Požegi, a od 1816. do smrti 12. rujna 1839. župnik u Požeškim Sesvetama. Napisao je poznato povijesno djelo "Ogledalo Ilirije". Velimiru Deželiću omogućili su roditelji školovanje u rodnom gradu Zagrebu, studij medicine i prirodoslovlja u Beču, gdje usporedo polazi predavanja iz književnosti i povijesti. U Zagrebu je završio prirodoslovni studij i doktorirao na Filozofskom fakultetu. Svoje intelektualno usavršavanje nastavio je samoobrazovanjem i učenjem stranih jezika. Uz hrvatski naučio je njemački, latinski, talijanski, francuski, služio se španjolskim, portugalskim, mađarskim, rumunjskim, nizozemskim i švedskim, a ponešto je znao arapski, turski, kineski, japanski i hebrejski. Još u Beču vjenčao se 1887. sa studenticom glazbe Antonijom Kontak iz Zagreba (1869.-1945.), s kojom je zasnovao brojnu obitelj. U tom je braku rođeno devetero djece, sedam sinova i dvije kćerke: Velimir mlađi, Đurđica, Branimir, Stanko, Berislav, Zlata, Mladen, Milorad i Tihomil. Čitanjem i proučavanjem gotovo svih vidova ljudskog stvaralaštva, osobito literature, filologije, povijesti, filozofije, umjetnosti i prirodnih znanosti, Velimir Deželić stariji stekao je veliko enciklopedijsko znanje i postao u svoje doba intelektualni i moralni autoritet. U privatnom obiteljskom i u javnom životu ostao je dosljedan svom životnom geslu "Smiono i postojano!" Rođenjem, življenjem i djelovanjem bio je usko vezan uz grad Zagreb. Ali, svojom intelektualnom i moralnom snagom i svekolikim radom za opće dobro hrvatskoga naroda, Deželić je znatno utjecao na društveni i kulturni razvitak Hrvatske na kraju XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća. Nadasve želimo istaknuti njegov idealizam, državotvornost, radno rodoljublje i dosljednost katoličkog svjedočenja! Njegov rad u Hrvatskom katoličkom pokretu, rad pisanom riječju i djelom na socijalnom i karitativnom planu, rad i pisanje u HKD sv. Jeronima, kao i rad na drugim područjima kulture i stvaralaštva, potiče nas na zaključak, da je sav svoj život i stvaralaštvo posvetio vjeri i domovini! Zar je onda čudo da je bio u svom djelovanju tijesno povezan i s crkvenim strukturama i djelatnicima Crkve u Hrvata, te da mu je sprovod 1941. godine vodio zagrebački nadbiskup, sada bl. Alojzije Stepinac. Stoga ovu knjigu, pisanu pregledno i laganim stilom, obogaćenu znanstvenim aparatom i bogatom fotodokumentacijom, preporučujemo na čitanje, posebice mlađem naraštaju sinova i kćeri Crkve i domovine Hrvatske.

Stjepan Kožul

Vijesti

* * *

"Etudes", br. 10/2002, objavljuje članak *Anne-Marie Pelletier* "Pour que la Bible reste un livre dangereux" o Bibliji kao "opasnoj" knjizi.

* * *

Kod Cerfa je izašla iz tiska knjiga *Renéa Virgoulaya* "Philosophie et Théologie chez *Maurice Blondel*" (Filozofija i teologija kod *M. Blondela*).

* * *

Pod vodstvom *Henrika Hegera* održan je u Parizu na Sorboni 4. X. 2002. međunarodni skup o *Franji Vranjaninu.*

* * *

Herder-Korrespondenz, br. 9/2002, donosi razgovor s *Geraldom Hütherom,* istraživačem mozgovnih funkcija, pod naslovom "Sichere Bindungen aufbauen" (Graditi sigurne veze).

* * *

"Svjetlo riječi", br. 10/2002, donosi članak *Ignacija Gavrana* o "ocu hrvatske enciklopedije" *Mati Ujeviću* s neobjašnjivom pogreškom kako je Mate Ujević bio brat Tina Ujevića.

* * *

Imre Kertesz, mađarski Židov, dobitnik je ovogodišnje Nobelove nagrade za književnost, a *Jimmy Carter,* bivši američki predsjednik, Nobelove nagrade za mir.

* * *

"Glas Koncila" od 13. X. 2002. i IKA od 10. X. 2002. donose vijesti o predstavljanju zbirke *Vere Valčić* "Zapaljene svijeće" u HKD-u.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 11. X. 2002. objavljuje reportažu *Martina Mihaldinca* o Pitomači te članak *Đure Vidmarovića* o tom kako *Maljević* i *Birljuk* nisu ruski nego ukrajinski umjetnici.

* * *

U Đurđevcu je objavljena zbirka priča *Martina Mihaldinca* "Drveni konjić" s predgovorom *Dubravka Horvatića.*

* * *

U dvorani Matice hrvatske u Zagrebu predstavljena je 11. X. 2002. knjiga pok. *Bože Dugeča* "Nismo spremni robovati" koju su priredili Božina supruga *Malkica Dugeč* i *Kazimir Katalinić.*

* * *

"Stimmen der Zeit", br. 10/2002, donosi članak *Wolfganga Seibela* o 40. obljetnici II. vatikanskog koncila.

* * *

Kod Desjoncqueresa objavljena je knjiga *Jean-Merie Valentina* "Luther et la Réforme".

* * *

Mel Gibson počeo je snimati u Italiji revolucionarni film o posljednjim satima Kristova zemaljskog života; novost je u tome što Isus govori aramejski, a titlovi nisu predviđeni.

* * *

Talijanski katolički dnevnik "Avvenire" od 4. X. 2002. donosi razgovor s kardinalom *Puljićem.*

* * *

Župnik fra *Ante Šilović* dobio je godišnju nagradu Segeta a fra *Ante Madunić* godišnju nagradu Vrlike.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 9. X. 2002. *Julien Duffé* objavljuje članak "Une campagne contre la peine de mort" (Borba protiv smrtne kazne).

* * *

"Famiglia cristiana", br. 37/2002, donosi članak *Severija Gaete* "L'India di Sonia" (Sonjina India) o protivljenju Indijaca premijerskoj kandidaturi Indirine snahe, koja je zapravo Talijanka (Antonia Maino). U br. 38/2002 *Fulvio Scaglione* objavljuje ekskluzivni intervju s moskovskim patrijarhom Aleksijem (Roma, ascoltaci!).

* * *

U Italiji je započeo proces za beatifikaciju Don *Alberionea*, a 6. X. 2002. kanoniziran je *Escriva de Balaguer*, utemeljitelj Opusa Dei.

* * *

Kod Cerfa je izašla iz tiska kratka povijest flagelanata iz pera *Patricka Vandermeerscha* a kod izdavača "Labor et Fides" knjiga *Estere Benbass* povijest europskog judaizma (L'Europe et les Juifs).

* * *

"Vjesnik" od 27. IX. 2002. objavljuje članak *Antona Zakarije* o svojatanju hrvatskih pisaca od strane srpskog šovinizma u Francuskoj, a broj od 4. X. 2002. članak "Je li glagoljica nastala u Hrvatskoj?" u kojemu biskup *Mile Bogović* dovodi u sumnju najprošireniju teoriju o porijeklu i razvoju glagoljice.

* * *

U Zagrebu je u 88. godini života umrla poznata glumica *Vanja Timer* (4. X. 2002), s kojom je *Mirko Petravić* objavio intervju u "Maruliću" br. 4/85. uz obilje fotomaterijala.

* * *

Argentinske novine "Defensa" za mjesec rujan 2002. pišu o susretu *Ljeposlava Perinića* s *Dalaj Lamom* u Zagrebu.

* * *

"La Croix" od 26. IX. 2002. donosi članak *Ariane de Jong* o srpskim etničkim čišćenjima u Bosni u povodu suđenja *S. Miloševiću* u Haagu.

* * *

U povodu borbe "laicista" protiv raspela u školama "Corriere della Sera" od 19. IX. 2002. objavljuje razgovor s *Ferdinandom Adornatom* pod naslovom "Non usiamolo contro le altre culture" (Nemojmo se njime služiti protiv drugih kultura!).

* * *

U časopisu "Herder Korrespondenz", br. 9/2002, *Benedikt Kranemann* piše o raznim aspektima liturgijske reforme.

* * *

"Politički zatvorenik", br. 9/2002, donosi članke o našim članovima *Grgi Pejnoviću* i *Zvonimiru Remeti*.

* * *

16. IX. 2002. umro je u Rimu nakon duge i teške bolesti vijetnamski kardinal *François-Xavier Van Thuan*.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 27. IX. 2002. donosi pjesme *Ive Mije Andrića*, prijevod pjesama *Edoarda Sanguninettija* iz pera *Joje Ricova* i recenziju knjige *Nevenke Nekić* "13 strašnih priča i jedna groteska" iz pera *Đure Vidmarovića*, koji u broju od 4. X. 2002. objavljuje i prijevod pjesama *Jehude Amihaja*. U tom je broju *Vinko Grubišić* piše o knjizi *Patricka Buchanana* "Smrt Zapada".

* * *

Na II. programu HR-a emitirana je 4. X. 2002. radio-drama *G. K. Chestertona* "Vrt pun dima" u prijevodu *Branke Žodan*.

* * *

Kardinal *Christoph Schönborn* osvrnuvši se na preopširnost novih katekizama, predložio je da se izda mali katekizam za prosječne katolike s pitanjima i odgovorima. Preporučio je da se sastavljači tih katekizama za djecu i odrasle ugledaju na "genijalna djela" *Roberta Bellarmina* i *Petra Kanizija*, koji je sastavio sažetak katekizma s 211 pitanja i odgovora. Herder Korrespondenz, br. 10/2002, donosi razmišljanje o vjeronauku u Brandenburgu s obzirom na LER (Lebensgestaltung-Ethik-Religionskunde).

* * *

Kardinal *Franz König* proslavio je u Beču srebrni biskupski jubilej u 97. godini života.

* * *

U Italiji je objavljen novi *Zingarellijev* rječnik za 2003.

* * *

"Imprimis", br. 9/2002, donosi skraćenu verziju govora *Midge Decter* pod naslovom "Unnecessary Wars" (Nepotrebni ratovi).

* * *

Kod Bayarda je objavljena knjiga *Christiana Duqoca* "La théologie en exil" (Teologija u progonstvu) o budućnosti teologije.

* * *

Televizijska serija "Sutkinja Amy" dobila je u *Los Angelesu* katoličku nagradu za 2002. od udruge CIMA.

* * *

Objavljena je bogata ilustrirana monografija "Dr. *Velimir Deželić* stariji" u nakladi "Braće Hrvatskoga Zmaja".

* * *

24. X. 2002. predstavljena je knjiga "Crkveno pjevanje u Hrvatskoj" *M. Martinjaka, I. Špralje, G. Ivaniševića* i dr., u Grkokatoličkom sjemeništu u Zagrebu.

* * *

U Paneuropskoj uniji u Zagrebu predstavljena je 17. X. knjiga *Joje Ricova* "Likoslovlja" a 24. X. 2002. *Leopoldova* povelja iz 1669.

* * *

"Famiglia cristiana", br. 41/2002, donosi članak *Alberta Bobbija* "Bosnia, la rivincita del nazionalismo" (Revanš nacionalizma u Bosni).

* * *

Talijanske dnevne novine "La voce di Mantova" od 8. X. 2002. donose opširan osvrt na Marulić br. 4/2002, u kojem je - s usporednim talijanskim izvornikom - objavljen ciklus pjesama

Ilirija mantovanskoga pjesnika *Gilberta Cavicchiolija*, zaljubljenika naših otoka, o čemu svjedoče i toponimi rabljeni u izvornom hrvatskom: Ilovik, Punat, Punta Križa, Veli Lošinj, Valun, Cres, Vrbnik, Osor, Mali Lošinj, Krk, Baška, Buje, Glavotok, Susak, Martinšćica, Malinska.

* * *

U "Večernjem listu" od 22. X. 2002. *Denis Derk* piše o jeronimskoj knjizi *Vere Valčić Belić* "Zapaljene svijeće" (Tuga iz latica ruža).

* * *

14. X. 2002. održana je u Zagrebu, na Jordanovcu, tribina *"Marko Marulić - molitva suprotiva Turkom"*.

* * *

O slavističkom kongresu u Zadru piše Vjesnik od 17. IV. 2002. pod naslovom "Kroatistika otkriva *Kašića* i *Parčića"*.

* * *

Torinska "La Stampa" piše o povratku nadbiskupa *Milinga* u Italiju, pod naslovom "Non mi sono mai separato da Dio" (Nikad se nisam odvajao od Boga). On bi se trebao nastaniti u Zagarolu kraj Rima.

* * *

"Studia croatica" iz Buenos Airesa, br. 43/2002, kako izvješćuje *Bratislav Lučin* u Vjesniku od 16. X. 2002., piše o prekooceanskom *Marku Maruliću"*.

* * *

U nedavno objavljenom ORL-u (Općem religijskom leksikonu) nalaze se i članci o nekim jeronimskim članovima (*J. Andrić, V. Deželić, P. i R. Grgec*). Glavni urednik je *A. Rebić*.

* * *

"La Croix" od 8. X. 2002. donosi članak *Claire Lesegratain* o *Jeanu Guittonu*, prvom laiku koji je govorio na II. vatikanskom koncilu.

* * *

Na akademiji za Papin dan 27. X. u organizaciji Križarskih društava, tajnik HKD-a sv. Jeronima *Stanislav Vitković* održao je u Zagrebu predavanje na temu "Papa i Hrvati".

* * *

Kod Michalona je na francuskom objavljena knjiga "Le Roman politique" *Nikole Kovača*, bivšega bosanskog ambasadora u Parizu, a kod Gallimarda je objavljena knjiga *Davida Albaharija* "Goetz et Meyer", roman beogradskoga profesora židovskog podrijetla, u prijevodu *Gojka Lukića*. Američki pisac *Tom Clancy* objavio je roman o atentatu na Papu "Red Rabbit".

* * *

Časopis "Pramen", br. 8/2002, bilten Slovačkog kulturnog društva u Hrvatskoj, objavljuje prikaz *Marulića 4/2002* iz pera *Zlatka Jevaka*.

* * *

28. IX. 2002. otkrila je hrvatska veleposlanica *Andrea Gustović Ercegovac* u središnjoj Slovačkoj rekonstruirani križ koji su 1798. godine tu podigli hrvatski trgovci.

* * *

15. do 16. XI. 2002. FFD i *Konrad-Adenauer Stiftung* organizirali su na Jordanovcu međunarodni simpozij o temi: Kršćanski socijalni nauk kao temelj socijalnog i tržišnog gospodarstva.

* * *

Prigodom 100. obljetnice Hrvatskoga kulturnog društva *"Napredak"* njegova glavna podružnica u Zagrebu priredila je izložbu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Autori izložbe, otvorene 22. X. 2002., jesu *Slavica Šerić, Nikola Matijević* i *Franjo Matić*.

* * *

Nagrada *Romano Guardini* dodijeljena je 2. X. 2002. poljskom skladatelju *Krzystofu Pendereckom*, o kojemu piše *Meinrad Walter* u Herder Korrespondenz, br. 10/2002, pod naslovom "Avantgarde mit menschlichem Antlitz" (Avangarda s ljudskim licem).

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 43/2002, *Beppe Del Colle* piše o slučaju "FIAT".

* * *

U "Glasu Koncila" od 3. XI. 2002. *Svjetlana Martinović* piše o *Velimiru Deželiću Starijem* u članku pod naslovom "Izložba i knjiga o velikom Deželiću".

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 42/2002, *Alberto Bobbio* piše o predsjedničkim izborima u Beogradu u članku pod naslovom "I fantasmi di Belgrado" (Beogradske aveti), osvrćući se na izvanredno loš odaziv birača.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 1. XI. 2002. donosi članak *Nikole Bićanića* o knjizi "Hrvatska u doba kneza Branimira", a *Stjepan Šulek* piše o knjizi *Bože Dugeča* "Nismo spremni robovati".

* * *

U Dubrovniku je proslavljena 10. obljetnica Društva hrvatskih intelektualki, kojemu je sada predsjednica (v.d.) *Stanka Pavuna*.

* * *

U listu "La Croix" od 27. X. 2002. *Dorian Malovic* piše o pariškoj izložbi *Li Jinyuana* posvećenoj isusovačkom znanstveniku i misionaru u Kini *Matteu Ricciju*. U istom broju *François D'Alançon* piše o čečenskoj diverziji u moskovskom kazalištu u članku pod naslovom "Les Tchétchènes défient à nouveau Poutine" (Novi čečenski izazov Putinu).

* * *

Matica hrvatska Čitluk objavila je knjigu propovijedi *Kamila Milasa* "Radosni susreti". Fra Kamilo Milas sada je najstariji franjevac u Bosni i Hercegovini. Za svećenika je bio zaređen 1939. godine.

* * *

U "Herder Korrespondenz", br. 11/2002, *Christoph Huber* objavljuje članak "Land der Überraschung" (Zemlja iznenađenja) o nemirima u Venezueli, koja, po njegovu mišljenju, pod predsjedništvom *Huga Cháveza* sve više tone u kaos.

* * *

Kod Cerfa je objavljena knjiga *Emmanuela Godoa* "Victor Hugo et Dieu" (V. Hugo i Bog. Bibliografija jedne duše), iz koje se vidi da je Hugo prestanak vjerovanja u Boga smatrao smrću čovjeka i da za njega najveći neprijatelj nije bio svećenik nego Voltaire.

* * *

Andrea Riccardi, osnivač Zajednice sv. Egidija, primio je od francuskog

ambasadora u Vatikanu Legiju časti. Jednom od velikih njegovih zasluga smatra se uspostava mira u Mozambiku nakon 16 godina rata.

* * *

"Arena", br. 2186/2002, donosi članak *Karoline Pašić* o medaljici sv. Benedikta, kojom slovenski župnik iz Črnoga Vrha *Marijan Arhar* "od zla štiti" *Sudca* i *Thompsona*. Iz "Arene" saznajemo također da se spomenuta medalja može kupiti u Ćirilometodskoj (Jeronimskoj) knjižari i da je HKD sv. Jeronima izdalo knjižicu o sv. Benediktu.

* * *

U okviru Desetih dana Matice hrvatske u Splitu predstavljena je i jeronimska knjiga *Vere Valčić Belić* "Zapaljene svijeće", 12. XI. 2002.

* * *

Splitski nakladnik "Verbum" predstavio je u Zagrebu 12. XI. 2002. "Posljednja vremena" *Michaela D. O'Briena*" i 14. XI. knjigu "Religiozni smisao" mons. *Luigija Giussanija*.

* * *

U ilustriranom prilogu lista "Corriere della Sera" (Sette) od 25. X. 2002. *Philip Jenkins* u članku "Arriva la nuova Cristianità (Na pomolu je novi kršćanski svijet) misli da već sada Latinska Amerika s 480 milijuna i Afrika s 360 milijuna kršćana dostiže Europu, gdje je još uvijek najviše "nominalnih" kršćana (560 milijuna), ali će tu brojku premašiti i Afrika i Latinska Amerika već za 20-ak godina. Taj katolicizam "Juga" bit će prema prognozama demografa i antropologa fideističkog tipa.

* * *

Časopis "MI" br. 9-10/2002, donosi razgovor *Mate Krajine* s *Radovanom Grgecom*.

* * *

7. XI. 2002. održani su u Osijeku prvi Dani pjesnika *Bore Pavlovića* uz sudjelovanje, između ostalih, književnika *Branimira Donata* i pjesnikova sina.

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 44/2002, *Antonino Zichichi* piše o kalendarijskim zanimljivostima u članku "30 giorni ha novembre", npr. o tom zašto studeni ima 30 dana a ne 31 dan.

* * *

U "Ognjišču", br. 11/2002, *S. Čuk* piše o prvom televizijskom propovjedniku *Fultonu J. Sheenu*, za čiju je beatifikaciju nedavno pokrenut postupak u SAD (Peoria). U povodu izlaska iz tiska njegove knjige "Žena" u hrv. prijevodu, održana je u HKD-u književna večer.

* * *

Glumci *Ljubica Jović, Pero Kvrgić* i *Ibrica Jusić* glumili su i muzicirali na tematskoj priredbi prigodom 50. obljetnice DHKP-a 29. X. 2002.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 8. XI. 2002. donosi prikaz jeronimske knjige *Mije Dukića* "Kloštar u Kobašu".

* * *

U "Matici", br. 10/2002, *N. Krešić* piše o 450. obljetnici dolaska Hrvata u Hrvatski Grob u Slovačkoj i o posjetu hrvatske veleposlanice *Andree Gustović-Ercegovac* Devinskom Novom selu.

* * *

U Zadru je 22. XI. umro naš suradnik fra *Serafin Mičić*.

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Uz rub (145) 1021
Božićna molitva sv. Antuna 1024
P.R.: "Zapaljene svijeće" Vere Valčić 1025
P.R.: Jeronimska "Danica" 2003. 1026
P.R.: Književna večer o Ivanu Pavlu I 1027
P.R.: Predstavljanje "Žene" mons. Sheena 1028
Predstavljanje Grgecova "Zakona srca" 1029
Mladen Jurčić: Sloboda kao vezanost duhom 1030
***Mladen Jurčić:** Slutnja sebe 1035
***Mladen Jurčić:** Margina; Dosta mi je 1036
Malkica Dugeč: Bio je samo Hrvat 1038
***Josip Maruščec - Roko:** Kalež 1045
***Tomislav Maretić:** Kad sam trebao otić u Oman 1046
Stanko Tenšek: Victor Hugo - uz 200. obljetnicu rođenja 1048
***Enver Mehmedagić:** Stalnost 1060
***David Kabalin:** Uragan 1061
Stanislav Pejković: Hrvat na Lithostrotosu 1062
***Mladen Vojtjehovski:** Voda; Starost 1065
Marijan Cipra: Geneza spoznajne teorije 1066
***Josip Maruščec:** Izdaja 1082
A.J. Matanić: Dva pisma u vezi sa smrću pjesnika - svećenika Alekse Kokića (1940.) 1083
***Smiljka Sax:** Mojoj praprabaki Pauli iz Slovačke 1085
Grga Rupčić: Dva značajna jubileja 1086
***Enver Mehmedagić:** Plov u vječnost 1089
Ante Starčević: Vladimir Filakovac - slikar (1892-1972) 1090
***Rajko Glibo:** Usud 1092
Nevenka Nekić: Đavolji rječnik 1093
***Mladen Vojtjehovski:** Gemišt 1102
***Milan Radić:** Smiješak jutra 1103
***Ivana Radić:** Tihi trenuci 1103
Iris Levy: Zimski san 1104
Branimir Dorotić: San badnje večeri 1105
Katarina Cipra: Djevojčica sa žigicama 1108
Željko Vegh: Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata 1110
Sanja Vulić: O nekim sukladnostima između sklonidbenih oblika suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika krajem 19. i početkom 20. stoljeća i današnjega gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika 1128

* **Marija Pogorilić:** Vrgonja 1130
Nove publikacije 1131

Mišljenja i reagiranja

Ante Gradiška: Lezi, "Grebene", da te grebem! 1132
Marko Kovačević: Ad Adalbertum exegetam epistula prima ili
Otvoreno pismo dr. Adalbertu Rebiću 1135
Emil Čić: Zanimljiva djela o masonima 1138
Pavao Galić: Haška agresija na Hrvatsku 1141
Đuro Vidmarović: Fukare kao hrvatska sudbina 1144

Mozaik

Zlatko Jevak: Jesenji posjet Slovačkoj 1156
Mato Marčinko: Apel za Studia Croatica" 1159

Knjige

Stjepan Kožul: Monografija: Akademija likovnih umjetnosti Široki Brijeg 1160
S. M. Petra od Presvete Euharistije: "Krapinsko zrcalo"opet aktualno 1162
Majska Ćevanić: Na prvoj crti osjećaja 1166
Slavica Čilaš: "Začarano ljeto" Dunje Kalilić 1167
Tomislav Kovačević: Pjesma kao oblik sna 1169
Ante Bačić Fratrić: Blato 1170
Pavao Galić: Žrtve protukatoličke mržnje 1176
Ivan Pandžić: Sabrano iskustvo 1178
Ante Sekulić: Podgora naša, opjevana i oplakana 1179
Anđela Frančić: Hercegovačka onimija 1181
Radovan Toljanić: Čarolija priče o drevnom gradiću 1184
Uredništvo: Uz recenziju "V. Deželića st." 1186
Stjepan Kožul: Dr. Velimir Deželić stariji (1864-1941) 1187

Vijesti

Iz domovine i svijeta 1191

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Ureduje: Urednički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220